

יוֹנִים מֵעַל הַחוֹמָה

שמונה-עשר סיפורים ונובלה אחת

מאת בן-ציון יהושע

לנשמת ידידי כאח לי

הסופר אורציון ישי ז"ל

ירושלים, ח' בניסן תרצ"ו (31.3.1936)

א' במרחשוון תשע"ד (5.10.2013)

יוֹנִים מֵעַל הַחוֹמָה

שמונה-עשר סיפורים ונובלה אחת

מאת בן-ציון יהושע

תשע"ה – 2015

BENZION D. YEHOSHUA

DOVES ABOVE JERUSALEM WALLS

A NOVEL AND 18 SHORT STORIES

כל הזכויות שמורות למחבר

ירושלים, תשע"ה - 2015

All Rights Reserved 2015

By Benzion D. Yehoshua

כל דמיון למציאות, לרבות השמות, הוא מקרי בהחלט.

כל השלכה למציאות היא על דעתו של הקורא בלבד.

שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה, הן במקור הן בתרגום,

אסור בהחלט אלא ברשות בכתב מהמחבר

Printed in Israel

ISBN.....מסת"ב

תשע"ה – 2015

שמונה-עשר סיפורים:

תשבץ ירושלמי 9

אמיליה 17

כיפור של חסד 25

איפה המשיח איפה? 31

קלארק גייבל בא לשכונה 37

משלוח מנות לשפּרִינְצָה 48

'והיא תמתין במוגרבי בשש ועשרה' 53

טנגו על הגג בפלורנטין 62

פגישה מאוחרת 73

מנוחה נכונה 78

'ילד לו היה לי' 85

אבשלום, אבשלום 90

חייל אלמוני 97

קבצנים 104

'הכול תלוי במזל' 108

הלילה שבו נפתחו שערי שמים 111

חנוכה משליט סדר 115

יונים מעל החומה 121

נובלה אחת:

דמעת אלוהים באודסה 127

שמונה-עשר סיפורים

תשבץ ירושלמי

בלילה שלאחר החופה ישב האברך שמשון ופתר תשבצים. ניסה וניסה ולא הצליח למצוא פתרון להגדרה: 'שומר הנשים בהרמון המלך'. באשמורת האחרונה שקע בשינה עמוקה שממנה התעורר רק כשראה לנגד עיניו את שלושת אחיה הגברתנים של אשתו שמחה ניצבים למראשותיו כמו משלחת מלאכים רעים.

לילה של ציפיות ושל שברון לב עבר על שמחה הכלה ועל בני משפחתה. באור ראשון ביקשו זקנות השבט להשמיע כמקובל במחוזותינו צהלולי שמחה קמאיים, קולות 'קולולו' גבוהים הבוקעים מגלגולי לשון מיומנים בזמן הצגת הסדין המוכתם בדם הבתולים. אולם בבוקר הנורא הזה נמצאו זקנות השבט חסרות תעסוקה. "אין סדין ואין בְּטִיחַ", אמרה זקנה אחת ונשמטה לביתה מבלי שקיבלה תמורה בעבור לילה אבוד. בעקבותיה הסתלקו גם חברותיה הנכלמות.

כבר באור ראשון הקישו זקנות השבט על דלת חדר הכלולות ומצאו שאינה נעולה. שמשון החתן ישב ליד מנורת הנפט בעיניים מימיות ובראש רכון ונחירותיו מרעידות את זגוגיות החלון בקולות 'שברים' ו'תרועה'. בעוד זקנות השבט מרגילות את עיניהן לאפלולית החדר, יצאה הכלה שמחה לקראתן בחלוק משי, שכיסה טפח וגילה יותר מטפחיים: "הלואי והייתי מתה ולא מתחתנת... שכבתי עירומה כל הלילה, וציפיתי שהציפור תבוא לקן... כל הלילה רעדתי מפחד ומקור. חיכיתי וחיכיתי, ושמשון לא בא. הוא טייל בעולמות אחרים."

"שמעתן?!!" אומרת ויקטוריה, "היא שוכבת ומחכה שהציפור של המשיח יעשה לה ילד והפוסטמה אפילו לא מסתכל עליה. חנוכה שלי, זיכרוננו לברכה, היה מה זה גבר. תשעה חודשים אחרי שהברבור שלו ביקר בקן כבר היה לי את ניסימיקו שיחיה."

"אבא שלי זיכרוננו לברכה אמר שכתוב בגמרא שהכלה יודעת מה מצפה לה בליל החופה. גם החתן משתוקק ללילה הזה. רק שמשון, דער נעבעך, ישב ופתר תשבצים כל הלילה", אומרת שְׁפָרִינְצָה.

"שמחה כפרה, לא יפה להסתובב עם בגד שקוף שרואים הכול ולדבר על הציפור של שמשון. מה יגידו השכנים?! זה לא עושה כבוד למשפחה שלך... שאלוהים יעזור לך, נשמה. יותר טוב שתשלחי אותו כבר עכשיו, ואלוהים יעזור לך למצוא גבר אסלי, אחד משלנו, שעושה טוב לאישה שלו", אומרת יפה.

"הוא כל כך בחור טוב... שקט כזה... נשמה טובה... בהתחלת הלילה ראיתי שהוא לא בא, אמרתי לו: שמשון בוא לישון! הרגשתי שאני מדברת אל הַלְמָפָה. אמרתי לעצמי, אולי עוד כמה לילות הוא יקבל

אומץ...אני פוחדת שהאחים שלי יהרגו אותי ממכות. אין להם אלוהים אלה! בסוף אני אשאר בלי אף אחד."

[ב]

עוד אלה יוצאות וזועקות בקולי קולות והשמועה על 'שמשון פותר התשבצים בליל חופתו' הגיעה לא רק לאוזני שכנות טובות לב אלא גם לאוזניהם הערלות של אחי הכלה – האחים רחמנוף. שרירנים אחד אחד, מקום ראשון במשקל כבד בהרמת משקלות ובהאבקות ב-Y.M.C.A.. שמם יצא לתהילה ברחביה ובקרבת הסבלים של רחוב הסולל כמעבירי דירות מדופלמים בעיקר בחודש מוחרם^{*1}. רק הם יכלו לשאת פסנתר כנף על הגב ובה בעת גם שולחן אוכל על זרועותיהם, ובשעת הצורך הרימו גם את בעלת הבית. מי שחס על חייו לא התעסק אתם ושילם להם בעין יפה ובנפש חפצה, כדי לא לנוח בשלום על משכבו בטרם עת. שלישיית רחמנוף הגיעה מבושמת משתייה יתירה של ליל אמש, מתודלקת כיאות ומוכנה לבוא חשבון עם שמשון החתן, שהולך שולל לא רק את אחותם אלא את משפחת רחמנוף כולה.

כמה מהנשמות הטובות בחצרנו דווקא הבינו לליבו של החתן. שְפָרִינְצָה זעקה בעברית ובאידיש, בביטחון מלא שהאחים רחמנוף לא מרימים יד על אישה. הם מכים רק גברים: "געוואלד, האחים רחמנוף, חוליגנים אחד אחד, גיבורים על חלשים. הם לקחו אברך אשכנזי ערירי וגלמוד, בלי אבא ובלי אימא, נתנו לו קצת נדבה והשיאו לו את שמחה, פרענקינה שגדולה עליו בכמה מספרים... מה, הם לא ידעו שהוא חלשלוש ושכל היום לומד גמרא בישיבה ובלילות פותר תשבצים? דאס מיידל און דער בחור זיינען שוין ח'ית'ן פֿלֶה..." לגלגה שְפָרִינְצָה והוסיפה: "שמשון דער נעבעך מתחתן עם פרענקינה לזהטת. זיווג כזה הוא כמו ברד ביום חמסין... השמשון הזה לא שמע בקולי."

^{*1} ביישוב העברי, לפני קום מדינת ישראל, שימש המונח מוחרם, החודש הראשון בלוח המוסלמי, במשמעות של מעבר דירה. לפי תקנות השלטון העות'מני, דייר ששכר דירה ושהה בה יותר משנה נחשב דייר מוגן, ואין לפנותו. התאריך הקובע היה מוחרם. לפיכך נדרשו השוכרים במועד הזה להחליף ביניהם את הדירות, או למצוא דיור חלופי.

סולטנה משיבה לה: "גברת שפרינצק, קווקזית ואברך שיכנזי לא הולכים יחד לבית המרחץ. האחים לא מצאו ליתומה קווקזי משלהם שיתחתן עם בתולה זקנה, בגיל שהחברות שלה כבר מצפות לנכדים... ואיך שהיא נראית... שאלוהים ישמור!"

"החולירס האלה עוד יהרגו את המסכן... משטרה צריך להזמין לפושעים האלה, שישלחו אותם לקישלה לכל החיים... ועוד קוראים להם רחמנוף," חותמת שפרינצה את חוות דעתה המקצועית. "וחוץ מזה גברת סולטנה אל תקראי לי שפרינצק, כמו הציוניסט הגוי הזה."

כששמעו האחים רחמנוף את זעקות השבר של זקנות השבט ואת היבבות החסודות של השכנות המתקהלות, פרצו לחדר הכלולות והכו מכות רצח את שמשון פותר התשבצים, גיסם ללילה אחד. הכתם הכחלחל מתחת לעינו השמאלית, שהעניקו לו ברוחב לבם, הוסיף מעט צבע לעיניו השקועות ולפניו החיוורות של האברך דל הזקן.

"די תעזבו אותי לנפשי. מה אני אשם? בחיים לא ראיתי אישה בלי בגדים. אני נורא מפחד," צייץ שמשון בשארית כוחותיו.

שמחה הכלה יצאה להגנת בעלה הטרי, מתחננת לפני אחיה: "אנחנו רחמנוף, רחמנים בני רחמנים, תעזבו את האומלל הזה. כל כך רציתם שאתחתן עם שמשון ועכשיו אתם הורגים אותו ממכות?"

"זה גבר זה? יש לו בקושי שלוש שערות בזקן, ובין הרגליים מסתתר לו גוזל בלי פלומות. גבר אמתי יש לו פרווה בחזה ובגב. אל תדאגי שמחה, אנחנו נמצא לך גבר שכבר הביא ילדים לעולם..." אומר אבו-יוסף, בכור האחים וראש הסבלים ברחוב הסולל.

"בן אלף, למה לא אמרת שאתה לא גבר? למה?" התלונן סימיקו, צעיר האחים.

[ג]

אנו ילדי החצר נעצנו פרצופינו בחלון המרושת, ראינו את ההמונים הנכנסים לדירת הכלולות ויוצאים ממנה בבושט פנים. שמענו את הצעקות ונהנינו מהמהלומות; רק לא הבנו מה פירוש הביטוי 'בן אלף...' ועוד פחות מכך מה פירוש 'אתה לא גבר', שאף אותו לא

למדנו בשיעורי התלמוד של אדון עבוד. פה אחד החלטנו, נסים מזרחי ואני, שנשאל עוד היום את אדון עבוד, המורה שלנו בתלמוד תורה, לפשר המילים המוזרות ששמענו. חברי נסים מזרחי, החלוץ ההולך לפני המחנה, נחשון בן עמינדב, קפץ קפיצה נחשנית וניגש שמח וטוב לב לאדון עבוד ובלי היסוס שאל: "אדוני המורה, מה פירוש 'אתה בן אלף' ו'אתה לא גבר'". פניו של אדון עבוד חוורו והאדימו חליפות, זקנקן התיש שלו עלה וירד, ידיו רעדו וריר של זעם נטף משולי פיו. כהרף עין ציווה על משרתיו, בריוני הכיתה עמי ארצות מהררי אלף, הלומדים כבר שנתיים בכיתה, לכבול את רגליו של נסים מזרחי. אדון עבוד הצליף בחמת זעם פאלאקה ברצועת הקורבאץ' על כפות רגליו של נסים מזרחי ומנה שלוש-עשרה מלקות בניגון של תשעה באב: "והוא. רחום. יכפר. עוון. ולא. ישחית. והרבה. להשיב. אפו. ולא. יעיר. כל. חמתו." התלמידים, עליזים מתרוננים, מנו יחד אתו כל מכה ומכה כבמקהלת מזמור שיר, לצלילי זעקות הכאב של נסים מזרחי: "אחת... שתיים... שלוש...". הלקח שלי להמשך החיים היה ברור: מוטב למות טיפש ולא לקפוץ ראש לברכה יבשה, ואוי למי ששואל שאלות המובילות הישר לגיהנום של אדון עבוד.

[ד]

"תנו כבוד לתורה", הכריז חכם יחזקאל השמש, "פנו דרך לכבוד תורתו – חכם אלפנדרי השם ישמרהו ויחיהו!" חכם אלפנדרי העגלגל, לבוש גלימת חכמים שחורה ועל חזהו רקמת זהב של חכם באשי ומצנפת של כומר קופטי על ראשו וחברבורות של טבק מכתמים את שפמו ואת זקנו המלבינים. הוא הילך ברקידה וביטל בכף ידו את דברי השבח שהרעיף עליו חכם יחזקאל השמש, שהיו כשמן בעצמותיו. הוא נזף בשכנות המרכלות באצבע מאיימת: "אנשי רכיל היו בך למען שפוך דם... רחמנא ליצלן... כל המוציא שם רע על בת ישראל אין לו חלק ונחלה בעולם הבא... טוב שם משמן טוב."

חכם אלפנדרי נכנס בצעדי און לחדר הכלולות וראה מהומת אלוהים. הרס וכתמי דם על פניו של החתן המהולל. "רק אתמול קידשתי את הבחור הלז, דמתקרי שמשון, ואיחלתי לו ולכלתו שמחה, אריכות ימים ושנים ובנים זכרים, ומה עיני רואות הבחור דנן שוכב כפגר מובס על השטיח ומייבב ככלב מוכה... במטותא, ספרו לי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון," ביקש חכם אלפנדרי.

"מורנו ורבנו חכם אלפנדרי," הסביר אבו-יוסף בכור האחים, "לבנו נקרע לגזרים על גורלה המר של אחותנו שלא הייתה לה שמחה אפילו יום אחד בחיים. כבודו ראה איזו חתונה עשינו לבר הנידה הזה. המלך שלמה בכבודו ובעצמו לא זכה לצרמוניה כזאת ביום חתונתו וביום שמחת לבו. הוא קיבל מאתנו חדר מרוהט, שאפילו לרוטשילד לא היה ולא יהיה. אפילו ארון עם ארבע דלתות ועם מראות. עשרים חנוכיות נחושת קיבל, עשרה גביעים לקידוש, שטרות של אנגלו-פלסטינה בנק הביאו לו הסבלים של רחוב הסולל, סירים ומחבתות, צלחות וכוסות, פרימוס ופתיליה. חשבנו יבנה לאחותנו היתומה מאב ומאם בית יהודי לתפארת. קיבל הכול. לא החסרנו דבר. ומה נדרש ממנו להתענג בתענוגים יחד עם אחותנו שמחה, אבל שמשון הזה השאיר את שמחה שלנו אומללה בבתוליה. כל הלילה ישב לפתור תשבצים ומזמן לזמן השמיע נחרות של גמל. כבוד מורנו, השכן חכם יעקב אומר כי צריך להפקיע את החופה ולבטל את שטר הכתובה. הנה חמישים לירות לצדקה בשביל כבודו ותלמידי חכמים."

"רחמנא ליצלן, גבר-אין-אָל, היושב ופותר תשבצים בליל חופתו הריהו בבחינת מי שהסתלקה דעתו," פסק חכם אלפנדרי בנחרצות, "ראוי שבית דין יכריז עוד היום על הפקעת החופה והקידושין והכלה תחזור לבית אביה בבתוליה. לפי ההלכה אין אפשרות להפקיע נישואים אלא באמצעות גט. הנישואין פוקעים גם עם פטירת בן או בת הזוג. עם זאת, במקרים קיצוניים כגון במקרה החמור שהובא בפנינו, שהבעל, שבינתו הסתתרה, הסתיר את סודו הכמוס שאינו יכול לבוא על אשתו ולקיים עמה תשמיש המיטה, בכגון דא יכול בית הדין להפקיע את הנישואים. אם ירצה השם עוד היום בית הדין יקבע כי הקידושין היו 'קידושי טעות' מעיקרם מאחר שהוסתר סודו

של הבחור. נוכל גם למצוא פגם בעדים שחתמו על הכתובה. יתר על כן, נכריז עליו כמי שלא הוכחה יהדותו בשעה שקידש את אשתו וממילא הקידושין אינם שרירים ואינם קיימים, עפרא דארעא. ותזכו למצוות בעבור הצדקה."

[ה]

האחים לבית רחמנוף שמעו את פסק ההלכה של חכם אלפנדרי ותוך רגעים אחדים רוקנו את החדר על כל תכולתו – רהיטים, מיטות, כרים וכסתות, ארון ארבע דלתות עם מראות, פרימוס ופתילייה, סירים ומחבתות, כוסות וצלחות. אספו את כל המתנות והמזומנים, שלפו מידו השמאלית השבורה של שמשון את שעון הזהב שהעניקו לו אמש, ומאצבעה הנקועה של אחותם שמחה שלפו את טבעת 'הרי את מקודשת'. "יאללה, שמחה, תאספי את הבגדים שלך ותחזרי הביתה עד שנמצא לך חתן חדש, שיעשה לך ילד כמו שצריך," ציווה אבו-יוסף בכור האחים.

אט אט, קם שמשון על רגליו, חיפש כוס לשתות מים ולא מצא. הוא נאנח אנחה קורעת לב בחדר הריק. שמחה הסתלקה עם כל הנדוניה שלה. גם השכנים כבר התפזרו לכל רוח וחיכו לפרשה מסעירה חדשה.

שמשון חזר לשכב אפרקדן, יבב שעה ארוכה. גופו כאב מראש ועד כף רגל, בטנו קרקרה ותחושה של רעב וצמא הציקה לו. לפתע נפתחה הדלת ושמחה נכנסה:

"שמשון, מסכן שלי, אם האחים שלי ישמעו שבאתי אליך ועוד הבאתי לך לאכול ולשתות הם יהרגו אותי. הבאתי לך ב'סיר המעלות', בשלוש קומות, מרק חם, אורז עם בשר וקומפוט. גם כד של מים קרים וכוסות הבאתי לך, ואפילו חתיכת חלה שנשארה מהחופה. אתה יודע שמשון, כל כך רציתי אותך ועדיין אני רוצה אותך, אבל האחים שלי מחליטים בשבילי. אני פוחדת לפתוח את הפה בפניהם. בשעה הזאת בית הדין מפקיע את הנישואין שלנו ואסור לנו להתייחד."

לבה של שמחה נחמץ למראה פניו המעונות של שמשון המכוסות בדם. דמעה עקשנית זלגה מעינו הכחולה מוכת הסנוקרת. היא

רכנה על שמשון וקינחה במטלית בתנועות רכות שליטפו את פניו: "הלב שלי כואב עליך. לא מגיע לך שמשון. כשהאחים שלי הציעו לי להתחתן אתך לא רציתי לשמוע עליך, אבל לאט לאט ראיתי שאתה אברך מלומד, לומד כל היום בישיבה, ואפילו יודע לפתור תשבצים... אתה באמת בחור טוב. בקושי שומעים אותך. אם לא הייתי רוצה ילד ממך לא היה אכפת לי שתשאיר אותי בתולה ותמשיך לפתור תשבצים. שלושים שנה חייתי בלי גבר, אתך אני מוכנה לחיות עוד שלושים שנה." שמשון נעץ את עינו הפגועה בשדיה הגדולים של שמחה, שהשתקפו מבעד לחלוק המשי ונגעו בחזהו. בקול רועד ממבוכה ובגמגום קל אמר: "שמחה, את דווקא בחורה טובה. מתחשבת. בחיים לא ראיתי אישה בלי בגדים. ככה עם שדיים גדולים. אני מפחד מאוד מגוף של אישה, והכי הרבה אני פוחד מהאחים שלך. הם יהרגו אותי."

"אני חייבת לברוח מכאן מה שיותר מהר לפני שהם יתחילו להשתולל. למה אתה צוחק, שמשון?!"

"אני צוחק מתוך עצבות על החיים שלי. שלשום הייתי רווק, אתמול נשוי, והיום גרוש ואני אפילו לא שווה גרוש. לפחות עכשיו הדירה שלי מסודרת יפה בכחול ולבן... תלכי שמחה, תלכי..."

לאחר צאתה של שמחה, נטל שמשון את ידי, בירך 'המוציא לחם מן הארץ' וסעד מתוך 'סיר המעלות'. לאחר ששבו לו כוחותיו הוא בירך 'ברכת המזון', גהר על הרצפה ואסף את קרעי התשבצים. הוא צירף אותם זה לזה כתצרף והחידה הפשוטה, שהעסיקה את שמשון לילה שלם, מצאה לפתע את פתרונה: הסריס – הוא שומר הנשים בהרמון המלך.

ראה אור בפעם הראשונה ב'אפיריון', בעריכת ארז ביטון, גיליון 122 (2012), עמ' 34-31, בשם: "שמחה מהולה בצער." גרסה של הסיפור ראתה אור בספרדית בקובץ 'ירושלים', בעריכת ירון אביטוב.

אמיליה

[א]

המכונית הישנה של אמיליה התנשפה בעליות שבין סלמנקה שבספרד לבלמונטה שבפורטוגל. לאחר שעות נסיעה ארוכות ועצירות לא צפויות התגברנו על כל התקלות והגענו למרכז בלמונטה. המכונית נעצרה בפתח בית דו-קומתי ישן נושן, שקירותיו מתקלפים ואזוב גדל פרא בין הכרכוב לגג הרעפים האדום, שהוסיף נופך מיוחד לבית העתיק. ממרומי הכרכוב נשמעה המיית יונים וצוצלות, שהגו תפילה. בלמונטה היא עיר שכולה קשת בענן. ממרומי המצודה שבראש ההר ועד לגדת נהר זֶזֶרה, במורד סְרָה דֶה אֶסְתֶּרְלָה, ירדו קשתות בענן, שתיווכו בין שמים לארץ. העולם נראה כציור פסטל במכחולו של אלוהים. בתים זעירים צמחו בין העצים ובמורדות התפרסו משטחי עשב רחבי-ידיים, שסיפקו שדה מרעה לעדרי צאן ובקר. עמדתי ביראת קודש בפתח הבית העתיק. נישקתי

את המזוזה שעל משקוף דלת הכניסה. אמיליה, שהבחינה בהתרגשותי, אמרה: "את הקלף של המזוזה כתב סופר סת"ם מירושלים. נרתיק המזוזה עשוי מעץ זית מבית-לחם." מתנשף עליתי במדרגות העץ הלולייניות בעקבותיה של אמיליה, שעלתה כאיילה שלוחה.

הנוף שסביבי, גם הבית קלוף הטיח, נראו לי מוכרים. במוחי הקודח הזיתי שבזמן מן הזמנים דרכו רגליי במפתן הזה ובבית הזה. רעד אחז בי ולא חדלתי מלהזיל דמעות. "פרופ' אליהו אלקלעי, אל דאגה זאת תופעה מוכרת. מי ששורשיו כאן, חש בבית הזה את סינדרום בלמונטה... חמש מאות שנים אנחנו מצפים כאן לנס שיגאל אותנו. בבית הזה פניתי למלאך רפאל השומר עליי וביקשתי שיתפלל למעני לפני בורא עולם שיהיה לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושיום אחד ניגאל ונצעד אל ירושלים עיר האלוהים," אמרה אמיליה. בתוך גומחה, בכותל המזרח, עמד ארון קודש קטן מכוסה בפרגוד קטיפה ארגמני ועליו כתובת:

קודש לה'

למזכרת עולם מקהילת בלמונטי

שחירפה נפשה ולא איבדה את הניצוץ הקדוש.

ברוך משיב בנים לגבולם.

אמיליה הניחה את השאל על ראשה ופתחה בדחילו ורחימו את ארון הקודש. לנגד עיניי נתגלה ספר תורה קטן מידות, עתיק, שהקלף שלו נעשה חום מרוב שנים. עמדתי מול ההיכל הפתוח, ולחשתי תפילה אישית שלי כמנהג המקום, תפילה שנבעה ממעמקים. ביקשתי למצוא פתרון לחידת השורשים שלי, שמלווה אותי מאז שעמדתי על דעתי: שמי אליהו אלקלעי ושם סבי אליהו אלקלעי ושם אבי סב רבא שלי אליהו אלקלעי. מיהו אפוא אליהו אלקלעי, הסב הקדמון של משפחתי לפני גירוש ספרד?

פעם שאלתי את אמי, שהכירה את המסורות המשפחתיות שלנו, והיא השיבה: "קרידו, פעם כשתהיה גדול ועשיר ותיסע למדינות הים בסוף מערב, לך לבקר במולדת אבות אבותיך בסמוך, השוכנת

צפונית למדריד בספרד, לא הרחק מהגבול הפורטוגלי. גירוש ספרד בא בעקבות צו שפרסמו בשנת 1492 פרננדו השני מלך ארגון ואשתו, המלכה איזבלה הראשונה מקסטיליה. היהודים הועמדו בפני ברירה: להתנצר או לעזוב את ספרד תוך ארבעה חודשים. ערב גירוש ספרד חי ופעל בסמוך רב הקהילה ר' אליהו אלקלעי, מייסד השושלת שלנו. הוא כאב את כאבם של אחיו היהודים שלא רצו לאבד את רכושם ולהישאר בעירום ובחוסר כול. הם קיבלו את הנצרות למראית עין. הוא, שהיה צדיק יסוד עולם, לא יכול היה לראות את הרס היהדות. הוא ישב 'שבעה' על קהילתו, קרע קריעה, צם שני וחמישי וחש שעולמו הרוחני והכלכלי נחרב. בחוסר כול נטש את עיירתו סמוך, את בית-הכנסת שבנה בעשר אצבעותיו ואת בית העלמין שבו נחו אבות אבותיו ויצא לפורטוגל עם קומץ תלמידים, בתקווה שיקימו בה מחדש את המקדש מעט שלהם. בדרך רדפו אחריהם פורעים שבזזו את שארית רכושם. המוות הציץ מכל פינה.

מאורעות הזמן היו גדולים מתקוותיו של ר' אליהו. לא חלפו אלא שנים אחדות, וממלכת פורטוגל וממלכת ספרד התאחדו תחת שלטונם של המלכה איזבלה והמלך פרננדו והוצא צו גירוש גם ליהודי פורטוגל. מאז אין לנו ידיעות על גורלו של ר' אליהו אלקלעי אבי משפחתנו. חלק מבני הקהילה קיבלו למראית עין את הנצרות ונשארו לחיות בפורטוגל בעוד שהאחרים נטלו מחדש את מקל הנדודים, עלו על ספינה רעועה וגלו פעם נוספת. מול עיניהם ראו ספינות טובעות וספינות נשדדות על-ידי פיראטים. גלות מרה שגבתה חיי אדם ואין מציל. קרידו, הבן יקיר לי, אנו חיים כאן בירושלים ודבק בנו התואר ס"ט, שמשמעו 'סימן טוב' ויש אומרים 'ספרדי טהור'. זאת ירושלים שבה אנו חיים ובה נמות. אין מי שיספר לנו מה עלה בגורלו של ר' אליהו אלקלעי. האם הגיע לנמל עכו עם משפחתנו או נפטר בתלאות הדרך? מאז חלפו חמש מאות שנים ואנו עדיין חיים בארץ ישראל ומצפים לגאולה..." אימא פרצה בבכי מר, כאילו מאורע מחריד זה התרחש ברגע זה ממש.

"אימא, מה מקור השם אלקלעי?" שאלתי.

"יפה שאתה מגלה עניין בקורות משפחתנו. ראוי שתנחיל זאת גם לילדיך כשיבואו לעולם. כשם שאנו זוכרים לומר בליל הסדר 'והגדת

לבנך ביום ההוא לאמור', וזוכרים את יציאת מצרים, כך עלינו לזכור את גירוש ספרד. 500 שנים החרימו אבותינו את אדמת ספרד ופורטוגל על גירוש היהודים ועל פשעי האינקוויזיציה שהעלתה רבים מן האנוסים על המוקד... השם אלקלעי, מקורו במילה הערבית: קִלְעָה, שמשמעה מצודה, ואכן בעיר סְמוֹרָה מצויה מצודה בת אלף שנים. יש להניח כי ר' אליהו סבנו הקדמון ואבות אבותיו התגוררו במצודה הזאת ומשם דבק בו ובמשפחתנו הכינוי 'אלקלעי'."

[ב]

חלפו עשרות שנים מאותו רגע שאמי פתחה את סגור לְבָה בפניי וסיפרה על שורשי משפחתנו. אמי הלכה לעולמה מכבר. אותה שיחה קצרה עם אמי בישראל בי את ההחלטה לחקור את קורות היהודים בספרד המוסלמית ובספרד הנוצרית. את הספניולית, לְדִינוּ, או בלשון החוקרים: ג'וּדֵזְמוֹ, למדתי מאמי, שהקפידה לשוחח אתנו בשפה זו. בכל הזדמנות היא סיפרה לנו סיפורים ופתגמים בספניולית. בלילות חשוכים ועצובים, וכאלה היו רבים, שמעתי אותה שרה בקולה הענוג והנוגה רומנסרות בספניולית. את הספרדית של ימי הביניים, שפת התעודות שהשתמשה בה האינקוויזיציה, למדתי אצל מוריי באוניברסיטה העברית בירושלים. כך יכולתי לנבור בארכיונים המסודרים של האינקוויזיציה בפינותיה הנידחות של ספרד.

לפני שנים אחדות הוזמנתי לכנס באוניברסיטת סְלִמְנָקָה שבספרד שם הרציתי על הנושא 'אנוסים בראי ההיסטוריה היהודית'. בתום ההרצאה, אחת המשתתפות בכנס שאלה אם תוכל לשוחח אתי מחוץ לקמפוס האוניברסיטאי. נעצתי מבטי בעיניה של העלמה, שהזכירו לי את עיניה הירוקות של אמי המנוחה, ומיד נעניתי לבקשתה. ישבנו בבית קפה בפרברי סלמנקה.

"פרופ' אליהו אלקלעי, אני שמחה שהסכמת לפגוש אותי. ההרצאה שלך נגעה בנימים העדינות ביותר. האם אדוני יהודי?"

"כן," אמרתי בטון מתנצל, "נולדתי בירושלים והשורשים המשפחתיים שלי מצד אמי מתחילים בספרד, בעיירה סְמוֹרָה שעל

גדת הנהר דואָר, כמאה וחמישים קילומטר צפונית לסְלִמְנָה
וכמאתיים ושישים ק"מ צפונית למדריד. מה שמך?"

"שמי אמיליה בלמונטי. משפחתי מבלמונטה, ההר היפה,
בפורטוגל."

"גברת בלמונטי, שמך אומר לי הכול... אהיה צודק שאת בת
למשפחת אנוסים שחייתה בבלמונטה בפורטוגל?"

"אכן כן. בלמונטה נמצאת בין שתי ערים אוניברסיטאיות עתיקות:
סְלִמְנָה בספרד וקוֹיִמְבֶּרָה בפורטוגל," אמרה. סיפרתי לה על שיחתי
עם אמי ועל העיירה סְמוֹרָה, שבה חי ופעל סבנו הקדמון ר' אליהו
אלקלעי והוספתי משפט שקומם אותה: "היו שהעדיפו את הרכוש על
גלות ושמירת היהדות. החברה הנוצרית לא בטחה בהם והדביקה
להם את הכינוי מראנוס [חזירים]."

"פרופ' אליהו אלקלעי, לא הייתי מאשימה את האנוסים. איך אפשר
לשפוט אותם לאחר חמש מאות שנים מבלי לדעת מה עבר עליהם
בכל רגע נתון. אני בת למשפחה עשירה. דורות על דורות אבות
אבותיי צברו את רכושם וביום אחד עמדו לאבד את כל הונם.
שכניהם הנוצרים שפשפו את כפות ידיהם בהנאה ביום הגירוש,
שהנה כל רכושם של היהודים, בתייהם ובתי המלאכה שלהם יגיעו
לידם חינם אין כסף. הם היו מקבלים הכול חינם אין כסף ואנחנו היינו
נשארים בלי פת לחם. אבות אבותיי שכבר ארזו את המזוודות והיו
מוכנים לצאת לגלות, ראו את שמחתם של השכנים הנוצרים ובו
במקום החליטו שלא לתת לשונאי ישראל את התענוג של גזל רכוש
היהודים. בו ביום הם נטבלו לנצרות וכחמש מאות שנים חיו כנוצרים
כלפי חוץ וכיהודים – כלפי פנים. יום יום התפללנו לבואו של משיח בן
דוד וציפינו לגאולה שלמה על אדמת ארץ ישראל. בלב שבור נטבלנו
לנצרות. במסתרים, למרות האינקוויזיציה, למרות המלשינים, שמרנו
על יהדותנו. מי שנתפס בעוון קיום מצוות היהדות הועלה חיים על
המוקד. אנו צאצאי האנוסים. חמש מאות שנים ראינו את עצמנו
יהודים במלוא מובן המילה, למרות הפער בינינו לבין ההלכה
היהודית. הנצרות הייתה לגבינו רק מסכה והעמדת פנים. למרות
שלא היו לנו בתי כנסת, אנו הנשים הדלקנו נרות כל ערב שבת וצמנו
ביום הכיפורים. יום יום פנינו מזרחה לעבר ירושלים והתפללנו

תפילת יחיד שבקעה ממעמקי הלב... במהלך חמש מאות שנים הפכנו את הדת היהודית האוניברסלית לדת משפחתית ואפילו לדת אישית. שתי מילים חזרו ונשנו בתפילותינו: 'אדוני' ו'ירושלים'. בבלמונטה היה בית כנסת עתיק שנוסד בשנת 1297, כשהחל הגירוש ואינוס היהודים לקבל את הנצרות, הפכו השליטים את בית-הכנסת העתיק לכנסייה, שעם הזמן גם היא נחרבה. כשלא יכולנו להתכנס בבית-הכנסת התכנסנו בירידים. אבות אבותיי ניהלו את עסקיהם בעיר הירידים קוֹיִמְבֶּרָה, שבה סחרו באריגים ובעבודות עור. בתוך היריד הסואן, האנוסים הכירו זה את זה, תקשרו ביניהם ונוצרו קשרי נישואין בין צאצאי האנוסים. נמנענו מגירושין, שכן לא היו לנו בתי-דין רבניים שיכלו להעניק גט כהלכה. נישואים שניים בלא גט כהלכה מהנישואים הראשונים עלולים היו להדביק תווית של ממזרות לצאצאים שיבואו לעולם מהזיווג הזה. היעדר גירושין אצלנו התקבל באהדה בחברה הקתולית."

"גברת בלמונטי, דברייך מרגשים. אני שייך לצאצאי המגורשים מהעיירה סְמוֹרָה בספרד, הנמצאת כ-260 ק"מ צפונית לסלמנקה, ואת שייכת לצאצאי האנוסים מבלמונטה שבפורטוגל. אני לא שוכח לרגע, כי בכל קהילות האנוסים באשר הן, הנשים הן ששמרו על הגחלת. בלעדיהן לא הייתה שורדת המסורת היהודית. הגברים האנוסים התקשו לשמור על יהדותם משום שבאו במגע יומיומי עם החברה הנוצרית, בבתי המלאכה ובחיי המסחר. הם אכלו ושתו עם חבריהם הנוצרים והתפללו יחד אִתָּם בכנסייה, בעוד האישה שנותרה בבית חינכה את הילדים ברוח היהדות ושמרה מכל משמר על מצוות היהדות המוכרות לה."

"בסוף השבוע הזה, אמרה אמיליה, "אני מתכוונת לנסוע לבלמונטה, שם יש לנו עדיין בית מגורים צנוע, שעבר במשפחתנו מדור לדור. לבית הזה מגיעים בני המשפחה מכל חלקי ספרד ופורטוגל. אנחנו מתייחסים אליו כאל קודש הקודשים. בשבילנו האנוסים זו מעין עלייה לרגל להיכל קודשנו. הרבה דמעות נשפכו בבית הזה והרבה תפילות אישיות ושיחות קיימנו עם אדון עולם."

"אשמח להצטרף אלייך אמיליה. תמיד חלמתי שיום אחד אגיע לבלמונטה," אמר פרופ' אלקלעי.

"אשמח מאוד", אמרה וזיק נדלק בעיניה.

[ג]

לעת ערב הגענו לבלמונטה. לאחר מנוחה קצרה יצאנו לשוטט בסמטאותיה. נכנסנו למסעדת Casa Do Castelo והזמנו סרדינים טריים מתובלים היטב וצלויים במחבת ברזל, ריחות וטעמים שגירו את בלוטות הריר. לצדם של הדגים הצלויים הונחה לחמניה חמה שזה עתה רדו אותה מן התנור. לגמנו מתוך קנקן חרסינה יין לבן מיקב מקומי. לאחר שלגמנו כמה כוסיות, העולם נראה ורוד ומבטיח. סוף סוף, התפנית להביט באישה היושבת מולי. סחתי ביני לבין עצמי: היא נראית כבת שלושים, שיערה חלק וארוך בגוון הערמון, ויוצר מסגרת נאה לפניה החיוורות. מצחה גבוה ועיניה חומות, חכמות ועצובות. עיניים יהודיות שעול הגולה נוסך בהן עצבות. קומתה בינונית, גזרתה דקה, שדיה קטנים, שפתיה גזורות כבצור ילדים עתיר דמיון... הקשבתי לקולה הרך ומצאתי בה עניין. ראיתי בה את דיוקנה של אמי כפי שהשתקפה בתמונות ישנות מנעוריה. אמיליה הבחינה במבטים שלי ולהפתעתי היא קראה אותי כספר פתוח ואמרה: "כן, פרופ' אליהו אלקלעי..."

"אני מעדיף שתקראי לי אלי."

אינני רוצה לפזר מחמאות, אבל אתה גבר מרשים. רעמת השיער האפורה שלך, פניך השזופות וגופך החסון מזכירים לי מאוד את אבי."

"זאת תהיה חוצפה לשאול בת כמה את?"

"רק למאהב לטיני חסר שליטה מותר לשאול שאלה מביכה כזאת... אני בת שלושים וקצת, הזדמנות כמעט אחרונה להיות אם ולחבוק תינוק בזרועותי. חייתי עם גבר במשך שנתיים. לא נישאנו ולא התגרשנו."

"אני מבוגר ממך בעשר שנים... אב לשלושה... התאלמנתי לפני ארבע שנים." אמיליה חייכה ולא אמרה מילה. חשתי שהמפגש שלנו, שהתחיל כשיח אקדמי ונוסטלגי, התפתח למפגש היכרות, שרק אלוהים מזווג הזיווגים יודע לאן יוביל הקשר הזה.

"עד 1917 אבותיי האמינו שהם היהודים האחרונים ששרדו בעולם,"
 הפרה אמיליה את השקט ששרר בינינו, "באותה השנה הגיע
 לבלמונטה מהנדס מכרות יהודי בשם שמואל שוורץ שתיעד את
 מנהגי האנוסים. הוא נאלץ לעמוד במבחן הקהילה עד שנתנו בו אמון
 ומצאו שהוא יהודי כמותם. פחות ממאה מאנוסי בלמונטה התגיירו
 בהשפעתו וחזרו לחיק היהדות. אחרים נשארו נאמנים למורשת
 האנוסים."

"אמיליה, האם גם את התגיירת?"

"התקשיתי להיפרד מהמעמד האינדיבידואלי של האנוסים. בנשמתי
 אני יהודייה ואני לומדת וחוקרת את מורשת אבותיי. קשה לי לעזוב
 את תפילת היחיד שלי ולהיות חלק מהקהילה... אלי, מי יודע אולי יום
 אחד אמצא גבר יהודי כלבבי, שלמענו אעלה לירושלים, אתגייר ואלד
 ילד וילדה, שאינם אנוסים ואינם מגורשים."

"בעיניי, יהודי הוא מי שמאמין באמונה שלמה ביהדותו. בעיניי את
 יהודייה... אם אני הייתי קובע את ההלכה הייתי מוותר לך על תהליך
 הגיור. עם זאת, אין ספק שהגיור יעשה חסד לילדים שיבואו לעולם."

לקראת חצות חזרנו למעוננו, לכוס תה שלפני 'לילה טוב'. אמיליה
 התקרבה והדביקה נשיקה על לחיי, חשתי מגע רך ועדין של שפתיה
 שדמה לרפרוף של פרפר.

למחרת באור ראשון השקפנו מחלון הבית אל הנהר זְזָרָה. אמיליה
 הביטה בי בעיניים לחות, אחזה ספונטנית את כף ידי שהוצפה בגלי
 חום ואמרה: "אלי, בכל ערב פסח התקהלנו כולנו על גדת נהר זְזָרָה
 בבלמונטה, וחצינו – גברים, נשים וילדים – את 'ים סוף' כדי
 להזדהות עם יציאת מצרים של האבות הקדומים. האם יש הזדהות
 גדולה מזו בין קהילת האנוסים לבין עם ישראל?... הנה חורבות
 הכנסייה שנבנתה לפני מאות שנים על חורבות בית-הכנסת העתיק.
 האנוסים העדיפו לבקר בכנסייה הזאת, שקמה על חורבות בית
 כנסת. בסתר שיננו כאן האנוסים פרקי תהלים," הצביעה אמיליה.

עמדנו מול שרידי הכנסייה, שבין נדבכי אבניה עלה אזוב של זְקָנָה.
 בחנו נדבך נדבך ואבן אבן. לאחר בדיקה קלה מצאנו שאבני בית
 הכנסת העתיק ומצבות בית העלמין היהודי נקבעו בתוך קירות

הכנסייה. חיפשנו אבנים שנעשה בהן שימוש משני בבניין הכנסייה. כמו מאוב צצו ועלו שמות חרוטים באבן של נפטרים יהודים מעולם האמת, ונחשפו לאור עולם על חורבות כנסייה עתיקה.

"בוני הכנסייה", אמרתי, "אולי חיללו את קודשי ישראל, הרסו בית-כנסת ובית עלמין, אך גם הצליחו לשמר את האבנים הקדושות האלה, שנקבעו בקירות החיצוניים של הכנסייה."

"אלי, אתה מצליח לקרוא את הכתוב? אלו אותיות עבריות," אמרה אמיליה והצביעה על אחת המצבות. הרכבתי את משקפי הקריאה ועמדתי מאובן מול מצבת אבן שנקבעה בקיר הכנסייה. קולי בגד בי. קראתי בקול צרוד ורועד:

אבן מקיר תזעק

פ"נ

ראש בית הכנסת, צדיק יסוד עולם

ר' אליהו אלקלעי זצ"ל

תנצב"ה

ערב שבת נחמו. ש' רנ"ו לפ"ק

"זה לא יאמן...זאת דרישת שלום מאבי אבות משפחתנו ר' אליהו אלקלעי, שאני נושא את שמו 500 שנה לאחר מותו. אמיליה, ראי כמה מוזר. היום יום שישי, ערב שבת נחמו. ממש היום יום הזיכרון לפטירתו של סבא רבא רבא שלי." הסתכלתי סביבי ולא מצאתי נפש יהודית אחת, פניתי מזרחה, אל השמש העולה, ובקול נרגש אמרתי 'אל מלא רחמים' לנשמתו של סבי הקדמון ולאחריו: 'תְּגַדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא...'. אמיליה אמרה 'אמן' במקום ובזמן. נפלה שתיקה בינינו. שנינו דמענו ועד מהרה בכינו כילדים נטושים. אמיליה נצמדה אליי ואני עטפתי אותה בזרועותיי ואמרתי בקול חנוק: "אמיליה... את נוסעת אתי לירושלים?"

"אלי... אסע אתך לירושלים!"

כיפור של חסד

'עת לעשות לה' – הפרו תורתך' (תהלים קיט, קכז)

החזן בגלימה לבנה ומצנפת צחורה לראשו שר בבריטון שובה לב, שכל בית אופרה היה מתברך בו. גם המקהלה הייתה איכותית. תפילת 'כל נדרי' בבית הכנסת הגדול בפרנקפורט הייתה מרטיטה, אולם ככל שהתפילה התקדמה, כך רבים מבאי בית הכנסת לא מצאו עוד עניין בנעשה סביבם. ההמולה בבית-הכנסת יצרה בליל של קולות וצלילים צורמים. מכל עבר נשמע סחר-מכר בתחומים שפרנקפורט ידועה בהם. האקוסטיקה שעד כה הייתה מבורכת הפכה לקללה. ערבוביה של צלילי תפילה וחצאי הברות בגרמנית ובעברית, שהזכירו חמאם טורקי על אדמת גרמניה.

גדול ירידי הספרים בעולם מתקיים בכל שנה בפרנקפורט על שדה התעופה הצבאי של ה-Luftwaffe, חיל האוויר הגרמני. מכאן המריאו במלחמת העולם השנייה מטוסי קרב סילונים מדגם מסרשמיט Me-262 ומכאן הוזנקו מפציצים שהפציצו את אירופה ובבליץ הנוראי על לונדון. הנהלת היריד, שידעה עד כמה גדול מספרם של יהודים בקרב המוציאים לאור בעולם, אפשרה להם להתפלל תפילת 'כל נדרי' באחד האנגרים ממלחמת העולם השנייה. למו"לים הישראליים חולקו כרטיסי כניסה לבית הכנסת הגדול של פרנקפורט. לבשנו את מיטב מחלצותינו ומצוידים בטלית הגענו לבית הכנסת, שהיה מוקף מכל עבר בשריוניות ובכוחות שיטור וקומנדו גרמניים, מחשש להתקפת טרור על באי בית-הכנסת. כוחות הביטחון הגרמניים בדקו את באי בית-הכנסת בקפידה, שהזכירה את ימי הרייך השלישי. לאחר מכן התכבדנו לשבת במושבים האחוריים. המושבים הקדמיים יועדו לבעלי המאה של פרנקפורט, שהופיעו בחליפות טוקסידו, סמוקינג ופראק ומגבעות צילינדר, ויצרו אווירה של בית לורדים שנדד לפרנקפורט.

הקהילה היהודית בפרנקפורט היא אחת העתיקות בגרמניה, ושורשיה מגיעים לימי הביניים. לבית הכנסת הגדול של העיר עבר מפואר כמקום תפילה לדורות של יהודים בעיר. ייחודו של בית הכנסת לא רק בגודלו העצום, המאפשר ל-2,000 איש ואישה להתכנס כאן, אלא בגלל האקוסטיקה המופלאה, המאפשרת לשמוע חזנות במיטבה בלא מגבירי-קול.

עזרת הנשים הייתה מלאה מפה לפה נשים אלגנטיות, לבושות לפי מיטב האופנה של הנובו-ריש. סופיה, מו"לית ישראלית, הבחינה באישה מרשימה במיוחד, לבושה בחליפה גזורה היטב בגוון ארגמני, ומתחת לבית שחיה ספר גדול בכריכה הדורה, בגוון תואם לחליפה המפוארת. לבקשתה של סופיה, האישה האלגנטית הגישה לסופיה את ה'מחזור'. היא פתחה את הספר וגילתה להפתעתה שאין זה מחזור ליום הכיפורים אלא 'אגדות האחים גרים' בגרמנית. תגובתה של סופיה הייתה מהירה: היא החזירה את הספר לגברת האלגנטית ויצאה בחיפזון אל הרחוב. כמו בתיאום מוקדם, נפגשנו סופיה ואני

בערב החשוך שירד על פרנקפורט. צעדנו בין אורות לצללים בסמטאות בעיר שחייתה את חייה גם בליל 'כל נדרי'.

"קובי, כאן לא מקומנו," אמרה, ואני הנהנתי בראשי.

"מה דעתך," אמרתי לה, "שמחר בבוקר, בעיצומו של יום הכיפורים, נעשה מעשה שלא נעשה מעולם, ניסע למגנצה, המוכרת כיום כמיינץ, ונזדהה עם דמותו המיתולוגית של ר' אמנון, שהיה מוכן לעבור מסכת עינויים ובלבד שלא לאבד את זהותו היהודית."

"במה מדובר?" שאלה, ואני סיפרתי את עיקרי הדברים:

"מעשה ביהודי שחי במגנצה לפני כאלף שנים ושמו ר' אמנון. נאמר עליו שהיה גדול הדור ועשיר ומיוחס ויפה תואר. היה לו מעמד נכבד בחצר המלך. עצותיו הטובות קנו את לבו של המלך ועוררו את קנאת שריו. באחד הימים ביקשו המלך ושריו מר' אמנון שימיר את דתו ואז יתחזק מעמדו שבעתים. הפיתוי היה גדול. ר' אמנון לא נתן את תשובתו השלילית במקום ואמר: 'אדוני המלך, תן לי שלושה ימים להרהר בהצעתך ותוך פרק זמן זה אגיד לך על החלטתי'. כבר במרכבה בדרך לביתו הצטער שלא סירב במקום. בתום שלושה ימים של צום ושברון לב הוא נקרא למלך אך סירב להגיע. ר' אמנון הובא כבול בשרשראות לפני המלך. הוא נשאל: 'ברור לך שמגיע לך עונש. מה אתה מציע?', והוא השיב: 'אדוני המלך והשרים, על כך שלא השבתי לכם לפני שלושה ימים, תכרתו את לשוני'. השיב לו המלך: 'לא נכרות את לשונך אלא את בהונות רגליך שלא הגיעו הנה כמוסכם, אך אם תשנה דעתך ותקבל על עצמך את עול הנצרות, אעניק לך חנינה ולא תיענש'. ר' אמנון עמד בעקשנותו והתליין המלכותי, מול המלך, שריו ויועציו, כרת בוהן אחר בוהן מרגליו של ר' אמנון. בכל בוהן כרותה חזר המלך ושאל: 'האם אתה מוכן להתנצר?' ור' אמנון השיב כואב: 'לא, אדוני המלך!' והתליין כרת בוהן נוספת. משתמו בהונות רגליו שאל התליין: 'אדוני המלך, גם את אצבעות ידיו?' 'ודאי, ודאי', אמר המלך. כרת התליין אצבע אחר אצבע ור' אמנון סירב עד הסוף המר להמיר את דתו. הוא הוחזר לביתו כשאצבעות ידיו ובהונות רגליו הכרותות מונחות על המיטה לצדו. ביום ראש השנה נישא ר' אמנון על מיטתו אל בית-הכנסת הגדול של מגנצה, שם נפח את נשמתו תוך כדי תפילה. אחרי שלושה לילות בא ר' אמנון בחלומו של ר' קלונימוס בן משולם, רבה של מגנצה, וקרא לו את הפיוט 'ונתנה תוקף'. הפיוט וסיפור המעשה הופצו בכל קהילות ישראל במזרח ובמערב ומאז אומרים בקהילות ישראל את 'ונתנה תוקף' בראש השנה וביום הכיפורים, "סיפרתי לסופיה.

"גורלו של ר' אמנון נוגע ללב באכזריותו, גם אם העובדות אולי אינן אחת לאחת מבחינה היסטורית. ר' אמנון הוא סמל לגורל היהודים בגולה," אמרה סופיה.

"חלפו כאלף שנים מאז מותו של ר' אמנון ולא עשינו דבר להנצחתו של הרוג מלכות זה. אני רוצה להגיע מחר לקתדרלה העתיקה של מיינץ, שיסודותיה מלפני אלף שנים. במתחם הזה נרקמה שנאת

ישראל. כאן דרכו רגליו של המלך שהביא למותו של ר' אמנון. מחר, בעיצומו של יום הכיפורים, אשב בפינה של הקתדרלה ואקרא באוזניך את 'ונתנה תוקף' לנשמתו של ר' אמנון ממגנצה. איש לא עשה זאת לפניי, בוודאי לא ביום הכיפורים."

"אצטרף למסע הזה למרות שתמיד צמתי ומעולם לא נסעתי ביום כיפור," אמרה לי סופיה, "עדיף בעיניי לקרוא את 'ונתנה תוקף' ביום הכיפורים בעיר הולדתו של ר' אמנון ולא להשתתף בהמולה של בית הכנסת בפרנקפורט."

[ב]

הרכבת הגיעה למיינץ. ממרחק ראינו את הקתדרלה – מבנה מונומנטלי בגוון אדמדם, הנישא לגובה רב ומשתרע על שטח רחב ידיים. חלונות הקתדרלה עשויים ויטראז'ים ססגוניים. ישבנו, סופיה ואני, בפינה רחוקה מן המזבח שלידו נערכה מיסה באותה עת. לא יכולנו להסתתר מפני הקולות שסביבנו. העוגב הרטיט בתהודה מצמררת. חשתי את הנקבוביות בגופי מצטמררת. כומר ניהל את המיסה. מקהלת נשים שרה מזמורי תהלים בקולות גבוהים. שלפתי מן התרמיל שלי את ה'מחזור' וקִרְש קראתי באוזניה של סופיה כשברקע הדהדו צלילי העוגב:

וְנִתְּנָה תְּקֻף קִדְשֵׁת הַיּוֹם.

כִּי הוּא נוֹרָא וְאִים.

וּבוֹ תִנָּשָׂא מַלְכוּתְךָ.

וְיִכּוֹן בְּחֶסֶד כְּסָאָךָ...

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יִכְתְּבוּן.

וּבְיוֹם צוֹם כְּפוּר יִחְתְּמוּן.

כָּמָה יַעֲבְרוּן. וְכָמָה יִבְרָאוּן.

מִי יִחְיֶה. וּמִי יָמוּת.

מִי בָקָצוּ. וּמִי לֹא בָקָצוּ.

מִי בַמִּים. וּמִי בָאֵשׁ. מִי בַחֲרֵב...

כִּי לֹא תִחַפֵּץ בְּמוֹת הַמֵּת.

אָדָם יִסּוּדוֹ מֵעֶפֶר. וְסוּפוֹ לְעֶפֶר...

מִשּׁוּל כְּחָרֹס הַנֶּשֶׁבֶר. כְּחֻצִיר יִבֵּשׁ.

וְכֻצִּץ נוֹבֵל. כְּצֵל עוֹבֵר. וְכַעֲנָן כָּלָה.

וְכָרוּחַ נוֹשֶׁבֶת. וְכָאֶבֶק פּוֹרֵחַ. וְכַחֲלוֹם יַעוּף.

וְאַתָּה הוּא מֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיִם.

לחלוחית עמדה בעיניה של סופיה. קולי בגד ב'. בתום הקריאה יצאנו נרגשים מהקתדרלה. לא ידענו מה לעשות עם עצמנו בעיצומו של יום הכיפורים. לפנינו עדיין יום ארוך. סופיה אמרה: "קובי, שנינו נבוכים מאוד, אבל בל נשכח שעשינו חסד של אמת עם זכרו של ר' אמנון ממגנצה, בעיצומו של יום הכיפורים. אם כבר אז כבר. אני רוצה להגיע לבינגן שעל נהר הריין. זאת עיירת הולדתם של סבי וסבתי שנספו בשואה, בעיצומו של יום הכיפורים."

עלינו על סיפונה של ספינה ששטה על הריין. לאחר שתיקה ממושכת, שאלתי:

"סופיה, מה את יודעת על סבך וסבתך ועל העיירה בינגן?"

"כבר הנוסע ר' בנימין מטודלה סיפר במאה ה-12 על התיישבותם של יהודים בעיירה בינגן. בראש השנה של שנת 1198 התנפלו תושבי בינגן על היהודים ששהו באותה עת בבית הכנסת, פגעו בנפש ואילצו את היהודים לברוח על נפשם. במחצית המאה ה-13 שבו היהודים לבינגן כמלווים בריבית, בהרשאתו של הארכיבישוף של מיינץ. בשנת 1405 היהודים היו קרבנות של סחיטה מצד הארכיבישוף של בינגן, שהביא לשמיטת חמישית מחובות הנוצרים ליהודים והמשיך לסחוט את היהודים ככל שהיה יכול. בשנת 1507 שוב גורשו היהודים וחזרו להתיישב בה במאה ה-16. עם עלייתו לשלטון של היטלר בשנת 1933 חיו בבינגן 465 יהודים, שסבלו מהתנכלויות. מקצתם ברחו על נפשם. בשנת 1942...." סופיה השתקקה ולא הוסיפה לספר ואני לא האצתי בה. הספינה עגנה דקות אחדות במזח של בינגן. ירדנו בחיפזון מסיפון הספינה וטיפסנו במעלה הדרך. נעצרנו 0 מפתיעה בגרמנית ובעברית:

כאן עמד בית הכנסת של

הקהילה היהודית בבינגן.

בעיצומה של תפילת יום הכיפורים

פרצו אנשי הגסטפו לבית הכנסת

ולקחו את היהודים אל מותם.

"כן," המשיכה סופיה את דבריה שנקטעו על סיפון הספינה, "בעיצומה של התפילה ביום הכיפורים של שנת 1942 התפרץ הגסטפו לבית הכנסת, שאנו עומדים עכשיו בפתחו. בעוד היהודים עטופים בטליתות ומתפללים בדבקות הם נלקחו על-ידי הגסטפו. 170 יהודים נרצחו ועמם סבתי גיטה וסבי ד"ר משה זליגמן, שהיה רופא בעל שם ביישובים שלאורך גדת נהר הריין. אבא ניצל כי בפרוץ מלחמת העולם השנייה שלחו אותו הוריו לארץ ישראל והוא נקלט בחברת הנוער בבן שמן." סופיה פרצה בבכי קורע לב. הצעתי לה ללגום מבקבוק מים שהגשתי לה. היא סירבה ואמרה: "מגיל 12 אני צמה. למרות שנסענו היום ברכבת ובספינה, אני אמשיך לצום!" חשתי לחץ בחזה ומחנק בגרון. פתחתי באקראי ספר תהלים זעיר

שהיה בכיסי ויד מכוונת הובילה אותי לתהלים פרק פג, שהתאים כל כך לשעה המיוחדת הזאת. קראתי בקול צרוד:

אֱלֹהִים אֶל־דָּמִי־לָהּ, אֶל־תַּחֲרֹשׁ וְאֶל־תַּשְׁקֵט אֵל:
כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיהָ יִהְיֶינָהּ, וּמִשְׁנֵאֶיהָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ:
עַל־עֲמָךְ יַעֲרִימוּ סוֹד, וַיִּתְּעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיהָ:
אָמְרוּ, לֹכּוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי, וְלֹא־יִזְכֹּר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד...
אֱלֹהִי, שִׁיתֵּנִי כַּגִּלְגַּל, כְּקֶשׁ לִפְנֵי־רוּחַ:
כָּאִשׁ תִּבְעַר־יָעַר, וְכִלְהָבָה תִּלְהֵט הָרִים:
כֵּן תִּרְדָּפֵם בְּסַעְרְךָ, וּבְסוּפֹתֶיךָ תִּבְהִילֵם:
מִלֹּא פְּנֵיהֶם קִלְיוֹן, וַיִּבְקְשׁוּ שְׁמֶךָ יְהוָה:
יִבְשׁוּ וַיִּבְהֻ עַד־יַעַד, וַיִּחַפְּרוּ וַיִּאֲבֹדוּ:
וַיִּדְעוּ, כִּי־אַתָּה שְׁמֶךָ יְהוָה לְבַדְּךָ, עֲלִיּוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ:

ישבנו על ספסל בפארק ולא הוצאנו הגה. אני התעמקתי בסוגיית גדולת אלוהים ואפסות האדם ב'כתר מלכות' של ר' שלמה אבן גבירול. סופיה הייתה שקועה בתוך עצמה בשתיקה הממושכת, שדמתה לתענית דיבור. לפתע סופיה לחשה: "אתה יודע קובי, למרות שלא הקפדנו היום על שמירת יום כיפור, אני חשה התעלות נפש שלא הרגשתי כל חיי. ההזדהות עם ר' אמנון ממגנצה מצד אחד, וההזדהות עם סבא וסבתא שלי מצד שני, נסכו בי התעלות נפש, תחושות ותובנות שלא הכרתי דוגמתן. לא זכיתי לסבא ולסבתא שאוכל להתפנק על ברכיהם, אבל סגרתי מעגל עם סבא וסבתא שלי, שנרצחו ביום הקדוש ביותר לעם ישראל ולא זכו לעלות לארץ, אבל הנכדים והנינים שלהם חיים בארץ."

שוב ירדה שתיקה. בצאת הצום עלינו לרכבת וחזרנו לפרנקפורט.

איפה המשיח איפה?

'במוצאי שבת האחרון, 16 במאי 1936, סמוך לשעה תשע בערב, נהרגו שלושה יהודים שיצאו מקולנוע 'אדיסון' בירושלים. באותו ערב הקרינו את 'שירת האושר', סרט סובייטי דובר רוסית. הרוצח נמלט...' ('דאר היום').

'עד פרוץ מלחמת העולם בשנת 1939 נרשמו יותר מעשרת אלפים תקריות אש... למעלה מ-400 יהודים נהרגו בהתקפות הטרור, למעלה מ-150 בריטים ולמעלה מ-1,000 ערבים נהרגו... מוקשים, פצצות ויריות מהמארב ויריות צלפים לעבר השכונות היהודיות' (שם).

"רוני, תעלה הביתה! הערבים יורים.... אנשים נהרגים... ואתה משחק כדורגל, תעלה הביתה, אמרתי," צעקה אימא ורוני, שראה את עתידו בקבוצת הכדורגל 'מכבי חשמונאים', לא נענה לקולה הצרוד של אימא והמשיך לבעוט בכדור לעבר דלתות הברזל הנעולות של החנויות. אימא הייתה בחודש התשיעי. הבטן הגדולה שלה הלכה לפניה והיא ירדה בכבדות במדרגות. שריקות של כדורי צלפים ושריקות שופט כדורגל חובבן התחרו אלו באלו ופילחו את האוויר. אימא חששה מפני הגרוע מכול. היא כבר איבדה בן. אני כבר בת שתים-עשרה. קוראים לי 'אימא קטנה' כי אני עוזרת לאימא לגדל את האחים והאחיות הקטנים שלי. אני גם עוזרת בעבודות הבית.

"פעם הילדים היו צייתנים יותר... היום הם בטוחים שלהם זה לא יקרה, אבל לכל כדור יש כתובת..." אמרה לי אימא בדרכנו

לרחוב לפגוש את רוני, "במאורעות הארוכים האלה נהרג הילד של מושיקו והבת של ויקטוריה נפצעה," רטנה אימא.

"רוני, זעקה אימא, "תתחשב במצבי. ירדתי כדי להעלות אותך ואתה אפילו לא מקשיב ולא מסתכל עליי." הצעירים המשיכו לשחק על הכביש בקולי קולות. הם התרוצצו בין גלגלי מכוניות ועגלות נוסעים, קיללו וחירפו זה את אמו של זה ולא הבחינו במתרחש סביבם.

"אל דאגה אימא... עוד שני גולים בשער היריב ואני עולה."

"יורים... הורגים... תעלה."

רוני, שמאס בתחנונים של אימא, בעט בחזקה בכדור, שפגע בשער הברזל של אחת החנויות וחזר בקשת היישר אל בטנה של אימא. זעקה חדה נשמעה. אימא נפלה ארצה והתעלפה. קמה מהומה. המשחק הופסק בבת אחת. מכל עבר רצו לקראתה.

"אימא שלי מתה... אימא שלי מתה..." זעק רוני בפנים אדומות ושטופות זיעה. "מה עשיתי? הרגתי את העובר שבבטן של אימא... הרגתי את האח שלי שלא נולד," פרץ רוני בבכי מר וניגש לאימא השכובה על הכביש. מכל עבר התאספו נותני עצות. אחד הצעירים רוקן מימייה על פניה של אימא, שחזרה להכרה וייבבה בשל כאבים עזים. אבא שנחרד נעל את המכולת, עקר את אחת מכנפי השער לחצר ועשה אותה לאלונקה. הוא השכיב את אימא על כנף השער. ההמונים הלכו אחרי ה'ארון'. הרגשתי שזאת ההלוויה של אימא, חצי חיה חצי מתה. לפתע הרימה אימא את ראשה וזעקה: "ציפיתי לתינוק הזה כמו שמצפים למלך המשיח. רציתי שיבוא לעולם במקום הילד שמת לי מדיפטריה... אם העובר הזה מת גם אני מתה! אולי העובר קיבל מכה בראש!" שמלתה של אימא התמלאה דם...

"למה אתם לא לוקחים אותה להדסה? למה אתם לא מזעיקים אמבולנס?" שאלו יועצים-מומחים, שלא חסרו בשכונה. והתשובה לא איחרה לבוא:

"בשיח' ג'ראח ירו היום באמבולנס שעשה דרכו להר הצופים."

אבא שלח אותי לקרוא לרבקה'לה המיילדת ממאה שערים, שאבא סמך עליה הרבה יותר מרופא. הוא לא חשב שאני בתו הצעירה עלולה להיפצע או להיהרג. נצמדתי לקירות עד שמצאתי את רבקה'לה המיילדת במטבח, מבשלת מאכלי חלב לליל שבועות. היא עזבה הכול ורצה כל הדרך עם התיק הנפוח שלה. אני רצתי בעקבותיה. היא בחנה את אימא, מיששה לה את הבטן, השתעלה שיעול מלאכותי. פנייה של רבקה'לה היו חיוורות כסיד. אבא הביט באימא והביט במיילדת ופרץ בבכי. הוא היה בטוח שאימא שלנו נמצאת ברגעיה האחרונים. גם אני נתקפתי חרדה.

"המכה זירזה את הלידה בטרם זמנה," אמרה רבקה'לה. "החלו צירי לידה. אני מקווה שלא תלד ילד מת או ילד בעל מום... אני מקווה שהיא תשרוד את הלידה הקשה הזאת... זה יהיה נורא אם היא תמות עכשיו לפני כניסת חג השבועות," אמרה רבקה'לה.

אבא התכנס באחת מפילות הבית וקרא תהלים בקול שבור. עד מהרה הגיע גם המקובל חכם מונסה. הוא שלף שופר מכיס גלימתו, נשא עיניו לשמים, תקע 'שברים' וזעק: "ה' ה', אל רחום וחנון... ארך אפיים ורב-חסד ואמת... אֵל נָא רָפָא נָא לָהּ... אֵל נָא רָפָא נָא לָהּ." השכנות נצמדו לחלונות והניסיונות של אבא לסלק אותן נכשלו. מרוורי, השכנה הפרסייה, הדליקה קטורת אֶסְפָּנֶג', שהתנפצה בפצפוצים, העלתה עשן והפיצה ריח חריף עוצר נשימה, שאפילו השדים לא יכלו לעמוד בפניו. עזיזה, השכנה הבגדאדית, אמרה במבטא גרוני מתנגן: "רק שלא תלד, חס ושלום, ילד משוגע... רק זה חסר בחצר שלנו. עוד ילד מטורף בחצר ויישלחו אותי לבית משוגעים." משבוששה הלידה להגיע, אבא חזר לחנות כדי לספק מצרכי מכולת ללקוחותיו לפני התקדש החג.

חלפה שעה והצירים הלכו וגברו. זעקותיה של אימא הגיעו לשמים. רבקה'לה שמה מטליות לחות על מצחה של אימא. לפתע השמיעה קולות מוזרים ואמרה: "אני רואה את ראשו של העובר יוצא לאוויר העולם." רצתי כל עוד נפשי בי למכולת של אבא. לא שמתי לב לכדורים השורקים ואמרתי: "אבא, אבא, אימא ילדה בן, תינוק עם שני ראשים... בחיי שני ראשים! ראיתי שיש לתינוק שני ראשים, אחד מקדימה ואחד מאחור." אבא היה מזועזע מההודעה שלי, נתן לי סוכריית טופי, הוריד את התריס הכבד של החנות ושנינו רצנו כל עוד נפשנו בנו הביתה.

[ב]

לא חלפה שעה קלה והשכונה הייתה כמרקחה. השמועה עברה כאש בשדה קוצים: "שאלוהים ישמור, חוץ מאתנו, אשתו של חג'י זרובבל מהמכולת ילדה תינוק עם שני ראשים."

לא היה מאושר היום מהמקובל האלוהי חכם יעקב מונסה. אורו פניו של הצדיק מזיו השכינה והוא הפסיק להתעמק ב'זוהר הקדוש' בישיבת המקובלים 'רחובות הנהר' שעמד בראשה. חכם מונסה שב לביתנו ואמר: "קהל נכבד, יולדת יקרה, כשבא לעולם גדי לבן בעל שני ראשים – הרי זה מסימני אתחלתא דגאולה. הגדי בעל שני ראשים מבשר לעולם כולו על בואו של משיח בן יוסף. תינוק בעל שני ראשים – אין גדול ממנו. זו עדות ומופת שפעמיו של משיח בן דוד הולכים וקרבים. אשרינו שזכינו לכך בימינו ובשכונתנו תיבנה ותיכון עד בוא גואל צדק, אמן סלה," אמר חכם מונסה. מולא שלום, כרוז השכונה העיוור, עבר מבית-כנסת לבית-כנסת בשכונה וחזר מילה במילה על

הודעתו של חכם יעקב מונסה והוסיף גם משלו: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו... זה הזמן לתת צדקה לעניים וסעד לאלמנות ויתומים ולא לשכוח בבקשה גם את העיוורים והפיסחים ואת המקובלים."

מי שלא ראה את השכנה עזיזה בשמחתה לא ראה שמחה מימיו. היא פתחה בצהלולים ואמרה: "אני אגבה שילינג מכל מי שירצה לראות את התינוק בעל שני הראשים..."

אימא לא הפסיקה לבכות. "אני רציתי בן במקום הילד שמת מדיפטריה ומה קיבלתי, ריבונו של עולם, מה קיבלתי?" אבא הגיש לה כוסית ערק כדי להרגיע אותה. היא שתתה את מלוא הכוס בהינף אחד והמשיכה: "איך אניק תינוק עם שני ראשים, תגידו איך?"

"שימי עליו ח'מסיקה ועלים של רוֹדָה נגד עין רעה...", אמרה השכנה ויקטוריה וסולטנה הוסיפה: "הלוואי שייצאו העיניים של כל השונאים... מרוב שמדברים זה מה שקורה בסוף."

[ג]

השמועה יצאה זה מכבר מתחום השכונה והגיעה למאה שערים. האברכים בישיבות גלגלו פיאות והקשו קושיות: "האם יעלה על הדעת שמבשר הגאולה יהיה ספרדי רחמנא ליצלן?" שאלו ואין משיב. השמועה עברה גם לבית ישראל הישנה ובית ישראל החדשה, עברה לנחלת שבעה ולאווהל משה ולמזכרת משה ולימין משה ולקריית משה. הירקנים במחנה יהודה ובשוק הבוכרים זעקו היום "רק היום... כל תפוח – בשורה על משיח צדקנו!"

הכרזת העיוור נשא את עיניו הריקות מול השמש היוקדת וסלסל בקול שהפריח את היונים והצוצלות מכרכובי הגגות האדומים: "ברית מילה... ברית מילה...." ועד השכונה הציב מערכת רמקולים רבי-עצמה ברחבת בית הכנסת 'בבא תמא' שהתמלאה גברים ונשים, זקן וטף, ממש כמו ביום ביקורו של הנציב העליון הראשון ליהודה הרברט סמואל. מוכרי המשקאות הקרים 'סוס' ו'תמר הינדי' חגגו וגבו מחירים מופקעים. המתופפות הבוכריות תופפו על הדאיירה ושרו בקולות גבוהים שירים לבוא גואל. גם המקוננות הצטרפו לשירה העליזה בקולותיהן הגבוהים והמצמררים. הקהל מחא כף וחכם מונסה הסביר: "לא בכל יום מגיע לשכונתנו אליהו הנביא מבשר הגאולה ובעקבותיו משיח צדקנו רכוב על חמור לבן."

"תנו כבוד לתורה," ציווה הקוואס בצלאל מבשוב המלווה ושומר הראש של הראשון לציון הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל. הקוואס המיר את מדי הניצ'רים במדי גנרל אנגלי. הוא שמר על כבוד הרב ובאותו זמן הלם במטה עץ ארוך בעל גולת כסף בראשו, הלם באבני המדרכה וקרא בקול: "תנו כבוד לתורה" ופילס דרך

לכבוד הרב בתוך ההמון. אימא הסנדקית נשאה בידיה את התינוק ואבא נגרר אחריה לפנים בית הכנסת. מן החלונות ומעזרת הנשים הציצו ראשים כדי לגלות את שני הראשים של מבשר הגאולה. בתיאום מושלם ובלי הודעה מראש פצחה שכונה שלמה בפיוט:

בְּרוּכִים אַתֶּם קֹהֵל אֱמוּנִי, וּבְרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יי

יֵלֵד הַיֵּלֵד יְהִיָּה בְּסִימֵן טוֹב, יִגְדֵּל וַיִּפְרַח כְּמוֹ גֶּן רֶטֶב
יַעֲלֶה וַיִּצְלִיחַ וַיִּנְצַל מִקְּטוֹב, אֲמֵן כֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה יי
בְּרוּכִים אַתֶּם קֹהֵל אֱמוּנִי, וּבְרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יי

זְכֹר רַחֲמֶיךָ וְדַם הַבְּרִית, וּפְקֹד אֶת צֶאֱנֶךָ צֶאֱן
הַשָּׂאֲרִית

עַל יַד מְשִׁיחְךָ מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, וְשַׁלַּח אֶת אֱלֹהֶיךָ נְבִיא יי
בְּרוּכִים אַתֶּם קֹהֵל אֱמוּנִי, וּבְרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יי

לפתע נפלה דממה, חוץ מתרנגול שקרא לא בזמן ונעירות חמור שאיבד את בעליו. אחד מליצני השכונה אמר: "החמור הלבן של משיח צדקנו נוער, פנו דרך!" הקהל פרץ בצחוק וציפה לרגע הגדול, לרגע שבו יחזו בגאולה הקרבה ובאה. הרך הנימול צרח. המוהל מולא יוסף הרטיב אצבע בכוס היין ושם בפיו של התינוק, שליך את אצבעו של המוהל ונרגע. המוהל הכריז לתוך המיקרופון: "ויקרא שמו בישראל... משיח... ינון... מנחם..." הקהל פרץ במחאות כפיים סוערות.

המקובל יעקב מונסה נטל את המיקרופון ואמר: "זרע קדושים... אנו מקדישים חיינו לתפילה, לחזרה בתשובה ומכוונים תפילותינו לכל עם ישראל ציפינו לבואו של משיח צדקנו." נשמעה קריאת ביניים מהספסלים האחוריים של בית הכנסת: "כבוד הרב, איפה המשיח איפה?... חיכינו למשיח ורק החמור שלו בא.. אפילו את הנעירות שלו שמענו!" פרצי צחוק נשמעו מכל עבר. "זה חילול הקודש. אלה דברי כפירה... זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. זכינו להביא ילד יהודי בבריתו של אברהם אבינו... נודה על האמת, ציפינו שהילד הזה יבשר על בואם של אליהו הנביא ומשיח צדקנו... צר לי לאכזב את הקהל הקדוש. כנראה שהשעה עדיין לא הגיעה... הנפיות שהייתה על ראשו של הילד ממכה שקיבל ברחם אמו הולכת ומצטמקת ברוך השם. עוד שבוע שבועיים היא תיעלם לחלוטין והילד יהיה ככל ילדי ישראל... רק שמו של הילד 'משיח... ינון... מנחם...' יישאר כאות ומופת לחלום הדורות שלנו לקבל את פני משיח צדקנו."

"זה לא יכול להיות..." רטן אחד מההמון, "באתי לכאן משכונת אהל משה לראות את הילד עם שני הראשים ומסתבר, שכל הסיפור על הגאולה הקרבה ועל משיח צדקנו הם פרי דמיון של המקובלים. אמרו אתחלתא דגאולה. שכונה שלימה של

אהבלים. אם הראש חזר לקדמותו – לאן אנו באים עם התקוות הנכזבות למשיח צדקנו."

הקהל התפזר ובידו עוגת 'לֶקֶח', כוס לימונדה ואכזבה על אבדן משיח צדקנו. עזיזה הבגדדית התפרצה בחמת זעם: "מי יפצה אותי על ההפסד שלי? שילינג הייתי לוקחת מכל מי שיבוא לראות ילד עם שני ראשים. רק בגלל הקמצנות שלכם הפסדתי." סוף סוף ראיתי חיוך דק על שפתיה של אימא. היא נטלה בזרועותיה את משיח ינון מנחם, ישבה לצד ההיכל, חלצה שד והיניקה את התינוק, שמצץ בשקיקה אמו ועצם את עיניו.

קלארק גייבל בא לשכונה

[א]

"כל הכלות יפות ביום חופתן ושאלוהים ישמור בבוקר למחרת כשמתגלה האמת המרה," הכריזה אמי בקולי קולות ביום חתונתי עם ציפור [במלעיל].

"אימא, בבקשה דברי בלחש, יש אוזניים לכותל! רק זה חסר לי שציפור תדע כבר מעכשיו כמה את אוהבת אותה ומה את חושבת על המראה שלה דווקא ביום החתונה שלנו," התחננתי.

"מספיק לי לראות את אימא שלה ואני כבר יודעת מה יקרה עם הציפור היפהפייה שלך בעוד עשרים שנה. היא בטח תהיה שמנמנה וגוצה כמו אימא שלה."

"ציפור היא לא כל כך גוצה ושמנמנה כפי שאת מתארת אותה. נכון שהיא קצת מלאה פה ושם, אבל זה עוד לא אומר...."

"אתה עיוור או מה? היא נראית עם בגדי הכלולות המפוארים שלה כאילו הייתה המלכה ויקטוריה תפוחת הלחיים ביום חתונתה. אפילו כתר של יהלומי זכוכית עוד יתקעו על ראשה. אני מקווה שלא שמים סלסילת פירות מלאכותיים בהילה שעל ראשה."

"בעיניי ציפור היא יפהפייה," אמרתי כדי להציל את כבודה של בחירת לבי. "יש לה עיניים מאוד יפות ואת יודעת מה אמרו חז"ל שהבינו עניין: 'כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה'."

"תמים שלי, הכלות של היום זה לא הכלות של פעם כשהכול היה טבעי. בימינו הן נראות יפות ביום החתונה כי הן מושקעות בשמלה לבנה הדורה, בנעליים לבנות אופנתיות, בטיפול קוסמטי ואיפור הכוללים: פילינג, מריטת גבות, שפם וזקן, ריסים מלאכותיים ומסקרה העושה ממנה מִסְחָרָה, פדיקור ומניקור שלא לדבר על הורדת שערות מהרגליים בשעווה חמה. הן צובעות שֶׁעַר ותמורת כמה דינרים יפים מעצב לה אחד בעל שם דרום-צרפתי כמו ז'וז'ו,

ז'ורז'ט, ז'קלין את השער בתסרוקת שמגדל בבל נראה לידה כמו
אצבע הגליל."

"אימא די! אני מתחנן לפניך. אומרים שהאימהות הפולניות עושות
את המוות, ואת ברוך השם חצי טורקיה וחצי סלוניקאית. אני לא
יודע מה קרה לך דווקא היום. אבא בטח מתהפך בקבר. הוא לא היה
אוהב את מה שאת עושה."

"שאבא שלך ינוח בשלום על משכבו. דבש לא ליקקתי ממנו... יום
טוב לא ראיתי ממנו..." אימא שתקה סוף סוף לשבריר של שנייה,
לגמה מכוס המים, וכנאם להמונים בכיכר העיר הניפה ידיה לכאן
ולכאן והוסיפה בקול צרוד שיצא מנימי נפשה: "שתדע קובי, קשה
לזהות כלה שמאופרת היטב. מה פלא שיעקב אבינו עבד שבע שנים
אצל לבן הארמי למען רחל היפהפייה ומה מצא במיטתו בליל
חופתו? – את לאה! לא שלאה לא הייתה בחורה טובה מבית טוב,
אבל אללה יוסתור, התנ"ך מספר בגילוי לב על עיניה המימיות,
הדולפות וזולגות כמו טפטפת בהשקיה אוטומטית במרפסת שלנו.
אבל מה, המאפרות שלה היו באמת טובות. הן איפרו אותה ביום
החתונה כל כך טוב עד שיעקב איש תם ויושב אהלים לא הצליח
לזהות אותה מרוב צבעי איפור. אז עוד לא עשו מסדרי זיהוי ולא
בדקו טביעת אצבעות ו-DNA... המשותף בינך, קובי, לבין יעקב
אבינו, ששניכם מזן ילד טוב ירושלים, פוסטמה שלא מבין הרבה
בענייני נשים."

"אימא, אני יודע שיש לך דיפלומה בענייני נשים וכלות. אולי תגידי
מה את מבינה בענייני חתנים וגברים?" הזדעקתי בקול צרוד של
תרנגול שברח מחלף השוחט, אבל תשובתה הייתה מוכנה אצלה
כמו התער החד במספרה של יוסף הספר:

"איזו שאלה! יש חתנים ויש חתנים. אני מסתכלת על התספורת שלך
ואני נזכרת בשחקן ידוע מאיזה סרט ששכחתי את שמו. יש חתנים
שמסתפקים במכנסי ג'ינס בצבע כחול כהה וחולצה לבנה עם שרוול
קצר, נעליים לא מצוחצחות ולאחר תחנונים הם עושים טובה ומוכנים
אפילו להתגלח ביום חופתם. ויש חתנים, שאלוהים ישמור,
שמסתפקים בחולצת טריקו דהויה ועליה כתובת Make Love – Not
War. הם מופיעים לחופה כאילו יצאו לפיקניק בלי צידינית ובלי אוהל,

והם מוכנים לנפנף במנגל וכעבור שנה הם מוכנים, חוץ ממך, גם לנפנף את הכלה. שיא הגיחוך כשהכלה מופיעה כמו מלכת שבא בארמונו של המלך שלמה. תאר לעצמך את המלך שלמה, החכם באדם, מקבל את פניה של מלכת שבא, אישה מספר אלף ואחת בהרמונו, שיודעת להתלבש כמו שושנה דמארי, בגלימה מלכותית עם חוטי זהב לאורך ולרוחב, יהלומים וזהב ומבושמת במור, נרד ולבונה מחצרמוות או משבא, ומריחה כמו הקפה שאתה אוהב – תערובת של קינמון, זנגוויל, ציפורן והל. כתר של יהלומים על ראשה, מאופרת ומקושטת מכף רגל ועד ראש, והחכם בלילה שלה, אולי סנדלר אולי מלך, מופיע במכנסי זלמן, חולצת טריקו דהויה, שרוולים קצרים שחושפים ידיים שעירות, ועם סנדלים תנ"כיים, כי אז עוד לא המציאו את הסניקרס."

"אימא, הסיפור אתי שונה לחלוטין. אני לא שלמי הסנדלר וגם לא שלמה המלך עם אלף בלונדיניות, ברונטיות ושחורות שיער, כשבקושי אני מסתדר עם אחת. ציפור שלי לא מנסה להיות מלכת שבא. היא בסך הכול מאוד חנינית. דאגנית מאוד. היא חייבת לעשות הכול במו ידה. יש לה לא רק עיניים יפות, אלא גם רגליים יפות."

"אז מה הבעיה, קובי? אם כל כך טוב אז למה זה כל כך רע?!"

"הבעיה אימא, שציפור ואימא שלה עומדות בתוקף שאלבש לחופה חליפת טוקסידו שחורה, שלושה חלקים, מבית ורסאצ'ה או מישל שאטו עם אבנט משי לבן, חולצת משי צחורה עם צווארון מסולסל כאילו הייתי לואי השבעה עשר לפחות. איזה מזל שלא תקעו לי על הראש גם פאה לבנה ומסולסלת של שופט עליון בבית המשפט הפדראלי. הן בחרו לי נעליים שחורות עם שפיץ שנראה כמו טיל בין-יבשתי. בחיים לא ראית נעליים מבריקות כל כך. הנעליים מרוחות בלק שהופך את הנעל לראי בוהק עד שאני יכול לראות את פניי הנכלמות."

"קובי, אני מקווה שהמקקים הסתלקו מפינות הבית מחשש שיאונה להם רע מפגישה עם חוד הנעל שלך... תגיד קובי, אתה גבר או סמרטוט?" צרחה אימא. "עשרים וחמש שנים לא הצלחתי לעשות ממך גבר צייתן כי אבא שלך היה נמושה. אבל הציפור שלך ואימא

שלה, שלא ילדו אותך ולא גידלו אותך, הצליחו לעשות ממך בשבוע אחד סמרטוט רצפה. ספונג'ה. סחבה. ואללה יופי!"

"אימא, תאמיני שאמרתי את המילה האחרונה לציפור ולאימא שלה. הוכחתי להן שאני גבר עם רצונות משלי וסירבתי ללכת לפי דרישתן למעצב השער 'שמשון ודלילה'. העדפתי את יוסף הספר, שאצלו אני מסתפר מגיל שלוש. הוא שמח על ההזדמנות החגיגית לספר אותי לכבוד חתונתי וליהנות גם מתשר נאה. ציפור הצטרפה אליי כדי להשגיח שיוסף הספר יעצב לי תספורת ראווה. בידה הייתה תמונת פוסטר של קלארק גיבל, מלך הוליווד, בעל השער המוקפד והמרוח בשכבת ברילנטין ירוקה, שלא לדבר על השפם הדק והגברי שלו, העשוי מלאכת מחשבת של ספר אמן. 'אדון יוסף, אני רוצה שהראש שלי קובי שלי יהיה ממש כמו הראש של קלארק גיבל!' צייצה ציפור והצביעה על הראש השמנוני של אהוב לבה קלארק גיבל. יוסף הספר חיך חיוך אומלל מאוזן לאוזן, גילה את השיניים החומות ואת השיניים החסרות, ואמר: 'בטח גברת ציפור, בטח!' הספר יוסף כרך כהרף עין סדין לבן עם כתמים היסטוריים סביב לצווארי. לא ידעתי אם אני יושב על כיסא חשמלי או שחבל תלייה נכרך על צווארי. המספריים של יוסף הספר צקצקו וגזרו קודם באוויר ואחר כך דנו כל שערה שעל ראשי לשבט או לחסד. לאחר חפיפה הגונה והברשה יסודית של שאריות השער, מרח יוסף הספר על ראשי קילו או שניים של ברילנטין, ועיסה את השער. לנגד עיניי ראיתי את הצנצנת הגדולה של הברילנטין הולכת ומתרוקנת, והנוזל השמנוני בצבע ירוק עבר בסבסוב מחול של 'הורה נעורים' אל ראשי. עד מהרה הצנצנת הייתה ריקה וראשי שקל כמו פיל מגודל. 'ועכשיו ידידי הצעיר, נתגלח!', ציווה יוסף הספר והקציף מברשת שעירה. עד מהרה התנשא על לחיי הר אדיר של קצף, כאילו השליכו על פניי עוגת קרם. יוסף הספר השחז את התער הלך ושוב על רצועת עור עבה, שהרטיב בנתז של רוק, והעביר את התער מעדנות על צווארי היחיד כמו טרקטור לפינוי שלג. לא יכולתי שלא להיזכר בסרט של צ'רלי צ'פלין בתפקיד הספר, המשחז את התער ולצלילי צ'רדש מגלח לקוח מבוהל החושש לחייו. גם אני חשתי שחרב חדה מונחת על צווארי. התער עבר על הלחיים שלי, לכאן ולכאן, והלב שלי רוטט מפחד, שהחרב החדה של יוסף הספר תצליח יותר מזו של צ'פלין

ואני אלך לכפרות כתרנגול אומלל בערב כיפור. מדי דקה או שתיים חייך הספר יוסף בינו לבין עצמו חיוך חום מרוב עישון וטבק הרחה, ושב והשחז את התער על רצועת העור תוך הקפדה יתרה שלא לפגוע בשפם הדקיק שלי שנח בשלום על שפתי העליונה. פניי כבר היו חלקים כמו החלק הרך של תינוק בן יומו. אני מציץ בחצי עין בראי ונדהם – הלא ייאמן אירע מול עיניי: אט אט ראיתי את פרצופו של קלארק גיבל מתיישב על פניי. 'מה לי ולו? מצדי שילך לכל הרוחות הקלארק הזה'. שער ראשי המשומן דמה לחברת 'שמן' וחברת 'יצהר' גם יחד. שפמי הדקיק היה יפה לא פחות משפמו של גיבור 'חלף עם הרוח'.

"עכשיו נזכרתי בשם הסרט ובשם השחקן", הבריקה אימא, "ומה עשתה ציפור כל אותו הזמן?" הסתקרנה ולגמה מכוס המים הקרים. סיפקתי את סקרנותה של אימא וסיפרתי:

"ציפור בחנה בקפידה את עבודתו של יוסף הספר ועל כל מהלך היא הנהנה בראשה בשביעות רצון וחילקה ציונים. לסיכום היא אמרה לו: 'אדון יוסף, אתה טוב יותר מכל מעצבי השיער שאני מכירה... מעצבי השיער 'שמשון ודלילה' ו'רומיאו ויוליה', ששוחטים את הקליינטים במרכז העיר במחירים שלהם, הם יכולים ללמוד אצלך... אני חושבת שאתה טוב יותר אפילו מפיגארו הספר מסיביליה. קובי החתן וציפור הכלה הולכים להתלבש ובדרכנו לחתונה נקפוץ אליך בסביבות שבע בערב כדי שתוכל לסרק את קובי. אל תדאג אדון יוסף, אנחנו נתגמל אותך אדון יוסף, על המאמץ ועל הכישרון הייחודי שלך'. בדרכנו ללימוזינה היא מסתכלת עליי ואומרת: 'קובי חמוד, אני מסתכלת עליך ואומרת לעצמי כי יהיה לי עכשיו במיטה לא רק את קובי החמוד שלי אלא גם את השחקן האהוב והנערץ עליי ביותר קלארק גיבל', אמרה ציפור בגאווה ושיגרה נשיקה דביקה שהותירה על לחיי חותם של שפתון."

"ילד מסכן שלי, ראית את הבוגדנית הזאת? היא צריכה שני גברים במיטה", נאנחה אימא אנחה קורעת לב למשמע התיאורים שלי, "למה זה מגיע לנו למה?!"

עד למועד היציאה לאולם השמחות המפואר, שניסה להידמות לארמון מלכי צרפת בוורסאיי עם ארמון 'שנברון' של מלכי אוסטריה בווינה גם יחד. התכונה הייתה רבה. ציפור בילתה חלק ניכר מהיום בהורדת שערות מבית השחי, מהשפם, מהרגליים ומהמפשעה. עיצבו לה את הגבות והעפעפיים והתקינו לה ריסים מלאכותיים. העובדות המסורות של סלון 'לקראת כלה' עשו לה גם מניקור על ציפורניים מלאכותיות ועשו לה פדיקור ברגליים ועיסו לציפור את הגוף מן הפדחת ועד הבהונות. מעצב השיער ז'קו סיפר, צָבֵעַ ועיצב לציפור ראש לתפארת, בלונד עם פסים, וקינח ב'פן'. מכאן הובלה אחר כבוד אל מעצבת השמלות 'דונה גרציה', שעיצבה לה שמלת כלולות בסגנון מריה אנטואנט לאחר זלילת העוגות ולפני עריפת הראש. כשציפור העירה הערה על הדמיון שבינה לבין מריה אנטואנט אמר לה ז'קו בנן-שֶׁלֶנְטִיֹּות: "נכון גברת ציפור, שערפו למריה אנטואנט בסוף את הראש, אבל מאז היא לא סבלה מנשירת שיער! ומילה שלי זו מילה."

כל שעות הבוקר המאוחרות הייתי נתון למתקפה של אמי שבחרה לה דרך לוחמנית להיפרד מזמיר נפשה, היוצא היום מכלוב הזהב שלה אל תקרת הזכוכית של ציפור ואִמה המופלאה. אימא לא עזבה אותי לרגע והמשיכה לנתח את המצב שאליו נקלעתי היום כאילו זה היה שידור חי מרחבת ההוצאה להורג. יצאתי מן המקלחת, התבשמתי, והמלביש המקצועי של חברת טוקסידו בע"מ הגיע לביתנו תמורת סכום סמלי ותשר. הוא הלביש אותי בקפידה: חולצת משי צחורה בעלת צווארון מסולסל, חליפת טוקסידו שחורה בשלושה חלקים שהעלתה ריח חריף של נפטלין, ואולי פורמלין, עם אבנט משי לבן ורחב, שנכרך במיומנות של חובש קרבי על הכרס הקטנה שלי. מרשימות במיוחד היו, כאמור, נעלי השפיץ המרוחות בֶּלֶק מבהיק שדיוקני נשקף מהן. אני מסתכל בראי ולא מאמין – מיהו הברון מינכהאוזן המביט אליי מן הראי ודומה כל כך למלך הוליווד קלארק גיבל המנוח. החליפה דומה. השער דומה. השפם מושלם. לרגע קט הייתי בטוח שאני שרוי בחלום הוליוודי מתוק, אולם מהר מאוד הבנתי שהמציאות עולה על כל דמיון ושקלתי אפשרות לחמוק מן החופה ומציפור נפשי ולטוס לאי בודד ולחבור שם לכל גיבורי ילדותי – רובינזון קרוזו וּשְׁשֶׁת בעל שש האצבעות, טרזן וג'יין אהובתו,

וכמובן ידיד נפשי מנוער צ'יטה השימפנזה – אבל הייתי נטול אומץ לב. אפילו לברוח ליער ירושלים לא הייתי מסוגל. פניי היו מוכות עצבות.

[ג]

שעת החתונה הלכה וקרבה. הלימוזינה נעצרה בפתח הבית וציפור כלתי התקרבה לקראתי. ראיתי אותה בשמלת כלה בסגנון מריה אנטואנט לפני שערפו את ראשה. רק עכשיו נפל האסימון. הבנתי שאמי בעצם די צודקת – ציפור היא באמת גוצה ושמנמנה בשמלת הכלולות שלה ואולי גם בלעדיה. הבחנתי לראשונה בפימתה הרועדת מתחת לסנטרה, שנראתה כמו אדווה על מימי הכינרת.

"קובי דרלינג!" ציוותה עליי ציפור בטון שאין לערער עליו, עכשיו נעבור ליוסף הספר לליטוש אחרון ומשם נעשה סדרת תמונות אמנותיות: דון קישוט וסנצ'ו פנסה בטחנת הרוח של ימין משה הולכים לפגוש את דולסיניאה בקינג דיוויד. דרכנו תהיה סוגה בשושנים בגן הוורדים, ובשעה טובה נגיע אחר כבוד לחופה ונרגש את המוזמנים שימחאו לנו כפיים, ושתי ילדות קטנות בלבוש כלה יפזרו ורדים מיובשים בדרכנו.

עלינו על הלימוזינה הלבנה המקושטת בסרטים צבעוניים, בבלונים ובוורדים, בדרכנו אל יוסף הספר.

"חिकיתי לכם עד עכשיו," הבהיר לנו יוסף הספר בטון של מי שמבקש תמורה הולמת בעבור מיומנותו להפוך סתם ראש ירושלמי לראשו החד-פעמי של קלארק גיבל מלך הוליווד. "אני רוצה לתלות במסגרת גדולה את תמונת החתן היפה הזה וכל העולם יראה ויתרשם איזה ספר אני," החניף יוסף הספר לעצמו. כמוסכם, עיצב את השפם הדק, העמיד כל שיערה במקומה על הראש, מרח עוד שכבת ברילנטין מצנצנת חדשה, ועבר על ראשי בֶּפֶן עד שחשתי שהתבשיל ערוך ומוכן לסעודה האחרונה. זה היה הרגע שבו הייתי בטוח שאני נושא סיר נפוח על ראשי.

"זה יפה להפליא!" גילתה ציפור כלתי טוב טעם. "רק חבל שמהנחיריים שלך יוצאות שערות באופן לא מבוקר. אני מתלבטת

אם אלה שיבולי קמה או קני סוף, "גיחכה, "אני חושבת שבעוד שבוע-שבועיים נוכל לקלוע לך צמות."

"אין בעיה," אמר יוסף הספר חגיגית, "אני כבר מוריד לו את השערות מהנחיריים ולא אבקש תוספת למחיר. השערות מהאף עליי," אמר יוסף הספר ברוחב לב נדיר.

"לא, לא!" צרחה עליו ציפור, "מה פתאום?! כאן נדרשת עדינות ומיומנות. לי יש שתי ידיים ימניות. תן לי זוג מספריים חדים ואני כבר מורידה לו את השערות מהאף," אמרה ציפור בביטחון מלא של לוחם סיירת מטכ"ל שנקלע למטה החיזבאללה בביירות ופגש לנגד עיניו את המזכיר הכללי. ככל שביטחונה גבר חשתי שחיי תלויים מנגד על חוט השערה. חשתי שכל טעות קטנה מצדה של ציפור תחולל אסון כבד עוד קודם שאני מכריז קבל עם ועדה: 'הרי את מקודשת...!'. המספריים כבר היו בידה של ציפור והיא גזרה קודם שערות וירטואליות באוויר. סגרה ופתחה את הזרועות הארוכות של המספריים החדים והתקרבה אליי בתנועת התקפה מאיימת של טייס קמיקזה השועט על משחתת אמריקאית בפרל הארבור.

"על החיים ועל המוות," אמרה ציפור בקול רוטט, "אני מוכרחה לציין שידיי די רועדות... לא בכל יום אני מתחתנת!" הכריזה ציפור. שמעתי ולא האמנתי. לא ידעתי מהיכן תיפתח הרעה. באופן לא צפוי ובתנועה סיבובית חדה התקרבו המספריים לנחיריים שלי וחיפשו דרכם אל בין שיבולי הקמה וקני הסוף, שגדלו פרא במערות האף האישיות שלי. "אני חושבת שאני מצליחה..." הכריזה ציפור וצקצקה במספריים. חשתי מדקרת חרב ובו ברגע נפתחו מעיינות תהום ומזרקות הדם זינקו בשטף אדום ארגמני מן הגשר המחבר את הנחיריים בואכה שפמו המנוח של קלארק גיבל. ציפור כלתי האהובה הצליחה במחי מספריים לחתוך בידיה המיומנות את המחיצה המפרידה בין נחיר ימין לנחיר שמאל. יוסף הספר הנדהם הגיב בפתגם: "רצתה לסדר לו את הגבות ועקרה לו עין."

הבטתי בראי בתדהמה. הדם קלח כאילו היה זרנוק בשירות מכבי אש בבניין רב קומות העולה באש. הצווארון הצחור והמסולסל היה בתוך רגע קט אדום כדם. חליפת הטוקסידו בריח נפטלין ופורמלין הייתה משובצת כתמי דם נאים למדי. האבנט הצחור נראה כמו

מוטציה של כלב דִלְמָטִי יתום... ציפור שלפה בתנועת חן את המספריים מן הנחיריים לא לפני שהורידה גם חצי משפמו של אהוב נפשה קלארק גייבל. שמלת הכלולות של ציפור הייתה אדומה כשדה כלניות מרהיב בהרי יהודה לאחר הגשם הראשון.

"וי, מה עשית?!" ייבב יוסף הספר, "תיסעו מהר עם הלימוזינה לחדר מיון בהדסה הר הצופים. אני רואה שתשר כבר לא אקבל מכם. יאללה תלכו מהר, לפני שייגמר לו הדם וייגמרו לו החיים."

"על גופתי המתה. זה אוטו חתן כלה. אוטו חתן כלה לא מלכלכים," צעק נהג הלימוזינה וגירש את ציפור ואותי מעל פניו. הוא הסתלק מן המקום והותיר אחרינו מסך עשן שנפלט ממפלט עצבני. האמבולנס שהוצעק הגיע בזמן סביר בעוד הדם מפעפע כמו באר נפט באחת מאמירות המפרץ. הפרמדיק בדרגת אלוף משנה חסם את זרימת הדם, הפעיל סירנה שהורידה את הירושלמים למקלטים, וטס להר הצופים כשהוא מפזם לעצמו: "מעל פסגת הר הצופים, שלום לך ירושלים...." ציפור אחזה בידי כל הדרך בעיניים לחות של אישה אוהבת.

[ד]

הטיפול בבית חולים 'הדסה' על הר הצופים היה אטי אך ייסודי. בעונג רב הוריד אח של חדר הניתוח את המחצית השנייה של השפם של קלארק גייבל והותיר אותי קירח מכאן ומכאן. לאחר עיצוב פלסטי ותפירה כירורגית ציווה עליי המנתח לנוח כמה שעות. "שום דבר לא יברח," הרגיע אותי.

תקפה אותי רוח של רשעות המתאימה לשעות אלו של הקזת דם על משמר המולדת, אולי בשל סמי ההרגעה שהערו לגופי בכל כמה דקות. הייתי כחולם. נהייתי מן המחשבה שבאולם המפואר, בסגנון ארמון ורסאיי וארמון שנברון בווינה, יושב קהל שסבלנותו פקעה. זה מכבר גמרו האורחים לאכול את המִתְאַבְּנִים ואת כל הבשרים והדגים והסלטים ושאר מנות עיקריות ותפלות, שתו את כל השתיות החריפות, הקרות והחמות, גיהקו ושיהקו. התזמורת כבר ניגנה את כל המנגינות וקיפלה את כליה. רחבת הריקודים התרוקנה מזוג הקשישים האחרון והפתטי שביקש להחזיר עטרה לִיְשָׁנָה למרות

הבעיות בגב. הרב, שמן הסתם הגיע באיחור, כעס ורב, משום שיש לו על הראש עוד כמה חתונות, ומה שהגביר את כעסו עוד יותר, שלא קיבל תמורה על חתונה שלא הייתה. למתנות לא היה דורש. כל אותה עת שכבתי על שולחן הניתוחים בהרדמה מקומית. הכירורג ועוזריו תפרו לי אף חדש.

נזכרתי, שלא אחת קראתי בעיתונים על אחד מבני הזוג שנעלם ממש מתחת החופה. הפעם הגענו להישג הראוי להירשם אצל ג'ינס – הפעם נעלמנו שנינו ונקמנו נקמה מתוקה בצמד האימהות שחלומן נגוז.

ציפור יצאה להתקלח, להחליף בגדים, ולהביא גם לי בגד קל. זה היה הרגע המכונן לאהבתי את ציפור. היא הגיעה לבושה חולצת בטן ומכנסי ג'ינס. היא לא נראתה שמנמנה וגוצה כל כך. היא הביאה לי נעלי סניקס, מכנסי דגמ"ח מהמילואים האחרונים וחולצת T-Shirt עם הכתובת Make Love – Not War.

השעה הייתה אחת עשרה וחצי בלילה כששחררתי מבית החולים. נסענו במונית לאולם השמחות המפואר שלנו. האורות כבר היו מעומעמים, הכיסאות המרופדים והמצופים בקישוט של בד מלכותי היו הפוכים על השולחנות. המלצרים המותשים שטפו את הרצפה וקיללו את בעלי השמחה שלא העניקו להם תשר. השומר הרוסי ראה את בגדינו העלובים ואת התחבושת הכרוכה על אפי, ומנע את כניסתנו בנשק שבידו, בקריאה:

"חוליגנים, חתונה גמר. אין אוכל אֶנִיִּים."

"אנחנו חתן כלה! אנחנו לא עניים!" אנפפתי בקול ספוג יגון של תשעה באב. השומר, שוודאי קראו לו יאשה או סאשה, הביט עלינו בבוז ואמר:

"גם דְּדוּשְׁקָה שלי חתן, גם בְּבוּשְׁקָה שלי כלה," חשף השומר האמיץ טור מוזהב. ידענו שנינו שיש לו אילן יוחסין מכובד ויאשה/סאשה לא בא מן הים...

מתוך האולם נשמעו קולות של ויכוח קולני. מיד זיהינו את הקולות. בקצה האולם הבחנו באָמִי ובאָמָה של ציפור, שהתווכחו לאן לוקחים את המתנות ואת השיקים של חתונה שלא התקיימה.

"מה יהיה?" אמרו שתיהן ספונטנית, אולם כשהבחינו בנו ובתחבושת הגדולה שעל פניי הן השתתקו מרוב תדהמה. הן הביטו בנו ואנו הבטנו בהן. שתי המחוחות הגיעו למרבה הפלא בתוקף הנסיבות להבנה הדדית.

"אתם חייבים להתחתן עוד הלילה ויהי מה," אמרה אָמָה של ציפור.

"היא צודקת במאה אחוז," אמרה אָמִי בהסכמה נדירה.

[ה]

בהברקה נדירה של אימא עלינו למונית ויצאנו אל ביתו של הרב-פרופסור, חתן פרס ישראל, יהודי יקר ותלמיד חכם מובהק שנהג לחתן זוגות רק בחתונה צנועה, במעמד מניין ובלי הוצאות. בבית הכנסת הקטן שבמרתף ביתו מצאנו, למרות השעה המאוחרת, את הרב-פרופסור מרביץ תורה בקרב תלמידיו, עשרה במספר. בחכמתו הרבה הבין עניין מתוך עניין, פתח בקבוק יין מתוק, מזג לגביע כסף, ובמעמד תלמידיו חיתן את הזוג הצעיר כדת משה וישראל. הוא קרא בְּתוֹבָה שהגישה לו אָמָה של ציפור. אָמִי הגישה לי את הטבעת ואני הכרזתי בפה חסום ובקול מאנפף: "הרי את מקודשת...." כגבר שיש לו מילה, שברתי את הכוס במכה הראשונה ובנסיבות המיוחדות שלי אפילו הייתי פטור מלנשק את ציפור כלתי. הרב אמר במקומי: 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני' ובירך את הזוג הצעיר ואת שתי האימהות, וחילק סוכריות טופי מתוך בונבוניירת זכוכית. גרמנו לו חמש דקות של ביטול תורה, ויצאנו לדרכנו. נהג המונית כבר צפר אל הלילה בחוסר סבלנות.

אָמִי נאנחה לפתע אנחה קורעת לב ואמרה: "איזה יופי קובי! זאת החתונה הכי נפלאה שראיתי אי פעם. כמו שאמר הגנרל הידוע: מהר, חזק ואלגנטי ו...בזול כל כך."

"נכון, נכון!" התייפחה אָמָה של ציפור.

אָמִי, ציפור ואָמָה התנשקו והתחבקו ולא הפסיקו לבכות ולצחוק.

ואני מביט בשילוש הקדוש – בשלוש הגרציות שהיו לאחת, מביט, רואה ומתבונן, ומחפש את מקומי.

הסיפור התפרסם בראשונה בכתב-העת 'אפיריון' 109, חורף תשס"ט, בעריכת ארז ביטון, עמ' 37-34. פורסם גם באתר <http://www.e-mago.co.il/Editor/chapters-2819.htm> (מאי 2009).

משלוח מנות לשפּרִינְצָה

[א]

כמספר קהילות ישראל שנתקבצו ובאו מארבע כנפות תבל להתיישב בירושלים כך מספר העדות שהשתכנו בחצר מגורינו. איש על דגלו ומנהגיו: בוכרים, פרסים, אפגנים, תימנים, בגדאדים, כורדים, חִלְבִּים, ספניולים, גורג'ים, מוגרבים ודגסטנים ויהודים שעלו ובאו מעבר לסמבטיון. לעומתם, הגיעו חרדים ממאה שערים, שנקלעו שלא בטובתם לחצר שלנו. הם דיברו אידיש ונענו לרוב בשפת חירשים-אילמים או בעברית רצוצה. הניכור והריחוק בין הדיירים הספרדים והמזרחים לבין המשפחות החרדיות הדוברות אידיש היו כרוחבו של הסמבטיון המשליך אבנים כל ימות השבוע ובשבת הוא נח. הם מנעו מילדיהם להתחבר ל'פֶּרְנִיקִים', לשחק ולדבר עברית.

הם מנעו כל אפשרות שביום מן הימים בנם או בתם יינשאו לספרדים.

יום אחד בשנה נשברו המחיצות – ביום שושן פורים שבו ירושלמים מקיימים מצוות משלוח מנות. גם עניים מרודים שלחו מנות לחמישים שכנים ואין מי שאומר: 'אין לי!' כל שכן בתורו, לקח מתוך משלוח המנות שהוגש פריט אחד בלבד – ביצה צבועה, מעמול או בקלאווה, ושם במקומו סוכריית טופי או עוגיית לקח. אפילו למשפחה החרדית היחידה בחצר הגישו משלוח מנות.

יום אחד בשנה לא היו מריבות וקטטות על שווה פרוטה, או על 'הילד שלי... הילד שלך...'. רוח של בדיחות הדעת שלטה בכול. השתייה הייתה כדת, והשיכורים שהסתובבו בחצר, לא פסקו מלשיר שירי זימה וליצנות. החצר צהלה ושמחה. הילדים הרעישו ברעשנים ובכלי משחית שיכלו להכריע מלחמות עולם. הבנים התחפשו לאסתר המלכה והבנות התחפשו לאחשוורוש ולמרדכי. מתוך הזדהות עם אחי הבוגרים, לוחמי מחתרת, שנאבקו באויב הבריטי המר, התחפשתי לקאובי בלי סוס, שנלחם באינדיאנים האכזרים. ילדי החרדים, שכל השנה לפי הוראות הוריהם לא דיברו עברית והתנזרו ממגע עם ה'פֶּרְנָקִים', ביום פורים אפילו תינוקות של בית רבן עישנו בפרהסיה, התחפשו ליוכבד אמו של משה רבנו, ושתו לשכרה עד שלא ידעו להבחין בין שכנה פרסייה לשכנה בוכרית.

[ב]

מכל משלוחי המנות לא היה משלוח מרשים יותר ממשלוח מנות של ארוס וארוסה. אחותי דבורה, שהתארסה לא מכבר עם פנחס בחיר לְבָהּ, קישטה מגש גדול בבדי משי צבעוניים ובניירות כסף וזהב, וסידרה פירות ביכורים שמחירים בשמים, יין מוסקט משובח, טורט ועוגת אגוזים בדבש, ביצים צבועות, חלבת אורז, ועיקר העיקרים מתנות יקרות ערך – חולצה, עניבת משי, שעון זהב, שרשרת ח"י וחפתים מזהב טהור.

אמי אמרה לי: "מושיקו, ילד יפה שלי, תעבור בין השכנים ותראה להם את משלוח המנות שאחותך דבורה מתכוונת להגיש היום אחר

הצהריים לארוס שלה פנחס. המשלוח היפה הזה עלה לנו הון תועפות. כשיראו השכנים את המתנות שנגיש לארוס של בתנו הם יתפעלו, יברכו את הארוס ואת הארוסה, ויידעו להעריך את רוחב לבנו. הם ייקחו עוגייה או סוכריית טופי וישימו במקומן ביצה צבעונית או עוגייה ואולי גם יתנו לך דמי פורים."

שמח וטוב לב דהרתי במדי קאובי עם המגש הכבד ועברתי מבית לבית, כשילדי החצר משתרכים אחריי. משלוח המנות המפואר שערכה אחותי דבורה לארוס שלה פנחס עוררה התפעלות רבה. לאחר שהחליפו עוגית או ממתק, אמרו: "מזל-טוב, מאשאללה", ואני המשכתי במסע. פה ושם קיבלתי אגורה או שתיים כדמי פורים. שמח וטוב לב הגעתי לפתח ביתם של השכנה שְפִרְיִנְצָה ובעלה רַב יענקל גרויס. הם, שחששו מהשכנים הספרדים, לא פתחו מיד את הדלת. לאחר נקישות ממושכות באגרוף הברזל הקבוע בדלת, סוף סוף נפתח חריץ צר בין הדלת למשקוף. שְפִרְיִנְצָה תקעה את ראשה, שעליו רבץ פארוק – פאה נכרית עיסתית. משהבחינה בי ובמשלוח המנות, היא הפנתה את ראשה לאחור ושאלה את בעלה באידיש:

"רַב יענקל, הילד של הַפֶּרֶנֶק פֶּאָרֶךְ הביא לנו משלוח מנות. מה עושים עם הצרה הזאת?"

"זה לא הזמן שְפִרְיִנְצָה... עכשיו אני מחליף חיתול למוישלה. כל הבית מסריח ממנו. קחי את המגש ואחר כך נעבור וניתן להם קצת עוגיות לֶקַח בד"ץ."

שְפִרְיִנְצָה הצייתנית נטלה מידי את המגש ההדור, שבו כל הכיבוד העשיר ומתנות האירוסין, שאחותי ומשפחתי ייעדו לארוס שלה להיום אחר הצהריים. ברוב נימוס, אמרה שְפִרְיִנְצָה שלום וטרקה את הדלת בפניי. עמדתי מול הדלת הנעולה, המום, ובידיים ריקות. המגש על כל האוצרות שבו נלקח מידי. לאן אני בא בידיים ריקות? נותרתי בלי המגש למשלוח מנות שאחותי מגישה היום לארוס שלה. "מה אומר לדבורה אחותי?" התפתלתי. ידעתי שבבית תפרוץ מהומת אלוהים. פרצתי בבכי מר בעיצומו של יום שושן פורים.

ילדי החצר, שראו את המתרחש, טסו כחץ מקשת ודיווחו לאמי ולדבורה אחותי על האסון הנוראי שנחת על ראשינו בעיצומו של יום

פורים. אמי יצאה לקראתי ואני נצמדתי לסינרה. שנינו בכינו ואמי קינחה את אפי ואת דמעותיי בשולי סינרה. "מה עושים?" שאלה אמי וסטרה בשתי כפותיה על פניה. לא היה מענה בפיה. בשארית כוחותיה גררה אותי הביתה, שם מצאתי את דבורה שכובה אפיים על השטיח, דופקת באגרופיה וצורחת: "אני רוצה למות! אני רוצה למות! מה אעשה עכשיו? למה הם לקחו את המגש שרציתי לתת לפנחס? למה?!"

אבא שלי, שהיה רתחן אך איש מעשה, לגם עוד לגימה מן התה. שם קוביית סוכר מתחת ללשון, מצץ ואמר: "אל תדאגו. יהיה בסדר!" אמי ואחותי צרחו פה אחד: "מה יהיה בסדר? מה!? כשאתה אומר יהיה בסדר, צריך לרדת למקלט. טוב לא ייצא לנו מזה."

אבי לבש את הגלימה החגיגית שלו, הניח את מצנפת הפרווה על ראשו והדליק סיגריה. הוא נראה כראש שבט מונגולי במרכז אסיה, שעשן עולה מאפו והוא יוצא לכבוש את העולם. רק החרב הייתה חסרה על מתניו. כך הגיע אבי לפתח ביתה של משפחת גרויס, האדונית שְפְרִינְצָה ובעלה רַב יענקל, כדי להחזיר את המגש האבוד. אני נגררתי אחריו.

"גברת שפרינצק", הכריז אבי מאחורי הדלת הנעולה בקול בס חרוך מרוב עישון. משלא נענה הוא דפק עם אגרוף הברזל על דלת ביתה של משפחת גרויס ואין קול ואין קשב. הוא חזר ודפק פעם שנייה ושלישית. שמענו קולות בפנים הבית אבל הדלת לא נפתחה. מיתרי הסבלנות של אבא פקעו. הוא צעק בקול רועם: "גברת שפרינצק, תפתחי הדלת או אני שובר הדלת." מי שהכיר את אבא לקח ברצינות את טוהר כוונותיו. הדלת נפתחה לחצאין. ראשה של שְפְרִינְצָה בצבץ עם הפארוק הידוע והיא צייצה: "כן, אדון מזרחי? למה אתה צועק ומאיים עלינו ביום פורים? לא מספיק לנו כל השנה?"

"גברת שפרינצק, אני לא צועק ולא מאיים. זה הקול הטבעי שלי, גברת שפרינצק."

"שמי לא שפרינצק... שפרינצק תקרא לציוניסט הרשע מהכנסת שלכם... מה עשינו לא בסדר אדון מזרחי?"

"ככה... מושיקו שיחיה בא אליכם עם מגש של משלוח מנות, שעלה לפחות מאה פונט אנגלי. אתם רואים שזה לא משלוח מנות לאביונים אלא מתנה מארוסה לארוס. אתם צוחקים לנו בפרצוף, לוקחים המשלוח, ואומרים 'הפֶּרְנָקִים משוגעים! תראו מה הביאו לנו! איזה מנהגים מוזרים יש להם!' גברת שפרינצק! סליחה גברת שְפֶרִינְצָה, למי יש מנהגים מוזרים – לנו או לכם?! הילד בא אליכם עם משלוח מנות, ובמקום להחליף מעמול... להחליף בקלאווה... נֶאֱדָה. נותנים לכם אצבע ואתם לוקחים את כל היד. לקחתם המגש על כל מה שיש בו... למה? מה קרה?!"

"אדון מזרחי, אנחנו באנו מאירופה... מאיפה עליי לדעת שהמגש שלכם הוא לא משלוח מנות בשבילנו?"

"אתם עיוורים או מה? אתם לא רואים שאלה מתנות שארוסה נותנת לארוס שלה?" הרים אבא את קולו, ואני חששתי שבעוד רגע יהיו כאן תגרות ידיים.

"ברוך השם, המנהגים שלכם הם לא המנהגים שלנו," אמרה שְפֶרִינְצָה רועדת כעלה נידף ופניה חיוורות כמו הסיד של ערב פסח, "אדון מזרחי, אם אתה רוצה להכות אישה חרדית, אימא לשמונה ילדים, אז בבקשה. תכה! יש ריבוננו של עולם שיבוא אתך חשבון! שתדע לך, שהעוגות והממתקים שלכם הם לא בהשגחת הבד"ץ ובלי הפרשת חלה. רַב יענקל רצה להשליך אותם לאשפה כדי לא לטמא את נפשות הילדים שלנו. את המתנות היפות שלכם התכוונתי לתת לְרַב יענקל בעלי. גם לו מגיע. אם אתם כל כך רוצים לקבל בחזרה את משלוח המנות שלכם, אני אחזיר לכם... ואני מבקשת בכל לשון של בקשה: אל תביאו לנו אף פעם משלוח מנות...."

בקול צרוד קרא רב יענקל באידיש: "שְפֶרִינְצָה, תחזירי לשווארצע, לפרענק פארעך, את משלוח המנות שלהם ושילכו אתו צום טַיִוּוּל! [לעזאזל]."

פניו של אבא אדמו מזעם. הוא אסף מידה של שְפֶרִינְצָה את המגש ומסר אותו לידי. הוא כחכח בגרונו ואמר באידיש עסיסית: "אַ גאנעב... גאזלאנים... זיין זאל ער ווי א לעמפל – וואס באטאג הענגט ער, באנאכט הרענט ער, און אידערפער גייט אר אויס" [גנבים...]

גזלנים... שתהיו כמו עששית – ביום היא תלויה, בלילה בוערת ובבוקר גוועת] והוסיף ואמר: "יונגער מאן, מאכט זיך ניט נאריש, רעדט ווי א מענש" ["אישי הצעיר, אל תשתטה, דבר כבן-אדם"]. רב יענקל עם החיתול המצחין בידו וזוגתו שפּרִינְצָה נותרו פעורי פה. הם לא ציפו שאדון מזרחי יידע לקלל ולהטיף להם מוסר באידיש עסיסית וציורית כל כך. נפלה שתיקה. משהתאוששה אמרה שפּרִינְצָה: "אתה יודע רב יענקל, אנחנו החרדים לדבר השם, חיים בגלות... אפילו את האידיש שלנו גזלו הפרענקים...."

[ג]

למראה המגש שחזר הביתה חדלה אחותי לבכות. לאחר ששתתה כוס תה מתוק, התאוששה ובדקה את המגש, ומצאה שלא חסר בו דבר.

עוד באותו היום יצאה משלחת מכובדת מביתנו לביתו של פנחס החתן המיועד ומשלוח המנות בידה. במצהלות חתנים, בצהלולים ולקול תרועה ורעם תופים ושירי חתונה, קיבל ארוסה של אחותי את כל תכולת המגש, מבלי לדעת את קורותיו. בתמורה הוא שלח לאחותי דבורה מגש מפואר, שכלל: צמיד, עגילים וענק עשויים זהב טהור וכן שתי שמלות פרחוניות וזוג נעליים אופנתיות, בקבוק או-די-קולון ולצדם סלסילת פירות ביכורים, עוגות וממתקים מכל סוג ומין. עוד באותה השנה באה אחותי דבורה בברית הנישואים עם בחיר לבה פנחס ואנחנו הפסדנו יחסי שכנות טובים בשל אי הבנה קטנה.

'והיא תמתין במוגרבי בשש ועשרה'

"כי האדם יראה לעיניים ואלוהים ללבב" (שמואל א טז, ז).

[א]

לפני שבוע מלאו לי תשע עשרה שנים. הטירונות כבר מאחוריי. אני בעיצומו של קורס מרגמות מוצנחות. ההצטיינות שלי בקורס הוסיפה כמה ס"מ לביטחון העצמי שלי. בחנתי ואני ממשיך לבחון את העולם שסביבי, מגובה מטר ארבעים ותשעה סנטימטר, כולל נעליים עבי סוליות. לא סיפרתי לחבריי ביחידה, כי המיומנות שלי בהטלת רימונים אל היעד נרכשה מהשלכת עיתון בוקר למרפסת קומה גימל של כמה ממנויי העיתון קודם גיוסי לצבא. הריצה בבוקר ממנוי למנוי עשתה אותי לאצן, ובצבא זיכתה אותי בגביע אלוף הפיקוד. למרות יתרונותיי הספורטיביים, אני אכול תחושת כישלון בשל קומתי הנמוכה. חבריי במחלקה שכחו ששמי צביקה אל-נתן והם הדביקו לי את הכינוי 'גזר גמדי' שפוגע בי, למרות שהוא משקף מציאות עגומה שאין עליה עוררין. לא אחת אני עומד נבוכ מול הראי בשער הבסיס ועליו הכתובת: 'חייל, הקפד על הופעתך. בפקודה!' אני ממשיך להתבייש במראָה שלי. בערבי הווי, הלוחמים האמיצים עורכים קומזיץ מסביב למדורה, אוכלים תפוחי אדמה מפוחמים, ומספרים אל תוך הלילה צ'יזבטים על 'גזר גמדי', 'ירושלמי', 'ילד טוב ירושלים', 'מקרה אבוד', ומתכוונים לומר שאני יצור רכרוכי ולא יעלה על הדעת שבאחד הימים אמצא בת זוג ראויה. מאחורי גבי סיפרו שצה"ל התלבט אם לגייס אותי לצנחנים מחשש שאקפוץ מן המטוס, ובשל משקלי הקל אפרח באוויר מעבר לקווי האויב ואחשב לעריק. לאכזבתם, גויסתי לצנחנים ואני נושא על החזה הצנום שלי כנפי צניחה, על ראשי אני חובש כומתה אדומה, ורגליי דורכות על אדמת המולדת בתוך זוג נעלי צנחנים אדומות שהותאמו במיוחד לגודל כפות רגליי.

[ב]

ביטחונם המופרז של חבריי בא להם בזכות הניסיון המסוים שרכשו בחופשות ה'אפטר דיוטי', שריד מנדטורי שבו זכו הלוחמים לערב שבועי חופשי. כשחזרו לבסיס בחצות החליפו חוויות בקולי קולות וסיפרו בפרטי פרטים על יפהפיות ה'שטח הגדול' ביפו, שעולות ביופיין על אווה גרדנר, המפתה הסקסית, על גרייס קלי היפהפייה השברירית, על גרטה גרבו הקשוחה והמסתורית, ועל מרלן דיטריך

שידעה להיות יפה וגם לשיר. כולן עפר ואפר לרגלי היפהפיות של יפו. היפהפיות של 'השטח הגדול' ביפו העניקו לא רק את חסדיהן אלא גם העניקו הנחה ראויה לחיילים בכומות אדומות. הן גבו חמש לירות ישראליות על כל משגל, והחזירו עודף של לירה ישראלית אחת לקניית כוס חלב חם ומתוק אצל בוריס הצולע. בעוד חבריי מבלים, אני נשארתי לשמור על הבסיס. לאור פנס חיוור קראתי בזמן השמירה את הרפתקאותיהם של 'וינטו אדום העור' ו'יד הנפץ' חיוור-הפנים של קארל מאי. ראיתי ב'יד הנפץ' את בן דמותי. הוא נחשב לשלומיאל משום שאינו גומע מן המרק בלגימות רעשניות כחרחוריו של תאו גוסס. חבריו טענו שהוא מטעין את כדורי הרובה הפוכים. יתר על כן, הוא תוחב את הסכין בחגורתו, וכשהוא מתכופף הלהב ננעץ לו בירך. מה שלא אהבו חבריו לזכור ולהזכיר ש'יד הנפץ' הוא המעולה שבצלפים ומי שמסוגל להשתלט על סוסי מוסטנג פראיים, לצוד ביזונים משתוללים, לקטול דוב גריזלי אימתני, להפיל ארצה ולהכניע אף את החזק שבאויביו במכת מחץ אחת של אגרופו הקטלני – אגרופ שזיכה אותו, ובצדק, בתואר הכבוד, הנערץ אפילו על האינדיאנים – 'יד הנפץ'.

הרעש וההמולה שעשו חבריי עם שובם לבסיס החזירו אותי למציאות העגומה של חיי. הם היו שיכורים מחלב ודבש ואני הייתי נעוץ בעולמם של 'וינטו אדום העור' ו'יד הנפץ' בערבות אמריקה. הקשבתי לסיפוריהם של חבריי בשמץ של קנאה, וציפיתי לעת נקם. במשך שבועות, לאחר הביקור אצל יפהפיות 'השטח הגדול', הם גירדו את המפשעות שלהם בשל המַנְדְּבוֹשֶׁקס, כיני הערווה, שהתנחלו על מקור גאוותם, ושם כבני חורין פרו, רבו וישרצו.

[ג]

השנה 1955. הפְּדֵאיוֹן (מחרפי נפשם) פעלו ברחבי הארץ, ביישובים ובדרכים. הסתננו ארצה למטרות רצח וגנבת רכוש. השתתפנו בפעולות תגמול מעבר לגבול במטרה לפגוע באויב ובשולחיו, אבל ברוב הלילות שכבנו במארבים וציפינו להם עד בוש. רעדנו מקור במחפורות שחפרנו. אינני יודע גם היום אם הרעד הבלתי פוסק, היה בשל הקור העז או בשל החשש מטבילת אש ראשונה.

גילויי הפטריוטיות של תלמידי ישראל באותן השנים היו אז במיטבם. הם אימצו את חיילי היחידות הלוחמות. האימהות והבנות סרגו כובעי צמר עבים שכיסו את הראש ואת הפנים והשאירו 'חלון' לנשימה ולצפייה. כל חייל קיבל חבילת ממתקים ופירות בצירוף מכתב. בני המזל זכו לחבילה שהגיעה מנערה, שכתבה מילות עידוד באותיות פנינים זעירות. מי שמזלו לא שיחק לו קיבל מכתב רשלני קצר מפרי עטו של נער שביקש לצאת ידי חובה.

המתנתי ולא הבנתי מדוע כולם מקבלים חבילות ואני לא. לאחר המתנה ארוכה נשמתי לרווחה כשלפתע נישא ברמה קולו של הרס"ר סטניסלב, שהיה רס"ר בצבא האדום בקרב על סטלינגרד. הוא חשב כחייל סובייטי והתנהג כחייל סובייטי על אף היותו במדי צה"ל. סטניסלב קילל ברוסית, סָפֶר ברוסית וחלם ברוסית. לא היה לו מתחרה בכל צה"ל במטר הקללות העסיסיות שהצבא הסובייטי הנחיל לצה"ל. מה שאסור היום בצה"ל היה מותר ורצוי באותם הזמנים. סטניסלב היה מסוגל לגדף שעה ארוכה ברוסית את אביו ואת אמו של החייל מבלי לחזור על קללה אחת פעמיים. ניסיתי להתעמק במשמעות הקללות הציוריות שלו. אין לי ספק שהקללות של רס"ר סטניסלב נשמעו טוב יותר ברוסית ואפילו באידיש. ברוב ייאושנו היינו מוכנים להיות תמונה על הקיר ובלבד שלא ליפול למלתעותיו של הרס"ר. שמעתי את קולו הרועם של הרס"ר סטניסלב: "גזר גמדי, גש אלי!" כמוכה אמוק רצתי כל עוד נפשי בי. עברתי לדום, נשמתי בכבדות והצדעתי מבלי להוציא הגה מהפה. רס"ר סטניסלב הושיט לי חבילה גדולה ולחש משפמו העבה בעל שתי האנטנות בקצותיו: "גזר גמדי, צה"ל לא מפלה בין חייליו. גם גזר גמדי מקבל חבילה. תתחלק עם החיילים בדברים הטובים. על המכתב אתה חייב להשיב עוד היום. בפקודה!" פקודה זאת פקודה, ועם רס"ר סטניסלב לא רציתי צרות. הצדעתי ואמרתי: "כן, המפקד!"

עוד לא הספקתי לעשות 'מי שֶׁבֶּרֶךְ' על החבילה, וכבר היא הייתה פתוחה לרווחה וחבריי מזי הרעב אכלו מעבר למצופה את כל ה'מצופים', ונגסו את כל תפוחי העץ העסיסיים כאילו שיחרו לטרף. רק אני נותרתי להביט בהם ועיניי רואות וכלות. אפילו פירור אחד לא השאירו לי. כמעשה חסד אחרון, הם השליכו אליי את המכתב

שצורף לחבילה. "גזר גמדי, תקרא בקול את מה שכתבה לך הבתולה..." דרשו ממני הלוחמים. כילד טוב ירושלים, נעניתי וקראתי בקול שבור ורצוף: "חייל גיבור..." והחבר'ה, שהכירו את הנוסח המקובל, המשיכו בפה מלא ממתקים: "מי ייתן וטיפול על משמרתך למען המולדת... כולנו נהיה גאים בך." הם קינחו את פתייתי השוקולד מפיותיהם, פרצו ברעמי צחוק ואני שתקתי. סובבתי את המסטינג, פנכת מתכת מגולוונת, וכתבתי את מכתבי הראשון ליעל, תלמידת בית הספר התיכון בגוש תל מונד. הודיתי לה על 'הדברים הטובים' ששלחה לי.

על כל מכתב קצרצר שכתבתי לה על מסטינג שמנוני, הביא לי הדואר ערמות של מכתבים ארוכים ומבושמים. דפי המכתבים היו ורדרדים ועל כל דף הודבק פרח מיובש. על העמוד האחרון ציירה יעל ביד אמונה את החץ הידוע של קופידון הננעץ בלב. יכולת הביטוי והתפוקה של יעל היו מדהימות. לפורים ולחנוכה היא שיגרה אליי גם מחזות משעשעים. מבלי שנפגשנו ומבלי שהחלפנו תמונות היא כתבה סיפורים שאני הייתי הגיבור המיתולוגי שלהם. היא סרגה למעני כובע צמר וגרבי צמר בגוון אדמדם, כיאה לצנחנים. בלילות החורף הקרים חבשתי במארבים את כובע הצמר שסרגה לי וחשתי חום בלב.

יעל שבה וביקשה שנחליף תמונות ושהגיע הזמן שניפגש פנים אל פנים. שתי בקשות שהדאיגו אותי מאוד. איך היא תגיב כשתראה את הגזר הגמדי (כזכור, 1.49 ס"מ), קומה נמוכה אפילו מקומתו של נפוליאון בונפרטה. חששתי שהפגישה עם יעל תביא קץ לחילופי המכתבים בינינו, שהוסיפו קצת נועם לחיי. חלפו כמה שבועות והיא בצעד חד סטרי שיגרה אלי את תמונתה. מן התמונה נשקפה נערה נאה בת שש עשרה לבושה בלבוש אחיד של בית-ספר. עיניה ענקיות שחורות, אפה זעיר ומעוצב, שפתייה בתוליות, שגבר לא נשקן עדיין. על החיוך שנשפך משפתייה החטובות נסוך היה עצב. גם עיניה עצובות היו. היא התחננה שאשלח לה את תמונתי. התחמקתי מבקשתה ובמקום תמונה שלחתי לה תיאור דמיוני שלי, שפרטיו נלקחו מחיי הכובשים הוויקינגים באירופה. סיפרתי שאני מתנשא לגובה 1.85 מטר בלי נעליים, הבלורית הבלונדית שלי נופלת לי בחן

על המצח, עיניי תכולות, עורי צחור או אדמומי במקומות הגלויים ואני בעל מבנה מוצק. לאחר התיאור הזה התקשיתי לשלוח תמונה וחששתי מפגישת פנים אל פנים שתחשוף את האמת המרה. הייתי בטוח שיעל תיכנס להלם קרב כשתפגוש את הטירון השקרן, בעל עיני היגון השחורות, שעורו שחום מהשמש הים תיכונית היוקדת והוא מתנשא עם הנעליים הצבאיות והסוליה הכפולה לגובה 1.49 ס"מ. עד מהרה הייתה מגלה שהכיני 'גזר גמדי' ניתן לי כדין.

יעל התאהבה בדמות החייל האנונימית. במכתביה סיפרה כי דחתה את חיזורי חבריה בכפר. כולם ידעו שיעל 'תפוסה' ויש לה חבר חייל ושמו צביקה. כל אימת שטור חיילים חצה את הכפר ב'צעדת ארבעת הימים', היו ילדי הכפר יוצאים לכיכר הכפר וצועקים בקולי קולות לעבר החיילים הצועדים בסך: "צביקה... צביקה. יעל אוהבת אותך וגם אנחנו". על כך כמובן דיווחה יעל במכתביה. היא לא הרפתה, ובכל מכתב ששלחה אלי היא התחננה, ביקשה ודרשה שאשלח לה תמונה שלי במדים, בכומתה, בנעלי צנחנים ועל החזה כנפי צניחה. היא רצתה לשאת את דיוקני בארנקה ולהציג אותי בפני חברותיה. באין תמונה היא הייתה מוכנה להסתפק במפגש פנים אל פנים באחת מחופשות ה'אפטר דיוטי'.

[ד]

ברגע של חולשה אזרתי אומץ וקבעתי פגישה עם יעל במדרגות קולנוע מוגרבי, בין הרחובות אלנבי ובן-יהודה. הייתי שרוי בחרדה. טבילת אש עם האויב המר כבר לא החרידה אותי כבעבר. הפגישה עם יעל הדאיגה אותי יותר. בחלום ובהקיץ דמיינתי את המפגש הראשוני הזה ואת תוצאותיו המרות. "אלוהים למה בראת אותי 1.49 ס"מ? למה לא הוספת לי עוד עשרים או שלושים ס"מ", קבלתי לפני ריבונו. דפיקות הלב שלי היו מואצות. נערכתי לקראת הפגישה ככל שיכולתי. נשק כמעט לא היה לנו אז, אבל מדים עם חליפת חורף, עניבה וכפתורי נחושת עם סמל צה"ל היו גם היו. גיהצתי את מדי הצמר עד שהפסים היו חדים כתער. העניבה הצבאית הייתה עשויה כהלכה. כפתורי הנחושת וכנפי הצניחה הוברקו במשחת ברסו. הנעליים האדומות היו ממורקות כראי. ספר המחנה עיצב לי תספורת של נחת אמריקאי עם כרבולת משוחה בברילנטין שמנוני, שהוסיפה

לי עוד כמה ס"מ. ניצבתי מול הראי בכניסה למחנה, עמדתי על הבהונות וחייכתי ביני לביני, וכדרכי שוחחתי עם יושב שמים בשיחה ישירה וגלויה: "הלו אלוהים, זה צביקה, תגיד את האמת, מה היה נגרע מעולמך אם היית מוסיף לי עוד עשרים ס"מ שאיתם הייתי ממריא לשחקים עם כנפי הצניחה שלי?" כדרכו העדיף ריבונו שלא להשיב לי ולו גם ברמז. ייתכן שהבקשה שלי נדחתה על הסף על-ידי צוות מלאכיו, או שריבונו עסוק בימים אלה בבעיות גלובליות של שלום העולם. את הנעשה אין להשיב. גמד נולדתי וגמד אשאר. ציפיתי שהפגישה עם יעל תידחה בגלל מצב כוננות, מלחמה או פעולות תגמול מעבר לקווי האויב, אבל לרוע מזלי, ימים של שקט ירדו על הארץ ולא נראו באופק מלחמות ופלישות. דמיינתי את רגעי הפגישה הראשונים עם יעל: זקופת קומה, עיניה גדולות כשני אגמים, שפתיה חושניות והיא בוחנת אותי מלמעלה, מזוויות עיניה, ומשגרת לעברי חיוך נלעג מקצה שפתיה, שתדהמה, בוז ומבוכה מושלים בהן. התעשתי ויצאתי לנקודת המפגש ליד השעון של מוגרבי. הלכתי זקוף קומה, כמעט על הבהונות, בתקווה שארוויח עוד כמה מילימטרים. ציפיתי ליעל, הנערה שציפורן אדומה אמורה להיות שזורה בשערותיה, לבושה חצאית פְּלִיֶסָה עשויה קפלים בגוון כחול של חיל הים וחולצה לבנה רקומה ברקמה תימנית. כמוסכם, אחזתי בידי עיתון ערב הפוך, עברתי את רחבת מוגרבי הלך ושוב. פרנק, היקה מוכר הנקניקיות, שר בבריטון קטע מלה-טראוויאטה של ורדי. לא הרחק ממנו עמד מתחרהו פריץ גרסמן, הפרופסור מברלין, מוכר נקניקיות ומצנפת טבחים לבנה לראשו. עליתי אט אט במדרגות מוגרבי ומבטי נעוץ בשעון הפגישות התלוי על פנס ומשמש נקודת מפגש לאוהבים. בעודי מסתכל על מחוגי השעון פיזמתי לעצמי את שירה של נעמי שמר 'חמסינים במשלט', שנכתב על שכמותי:

קפיצה קלה לתל-אביב וכבר בחזרה,
נשרוק בקול נורא חביב לנערה עם פרח
והיא תמתין במוגרבי בשש ועשרה,
ולשוטר גיבור שיצווה: 'עצור!'
נסביר יחדיו את המצב והלאה נעבור,
בקצב מסְדָּרים נצעד קדימה לקולנוע

אנחנו גרעינים נפצח והיא תזיל דמעה
ואז בקול נורא גברי, שקט אבל רב-כוח,
את נשמתה נרגיע וככה לה נאמר: חמסינים במשלט ...

עמדתי במרומי גרם המדרגות צופה לצדדים ולפתע חשתי מגע
מרפרף של פרפר נחמד על כתפי.

"הי, צביקה," אמרה בסופרנו מתוק.

"הי, יעל," גמגמתי בבריטון צרוד ונבוכ, "איך זיהית אותי?"

"מה זה איך? אתה הצנחן היחיד בשטח, שמחזיק עיתון ערב הפוך.
חוץ מזה אני יודעת איך אתה נראה בדיוק."

נדהמתי, הבטתי בציפורן האדומה השזורה בין שערותיה, ושאלתי:

"יעל את בטוחה שאני זה אני? במכתבי תיארתי בפנייך חייל ויקינגי,
גבה קומה, בלונדיני וכחול עיניים ואני אפילו נמוך מנפוליאון
בונפרטה."

"יומיים השתעשעתי מהבדיחה המוצלחת שלך... כשקראתי את
התיאור הדמיוני שלך כבר ידעתי איך אתה נראה באמת."

"את משרתת עדיין בש"י – שרות הידיעות של ההגנה?" הסתקרנתי.

"אומרים שאין סודות בצה"ל. הכול גלוי וידוע. אלי, חברך ליחידה,
שלח לרותי חברתי, שאתה הוא מתכתב, תמונה קבוצתית של חיילי
המחלקה ומעל כל חייל כתב את שמו או את כינויו. מסיבות מובנות
הציבו אותך בחזית התמונה ומעליך נכתב 'צביקה, גזר גמדי'.
החיילים שליך נראו גבוהים ממך בראש לפחות, אבל אתה נראית
חמוד ומחייך מאוזן לאוזן. ילד השעשועים של היחידה. במבט ראשון
החלטתי שאפגוש אותך."

"לא יאמן... הנבלות האלה חושפים סודות צבאיים בלי חשבון ואינם
יודעים לשים יד לפה," אמרתי, ובתוך תוכי הייתי מאושר עד הגג,
שאת המשוכה הראשונה עברתי ונתרתי בחיים. לא הייתי צריך
להוסיף שקר על שקר ולנמק לפני יעל מדוע לא כתבתי את האמת
העצובה. חייכתי במבוכה, הבטתי ביעל ומצאתי שהיא חמודה. היא

מתנשאת מעט מעל הגובה שלי. אפילו שתי גומות חן יש לה. נפלה בינינו שתיקה, חלף רגע קט, אזרתי עוז ואמרתי:

"מה דעתך שנאכל נקניקיה בתוך לחמנייה אצל היקה? אומרים כי זה עם מצנפת הטבחים הלבנה היה פרופסור לספרות גרמנית בברלין ובין לקוח ללקוח הוא מעיין ב'כה אמר זרתוסטרא' של ניטשה או ב'דוקטור פאוסט' של היינריך היינה."

"אני רואה שגם אתה מתעניין בספרות," אמרה יעל. חייכתי במבוכה. ירדנו במדרגות אל רחבת הנקניקיות של מוגרבי. היא ירדה לפניי ואני צעדתי עקב בצד אגודל מאחוריה. לתדהמתי, ראיתי שיעל גוררת רגל. הבחנתי שהיא נועלת נעליים אורתופדיות. צמרמורת עברה בי. בכל מכתביה היא לא כתבה שהיא נכה. לפתע הפנתה יעל את ראשה אליי, ממש כאשת לוט קודם שהייתה לנציב מלח, חייכה חיוך מתוק ואמרה:

"צביקה, אני מוכנה לאכול נקניקיה אצל הפרופסור היקה בתנאי שנתחלק חצי חצי. הנהנתי בראשי. "אל תתפלא שאני גוררת רגל, בילדותי חליתי בפוליו. אומרים שבאמריקה המציאו כבר חיסון נגד הנגיף," אמרה כממשיכה שיחה, "עכשיו הכול אצלי בסדר."

"את נראית מיליון לירות," ביקשתי לנחם אותה, "את חמודה מאוד. אומרים כי החיצוניות שלנו נקבעת לפי מראה עיניהם של בני אדם, אבל הפנימיות שלנו היא אנו בלבד," ציטטתי ונראה שהרשמתי אותה. "אחרי שנאכל נקניקיה, אני מציע שנראה את 'אמריקאי בפאריס', סרט רומנטי שזכה באוסקר, עם מוסיקה נפלאה של האחים גרשווין עם שירה ומחול בביצוע ג'ין קלי ולסלי קארון... זאת מעשייה על חייל אמריקאי משוחרר ממלחמת העולם השנייה המגיע לפאריס כדי ללמוד ציור. הוא מתאהב בבחורה מאורסת לאחר וקונה את אהבתה."

"רעיון מקסים. נשמע מאוד רומנטי."

החרדל נשפך מקצות שפתינו. ליקקתי את שפתיי ואמרתי: "יעל, כל כך חששתי מהפגישה אתך. דאגתי שאולי לא אמצא חן בעיניך בגלל קומתי הנמוכה ובגלל הציזבטים שסיפרתי על עצמי. הייתי בטוח

שתגחכי כשתראי את הגזר הגמדי ותמצאי איזה תירוץ ותעשי 'אחורה פנה' ותחזרי מאוכזבת הביתה. למה את צוחקת יעל?"

"אני צוחקת, כי זו בדיוק המחשבה שחלפה בראשי ברגע זה. עשר פעמים ניסיתי לכתוב לך על נגיף הפוליו שתקף אותי בילדותי ולא היה לי אומץ. חזרתי ואמרתי לעצמי: צביקה הוא צנחן שהרבה בנות חושקות בו. הוא יראה אותי גוררת רגל, יתאכזב וימציא איזה סיפור ויחזור לבסיס. לא ידעתי איך תגיב כשתראה אותי. הייתי בטוחה שתמצא איזה תירוץ דחוק ותשאיר אותי עם הציפורן האדומה על המדרגות של מוגרבי..."

"תודה לאל, זה לא קרה", אמרתי.

הצליעה הקלה של יעל לא הטרידה אותי. שנינו דיברנו בכנות ובגילוי לב. היא דיברה ואני הנהנתי בראשי מבלי להקשיב. זכיתי היום, לראשונה בחיי, להיפגש עם נערה, חובבת ספרות כמוני. היא נכת פוליו ואני גזר גמדי. סוף סוף הבנתי את הפער בין המראה החיצוני לבין הפנימיות שלנו.

נכנסנו למוגרבי. האולם היה מלא זוגות צעירים שהתחבקו והתנשקו בחסות החשכה. אורות המסך המרצדים חשפו מזמן לזמן את אהבתם של הצעירים והצעירות שסביבנו. לפתע חשתי מגע עדין. הכתף השמאלית שלה התחככה מעדנות עם הכתף הימנית שלי. שמעתי את קוצר נשימתה, ואולי היו אלה הנשימות ודפיקות הלב המואצות שלי. יעל לכסנה אלי מבט ושילבה את אצבעותיה העדינות באצבעות ידי המחוספסות. חמימות נעימה זרמה מראשי ועד לכפות רגליי. נשמתי את יעל עמוקות. ריח של בושם פרחי הדורים מפרדסי השרון עלה באפי. אילו היה בי העוז ולה הנכונות, הייתי מצמיד את שפתיי לשפתיה, ממש כפי שעושים ברגע זה זוגות האוהבים שסביבנו באולם.

לקראת סוף הסרט הדהדו בחוץ רעמים וגשם עז ניתך על חלונות האולם המכוסים בוילונות שחורים. 'לא, לא אתן לה ללכת ככה הביתה', אמרתי לעצמי בנחישות, 'גם אם ניטלטל בטרמפים עד אור הבוקר וגם אם נרטב עד לשד עצמותינו, אלוהה את יעל עד לפתח

ביתה בכפר הקטן בגוש תל-מונד... יצילני אלוהים מעונשו של רס"ר
סטניסלב'.

יום העצמאות תשע"ג (16 באפריל 2013).

טנגו על הגג בפלורנטיין

[א]

הספינה במעגן הפכה לקפה-מסעדה. ביום חגה עמדה פרופ' הדסה בילינסון מלוא קומתה בעמדת הקברניט, אחזה בהגה ובחנה בעיניה המצומצמות את אורחיה הרבים שבאו להשתתף בשמחתה לרגל קבלת תואר פרופסור. היא זכתה למעמד בינלאומי שנים רבות לפני שהוענק לה התואר המכובד הזה. בכנסים הרפואיים הציגו אותה כפרופסור כבר עשר שנים לפני שזכתה לתואר. תגליותיה בנושא מיגרנה אצל נשים עריריות צוטטו בכנסים ובמאמרים מדעיים. היא הסבירה מדוע נשים סובלות ממיגרנה פי שלושה יותר מגברים במצב דומה. היא פענחה את תופעת האאורה במיגרנה, הבזקי האור הלבנים והצבעוניים, ותופעות של נמלול בזרוע, בפנים, בשפתיים ובלשון. מעטים ידעו כי היא עצמה סובלת מכל אותן תופעות, ואת רוב הניסויים שלה ביצעה על גופה, בדומה לחוקרי קדחת המערות בדורות קודמים. התקפי המיגרנה שלה היו בשל התקפי הקנאה שלה על בגידותיו התכופות של פרופ' דנטה סיציליאנו, שמקצתן היו פרי הדמיון שלה. גם כשדגלו של פרופ' סיציליאנו היה שמוט, ידיו רעדו, וכשראה נשים יפות אורו פניו, אך לא זכר למה.

בזכות כישוריו המוסיקליים, כזמר אופרה וכנר מחונן, כינו אותו מוקיריו ומעריצותיו בשם החיבה פגניני. דנטה התפרנס בכבוד כמומחה למיגרנות לנשים מתוסכלות. העיתונות הצהובה ידעה לספר עליו כמעט מדי שבוע כי המטופלות שלו מאוהבות בידוען הרווק, שנשק בפדחתו הדלילה את משקוף הקליניקה. הוא אהב אותן יפות ותמירות, וידע לרפא אותן כבמטה קסם, בשיטות ריפוי ייחודיות מלוות ארוחת גורמה, יין טוב ואהבה. כולם מעשה ידיו להתפאר. הן זכו לטיפול מיומן, שמחק באחת את המיגרנה והוכיח פעם נוספת את משנתו: 'אישה זועקת כשטוב לה או כשרע לה.' הן הופיעו בקליניקה לאחר שאיבת שומן והוספת סיליקון לייצוב ולטיפול השדיים ומילוי בוטוקס לקמטים ולשקע שמתחת לעיניים. הן הגיעו לבושות במותגים של בתי אופנה ידועים, מאופרות בידי מאפר מקצועי, ומסורקות בידי מעצב צמרת. אדים כחלחלים של בושם יוקרתי ריחף מעליהן. רימוני אהבתן הציצו ללא מורא ופחד. במבט חטוף וביד אמונה ידע פגניני לבחון אם אמת באמתחתן או שהן משל בלי נמשל. הן הגישו לו ורד או זר חבצלות, בונבוניירה שוויצרית, בושם צרפתי של ז'אן פול גוטייה, סיגר הבאנה וטבק 'קפטן בלק רויאל כחול' כדי שיפטם להנאתו את מקטרתו המעוקלת.

חידושו של דנטה כללו דיקור סיני כדי לאזן את המרידיאנים. הוא המליץ על תזונה נכונה ושימוש בצמחי מרפא, שקיבל במשלוחים תכופים מסין ושכנותיה. נתונים חיצוניים מלבבים וחשבון בנק פתוח המריצו את הטיפול הראוי. למי שנשאה חן בעיניו הוא פרס על מיטת הטיפולים סדין מעומלן, קירב שני כיסאות משני צדי המיטה, שלף מן המקרר הזעיר ביכורי פירות, מזג לגביע בעל רגל גבוהה יין אדום ממבחר יקבי איטליה, והפר את חריפות הלגימה בגבינה איטלקית משובחת. לאחר הקדימון הקולונרי הן הוזמנו לקונצרט ערב על גג צריף מגוריו בפלורנטיין. שם מתח את קשתו וניגן עלי כינור. הוא שר באיטלקית בטנור צלול וערב לאוזן אֶרִיזות מיצירותיו של ורדי, את 'דרכו של הולל' של סטרווינסקי ואת 'כך עושות כולן' קומדיה של וולפגנג אמדאוס מוצרט. לאחר ארוחת ערב כמיטב המסורת הפלורנטינית, הוא נדרש לדיון מעמיק. ברקע הן שמעו מן הפטיפון ענק האוזן את הטנורים הבלתי נשכחים אנריקו קארזו ומריו לנצה.

'נשות וינדזור' לא רק עליזות יצאו מעמו אלא גם זכו לבריאות איתנה. הן שכחו מכאבי הצדע עד להתקף המיגרנה הבא.

[ב]

אוכל טוב, יין קיאנטי משובח, ניחוח גבינות ואהבה מלוא חופנים מילאו את לילותיו. כך דחה סיציליאנו כל שביב של רצון להתחתן ולהקים משפחה. עד שיום אחד פגש מתמקה ששינתה את עולמו מן הקצה אל הקצה. ד"ר הדסה בלינסון, צעירה בשלהי שנות העשרים, תמירה, נאה ודקת גזרה, שראתה את הלבן בעיניו של פגניני בגובה העיניים. הוא פגש אותה במסדרון בית החולים 'רפואה וחיים', כשהסטטוסקופ המעמדי, כדרכם של רופאים, מתהדר על צווארו ומתייפיף כעניבת פרפר עם כל פסיעה גמלונית שעשה במסדרון הארוך.

"עלמתי הצעירה, במה אוכל לעזור לך?" פנה אליה במבטא איטלקי מתנגן.

"אני מחפשת את פרופסור דנטה סיציליאנו, מומחה למיגרנה. אני אמורה להתמחות אצלו," אמרה בקול חלוש ונרגש, מול עיניו המשוטטות ואפו המרחרחר של זאב ערבות.

"לא יכולת גברתי הצעירה להגיע לכתובת יותר נכונה," סינן מתוך המקטרת המעוקלת המעלה תימרות עשן וניחוח של טבק יוקרתי. הוא בחן אותה משכמה ומטה, ומן הבהונות עד לציציות ראשה. מבטו נתקע לרגע קט מול רימוני אהבתה. 'סוף סוף פוגשים אישה שלא שאבו לה שומן, שלא מילאה את השדיים בסיליקון, ולא עשתה מילוי בוטוקס להסרת קמטים,' מערכת הגלגלים בראשו נעה במרץ של ג'יגולו איטלקי צעיר ועז מצח, המשחר לטרף בכיכר סן מרקו בוונציה. עם אחת כזאת – חשב במהירות – גם צעירה, גם משכילה, גם נאה, גם גבוהה במידה הדרושה, גם בעלת פוטנציאל להשתכר יפה – אוצר בלום שלא מוותרים עליו בקלות. היא התיישבה מעברו השני של השולחן בקליניקה שלו והשיבה לשאלותיו שעסקו יותר בה ופחות בלימודיה ובהתמחותה. היא דיברה חרש והוא הנהן בראשו גם כשלא שמע דבר. לבו המריא למחוזות אחרים. עוד באותו יום

טלפן אליה: "שלום דוקטור הדסה בילינסון, מדבר פרופסור דנטה סיציליאנו. לא מיצינו היום את השיחה שלנו בקשר להתמחות שלך. אני מזמין אותך לתשע בערב לצריף שלי על הגג בפלורנטין לשיחה מעמיקה על ההתמחות שלך. הסלונים קאים של פלורנטין כבר יצביעו על הגג ועל הצריף של פרופסור דנטה סיציליאנו."

היא הגיעה לפלורנטין ברבע לתשע. לשאלתה השיב סלוניקאי מבושם: "אה, את מתכוונת לפגניני המניאק, שכל לילה מנגן ושר ומרים על הגג שלו יפהפייה אחרת? למה אליי לא באה אף אחת?! טוב, שיהיה לו לבריאות. בחור טוב יימח שמו."

"היה בו משהו מהפנט," סיפרה בערב לכבוד קבלת התואר, "לא יכולתי לסרב להצעה נדיבה של רופא מיומן ובעל שם, שאני אמורה להתמחות אצלו. אל תשכחו שאני מעריצה של זמרי אופרה איטלקים, בעיקר בתחום הרפואה. כבר שנים שאני הולכת לפסטיבל ורדי באֶרְנָה של וְרוֹנָה." סביב הצריף היו ערמות של חפצים שבורים וחלודים. פטיפונים שסיימו חייהם וכלי נגינה שהתפרקו. לצדם היו זרוקים גם עציצים נבולים, שידעו ימים טובים יותר. את פניה הקדימו ריחות של תבשילים איטלקיים ויווניים מבושלים בגבינות ויין.

"פרופסור דנטה סיציליאנו, פגניני לחובבי המוסיקה, קיבל פרופסורה בגיל 32," דיבר על עצמו בגוף שלישי תוך שהוא מלטף את חמוקי הכינור שבידו. "מאז עלייתי ארצה אני גר בצריף הזה שהוצב על גג הבית בשכונה הסלוניקאית פלורנטין. בעברו שימש הצריף ליפט למטען שעמו עלייתי ארצה על סיפון האנייה *Moby Dick*. בשעות היום נשמעות בפלורנטין קולות של בתי מלאכה, ובלילה חוזרים התושבים לסמטאות סלוניקי. עד היום הם אוכלים ושותים בנוסח סלוניקי וסטמבול, מדברים ושרים ספניולית, יונית וטורקית."

בדרכה לביתו של פרופסור סיציליאנו הבחינה בדיירי הרחוב, שהלכו בצל הבתים והטו אוזן קשובה לשירה שבקעה מן החלונות הפתוחים. ילדים נשאו מגשים עמוסים לעייפה בקלאווה וְרַחַת-לוקום. פה ושם נשמעו צלילי בוזוקי ואקורדיון, גברים ונשים שתויים שרו שירי נשמה, לגמו אוזו מדולל במים ואכלו אבגולמונו – ציר בשר מועשר באורז ובמיץ לימון, מוסקה – שכבות בשר קצוץ על מרבד של חצילים ועגבניות וימיסטה – פלפלים ועגבניות ממולאים. מעל הכול התנשא

ריחו המגרה של הסולוואקי – שיפודי בשר כבש צלויים, טבולים במיץ לימון. כבר בחדר המדרגות החשוך היא הריחה את ריחות המוסקה, הפלפל הממולא והבבא-גנוש שהצטרפו לריחות השתן החריפים של העוברים ושבים. סיציליאנו קיבל אותה במאור פנים, רפרף נשיקה על לחיה.

"תרשי לי לקרוא לך דָּסִי. את יכולה לקרוא לי פגניני או דנטה."

"איך אדם בעל שם כמוך מגיע לשכונה עממית כמו פלורנטין ולא לרמת אביב? פלורנטין היא עולם רחוק ממני כל כך. אני שייכת למושבה הפולנית של רחוב הירקון, שחיה על צ'ולנט, קוגל, דג מלוח והרבה כרוב, בצל ותפוחי אדמה. בשבילי לנחות בפלורנטין זה כמו לנחות על הירח."

דנטה לא השיב על שאלתה. הוא ליווה את עצמו בכינור ושר בטנור את ברקורלה, שיר שייטי הגונדולה, מתוך 'סיפורי הופמן' של ז'אן אופנבאך. שירתו חסרת המעצורים מילאה את חלונות פלורנטין. היו שהקשיבו ברוב קשב והיו שהצטרפו לשירת שייטי הגונדולה. בתום השיר נשמעו קריאות מבתי השכנים: "בראבו פגניני!"

"אתה שר נפלא. אני בטוחה שאתה הזמר הטוב ביותר בקרב רופאי ישראל," אמרה הדסה.

"זו לא מחמאה."

"מהי שכונת פלורנטין בשבילך?" שאלה.

"פלורנטין מזכירה לי את הפרברים הישנים של איטליה ושל סלוניקי. משפחת פלורנטין האמידה מסלוניקי שביון הקימה את השכונה בשנת 1927 על שטח של פרדס רחב ידיים. לא הרחק מהשכונה עברה הרכבת מיפו לירושלים. פלורנטין תוכננה כשכונה בורגנית המשלבת מלאכה, תעשייה זעירה ומסחר, לצד בניינים בני שלוש-ארבע קומות, שרחובות צרים מפרידים בין הבתים."

הוא מזג לה גביע קיאנטי אדום והצביע על צלחת הגבינות: "זאת אחת הגבינות האיטלקיות המפורסמות בעולם, המיוצרת באותה צורה מזה שמונה מאות שנים, היא הפרמג'אנו ריג'יאנו, גאוות אזור פרמה ורג'ו אמיליה. הגבינה מיוצרת בסטנדרטים נוקשים מאוד. היא

נעשית מחלב פרות הרועות באחו ואוכלות אלפלפה. תהליך ההבחלה של הגבינה נמשך למעלה משנתיים בתנאי לחות גבוהים. "מה המקור של משפחתך?" שאלה.

"אבותי הגיעו למילאנו מחבל טוסקנה, המצטיין לא רק ביופיו אלא גם במטבח שלו. שם המשפחה שלנו מעיד כנראה על המוצא הקדום של אבות אבותי – האי סיציליה. עד כמה שידוע לי לא זורם בעורקיי דם של מאפיונר סיציליאני. לך תדע... אנחנו האיטלקים אוהבים לבשל ולאכול ולהעריך אוכל טוב. הכרמים על גבעות טוסקנה מניבים יינות משובחים כמו הברונלו והקיאנטי. אין כמו שילוב של יין אדום טוב לצד גבינות פיקורינו ומרזולינו ופטריות כמהין שטעמם אינו נופל ממחירם, ובעיקר אנו אוהבים אישה יפה," הצטחק הפרופסור. לאור צמד פמוטי הכסף הגבוהים היא הבחינה בעיניו הבורקות, ירוקות-אפורות, בשפתיו הדשנות והאדמדמות ובשפמו הדק בסגנון קלארק גיבל ב'חלף עם הרוח', שהשתלב יפה עם עניבת הפרפר הארגמנית. 'עלי לטעום פעם גם את הנזיד שהוא יודע לבשל בעונת החורף הקרה,' חשבה.

[ג]

בבוקר שלמחרת היא כבר כתבה ביומנה האישי את הדיאגנוזה ואת הפרוגנוזה ואפילו את הרצפט: "הלילה איבדתי את בתולי" בנסיבות מיוחדות, באווירה לטינית. אמש גיליתי בפגני תכונות מופלאות של אדם, רופא מומחה, טנור משובח באופרה שלא מימש את עצמו, וכנר חובב היודע למשוך בקשת על כינור בעל מותניים צרות ואגן רחב ולסחרר ראשה של בתולה המתמסרת לו בקלות. רקדנו טנגו לצלילי גרמופן ישן בעל אוזן בסגנון *His Master Voice*, הכלבלב הקשוב לקול אדוניו, בגעגועים לטנגו של כל הזמנים, 'נוסטלגיה' מודל 1936. תקליט צרוד וקופצני השמיע קול צרוד של גבר מייבב, אבל הצעדים היו מיומנים, הג'סטות מקצועיות והחיבוק בסוף הריקוד היה חם ומעורר. יש בטנגו הרבה פתטיות. היצרים עזים, ארוטיקה במיטבה, הנפש מעורטלת ומתייסרת ממעמקים. געגועים לאישה שהתרחקה. והרי אני כאן. התואר שָׁף קטן עליו. הוא יודע להגיש ארוחת גורמה כיאה למסעדת יוקרה. לא הייתי רוצה להחמיץ את פגני. הוריי לא יאהבו את הרעיון שגליצאית מבוצ'ץ', בעלת ייחוס

למשפחת צ'צ'קס, תתחתן עם ג'יגולו איטלקי. אשמח לחיות עם הגבר הזה היודע לסחרר אישה. מסקנה ראשונה מתצפית אמפירית: הגודל כן קובע. כנראה שנכוננו לי ימי התמחות מרתקים מלוויים בדאגה אין סופית. הקנאה היא מתכונות העקרב. אני חושדת בו שלא יסתפק רק בי. בכל הזדמנות יעבור ממיטה למיטה. הוא היה ונשאר ג'יגולו. ארדוף אותו ככל יכולתי, אעקוב אחריו וארד לחייו ולחיי הנשים המפסקות רגליהן למענו. אני הולכת לאהוב אותו, ובה בעת לשנוא אותו. הוא יהיה אחראי לנדודי השינה שלי. במגירה שפתחתי אצלו באקראי גיליתי אריזות גדולות של אמצעי מניעה..."

כך חתמה להיום ביומנה וציירה לב אדום, כגימנזיסטית מתחילה.

[ד]

ביום חגה הביטה הדסה אל העולם מגובה 1.91 מ'. שדיה בלטו מתוך גופה הדק. מאז ילדותה רגליה היו ארוכות ודקות כשני קיסמים. פניה עגלגלות, קטנות, של ילדה ממושקפת שגילו זוג עיניים בוהות, חוטם חד, שפתיים דקות כתער ושיניים מצוחצחות. השקיפה על האולם ממרומי הסיפון, מעמדת הקברניט. אחזה בשתי כפות ידיה את הגה הספינה ובחנה את הקהל הרב, שכלל ידידים וקולגות, שבאו לחגוג אתה. היו ששמחו בשמחתה והיו שחמתם בערה בהם למראה הצלחתה. הם העמידו פנים שמחות וטובות והטביעו את יגונם בכוסיות של יין, וודקה ו-ויסקי. כטוב לבם במשקה הם חיבקו ונישקו את כלת השמחה. 'הפרופסורה', קראו לה.

שקט פתאומי נפל על סיפון הספינה. האורחים ניצבו המומים למראה צעירה פיליפינית שהובילה עגלת נכים, עליה ישב בראש שמוט פרופסור דנטה סיציליאנו. קצף לבן ירד מזוויות פיו. לכבוד המאורע החגיגי היום הוא הולבש חליפת טוקסידו שחורה עם עניבת פרפר צבעונית, שריד מימיו הטובים. דנטה נראה בוהה ומנותק. בתום השקט נשמעה התלחשות: "תראו איך היא פורחת ופגניני נראה עץ נבול."

למראה המבטים הבוהים והתמוהים וההתלחשויות, נטלה פרופ' הדסה בילינסון את המיקרופון: "קהל יקר! אינני מסוגלת לשיר לכם פרקי אופרה כמו שפגניני שר בטנור הקסום שלו בימיו הטובים. אני גם לא יכולה לנגן בכינור כפי שפגניני ניגן. פרופ' דנטה סיציליאנו הוא גדול הרופאים המומחים בארץ למיגרנה. כל מה שאני יודעת בתחום ספגתי ממנו, ממורי ורבי. פגניני הוא גדול המוסיקאים בקרב רופאי ישראל. הישגיו והצלחותיו בתחום הרפואה ובתחום המוסיקה הם נושא למחקר. אילו התמיד אני בטוחה שכשרונו ואהבתו למוסיקה בכלל ולשירה ונגינה בפרט יכלו לתת לו מקום של כבוד גם במקום צנוע כמו בית האופרה 'לה סקאלה' במילאנו. אני חשה צורך לפזר שמועות. היום תקבלו את האמת לאמיתה ובלי התחמקויות: פרופ' דנטה סיציליאנו ואני היינו שני הפכים, שני עולמות זרים זה לזה. לאורך שלושים שנה הסבנו צער זה לזה. אין זה סוד שנשים נפלו לרגליו והוא היה כלי שרת של נשות האלפיון העליון. הוא החניף לנשיותן והן הרעיפו עליו כל טוב, כאילו אינני קיימת בעולם. הזוגיות שלנו נועדה להיכשל מן הרגע הראשון לולי שלושת ילדינו הנפלאים – הבכור זמר אופרה שחי כיום באיטליה, האמצעי כנר מחונן בפילהרמונית הצעירה, ובת הזקונים שלנו, עד כמה מוזר, מתמחה במיגרנה. אני בת למשפחה גליצאית. הורי, ובעיקר אמי, המציאו את המונח המיתולוגי 'פולניות'. פרופ' דנטה סיציליאנו היה המאהב הלטיני האולטימטיבי. לא הצלחתי לשנות אותו והוא לא ניסה לשנות אותי. מזה שלושים שנה אנו חיים יחד וכל אחד לחוד בוויולה מהודרת באזור יוקרתי, עם ברכת שחייה וגינה מטופחת.

דנטה לא מצא את עצמו בחיי הארץ הזאת. הוא הצליח בה כלכלית ומקצועית ובה בעת חלם על תחומים אחרים ומחוזות אחרים. הוא ברח כמעט מדי ערב אל קן האהבה שלו בצריף על הגג בפלורנטין. שם נפגש עם נשים וסיים את הערב על כוסית אוזו עם הסלוניקאים אהובי נפשו. אתם דיברו ושרו. אתם הרים כוסיות. לפני כשנתיים, במפגש אהבה שגרתי שלו בדירת המסתור שלו בעליית הגג בפלורנטין, קיבל שבץ מוחי. גברת אחת, מוכרת מאוד בטורי הרכילות, חששה להיחשף. היא נחפזה להעלות עליה את התחתונים והחזייה ולהיעלם והותירה אותו במצב קשה ומבלי שהזעיקה עזרה. הנשים שבהן חשק בגדו בו. כמו בכל ערב הגיעו אליו חבריו

האמתיים לכוסית של לילה טוב ומצאו אותו חסר הכרה. הם הזעיקו אמבולנס. טובי המומחים בארץ עשו כמיטב יכולתם כדי לסייע לו, אך היה כבר מאוחר מדי וההצלחה הייתה מוגבלת. הוא מאושפז כיום במוסד סיעודי שאני מנועה מלנקוב בשמו. אני מאושרת שזכיתי לחיות במחיצתו של האיש המיוחד הזה שפתח לפניי את שערי הרנסנס ואת שערי הרפואה. איש אשכולות, רחב אופקים שהיה שקוע עד צוואר בתרבות האירופית הקלאסית. פגניני היה לא רק וירטואוז בנגינה על כינור. הישגיו בחקר המיגרנה היו לי לקו מנחה. הגעתי למה שהגעתי בזכות הדרכתו והנחייתו. בגוף הענק שלו שכנו שני בני אדם – רופא מומחה ואדם עממי, שהתחבר למי שידע לשיר, לנגן, לאפות ולבשל. גאונות ועממיות באדם אחד. אני הולכת להפתיע אתכם: חיינו יחד שלושים שנה, אבל לא חשנו צורך להתחתן. לא התגרשנו כי לא נישאנו. שתי טעויות עשה בחייו – האחת – שחתך את חבל הטבור שקשר אותו לטוסקנה ולמילנו והגיע ללבנט. הטעות השנייה שלו שנכנס לזוגיות עם אישה שהייתה היפוכו הגמור. חלקנו מקצוע דומה, אבל הוא לא ראה בי אשת חיק. הוא לא התעניין בחיי הפרטיים ואני הפסקתי להתעניין בחיי האישיים. עד כאן על קשריי עם דנטה סיציליאנו. אני מקווה שהרכילויות יפסקו. קיבלתם הכול על מגש של כסף."

השתיקה הארוכה הפכה עד מהרה ללחשויים: "יש לה משהו?"

[ה]

על המסך ריצדו כל העת תמונות מחייה של כלת הערב – מן הילדות המוקדמת ועד למסעותיה לכנסים בעולם. לפתע ניבטה הדסה על המסך בחברת גבר קירח, שהזכיר ברעמה הלבנה שפרצה לצדדים, את ראש הממשלה הראשון דוד בן-גוריון. נמוך ממנה. מתחת לתמונה נכתב: 'עם ידיד נפשי משורר האהבה יהודה תורי-זהב'. בקהל הרב עברו רחשים: "מי זה?"; "איך זה?"; "למה זה?"; "מאיפה הוא צץ?"; "הבן-גוריון הזה בקושי מגיע לה עד הפטמות." יפי הנפש שאלו: "איך היא מעוללת זאת לדנטה סיציליאנו ועוד בפניו?"

הדסה עמדה על הסיפון העליון, מול הקהל שגדש את הספינה. עמדה מהוססת, כפופה משהו, זכר לימים שנהגה כמו נערות גבוהות המשתדלות להתכופף עד שקומתן נעשית שחוחה משהו. האנסמבל הארגנטיני ניגן מוסיקה אינדיאנית ודרום אמריקאית לצלילי צ'חצ'ס, גיטרה, תופים, חלילית, מירמבו, חליל צד, וכלים אינדיאנים אחרים שהצליחו להקים מן המושבים את הישבנים המפונקים של בתי החולים בישראל לריקוד טנגו וריקודי קצב לטיניים. משעייפו הרוקדים והנגנים, הדסה הורתה להם לנוח, נטלה את המיקרופון פעם נוספת ואמרה:

"משפחה יקרה, חברים ועמיתים, במסגרת החשיפה הטוטלית היום, אני מבקשת להציג בפניכם את ידיד נפשי, ששינה את חיי מן הקצה ועד הקצה, את המשורר יהודה תורי-זהב." המשורר גירד במבוכה את הקרחת שבמרכז ראשו הגדול. הוא נעמד על ראשי בהונותיו והצמיד נשיקת אוהב לשפתיה של כלת הערב: "בזכותך, יהודה, למדתי לאהוב שירה ולהפסיק לדבר בשעות הפנאי על מיגרנות. אני מודה לך על כל הבקרים שבהם וידאת שאני עדיין חיה וקראת באוזניי שיר אהבה של יום, כמו תפילת שחרית. בזכותך יצאתי לחרות מתוך הכבלים של עצמי. השתחררתי מפחד גבהים, עליתי על רכבל שהעפילה למרומי מצוקים, ולפתע מצאתי את עצמי צופה בעולם מהפסגה. בזכותך רכבתי על פיל הודי אימתני ונותרתי בחיים. בחברתך למדתי לצחוק בקול בפעם הראשונה בחיי וחשתי את עצמי אישה בלי מתחרות. החום שהענקת לי הצליח לרפא אותי מהמיגרנה שלקיתי בה." התדהמה הכללית הייתה בעיצומה. הדסה השתויה נצמדה למשורר אהבתה, עטפה אותו בזרועותיה והצמידה את שפתיה לשפתיו ואת גופה הגמלוני הצמידה לגופו המוצק. מזמן לזמן פשפשה ברעמה שלו. התזמורת הדרום אמריקאית ניגנה את הטנגו הארגנטינאי 'נוסטלגיה'. זוגות מילאו את רחבת הריקודים. היא משכה את המשורר האישי שלה למרכז המעגל בצעדי טנגו, כשה לטבח יובל. הוא ניסה לחקות את צעדיה הקלילים אך רגליו כשלו, כאותו עורב שניסה לחקות את צעדיה של היונה וכשלו רגליו. "אני טוב בשירה לא טוב בריקודים," התנצל.

"יהודה, רקדן לא ייצא ממך", נזפה בו כשאדי אלוהול עולים מפיה, "אתה נושא גוף של פיל. הכרס הגדולה שלך הולכת לפניך. דנטה היה יפה ממך, רקדן טנגו מעולה, ניגן ושר. כך התחילה הזוגיות שלנו, אבל אותך השמנמן אני אוהבת." הדסה דרשה מסולן הלהקה הדרום אמריקאית לשיר את מילות הטנגו של הסופר והמשורר הארגנטיני Enrique Domingo Cadicamo, כפי ששר לה פרופסור סיציליאנו בפגישתם הראשונה על הגג בפלורנטין:

מה משתוקק אני להשקות את מר לבבי

לשים קץ לטירוף אהבתי

יותר צער ומכאוב מאהבה...

על כן הנה הגעתי

למחוק את נשיקותיי הישנות

בנשיקות שפתיים אחרות...

אם אהבתה יום אחד לבלבה

מדוע אני תמיד, אבל תמיד,

מוטרד ממחשבה, זו האכזרית?

רוצה אני להרים כוסית לשנינו

לשכוח מחשבה עקשנית

וכך אשוב ואזכור אותה לתמיד...

לצלילי המוסיקה הנוסטלגית, הביטה הדסה בדנטה סיציליאנו, בעוד ידיה אוחזות בידיו הקצרות והשעירות של המשורר יהודה תורי-זהב. עיניה היו לחות. דנטה ישב בכיסא גלגלים, ראשו שמוט על חזהו, מנותק כליל מכל הסובב אותו. ראשו נע קצת לצדדים עד שנדמה לה שמנגינת הטנגו, המוכרת לו כל כך, עוררה אותו לחיים. הוא מלמל הברות עמומות. הפיליפינית ניקתה את הקצף הלבן מזוויות פיו וייצבה את ראשו השמוט. פרופ' הדסה בילינסון רמזה באצבעה והמטפלת מיהרה להוביל את עגלת הנכים אל מחוץ לספינה, אל הטרנזיט שהוביל אותו חזרה למוסד הסיעודי.

פגישה מאוחרת

[א]

בגימנסיית ערב 'יוסיף דעת' לא הייתה נאה מחבצלת. אנו, נערים ונערות משכונות ירושלים, הועסקנו כחניכים במשרדי הממשלה ובמוסדות ציבור שירושלים התברכה בהם. תפקידינו היו ברורים: איסוף דואר יומי, הפצתו בין כל עובדי המשרד, תיוק התכתובות, ובמיוחד פניות הציבור הרבות, שלא קיבלו מענה, וגם לא יקבלו. הכנתי 'תה של עשר' לפקידים, והגשתי תה לבוס שלנו אדון רכטליך ולאורחיו בכל שעות היום. נדרשתי לגלות מיומנות גם בשטיפת כוסות ולהגן על רכוש המשרד. 'שברת כוס – שילמת'. במחצית השנייה של היום יצאתי רכוב על אופניים בשליחותו של אדון רכטליך. מסרתי וקיבלתי מכתבים, כתבי-יד והגהות מדמוית מופת בירושלים, אישים שלאחר מותם היו לשמות של רחובות בערי ישראל. כך זכיתי להחליף מילה או שתיים עם בעל 'תמול שלשום' שמואל יוסף

עגנון, עם שכנו חוקר הספרות וההיסטוריון יוסף קלוזנר, עם בעל 'היושבת בגנים' ו'יעיש' חיים הזז, עם איש הרוח ואבי הסיפור החסידי מרטין בובר, עם הפילוסוף ומנהל הספרייה הלאומית פרופ' שמואל הוגו ברגמן ועם גדולים וטובים אחרים. בין שליחות לשליחות דיוושתתי גם למשימות פרטיות שהטיל עליי אדון רכטליך. ערכתי למענו קניות במכולת ובשוק, החזרתי נעלי בית מטולאות מהסנדלר, אספתי את החולצות המעומלנות והמגוהצות מהמכבסה, ואני הילד שומר המצוות נקראתי להתייצב בביתו בשבת לניקוי אבק מהספרייה הגדולה של אדון רכטליך, לתקן תריס ברזל ולהחליף גומייה בברז. אדון רכטליך, שניהל חיים כפולים, שלח אותי לבית המרקחת של ד"ר שמריהו, רוקח בן הדור שעדיין ידע לרקוח סמי מרפא. הוא מסר לידי פתק בנוסח קבוע: 'שלום ד"ר שמריהו, נא למסור לנער Prezervative באריזת מלח אנגלי. אבוא אתך חשבון. חתום רכטליך'. לתומי הייתי בטוח שאדון רכטליך, כנראה חולה מאוד וסובל אנושות מבעיות במעי הגס, כי בחודש האחרון ביקרתי אצל ד"ר שמריהו הרוקח לא פחות מתריסר פעמים והבאתי לו שקיות של מלח אנגלי. באחת הפעמים כשקראתי בקול-רם את תוכן הפתק לפני ד"ר שמריהו, לא הבנתי מדוע כל באי בית המרקחת, שהיה מלא מפה לפה, פרצו בצחוק רועם והביטו בי כאילו הייתי אביר האידיויטים של ירושלים. ד"ר שמריהו, הרוקח המנוסה, קרא לי לצד ואמר: "שמנדריק, פתקים רפואיים לא קוראים בקול".

על המקרה בבית המרקחת סיפרתי ברוב תמימותי לחבצלת היפה, שהייתה חכמה ומנוסה ממני, כדי שתסביר לי את סיבת הצחוק. היא חבטה על ראשי בעיתון ערב שהיה בידה, החריבה לי את הכרובולת ואמרה: "מצליח, אתה באמת אהבל. רק ילד טוב ירושלים לא מפותח כמוך יבקש מהרוקח בקולי קולות קונדום לבוס שלו. כעת ירושלים כולה יודעת שאדון רכטליך מנהל רומן מהצד. אני חוששת שתישאר בקרוב בלי עבודה." לא ידעתי אם לבכות או לצחוק. מצד אחד, קינאתי באדון רכטליך, שיש לו מאהבת צעירה ממנו בעשרים וחמש שנה, שאתה הוא מסתגר בשעות העבודה מאחורי דלת נעולה. הוא הסביר: "מצליח, היום אפילו כוס תה אני לא מבקש. אין להפריע לי בזמן שאני מקיים עם הגברת שיחות מעמיקות על אפלטון וסוקרטס." חששתי שד"ר שמריהו יביא את דיבתי רעה לפני אדון רכטליך, שיעיף אותי לכל הרוחות.

הבטתי בפניה הצוחקות של חבצלת ודמעות ניצבו בעיניי. עור פניה דמה לבד ענוג על דרך המשי. שתי גומות חן שלה חייכו בלי חשבון, עיניה שחורות-גדולות כמו בציור של קדוש אתיופי, ומוגנות בריסים ארוכים. שפתיה מלאות כצמד דובדבנים שחשפו וגילו חליפות את שיניה הצחורות. שדיה הלכו לפניה ופרצו כל גבול מתוך גוף דק של ילדה שמסרבת לגדול. צמד צמותיה נקשרו ככתר מלכות מעל ראשה. ניסיונותיי לקשור אתה חֲבֵרוֹת עלו בתוהו. היא סירבה להצעתי לצפות בסרט

רומנטי ב'עדן'. היא אמרה לי בבוז: "לדון, אני לא זקוקה לסרט בשביל רומנטיקה. אני מעדיפה גבר גבר ולא ילד תמים, שיש עדיין סימני חלב על שפתיו." על משכבי בלילות חבצלת העסיקה את מוחי הקודח. חלמתי עליה גם בהקיץ. ככל שדחתה את חיזורי כן נמשכתי אליה והתייסרתי.

אביה של חבצלת היה שמש דל בבית הכנסת. אָמָה הייתה עקרת בית. לא הבנתי מי מימן לה את פריטי הלבוש וההנעלה האופנתיים. לא הבנתי אז איך ובמה רכשה את החולצות הרקומות של 'משכית' ואת חצאיות הפליסה היוקרתיות מ'שיק פאריס'. לא הבנתי מהיכן נעלי העקבים האופנתיות שהוסיפו טפח לקומתה הנמוכה. לא הבנתי מהיכן כל התכשיטים היקרים שהיא עונדת. לא הבנתי מדוע בתום הלימודים ממתין לה מאהב תורן עם ג'יפ, טנדר, פרייבט או רכב שרד של המשרד. אני יכולתי רק לחלום על כל מה שהיא שכחה מזמן. כדי להתאים את עצמי לרוח הזמן הלכתי ללמוד לרקוד אצל המורה המיתולוגית של ירושלים אמה רה-ברטשניידר, שבזכותה למדתי להזיז את שתי רגליי השמאליות לצלילי טנגו, רומבה, Passo doble (הצעד הכפול) ואינגליש-ואלס. ציפיתי שבמסיבת הסיום בשמינית, חבצלת תפזז איתי ברחבת הריקודים, נגנוב את ההצגה ואני אלחש באוזניה כי היא אהבת חיי.

לקראת מסיבת הסיום שכרתי פטיפון חשמלי והגעתי למסיבה עם מבחר תקליטים למוסיקה לריקודים. כל אותו ערב היא רקדה עם המאהבים המזדמנים שלה לצלילי הפטיפון שאני שכרתי בכספי הדל והיא ברוב עריצותה דחתה את הזמנתי לרקוד אֶתה. ועיניי רואות וכלות. הצעותיהן של שאר התלמידות בכיתה לרקוד אֶתִי לא נראו בעיניי. דחיתי אותן על הסף למועד אחר, שלא הגיע לעולם. בעוד חבצלת מצמידה את לחייה ללחי של חברה התורן, מצחקקת ורוקדת בקלילות של איילה, חשתי כי זרם הדם יורד מראשי לכפות רגליי. רעד אחז בכל גופי. ביקשתי את נפשי למות מרוב צער. לפתע חשתי את עצמי מחוזק ונחוש באופן לא מובן. אט אט צעדתי בצעדי ריקוד וניתקתי את התקע מן השקע. הפטיפון נדם באחת, והותיר את זוגות הרוקדים המומים, דמומים וקפואים למוות. לא עוד צהלת הרוקדות והרוקדים. טרקתי את מכסה תיבת הפטיפון, ארזתי את התקליטים ויצאתי בסערה אל הערב הירושלמי. שמעתי סביבי קולות ורחשים של תחינה ובקשה אך אוזניי לא קלטו דבר ואני דיוושתי על אופניי הביתה. רוח הערב הִפְתָה על פניי אך לא יכלה לשכך את כאבי. חשתי שגימנסיה 'יוסיף דעת' חייבת להוסיף על שמה גם 'יוסיף מכאוב', כמאמרו של קהלת. על משכבי ריצדו תמונות היום הנורא הזה. מצד אחד, חשתי כי זה היה עת נקם ושילם. מעשה נכון, במקום ובזמן הנכון. מצד שני, לבי דאב שהרסתי לחברי וחברותי ללימודים את שמחת מסיבת הסיום.

[ב]

החיים חלפו עברו כסופת טורנדו. בתום שירותי הצבאי השתחררתי בריא בגופי ובנפשי. ככל בני גילי התנסיתי במה שהם מתנסים. ביליתי בחברת בנות שרצו בי אך נפשי לא נקשרה בהן ונגד עיניי ראיתי רק את האחת והיחידה, את חבצלת. חזרתי למקום עבודתי. אדון רכטליך, שזכר לי חסד, קיבל אותי לעבוד כפקיד זוטא במשרדו המרווח. השנים היטיבו אֶתוֹ. הוא גירש את אשתו הקשישה ונשא לאישה את המאהבת הצעירה. הוא המשיך, כנראה, להשתמש ב- Preservative ולא הביא ילדים לעולם. אדון רכטליך המליץ בפניי שלטובת קידומי בעבודה כדאי שאדחה את לימודי באוניברסיטה לעוד כמה שנים ואלך ללמוד 'לתקתק' במכונת כתיבה ב'שיטה עיוורת'. בכך נחסוך במשרד בהוצאות העסקתה של כתבנית. נראה שזאת הייתה משאלת לבה של אשתו הצעירה, שחששה שאדון רכטליך ימשיך לרדוף אחר כל חצאית והוא עוד עלול למלא את בטנה של כתבנית מצויה. הייתי הגבר היחיד בין 50 כתבניות שעשו לי עיניים בבית-ספר לפקידות של אדון נפחא. בסתר נרשמתי לאוניברסיטה וריכזתי את לימודי בשעות הערב, עד שאזרתי עוז והצגתי לפני אדון רכטליך את גיליון הציונים שלי. הייתי בטוח שהוא יפעל לפיטוריי המידיים, אך למרבה הפלא אוזניי שמעו את מה שלבִי לא האמין: "כל הכבוד לך שקיבלת את עצתי ונרשמתי לאוניברסיטה. הציונים מדברים בעד עצמם," אמר להפתעתי מתוך תחושה של 'הצטרף אליו כשאינך יכול לעקשנותו'. אט אט למד אדון רכטליך לחיות עם נישואי והיותי אב ברוך ילדים. הוא נשא נאומים חוצבי להבות כל אימת שיצא לאור ספר חדש מפרי עטי ואמר שאני כבן שלו, ובזכותו הגעתי עד הלום.

[ג]

מזה שנים אני נוהג להרצות במועדוני גמלאים על הנושא האלמותי: 'יש אהבה בעולם?' גם באותו היום שוחחתי לפני הקשישות שמילאו את האולם על אהבה בראי הספרות. נושא גדול כים. מי שלא ראה ישישה מתרפקת על אהבת נעורים לא ראה מימיו מראה פתטי. סיימתי את הרצאתי בציטטה מתוך שיר השירים, ח, ז: 'מִיָּם רַבִּים, לֹא יוֹכְלוּ לְכַבֹּת אֶת-הָאֱהָבָה, וְנִקְרוֹת לֹא יִשְׁטָפוּהָ; אִם-יִתֵּן אִישׁ אֶת-כָּל-הוֹן בֵּיתוֹ, בְּאַהֲבָה – בִּזְזִי, יִבְזֹז לוֹ'. שלמה המלך הבין דבר או שניים בענייני אהבה ובעיקר בנפש האדם. בתום ההרצאה התחלתי לארוז את מטלטליי. סביבי התקהלו קשישות שהקשו קושיות. נחפזתי להשיב להן כשלפתע שמעתי קול רחוק, גבוה וערב לאוזן, קול מוכר כל כך, ששיני הזמן לא הקהו אותו.

"אתה זוכר אותי?" שאלה.

"קולך נשמע מופֶר, אבל לצערי איני מזהה אותך. הקהל מכיר את המרצה וספק אם המרצה מכיר את הקהל," אמרתי.

"מצליח, אתה זוכר את 'יוסיף דעת?' אתה זוכר את הערב הנורא ההוא של מסיבת הסיום שבשנייה אחת הרסת לנו מסיבה שלמה. ברחת וניתקת לעד כל קשר עם חבריך לספסל הלימודים?" אמרה בקול נחרץ, "הייתי שיכורה מכל המחזרים שסבבו אותי באותם ימים... הם הרעיפו עליי מתנות ואני הענקתי להם אהבה. כמה תמים היית באותם הימים."

"את חבצלת?" זעקתי בתדהמה. רק אז הבחנתי בעיניה המימיות, המסתתרות מאחורי משקפיים עבי זגוגית כתחתית של בקבוק יין. שיערה הלבן דליל, פניה חרושות קמטים, שפתייה נבלעות בין שיניה החסרות. גופה נעשה עבה וקצר במידה מפתיעה. התקשיתי למצוא קשר בין חבצלת היפהפייה הלבושה והעדויה היטב, אהובת נעוריי, לבין הקשישה העומדת לפניי בבגדיה הדלים.

"היו זמנים!" אמרה. "היופי שלי היה גם האסון שלי. גברים סחררו את ראשי ואני סחררתי את ראשם. כשרצית בי לא הייתי זמינה בשבילך. כשאני רציתי בך אתה כבר לא היית זמין. הייתי בררנית בבחירת בן זוג לחיים. דחיתי את כל ההצעות ובסופו של דבר לא הקמתי בית ומשפחה. אני גרה לבדי בדירת חדר בשיכון 'עמידר', מתקיימת מקצבת הביטוח הלאומי והולכת לשמוע הרצאות חינוך במועדוני גמלאים. החיים שלי מלאי החמצות. נראה שהשנים היטיבו אתך. אז נראית דק וצמוק. ילד לא בשל. מאחורי גבך קראו לך 'דחליל'. אני עוקבת אחרי הצלחותיך, אבל עם השמחה הזאת לא הולכים למכולת. צחוק הגורל – בשיכון 'עמידר', דלת מול דלת, גרה אלמנתו של אדון רכטליך, אישה זקנה וערירית. נראה, שאדון רכטליך השתמש ב-Preservative עד יומו האחרון. הוא הלך והשאיר לה חובות עד מעל הראש. מאוחר מדיי הבינה שלא הייתה היחידה בחייו."

המילים נעתקו מפי מול עיניהן המשתהות ופיותיהן הפעורים של הקשישות שסביבי. הייתי נבוך וביקשתי לפרוח מן המקום הזה לעד. למה הייתי צריך את המפגש האיום הזה? כמה חבל שחבצלת הרסה לי ברגע אחד את תמונתה של אהבת נעוריי? רציתי להישאר עם התמונה של הנערה היפה מ'יוסיף דעת'. מה אפשר לומר בנסיבות אלה? מצד אחד, חשתי כי נס קרה לי שהזוגיות הזאת לא התממשה. מצד שני, זו הייתה אהבה של פעם בחיים, אהבת נעורים. פתרתי את הדילמה בדרך מוזרה. שלפתי מהארנק שני שטרות של 200 שקל ואמרתי: "חבצלת, קחי 200 שקל לעצמך ו-200 שקל תתרמי בטובך לאלמנתו של אדון רכטליך. בשביר של שנייה היא חפנה את שני השטרות בכפות ידיה וקפאה על מקומה בידיים מושטות. אמרתי שלום חפוז, וברחתי מעצמי אל עצמי מבלי להביט אחורה. לא הוספתי להגיע למועדון הגמלאים.

מנוחה נכונה

[א]

בוקר מעונן. קרעי תכלת מבצבצים בשמים האפורים. נראה שגשם זלעפות עומד לרדת בכל רגע. מתוך הערפל והמדבר הגיחו צמד עורבים אפורים, שראשיהם וכנפיהם שחורים, חיפשו מסתור ונחתו על אדן החלון בקריאות זעקה גרוניות של סכנה ממשמשת ובאה.

מנוחה מרחח בדקדקנות ובסבלנות רבה גבינת שמנת על פרוסה של לחם שיפון, הוסיפה כמה זיתים שחורים ועלי פטרוזיליה, הצמידה פרוסה לפרוסה ועטפה בנייר פרגמנט. סימנה חריצי חיתוך על תפוז.

"מנוחה, מה ההכנות האלה על הבוקר?" גיחך פרופ' געש, נירוכירורג ידוע, מתוך עיתון הבוקר. "את מטפלת בתפוז כמו מנתח המסמן את הגולגולת קודם שהוא פורץ לתוכה."

"ממתי אתה מתעניין במה שאני עושה ולאן אני הולכת? במקרה הטוב, אני פציינטית שמשלמת לך תעריף של קופת חולים. אצלכם הניתוח תמיד מצליח והפציינט מת... טעות קטנה שלכם, הסחת דעת קטנה והפציינט נפח את נשמתו. מי מכם רואה במוח איבר חשיבה, שבו אצור מידע על אלפי נושאים, שפות, השכלה וזיכרונות מן העבר הרחוק ומן העבר הקרוב. גם האיבר שנקרא במחוזותינו 'לב', בעיני הקרדיולוגים זה לא איבר של רגשות אלא משאבה הפועלת באזור החזה."

"מנוחה, למדת לסובב את הנושא ולא לענות לשאלה פשוטה: לאן את מתכוונת ללכת הבוקר?"

"אני לא בטוחה שזה מעניין אותך. אני עולה להר הזיתים. היום יום השנה למות אמי, מנוחתה עדן."

"מה שנקרא בפי ההמון 'מנוחה נכונה'... תשמחי ודאי לדעת כי נותרו
בר כמה תכונות שאמך המנוחה השתבחה בהן."

"אתה רודף את המסכנה הזאת גם בקברה האפל. מהי רצתה ממך
בסך-הכול, שתמלא את חובתך כבעל ותעניק לזוגיות שלנו ילד או
ילדה ושהיא תזכה לחבוק בחייה נכד?!"

"מנוחה, מתי תהיה לי מנוחה ממך? כמה פעמים הסברתי לך
שעבודתי היא שליחות הומאנית ומצילת חיים. טיפול בתינוק צרחן
היה הורס את הקידום שלי ולא הייתי מגיע למעמד של פרופסור בעל
מעמד בינלאומי."

"לא ברור לי למה נשאת אותי לאישה? שום תנאי שהתחייבת עליו
בְּתוֹכָהּ לא מעניין אותך. מחקת מהתודעה שלך את 'שארה', כסותה
ועונתה'. אתה מעדיף את הידידות שלך שלא רוצות ממך ילד או
ילדה. הכנסים בעולם היו בשבילך הזדמנות פז לחיים כפולים, לבילוי
ולטיולים. אתה מתרחק ממני כמו מפני פגע רע. פעמיים אילצת אותי
להפיל את העובר שהתרוצץ אצלי ברחם. מחקת חיי אדם ואתה
מנפנף בדגל של הצלת חיים."

"מה התוקפנות שתקפה אותך הבוקר, מנוחה? את הולכת להסתובב
בהר הזיתים בין אלפי מצבות מנותצות. זה אזור עוין... זאת סכנת
חיים... כמה מוזר למות דווקא בבית קברות..."

"אם יקרה לי משהו, לא יהיה מאושר ממך. הנשים בחייך ייצאו
במחול. הן יוכלו להגיע ללא חשש לבית הזה שנתתי עליו את נשמת.
תסתכל על צמד העורבים שעל אדן החלון – בניגוד למיתוס, היונים
נלחמים זה בזו ומחפשים זוגיות אחרת, לעומתם העורבים נאמנים
לבן זוגם, בונים יחד את הקן ושניהם דוגרים כמעט חודש ימים על
הביצים הירקרקות עד לבקיעתן ומביאים לעולם דור חדש..."

"זה נכון מנוחה. אני לא מתווכח עם הידע שלך בענייני בעלי כנף.
העורבים למיטב ידיעתי אינם שונים מבני אדם. יש בינינו ובין
העורבים הרבה דברים משותפים. הם מתגוררים בקרבתם של בני
אדם ומחטטים באשפה של אחרים. הם אוכלים זבל וגם אני אוכל
בבית הזה זבל כבר עשרים שנה. העורבים משגעים את השכל עם
הקול הנורא שלהם. זמרות המקלחת בטוחות שמקומן מובטח

בתוכנית ריאליטי בטלוויזיה. אני מעדיף את זמרת העורבים, שלפחות שרים בלי זיופים."

"עשרים שנה אני מכינה לך את מיטב המטעמים. אתה מלקק את הצלחת וקורא לזה זבל. אתה עוד תתגעגע לאוכל שלי וגם לקול שלי. אתה יודע שהייתי סולנית במקהלת בית הספר?"

"מנוחה, מצבך מדאיג, מצבך מעורר דאגה. את חסרת מנוחה. אני מאבחן אצלך הפרעות נוירולוגיות המשפיעות על מערכת העצבים הראשית. את סובלת מכאבי ראש כרוניים, גם ממיגרנה. מכאן ועד אלצהיימר לא רחוקה הדרך. התכווצויות השרירים בלחייך מסמנות התחלה של הפרעה מוטורית המובילה לפרקינסון."

"פרופסור געש, איפה לשלם בעבור האבחון? בעצם אין זה אבחון, זה איחול, שניתן בשעתו חינם אין כסף על-ידי אביר הניסויים במחנות ההשמדה."

[ב]

נהג המונית צפר בחוסר סבלנות. מנוחה יצאה בטריקת דלת. היא עוד הספיקה לשמוע מאחוריה את קולו המאנפף של געש: "מנוחה, תמסרי ד"ש לאימא שלך מנוחתה עדן. תודי לה בשמי על האוצר שהפקידה בידי. תשמרי על עצמך מנוחה."

מן הצהריים ואילך לא פסק הטלפון לצלצל. מנוחה עדיין לא שבה. הטלפון הנייד היה סגור. חברותיה הרבות של מנוחה לא הבינו לאן נעלמה ושלא כדרכה לא דיווחה להן. פרופסור געש נתקף חרדה. כל העולם הכיר את מערכת היחסים הרעועה בין פרופסור געש למנוחה אשתו. הוא חשש שהפיות הגדולים יטילו עליו את האחריות למותה.

קרוב לשמונה בערב חזר הביתה. שלא כרגיל לא עמדו סירים על הגז. גם במקרר לא היה דבר, למעט כמה פירות בשלים. הכריך העטוף כתכריך בנייר פרגמנט נח על השולחן עם התפוז המסומן כגולגולת. הוא לא פסק להאזין למבזקי החדשות בגלי צה"ל ובקול ישראל. שלא כהרגלו דפדף געש בספר התנ"ך המונח תדיר על

שולחנו. הוא נעצר בספר זכריה וחזר ושינן 'וְהַנָּשִׁים תִּשְׁגְּלָנָה'. האם מנוחה הייתה קרבן של אונס אכזרי בהר הזיתים? הוא חיפש מענה בתיאור האפוקליפטי העתיד להתחולל על הר הזיתים. ההר יתבקע לשניים, ובין שני חלקיו ייווצר גיא ענק. ואיפה תהיה אז מנוחה? איפה היא עכשיו? האם כבר להתקשר למשטרה?

פעם נוספת ניסה געש להתקשר לטלפון הנייד של מנוחה, אולם הפעם הוא קיבל מענה בערבית. הוא חזר על הקריאה 'הלו, הלו!' הטלפון נותק. העניין נראה בעיניו של געש חמור. הוא התקשר לכמה מידידותיה של מנוחה והן הצטרפו לדאגתו והציעו שיתקשר מיד למשטרה. סיפור הטלפון הנייד והמענה בערבית הדאיג את כל מי ששמע. געש, שחשש שיאשימו אותו בהעלמת הגווייה, היה חייב לפעול מיד.

"הלו, זה מאה? משטרה?"

"מי זה?"

"מדבר פרופסור געש. מהבוקר אשתי נעלמה בהר הזיתים. אולי מישהו פגע בה?"

"מאיפה אתה יודע שמישהו פגע בה?" שאלה המוקדנית. "התקשרת לטלפון הנייד שלה? האם רבתם היום?"

"ויכוח רגיל כמו אצל כל זוג. התקשרתי לנייד וענה לי ערבי שמיד ניתק."

"מה היא עשתה בהר הזיתים בלילה?"

"היא יצאה לשם בבוקר לעלות על קברה של אמה, ומאז היא לא חזרה."

"בוא למגרש הרוסים להגיש תלונה," הציעה המוקדנית. "לגבי בוגרים החיפושים מתחילים רק כעבור יממה," פיהקה המוקדנית שהייתה כנראה כבר בסוף המשמרת.

"אולי מדובר כאן בפעולה חבלנית עוינת?"

"כל יום נעלמים אנשים לכמה שעות ואנחנו מוצאים אותם בסוף אצל המאהב או המאהבת. אין סיבה לדאגה עד שמוצאים את הגווייה," התבדחה המוקדנית בהומור מְקַבְּרִי של אישה עייפה שהעבודה נמאסה עליה.

פרופ' געש היה בטוח שהגווייה של מנוחה הושלכה לאחד הקברים וכוסתה לנצח. עוד יאשימו אותו ברצח של חפה מפשע ובהעלמת הגווייה. מעמדו הבינלאומי יישחק לעפר, והוא יבלה את שארית ימיו בכלא מצחין על לא עוול בכפיו. אם לא הייתה סכנה היה יוצא לחפש אותה בין הקברים. אין ספק שהיה מושך אש על מעורבותו בהיעלמה.

עוד באותו הלילה הצליחה המשטרה לאתר את הערבי שדיבר מהטלפון של מנוחה. להגנתו אמר הערבי:

"אני חופר ליהודים קברים בהר הזיתים כבר עשרים שנים. כמו שאומרים אצלכם במס הכנסה: אני מעמיק את הגווייה... כל יום אני מוצא אבדות, שנשכחו בבית קברות. אני חושב שהיהודים אפילו שוכחים את אבא ואימא שלהם. היום מצאתי טלפון של אישה אחת, דווקא יפה, שבאה לקבר של אימא שלה. קצת בכתה וקצת שתקה. עזרתי לה לעבור בין הקברים הצפופים. התפלאתי שהיא לא חזרה למערב העיר אלא המשיכה בכיוון ההפוך לכפר סילוואן, כפר של מערות קבורה. יש שם שבאב שלא אוהבים יהודים. אני מחזיר לכם הטלפון."

המשטרה נערכה בכוחות מוגברים והסתייעה בכלבי גישוש ובכוח מג"ב. לשב"כ הגיעו ידיעות מקוטעות ממשת"פים על אישה יהודייה שהסתובבה בכפר בשעות הצהריים. הם לא הבחינו שמישהו פגע בה.

אנשי שב"כ, כוחות סיור, המשטרה הכחולה והמשטרה הירוקה ומתנדבים, בראשותו של רב-פקד גוטרמן, נכנסו לכפר וסרקו את המערות ואת בתי הכפר וליקטו שברי מידע. קרוב לחצות נשמעו

קולות שירה שבקעו מאחת המערות. איש שב"כ נטל את המגפון והודיע בערבית לפתח המערה: "כאן משטרה...לצאת בידיים מורמות!"

כעשרה נערים ערבים יצאו בידיים מורמות ונכבלו באזיקונים. אש לא נורתה. קולות השירה שבקעו מתוך המערה לא פסקו. אנשי היחידה המשטרתית המיוחדת חדרו למערה ומצאו לתדהמתם, ליד נרות נשמה דלוקים, אישה בשלהי שנות הארבעים שרה משירי רחל:

קח את ידי בְּשִׁי יָדַי טוֹבוֹת,
בְּלִטִּיפֵת אֲחִים.

שְׁנִינוּ יָדְעֵנוּ: הָאֲנִיָּה הַטְּרוּפָה
לא תִּגְיֶעַ לְחוּף מְבַטְחִים.

מָחָה דְּמָעָתִי בְּדַבְרִי נְחֻמָּה, יְחִידִי –
נִפְשִׁי מָרָה.

שְׁנִינוּ יָדְעֵנוּ: הֵבֵן הַנוֹדֵד
לא יִרְאֶה עוֹד אֶת שְׁמִי הַמְּכוּרָה.

"מי את? תזדהי בשמך", התפרץ רב-פקד גוטרמן לתוך שירתה.

"תניחו אותי במנוחה... אני מנוחה געש! שלא תעזו לפגוע בנערים הללו. הם דאגו להביא לי כד מים ופיתה שאפו בטבון ומרחו עליה לִבְנָה.

"מה את עושה כאן מנוחה? למענך גייסנו כוחות רבים?" שאל גוטרמן.

"עליתי על קברי ההורים שלי וברחתי מהחיים הארוזים שלי. הבוקר רציתי למות ועכשיו אני רוצה לחיות. כבר חמש שעות שאני שרה לנערים האלה, בשפה שאינם מבינים והם חוזרים אחריי מילה במילה מבלי להבין. הם קלטו היטב את הצלילים. הם לא נגעו בי לרעה. אחרי 20 שנים אבודות, היום מצאתי אור כאן במערת קבורה בסילוואן. כאן אוהבים את השירים שלי ואת הקול שלי. הדלקתי נרות

נשמה כאן במערה לנשמת ההורים שלי. אני רוצה להישאר כאן. אין לי מה לעשות בבית. היום הגעתי למנוחה ולנחלה."

"מנוחה את שרה יפה. יש לך קול טוב", אמר קצין המשטרה גוטרמן, "נשחרר את הנערים האלה, רק אם תצטרפי אלינו לתחנה מרצונך החופשי מבלי שנפעיל כוח. כאן לא מקומך."

בעודו מנהל אותה משא ומתן, נשמעה בחוץ, בעברית במבטא ערבי, שירתה

של רחל מפיהם של עשרה נערים ערבים כבולים באזיקונים:

קח את יְדֵי

בְּשִׁתֵּי יְדֵים טוֹבוֹת,

בְּלִטִּיפֵת אֲחִים.

המחפשים נותרו פעורי פה. הטלפון הסלולרי של מנוחה צלצל מכיסו של הקצין גוטרמן: "מי זה?" שאל.

"אני פרופסור געש. מצאתם אותה?"

"כן!"

"בחיים?"

"מצאנו את מנוחה חיה, נושמת, בועטת ואפילו שרה שירי רחל. יש לה דווקא קול נעים והיא נשמעת מאושרת", אמר הקצין.

"פלא שנותרה בחיים... מה חושבת לה המנוחה הזאת?" אמר בנימה של אכזבה וטרק את הטלפון.

'ילד לו היה לי'

[א]

דודה רחל הייתה כחולת עיניים, גדולות כפעמיים כינרת, אך עיוורת מלידה הייתה. עיניים גדולות ולא רואות, צנומה וזעירה כילדה בכיתה אל"ף. אוזניה, ככל שהיו זעירות, שמעו כל מה שרצו לשמוע. פניה חרוצות קמטים כתעלות השקיה קדומות, ודרכן זרמו דמעותיה והתנקזו אל זוויות פיה. בילדותי אהבתי לעמוד לצדה של דודה רחל ולו רק כדי להוכיח קבל עם שאני, הילד, גבוה ממנה בראש. אבא היה גבוה מכולנו וגם הביט בנו מגבוה. הוא היה מבני הענק, מן הנפילים, רחב כתף, ועל כרסו הכבדה ירד זקן אדמוני רחב ששיווה לו מראה של ויקינג שתעה בדרכו והגיע לירושלים. אינני יודע אם אבא, הגבוה משכמו ומעלה, היה מוטציה או שדודה רחל הזעירה הייתה מוטציה, ליליפוט שברחה מאגדת ילדים והגיעה אל מחוזותינו. אבא ואימא תרמו לדודה רחל את הלבוש האחיד מבית הספר היסודי של אחיותיי שעלו כיתה. אף אחד מאתנו לא היתמר לגובהו של אבא, שהרכין ראש בכניסתו הביתה לבל ייתקל ראשו במשקוף, אך שירתו נמוכה הייתה מים המלח והטילה מורך בלבבות. קומתן של אחיותיי לא הייתה נמוכה כקומתה הזעירה של דודה רחל. אנו זכינו למידה של בינוניות – לא גבוהים ולא נמוכים. לא חכמים

ולא נבערים. ניגוניה התנשאו למרומי אוורסט בקול דק וגבוה שצלילו מתוק כפעמון על צוואר טליה במורד ההר. בינקותי שרה לי דודה רחל שיר ערש על אבא שיצא למלחמה ולא שב; בילדותי שרה לי על ילד שהגיע לפתחו של גן עדן, צלצל במצילה אך שעריו נותרו נעולים; בבגרותי שרה לי על אהבות שלא התממשו ומתו קודם זמן. במקום קומה תמירה ואהבת אמת, העניק לה האל פה לשיר, אוזניים לשמוע, אף לרחרח, ידיים למשש, ועיני רוח לחוש לבב אנוש.

דודה רחל הייתה ענייה מרודה, ואבא היה גאה בכך שהוא מספק לה את כל מחסורה. חננים אין כסף – הוא סיפק לה רגלי עופות מגודלי טפירים, ראשים כרותים עם כרבולת אדומה, גרונות שסופים וקורקבנים ומעיים שאין להם דורש. דודה רחל ראתה בסרח העודף שלנו אוצר יקר. שאריות המזון במטבחנו לא נזרקו אלא נשלחו לדודה רחל. היא, שחוש המישוש וחוש הריח שלה היו מפותחים, ידעה להכין משארת הפליטה מטעמי גן עדן ותיבלה את מעדניה כפי שרק רב טבחים יודע לרקוח. אודה ואתוודה, בחירוף נפש ממש הגנבתי אליה את המאכלים המשובחים שהרעיפה עליי אימא – פיסות נאות של חזה עוף שניצלו על גחלים, פרוסות של צלי בשר ברוטב חמוץ-מתוק וכבדי עוף צלויים ומטוגנים עם הרבה בצל, מוח טלה בקינמון, דגים שנימוחים בפה ומצקצקים בשפתיים ועל הכול – פיתות חמות זריות שומשום וקצח שאימא רדתה מתנור החמר שלה. מכד החרס הענק מילאתי קנקן יין שולחני, מענבים שדרכת בגת, שכל כולו גיגית נחושת. בתמורה למזון המשובח שהגשתי לדודה רחל היא מזגה לי ממטעמיה בצלחת פח. בתענוג עילאי מצצתי מוח של תרנגולת, נגסתי צוואר עוף וכרסמתי רגלי תרנגול, כרגליו של אשמדאי מלך השדים. אני נהניתי והיא לא חסרה. התמוגגתי מנחת למראה השומן שזלג מזוויות פיה וטפטף טיפין טיפין כנר נשמה על שמלתה. שנינו הרמנו כוסיות לחיים. לשבריר שנייה ראיתי את הבזק האור בעיניה העיוורות. כשראיתי אותה רועדת מקור לקחתי במשיכה כמה מטבעות ממגירת הכסף בחנות המכולת של אבא וקניתי לה שמיכת צמר עבה. ראיתי בכך נקמה מתוקה של ילד.

[ב]

דודה רחל התגוררה בצריף פח, שאבא בנה למענה מריקועי פחי שמן משומשים. הצריף הקטן נראה כמלונה מגודלת והיה מעין תיבת תהודה בכלי הנגינה של אלוהים. רוחות ירושלים קודם שיצאו לשוטט בעולם נשבו דרך כל הנקבים בצריף הפח ומילאו בנגינתן את תפקיד הכינורות, הצ'לו והקונטרה בס, שהתחרו ביללות חתולי אשפתות בלילות ירושלים. הבריזות, שחדרו לעת ערב מבעד לסדקים, דמו באוזניי לצלילי פיקולו וקלרינט. ממטרי הזעף שירדו באותו חורף גשום על גג הפח שלה נשמעו כרעמי תופי טם-טם המזעיקים שבטים באפריקה ובדרום אמריקה. משפסקו הגשמים ושמש פז זרחה, החתולה הצמרירית שלה חיממה את עצמותיה הזקנות על גג הפח הלוהט כחום היום.

[ג]

היא הלכה לעולמה ערירית, ואני עודני ילד. אומרים כי מתה משברון לב, שכן לא נמצא בסביבתנו גבר כמידתה שיהיה מוכן לשאת לאישה עיוורת, שמידותיה כמידת ילדה. מכל הנערות העיוורות מהמחזור שלה לא הייתה נאה ממנה – פנים צחורות כשלג לבנון ועיניים תכולות כאגם בשנה ברוכה. בכל שעה פנויה פרמה את צמותיה השחורות משחור וקלעה אותן מחדש ואלו נדו לכאן ולכאן מעל שדיה הזעירים שלא הנצו סמדר.

כשביקשתי קמצוץ של טוהר ונשמה זכה הייתי מעלה מול עיניי את דמותה של דודה רחל. הייתי סח עם האישה החכמה הזאת, שהכירה את העבר כשבעה פקחים וחזתה את העתיד כחולדה הנביאה. שנים חלפו עד שהבנתי אל נכון את אמרותיה: 'תסתכל תמיד דרך הלב' – וכי אפשר לראות דרך הלב? שאלתיה בתמימותי. פעם אמרה: 'המוות הוא לא לנצח, החיים גם'. ופעם אמרה 'העבר נגזז, אך נוכחותו אינה חדלה לעולם', 'קודם שאתה משנה את העולם תשנה את עצמך', ועוד כיוצא באלה אמרות שפר שריצדו על קצה לשונה. רק בבגרותי ירדתי אל סוף דעתה. היא הייתה המדיום שלי

אל עולמות רחוקים, מרחק שנות אור, מעבר לשביל החלב והגלקסיות, שם שוכנים כבוד כל העיוורים המתים, המצפים בכיליון עיניים לבואנו.

[ד]

הלילה היא הופיעה בחלומי ולא ידעתי כי חלום אני חולם. מצאתי את עצמי מהלך בחוצותיה של עיר רחוקה ומנוכרת, שהמינרטים שלה יוצאים מן המסגדים כחרב שלופה, ונועצים חודם בשמים. כיפותיה וקשתותיה, המצופות אריחי טורקיז, התחרו בכיפת השמים ובקשתות של שביל החלב ושביל הזהב. תעיתי בסמטאות הריקות מאדם, אובד דרך באין מוצא. היא הגיחה מולי משום מקום, מגששת דרכה.

"זיהיתי את קולך ילד", רחרחה אותי, "גשה נא ואמוֹשֶׁךְ בני הקטן ואריח את ריח השדה."

"את מדברת תנ"כית כאחת האימהות שהתקשתה בלידתה," אמרתי. "אינני בנך הקטן," מחיתי בעוד כף ידה הזעירה משוטטת על פניי, מלטפת ומגפפת את צווארי. "אני כבר אב לילדים וסב לנכדים," התגוננתי.

"אינך יודע כי נשים עריריות, שגבר לא הפרה אותן ולא זכו לילד שייצמד לשדיהן ויִינֶק מהן אהבה, מאמצות לעצמן עד עולם שיר יגון הפותח במילים 'ילד לו היה לי'." נפלה שתיקה.

"קח אותי לבית הכבוד," השתמשה באותו ביטוי ישן של פעם, המכוון לצינוק שבו אנו מבלים את שעוטינו הקשות. כבוד לא היה כאן, גם לא תואר והדר. היא דיברה בלשון סגי נהור.

הבאתי אותה אל בית כיסא חשוך, שבו לא היו שמץ של כבוד וגם לא כיסא, אלא עין מנוקרת של קיקלופ. נעלתי אחריה את הדלת והמתנתי לצאתה, עד בוש. גברים ונשים, שחיכו עת ארוכה לתורם, טלטלו עצמם מרגל לרגל מחמת המצוקה הקשה. פניהם הביעו תחנונים לשחרור ולחרות. האומללים שבהם בגדו בנימוסים הבסיסיים שרווחו באותם מחוזות. היו שהִּכּוּ באצבע צָרְדָּה על דלת בית הכבוד. היו קצרי רוח שהלמו באגרופיהם, והיו שבעטו בדלת

עד שחישבה להישבר. דודה רחל לא השיבה לתחנוניהם. היא לא יצאה.

משנפרצה סוף סוף הדלת, הסתבר שהדלת לא הייתה נעולה כלל. דודה רחל לא הייתה בתא. במו ידיי ליוויתי אותה אל תא הנידונים והיא נעלמה כאילו קוסם מופלא איחז את עינינו והעלים אותה. לא ידעתי לאן הלכה ולאן אלך לחפש אותה. האם רוח היא או אדם? במטה קסם נבלעה. כמוכה אמוק יצאתי למסע חיפוש אחר אישה זעירה ועיוורת שנעלמה מול עיניי הבוחנות. תעיתי בסמטאות העיר, אובד עצות בין כיפות למינרטים. עולם זר ומוזר. ללא מורא זעקתי, כמואזין הקורא למאמינים לתפילה ממרומי המינרט: "דודה רחל, דודה רחל." עוברים ושבים גלגלו אצבע על צדע. נראה שאבחנו בי מידה של חוסר שפיות, שכן מי הולך בסמטאות של עיר זרה ומנוכרת וזועק בשעת בין השמשות? אמבולנס של בית החולים המנטלי 'אל תשליכני' אסף אותי אל קרבו בעזרתה הלא אדיבה של היחידה המובחרת של משטרת שפויים. המשכתי לזעוק בעוד ידיי ורגליי כבולות: "דודה רחל, דודה רחל, את המלאך שאליו הפניתי את כל תפילותיי. אנא התגלי והצילי אותי מידי עצמי."

[ה]

"שוב אתה עם הדודה רחל שלך," טלטלה אותי אשתי אל בוקר חדש, "הגיע הזמן שיהיו לך גם חלומות מוצלחים יותר שיביאו לנו פרנסה. הגיע הזמן שבטלנים כמוך ילכו לעבוד. מתי תתבגר, ילד, מתי?!" ייבבה.

פקחתי את שמורות עיניי הדבוקות. השמש כבר התגבהה לה מעל הגגות האדומים של השכונה ושלחה קרניים חמימות אל גג צריף הפח המחליד של דודה רחל. על הגג התחממה אותה שעה חתולה כחולת עיניים. הבטתי אל עיניה והן היו זקנות ומופְּרוּת כל כך. היא ייללה בקול דק וגבוה ולא הבנתי מילה. הצריף הזדקן, קורים עטפו את הדפנות. צמחיית פרא ינקה מבור המים וכיסתה את חצר ביתנו כיער עבות. אבא ואימא מתו זה כבר, דודה רחל אבדה לי בצוק העתים, ורק נותרו בזיכרוני זוג עיניה הכחולות וקולה המהדהד באוזניי. רוח הערב נשבה ופרטה כנבל עתיק יומין על מיתרי הצריף. ניגון אחד היה לה: 'ילד לו היה לי.'

הסיפור ראה אור בשם "ילד לו היה לי", מאזנים, כרך פה, גל' 2, סיוון תשע"א (יוני 2011), בעריכת ציפי שחרור.

אבשלום, אבשלום

[א]

מיום שעמדתי על דעתי חשתי את עצמי ככלב עזוב, שבעליו נטש אותו על הרציף בטרם הפליג למרחקים והוא נותר לייבב ולראות את אדוניו הולך ומצטמצם לגודל כף יד, עד שנעלם מן העין ומן הלב. במודע או שלא במודע הצליחה משפחתי לדכא בי את מעט הביטחון העצמי שנותר בי. חשתי את עצמי מיותר, דחוי, ולא רצוי בעיני ילדי בית הספר ובעיני משפחתי. אימא אמרה שכולם אוהבים אותי, ורק הדמיון שלי מוביל אותי למחוזות לא רצויים.

אני אבשלום-חי נושא את שמו של אחי אבשלום המת, שבמותו העניק לי חיים ולמשפחתי העניק בסיס להשוואה. באתי לעולם כבִּרְת מחדל, כחלופה לאח שמת. אמִי, שרצתה לקבל ילד חי

תמורתו, העניקה לי את השם אבשלום-חי, למורת רוחו של אבי, שחשב שכל ילד הוא עולם בפני עצמו ורצה להעניק לי את השם שמשון. רצונה של אימא גבר על רצונו של אבא, ועד היום אני מגמגם כשאני נשאל לשמי.

סיפרו כי בהיותו בן שלוש, ויש אומרים בן ארבע, אבשלום קם לעבודת הבורא, נטל ידיו בקילוח מים שיצק מזרבובית כד הנחושת, והעיר את בני הבית ליום חדש בקולו המתוק שצלילו כצליל פעמוני האורלוגין שבראש מגדל בית היתומים הסורי 'שנלר'. בכל בוקר הוא שר בדביקות את ברכות השחר בהודיה לבורא עולם, על שהעניק לו יום חיים נוסף: 'מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיָּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה, רַבָּה אֶמְוֶנְתְּךָ'. עד שיום אחד נמאסו תודותיו לבורא עולם והוא לקח אותו לגנו עד שלא נותר במשפחתנו מי שיעיר את בני הבית ומי שיוודה לבורא עולם. כמרפא לייסוריה, אמי חֲרָפָה נפשה על סף גיל הבלות וילדה ילד גמגמן, שאינו מבדיל בין כ"ף לחי"ת ובין אל"ף לה"א. קראתי בסידור כאילו גרסו שיניי חצץ במחצבת הקסטל.

פעם סח אבינו, סוחר עתיקות ידוע, שהבין קצת באמנות: "בפיאצה דלה סיניוריה שבפירנצה, עיר הולדתי, מוצג העתק של דוד למיכלאנג'לו. ההעתק נתון לתהפוכות מזג האוויר, לזיהום אוויר ולחריונים של פירנצה. ככל שההעתק ירוד כך זכה דוד המקורי לתהילת עולם בפנתיאון שבאקדמיה לאמנות של פירנצה." לימים הבנתי שאבא ראה באבשלום המת יצירת מקור, ואותי ראה העתק זול. משפחתי הזדהתה עם אבא. הם לא חששו להביע דעתם עליי. הם לא הבחינו בנוכחותי גם כשעמדתי מולם שקוף כשמשות חלון מבהיקה ביום קיץ. הם ראו לנגד עיניהם רק את אבשלום המת. בלילות שכבתי על משכבי והרטבתי את הכרית בדמעות. נפשי הייתה עגומה כמו החדר האפלולי, רק טפטופי אור דלוח נשלחו מתוך עששית הנפט הזעירה והמפוחמת, שהייתה תלויה על וו בפינת החדר. מקיר לקיר היה החדר ספוג ריח חריף של שתן מהול בריחות של נפט שרוף, ואני ביקשתי חסד של אמת מבורא עולם שיצרף אותי לגנו, כעלה נידף, כדם המכבים, כגרגיר הנחלים, כאזוב מצוי, כציפורני חתול, כדרדר ערבה, ואם אשא חן בעיניו – אולי כָּרָא אציל, ואזכה גם אני בתהילה שרק אבשלום המת זכה לה.

ביקשתי לראות במו עיניי את אבשלום המת, שמרבים לשבח אותו. אחותי גאולה חזרה בפעם המאה ואחת: "שתדעו לכם, בכלל אין מה להשוות ביניהם... אבשלום המת היה חכם ויפה-תואר, פניו לבנות כמו הסיד שאימא מסיידת את קירות הכניסה לחצר בכל ערב שבת. הלחיים שלו היו ורודות כמו עגבנייה בָּלְדִית, שהפִּלְחיות הערביות מביאות מהכפרים באור ראשון. המצח שלו היה גבוה כמגדל שן, והעיניים שלו כמגדלור של נמל יפו. השפתיים שלו היו מלאות כשל נערה אוהבת, ושוררו כל הזמן פנינים של חכמה."

"את זוכרת אותו עם בגדי המלח שקניתי לו?" שאלה אחותי נחמה.

"זוכרת, בטח זוכרת. הוא נראה כמו דגם מוקטן של האדמירל נלסון," משיבה לה אחותי נצחיה, "אבל אני אהבתי אותו יותר עם החליפה הסקוטית האדומה המשובצת פסים שחורים, ירוקים ולבנים שקניתי לו. ביום הולדתו של המלך ג'ורג' השישי לקחתי אותו לרחוב קינג ג'ורג' כדי שיראה מצעד של חיילים סקוטים הצועדים בקצב אחיד והחצאיות שלהם מתבדרות ברוח לצלילי יבבות של חמת חלילים."

"גם המלך ג'ורג' השישי היה מגמגם," גמגמתי, אבל אחיותי התעלמו מהערתי, ונצחיה המשיכה לספר:

"אבשלום המת היה מוקסם מהחיילים הסקוטים, ובעיקר מנגני חמת החלילים. הוא נעץ בי את עיניו ואמר: 'כשאגדל אחלל גם אני בחמת חלילים'. אישה אחת הביטה באבשלום שלנו, ילד ירושלמי לבוש כסקוטי מבטן ומלידה – וְסֵט כהה, חצאית משובצת וממנה משתלשל בשרשרת ארנק עור אליפטי, ועל ראשו כובע סקוטי עם ציציות שמתבדרות מאחור, ואמרה במבטא סקוטי: 'בכל סקוטלנד שלנו אין ילד יפה כזה. יש לו תלתלים כמו לשירלי טמפל. הוא יותר סקוטי מסקוטי'. גם המוכרת בחנות ההלבשה החמיאה לו: 'הוא נראה כמו ילד מהז'ורנל... הוא בזבז... חבל שהוא לא ילדה. החצאית הסקוטית כל כך מתאימה לו'. באותו היום עשו לו עין רעה והילד מת...."

"חבל שלא לקחנו את אבשלום למקובל האלוהי חכם משה דואק, כדי שיבטל מעליו עין רעה," אמרה נחמה, "אולי היה ניצל."

"יום אחד", סיפרה נצחיה, "כיבסתי, ייבשתי וגיהצתי במגהץ הפחמים את החליפה הסקוטית של אבשלום המת וכמו טיפשה הלבשתי בה את אבשלום-חי. העמדתי אותו מול הראי... ותסלחו לי אם אומר, הוא נראה מגוחך להחריד. הוא הלך לאיבוד בתוך החליפה שהייתה גדולה עליו בכמה מספרים. רבע עוף, פרגית רזה ומצומקת. הוא הביט בראי וצעק כמו מטורף: 'אני שונא את החליפה הזאת... אני שונא את אבשלום המת... אני שונא את כולכם. שתמותו הלוואי...'. כמו משוגע הוא פשט את החליפה הסקוטית, השליך אותה על הרצפה ודרך עליה עם נעליו. רציתי לקבור את עצמי. ויתרתי על הניסיון להלביש אותו בבגדי מלח...'

[ב]

סוף סוף שמעתי השבוע מילה טובה. אבא סיפר ליד שולחן השבת: "גיליתי שלאבשלום-חי שלנו יש שמיעה מוסיקלית שלאחיו המנוח לא הייתה. הוא שמע את החזן שר את 'כתר יתנו לך' ב'קדושה' של תפילת ה'מוסף', ובדרך הביתה אני שומע להפתעתי את קולו הצלול והמתוק של אבשלום-חי, שקלט את המילים ואת המנגינה וסלסל שירת מלאכים:

כְּתֹר יִתְּנוּ לָךְ, ה' אֱלֹהֵינוּ,

מִלְאָכִים הַמוֹנִי מַעֲלָה,

עִם עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי מָטָה,

יַחַד כָּלָם קִדְּשָׁה לָךְ יִשְׁלֹשׁ...

שמעתי את אבא ודמעות עמדו בעיניי. לפתע פרצתי בבכי קורע לב. סוף סוף משפחתי מתחילה לגלות אותי. אבא קינח באצבעותיו העבות את עיניי, הצמיד אותי לגופו ואמר: מחר אצלצל לבית חינוך עיוורים ואבקש שישלחו אלינו את המוזיקאי המהולל מרדכי כלפון. סוף סוף נסיר את האבק מהגיטרה שקניתי לאבשלום המת. "בטון נחרץ אבא הוסיף: "אוזניו של המנוח היו אטומות לצלילי מוסיקה והניסיונות של כלפון ללמד אותו לפרוט על הגיטרה נכשלו. בשיעור האחרון אמר לו המורה העיוור: 'לפרוט על גיטרה כנראה לא תלמד

לעולם, ומי שמזייף כמוך ויוצר מנגינות חדשות רק קומפוזיטור יכול לצאת ממנו'. כך אמר כלפון."

"אבל אבא," אמרה נצחיה, "אבשלום המנוח חלם להיות סקוטי שמנגן בחמת חלילים ולא רצה להיות נגן גיטרה, שמנגן בקרן רחוב ואנשים זורקים לו מטבעות."

נחמה אחותי פרצה בבכי, ובקול בוכים אמרה: "אבא די, כל כך מהר שכחתם את אבשלום המנוח. שום ילד חי לא יכול לבוא במקומו."

חשתי מחנק בגרוני. עיניי בערו כלפידים ודמעה עקשנית התגלגלה על לחיי. למה משפחתי מעדיפה את אבשלום המת על אבשלום-חי? השבוע פירש חכם יעקב בתלמוד תורה את הפסוק 'כלב חי הוא טוב מן האריה המת' (קהלת ט, ד). ידעתי מניסיוני שאריה מת טוב מכלב חי. ידעתי עוד, שכלב לעולם לא יהיה אריה, וכל השוואה בין האריה המת לכלב החי תמיד תהיה לרעת הכלב.

מאז, בכל ליל שבת, ליד שולחן השבת, אבא ביקש שאשיר את 'שלום עליכם' ואת 'אשת חיל' ואת 'כתר יתנו לך', ואני שרתי בקול גבוה של נער מקהלה ובני הבית שמעו ונאלמו דום ואבא הניח את שתי כפותיו הענקיות על ראשי ואמר: "בן פורת יוסף, בן פורת יוסף, יְשִׁימָךְ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה... כִּילֵד שְׂרָתִי בְּדִיוֹק כְּמוֹךְ...."

אחיותיי לא אהבו את מילות השבח שאבא הרעיף עליי בחסכנות. בליל שבת אמי יצאה להגנתי ומוטב היה שלא תאמר דבר: "אני מאוד אוהבת את אבשלום-חי. נכון שהוא מגמגם קצת... אבל כשהוא שר הוא לא מגמגם. נכון שהוא לא כמו אחיו נוחו עדן, אבל אבשלום-חי שלנו הוא ילד טוב ירושלים, כמו שאומרים התל-אביבים. לא כל ילד ירושלמי זוכה לתואר כזה," אמרה אמי. נחרדתי מדבריה. זו דעתה עליי. אני ידעתי את האמת, שילד טוב ירושלים הוא כינוי לילד לא יוצלח, תמים ונלעג. אבא רצה להדביק לי את השם שמשון, דמות רחוקה כל כך ממני, שם שהיה שם אותי ללעג. מצאתי לי בבית פינת מסתור, רחוק מן העין ומן הלב, ניגנתי ושרתי ממנגינות היגון שמוחי הקודח המציא, ניגנתי, שרתי ובכיתי. כשרווח לי הסתגרתי בפינתי וקראתי שוב ושוב את 'הלב' לאדמונדו דה-אמיצ'יס והזדהיתי עם הילד אנריקו. יום אחד נחה עליי הרוח וביקשתי להיות רובינזון

קרזו של דניאל דפו ולחיות על אי בודד. אמרתי בלבי, אם אני שונה ויוצא דופן בעולם הזה, לפחות אהיה 'שְׁשֶׁת' העוזר של רובינזון קרזו, שהיו לו שש אצבעות בכל יד. יותר מכול אהבתי את טום קנטי הדומה דמיון מפתיע לאדוארד הנסיך מווילס בסיפור 'בן המלך והעני' של מארק טוויין. הנסיך מווילס נזרק מהארמון, וטום, הילד העני, הסובל מהתעללות, תופס את מקומו של אדוארד על כס המלוכה. כל כך רציתי להיות אחר, להתחלף עם ילד אחר ולהיות מאושר.

[ג]

"נחמה, ספרי לי איך אבשלום מת," חזרתי וביקשתי מאחותי. לאחר דחיות חוזרות ונשנות היא סיפרה ואני הייתי רתוק, וחשתי שהיא מספרת בעצם את הסיפור האישי שלי.

"יום שישי אחד הגיעה אלינו הבשורה המרה", סיפרה נחמה, "אבשלום הלך לבית הספר שמח וטוב לב בראש חבורת ילדים שהלכה אחריו כמו העכברים ההולכים אחרי החלילן מהמלך. הוא הלך חי והוחזר מת. אבשלום נקרא לעמוד מול הכיתה ולספר על פרשת השבוע, כמנהגו בכל ערב שבת. הכיתה פצחה בשירי שבת עד שחכם יעקב הרים את יד ימינו והס הושלך בכיתה. אבשלום נשא את דבריו בקול צלול: 'ויאמר אבי. ויאמר: הנני בני. ויאמר: הנה האש והעצים ואיה השה לעולה?' אבשלום סיפר את כל פרשת העקדה בקול נרגש ולפתע קולו הלך ודעך. פניו הכחילו והוא השמיע זעקה נוראית. ידיו לא יכלו להחזיק עוד ב'חומש' והספר נשמט מידיו. חכם יעקב היה בטוח שאבשלום חומד לצון. 'אבשלום, מה יום מיומיים?' אמר וניגש לנזוף בו. מול עיני המורה והתלמידים אבשלום התמוטט ונפל ארצה. חכם יעקב ניסה להנשים אותו, אך הוא היה בלי רוח חיים. תדהמת התלמידים הייתה רבה. הם זעקו ונאלמו חליפות. צפירות האמבולנס החרידו את השכונה. אבשלום הובל ל'הדסה' שעל הר הצופים וכל הדרך ניסה הצוות הרפואי להחיות אותו, אך לשווא. הקרדיולוגים קבעו שהילד סבל ממחלת לב נדירה. הם ציינו כי כמה חודשים לפני מותו הבחינו במום מולד בלבו וקבעו שאין מקום לדאגה והוא יוכל לשרוד עד מאה ועשרים שנה. הבטחה מוזרה של רופאים. הטהרה נעשתה באוהל שהוקם אצלנו בחצר.

החנניות נסגרו על מנעול וברית, והמונים מבני השכונה הלכו אחרי ארונו להר הזיתים. בראש מסע ההלוויה צעדו חבריו וקוננו:

...יֵשֶׁב בְּסֵתֶר עֲלִיּוֹן; בְּצֵל שְׁדֵי, יִתְלוֹן

...כִּי הוּא יִצִּילְךָ מִפַּח יְקוֹשׁ

....בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּף לָךְ, וְתַחַת-כְּנָפָיו תִּחְסֶה

;כִּי מִלְאָכָיו יִצְוֶה-לָךְ

.לְשִׁמְרֶךָ בְּכָל-דֶּרֶכֶיךָ

...עַל-כַּפֵּי יִשְׁאוֹנֶךָ פֶּן-תִּגָּף בְּאַבֵּן רִגְלֶךָ

המראה היה מוזר ואפילו מפחיד. נדמה היה שאבא נתקף בטירוף. הוא הלך אחרי ארונו של אבשלום המת ובידו תפוח עץ גדול ואדום. הוא נגס מן התפוח העסיסי וזעק בקולי קולות: 'בני אבשלום בני, בני אבשלום, מי ייתן מותי אני תחתיך... אבשלום בני בני'. זעק אבא ונגס מן התפוח. מאז אני לא נוגעת בתפוח.

מול הקבר הפתוח עמדו חבריו, נשאו עיניים לעבר הר הבית, ושרו לכבודו 'שלום עליכם, מלאכי השלום, מלאכי עליון' ועוד זמירות שבת שאהב. חכם יעקב הספיד את תלמידו האהוב ואמר שרק צדיקים זוכים להיקבר קודם כניסת השבת. קולותיהם התגלגלו אל נחל קדרון ומשם נישאו ועלו להר הבית. אבשלום נטמן בקבר והשכונה הספיקה לחזור לשכונה לטמון את החמין לסעודת השבת, "סיימה נחמה בקול חנוק.

פטירתו בערב שבת הוסיפה לקדושתו של אחי המנוח. הוריי הורישו לי את החלילית שלו ואת הגיטרה המשופצת שלו. גם את החליפה של אדמירל נלסון ואת החליפה הסקוטית שלו הורישו לי.

[ד]

"אבשלום-חי, מחר אתה עולה אתנו לקברו של אבשלום. מחר יום השנה לפטירתו. אתה תאמר 'קדיש' על קבר אחיך", ציווה אבא.

כל הלילה לא עצמתי עין. נחרדתי מן המחשבה שאני הולך לפגוש פנים אל פנים את אבשלום אחי המת. פחדתי שהמת ייצא מן הקבר

וילפות את גרוני על שלקחתי את שמו ואת הזהות שלו. לאחר תפילת שחרית צפר נהג הטקסי שלקח אותנו להר הזיתים. כל הדרך רעדתי ונצמדתי לאבא. לא חלף זמן ועמדתי בפעם הראשונה ליד קברו של אחי המת. מה מוזר, הוא טמון באדמה ואני ניצב ליד קברו, ועל המצבה חרוט שמי. למה העניקו לי את שמו של אחי המת? למה? קול פנימי זעק בתוכי.

"אבשלום-חי, תשיר 'שלום עליכם' בקול היפה שלך לכבודו של אחיך, דרשה אימא בעיניים דומעות. נענית. אבא דרש שאשיר 'כתר יתנו לך ה' אלוהינו'. שרתי ולא גמגמתי. משפחתי הקשיבה לקולי המהדהד בין מצבות הר הזיתים ונאלמה דום. נשאתי עיניי לשמים. להקת זרזירים נודדת חלפה מעל ראשינו ויצרה על פני הרקיע התכול צורות ובני צורות חתומי פשר. אבא הגיש לי את הסידור ודרש: "אבשלום-חי, עכשיו תתחזק כשמשון ותאמר 'קדיש' לנשמת אחיך." ידיי רעדו, ברכיי כשלו, ואני גמגמתי: 'יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא...' והשתתקתי. חשתי שנשמתי פורחת. הנחתי את הסידור על המצבה וברחתי כל עוד נפשי בי. משפחתי נותרה קפואה על מקומה. רצתי בין המצבות וגלשתי במורד כאחוז טירוף. ממרחק שמעתי את קולם המהדהד של בני משפחתי: "אבשלום-חי... אבשלום-חי..." שמעתי והמשכתי לרוץ. עד מהרה חלפתי על פני יד אבשלום ועל פני קבר זכריה. עיניי הביטו אל גיא בן-הינום, שם הקריבו ילדים למוֹלָךְ, ורגליי דרדרו אותי עם האבנים המתגלגלות במורד נחל קדרון בואכה ים המוות.

פורסם לראשונה ב'מאזנים' – דו-ירחון אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל, כרך פו (שנה 84), בעריכת ציפי שחרור, עמ' 40-42.

חייל אלמוני

[א]

"מה אתם מבוהלים? זו עדיין לא המלחמה. זה לא הנאצים של רומל שיגיעו בקרוב לארץ ישראל וישמידו את כולנו. זה רק מכת הארבה," יצא חברנו אסף בצעד תימני. חיוך צחור התפשט על פניו, ושמחתו הרקיעה שחקים. אם פח ריק היה בידו מן הסתם היה מתופף עליו ריקוד חתונה תימני. אומרים שפחחי רכב לא מעסיקים תימנים בגלל אותה סיבה. "ספק אם שמעתם או קראתם על תימנים חובבי המכה השמינית. המכה השמינית שירדה על ראש המצרים היא ברכה אמיתית לתימנים. כשאוזל הארבה התימנים מתפללים שאלוהים יוריד עלינו עוד מכת ארבה, המעדן האהוב עליהם," אסף דיבר ואדון מועלם לא מחה בידו של נער השעשועים בכיתתנו. ברוב תמימותי ניסיתי להתחכם והכרזתי בקולי קולות: "אסף, אני חושב שאלוהים הוא קצת תימני או לפחות אוהב תימנים ומוריד למענם את הארבה. למה אלוהים לא מוריד משמים איזה מעדן למען הספרדים?"

"יאלם פיך רשע, בן נעוות המרדות. כופר!" הצליף אדון מועלם על אצבעותי הדקות ולא הבנתי במה חטאתי, "פּוֹסְטָמָה, הגיע הזמן שתדע כי אלוהים הוא בורא עולם ואינו שייך לתימנים או לספרדים. אתה מעלה על דעתך שאלוהים יאכל חגבים, ג'חנן וזחוג חריף של תימנים?!"

אסף יצא להגנתי בנגינה תימנית: "אדון מועלם, אלוהים הוא לא תימני, אבל הוא לצדם של התימנים. אני חושב ששמואל התכוון לזה." שתקתי. לא ידעתי אם לשמוח או לבכות. ידיי צרבו מעצמת הצליפות של אדון מועלם אך דבריו של אסף היו כשמן בעצמותי. דמעות זלגו מעיניי אבל התאפקתי ולא בכיתי כמתבקש. אסף היה בעל מידות זעירות, חייכן נצחי, שנון כתער, וקנה את לבו של אדון מועלם. חיבבתי את אסף, ליצן קטן ועליז, למרות שהשיג אותי תמיד בתחרויות ריצה, כאילו חיברו לאחוריו מנוע של סירת מוטור על הירקון.

"הארבה... הארבה... מחסל הכול", נשמעו זעקות חנוקות ומפוחדות של עוברים ושבים בשוק שמתחתנו, שהוסיפו פחד על הפחדים שלנו. ירקנים וחנוונים הורידו באחת את תריסי הברזל. השוק התרוקן במהירות. נצמדנו לזגוגיות עד ששפתינו היו לממרח בשר. אני מביט בעד החלון ואיני מאמין למראה עיניי. השמים שמעלינו עכורים. רוח קדים נושבת במהירות ומעלה סופת אבק וחול. השמש מסתתרת מאחורי ענן כבד של ארבה שכיסה את עין הארץ. צל כבד ירד על הקירות האפורים של הכיתה והחשיך את הלבבות. עצבות ירדה עלינו. עץ התות הזקן והחביב, שעליו טיפסתי פעמים רבות, התפשט מעלעליו ומפירותיו ודמה עתה לתרנגול שמרטו את נוצותיו. התאבלתי על עץ התות שלי, שמפירותיו המתוקים אכלתי ואת בגדיי וכפות ידיי לכלכתי. אדון מועלם הפר את השקט הכבד שרבץ עלינו והוסיף פחד על פחדינו כשדקלם בקולו העמוק והדרמטי מתוך ספר יואל:

יום חֲשֹׁךְ וְאֶפְלָה יוֹם עָנָן וְעֶרְפֶּל כְּשֹׁחַר פָּרֶשׁ עַל הַהָרִים, עַם רָב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד שְׁנֵי דוֹר וָדוֹר... כָּעַם עָצוּם עָרוּךְ מִלְחָמָה.

חשתי שהארבה בא לבשר על מלחמה ההולכת וקרבה. שבע מדינות יוצאות להשמידנו. נבואה שהגשימה את עצמה.

[ג]

בבוקר שלמחרת הופיע אסף בכיתה, מחייך מקצה אוזן לקצה אוזן, ובידו קופסת פח מלאה ארבה מטוגן ומתובל, ואכל בזה אחרי זה את פגרי הארבה מול עינינו המשתאות. עיוותי את פניי למשמע צלילי הארבה המתפצח והנימוח בפיו וביני לבין עצמי קבעתי שאכילת ארבה יוצרת תימני קטן, צנום, שחום ובעל פאות מסולסלות ומוסיפה לו יכולת ריצה של שד משחת. אסף הראה לנו את האות כ' על הגחון של הארבה כעדות להיותו כשר למהדרין. את הבוקר הזה פתח אדון מועלם בהצלפה על כפות ידינו המושטות, וכשהתאוננו: "מורי, לא עשינו כלום", אמר: "עוכרי ישראל, רשעים בני רשעים, כמו שאני מכיר אתכם אתם עוד תעשו ואני מקדים תרופה. אף ילד לא מת עד

כה מהצלפת שוט וכבר נאמר 'חוֹשֶׁךְ שְׁבֻטוֹ, שׁוֹנֵא בְנוֹ'. " ביני לביני לחשתי לעצמי: "הלוואי ונהיה יתומים עם אבא כזה."

אדון מועלם, שלימד אותנו לימודי קודש בשעות הבוקר, לא התלהב מהוראת חשבון ועברית בשעות הצהריים הלוהטות. ישבנו בכיתה דחוסה, ומרק השעועית שאכלנו בצריף האוכל המצחין נתן את אותותיו. בעיניים בוהות, ספק פקוחות ספק עצומות, ריחפנו ברקיע השביעי. בכל דקה או שתיים פערנו פינו בפיהוק רחב של תנין משחר לטרף.

"נערים עייפים! כחום היום בואו נדבר על המחתרות, אצ"ל – ארגון צבאי לאומי – ולח"י – לוחמי חרות ישראל", פתח אדון מועלם וכולנו התעוררנו לחיים. סוף סוף נושא בעל עניין.

"אדון מועלם, למה לא נדבר גם על 'ההגנה', על הבריגדה היהודית ועל הפלמ"ח?" אזרתי עוז ושאלתי. הכיתה הזדעקה: "בזז... הם בוגדים... הם בוגדים." גם אדון מועלם ראה בהם בוגדים והגיב על הערתי: "ויפתח ה' את פי האתון."

בני השכונה למגדול ועד קטן היו נאמני אצ"ל ולח"י. מי שהשתייך ל'ההגנה' או לפלמ"ח הסתיר זאת מחשש שיהיה ללעג. רבים מבני השכונה היו לוחמי מחתרות והסתירו בסליקים מוטמנים היטב כלי נשק ופצצות שיכלו להעלות את כולנו בסערה השמימה. גרנו בשכונתם של יעקב רז, חלל אצ"ל הראשון שנפצע אנושות בקרב ושלח יד בנפשו כדי לא להסגיר את שולחיו; שכננו משה ברזני היה לוחם לח"י, שנדון לתלייה וסמוך למועד תלייתו התאבד עם לוחם אצ"ל מאיר פיינשטיין, חברו לתא. ילדים ונערים מבני השכונה הדביקו כרוזים מתחת לאפם של הבלשים הבריטים. אני הייתי גאה בסתר בשני אחיי הגדולים – אחי הבכור סימון, איש 'ההגנה', שחזר לא מכבר ממלחמת העולם השנייה לאחר שלחם בנאצים ובפשיסטים באיטליה, ואחי מנשקה, קיבוצניק ואיש הפלמ"ח, שהצטרף למסתערים בסוריה ועסק בין השאר בהעפלה יבשתית של יהודים שביקשו לגנוב את הגבול לארץ ישראל. בשל ידיעתו השוטפת בערבית עסק בפעולות חבלה מעבר לקווי האויב. לא יכולתי להיות גאה באחיי ולהסגיר את עלילותיהם לכיתה עוינת. ספגתי עלבונות ושתקתי.

"ילדים, מי מכם באצ"ל ומי בלח"י?" שאל אדון מועלם שאלה מוזרה למדיי, שכן מיהו הכסיל שיסגיר את השתייכותו המחתרתית. פעילותם של אפרוחי המחתרות בשכונה התבטאה בהדבקת כרוזים בחשאי נגד השלטון הבריטי השולט בארץ ישראל. נער אחד נשא דלי עם דבק בידו האחת ומברשת בידו השנייה. מרח שכבת דבק וכחץ מקשת הגיע נער אחר, וכקוסם המחולל פלאים, שלף מתחת לבית השחי כרוז, הדביק אותו, וכהרף עין ברחו השניים אל התחנה הבאה. כשנשמעו טרטורי מנוע של משוריין אצו רצו במבוך הסמטאות, וכהרף עין נעלמו באחת החצרות כאילו בלעה אותם האדמה. הבולשת הבריטית התחכמה. הבלשים לבשו בגדים אזרחיים ונסעו בטקסי אזרחי. המדביקים, שלא חשדו בטקסי תמים החולף על פניהם, נפלו במלכודת ועד מהרה גררו אותם הבלשים אל תוך הטקסי ונלקחו ליעד לא ידוע. הנער אלכסנדר רובוביץ נחטף כך בזמן שהדביק כרוזים ברחביה. בלש בריטי שהבחין בו רדף אחריו וגרר אותו לרכב של הבולשת. עקבותיו של אלכסנדר אבדו במרתפי החקירות של הבולשת וכל הניסיונות לעלות על עקבותיו היו לשווא. שוביו רצחו אותו בדם קר.

"ילדים, האם הנער אלכסנדר רובוביץ הוא גיבור או מפר חוק?" שאל אדון מועלם ואסף צייץ כדרכו ואמר בביטחון: "אדון מועלם, אני חושב שהוא גיבור, כי לוחם מחתרת לעולם לא יסגיר את שולחיו... כך קראתי בכרוז של לח"י, למרות מסכת העינויים הוא לא הסגיר את שולחיו." אדון מועלם היה מרוצה מן התשובה של אסף בן טיפוחיו וליטף את ראשו. התלמידים חייכו אליו בהסכמה מלאה, אך אסף ישב בפינתו כאילו השיג והשיח הזה לא מעניינו. נראה שחלם על עוד מכת ארבה. כך לפחות חשבתי.

למען הגילוי הנאות אני הייתי ילד פחדן. גם להדביק כרוזים פחדתי פחד מוות. זכרתי שפעם כמעט התעלפתי כשחלפה על פניי שריונית בריטית שקנה התותח שלה ומקלע ה'ברן' שלה כונו אליי והמקלען קרא לעברי: Bloody Jew. רצתי הביתה חיוור כסיד, נבלעתי רועד כעלה נידף במיטתו של אבא, שניסה לחזק את רוחי. אימא השקתה אותי במי סוכר ושטפה את פניי. "השוטרים יבואו לתפוס אותי," גמגמתי מרוב פחד. "קרידו, איך זה שיצאת פחדן כמו השפן הקטן

ששכח לסגור הדלת? תלמד מהאחים שלך. אתה חייב להתעשת,"
אמר אבא ואימץ אותי אל גופו החם.

וראה זה פלא, אדון מועלם המשועמם פנה דווקא אליי ואמר:
"שמואל, שמואל, אתה מנמנם בכל השיעורים וזה סימן מובהק כי כל
הלילה אתה מדביק כרוזים." מה אכפת לי לקבל מחמאות שאינן
מגיעות לי? שתקתי והקשבתי בהנאה למעשי גבורה שאין בי. חרף
פחדנותי הציג אותי אדון מועלם לפני הכיתה כמדביק כרוזים.

"חבר מחתרת שיודע לנצור את לשונו הוא לוחם טוב," חזר אדון
מועלם על דבריו של אסף ושב וליטף את הברט שעל ראשו. הוא
עבר מתלמיד לתלמיד וכל אחד בתורו נשאל על מעלליו
המחתרתיים. כשהגיע לאסף הוא חלף על פניו בגיחוך, כי מי יצרף
למחתרת נער המדבר בהברה תימנית, מצומק, שקומתו כשל ילד
המסרב לגדול. אסף הרכין ראשו במבוכה ולא ניסה לעמוד על
זכויותיו. לפתע עמד על רגליו ובקולו הדק והגבוה פצח בהמנון לח"י,
שאת מילותיו ואת לחנו כתב מפקד לח"י אברהם שטרן-יאיר. עמדתי
מופתע כשכל הכיתה הצטרפה אליו:

חֲלִילִים אֶלְמוּנִים הִנֵּנוּ בְּלִי מַדִּים
וּסְבִיבֵנוּ אֵימָה וְצִלְמוֹת.
כָּלֵנוּ גִיטָנוּ לְכָל הַחַיִּים,
מְשׁוּרָה מְשַׁחֵרֵר רַק הַמָּוֶת...

הסתכלתי על שפתיו הדובבות של אדון מועלם ולתדהמתי ראיתי
ששפתיו נעות וקולו לא נשמע. לא ידעתי אם אדון מועלם הוא לוחם
מחתרת בסתר, המנסה לגייס את תלמידיו לשורות המחתרת, או,
חלילה, סוכן של המשטרה החשאית הבריטית המשלמת לו בעין
יפה כדי שיסגיר תלמידים חשודים. עד מהרה הגעתי למסקנה שמי
ששפתיו דובבות את המנון המחתרת אינו יכול להיות סוכן של
הבולשת.

לאחר שאדון מועלם השתעשע דיו בעניין הכרוזים והמחתרות, אמר:
"טוב תלמידים, עכשיו נלמד על שושלת האדמו"רים מבית טייטלבוים
ועל חסידי ויזניץ ודעו לכם כי כל המלחמות בין המלכים והקיסרים
וכיבושיו של נפוליון ומאבקנו באנגלים, הם כאין וכאפס לעומת

המלחמה שבין חצר הרבי ממונקאץ לחצרו של הרבי מבלז. אני שומע ולא מאמין. מה לנו, ילדים בני עדות ספרד והמזרח בשכונת הבוכרים בירושלים, שלהם חכמים צנועים הדורשים בשבתות ומספרים סיפורי מוסר-השקל ומלווים את המשפחות מן הלידה ועד לקבר, מה להם ול'חצר' זו או אחרת של החסידים או המתנגדים בהרים המושלגים של מזרח אירופה? מה לאדון מועלם הבגדאדי לרבנים אשכנזים? אט אט שכנעתי את עצמי, שאבות אבותיי לא עלו באמת מספרד אלא מעיירה נידחת בקרפטים, שם רעו צאן וגידלו תפוחי אדמה, כרוב ובצל. רק בבחרותי הבנתי ש'תלמוד-תורה' שבו למדתי השתייך ל'אגודת ישראל' והיא קבעה את תכנית הלימודים.

[ד]

הבוקר הוכיתי בתדהמה. קראתי כדרכי מדי בוקר את כרוז לח"י שהנערים והנערות הדביקו בלילה. קראתי ולא האמנתי. הבלתי צפוי קרה. חמישה לוחמים צעירים נהרגו בהתפוצצות מחסן תחמושת של לח"י בירושלים. הם הופיעו בשמותיהם המחתרתיים: אריאלה, זמיר, כוכבה, מיכאל ועוזי. חברי לכיתה לחש לאוזני: "שמואל, שתדע לך, עוזי הוא כינויו המחתרתי של אסף שלנו. גם אסף המסכן נהרג בהתפוצצות." לא האמנתי למשמע אוזני – ילד שאוכל חגבים ומציץ מתגלה כלוחם מחתרת נסתר, שנפל על משמרתו. כל הכיתה הלכה אחרי ארונו של אסף וקוננה: יֵשֶׁב, בְּסֵתֶר עֲלִיוֹן; בְּצֵל שְׂדֵי, יִתְלוֹן... על-פְּפִים יִשְׁאוּנָה; פֶּן-תִּגָּף בְּאֶבֶן רִגְלָה.... "אדון מועלם הספיד את תלמידו האהוב בקולו העמוק והדרמטי: "איבדנו את הטוב שבבנינו... במחנה לח"י בירושלים אורגנו יחידות קרב ואומנו לוחמים צעירים, ובהם ילדים. אסף, ובכינויו 'עוזי', נמנה עם הלוחמים הצעירים, שהתאמנו לקראת המערכה על ירושלים. אסף התנדב לכל משימה. איש לא עמד בפני קסמו. גם אני אדון מועלם. אסף הילד נטל טומיגן שנגנב מהבריטים והשתתף בשמירה בלילות. הוא נקרא לעזור במחסן התחמושת שבמרתף הבניין והוא נענה מיד. לפתע התחוללה התפוצצות עזה שאיש אינו יודע את סיבתה. חמישה צעירים נהרגו ובהם אסף-עוזי שלנו. תהי נשמתם צרורה בצרור החיים. ואתה אסף-עוזי שלנו, לֶךְ לְקֶץ; וְתִנּוּחַ וְתַעֲמֵד לְגִרְלָהּ, לְקֶץ הַיָּמִין." נער שפניו רעולות כיוון את הטומיגן וירה צרור אל שמי התכלת לזכרו של

אסף. כמו באותו היום, הכיתה עברה לדום ושרה את המנון לח"י 'חיילים אלמונים'. הייתי מאובן. עכשיו הבנתי שאדון מועלם ידע זה מכבר שאסף אינו רק אוהב לאכול ארבה מטוגן ומתובל אלא הוא לוחם פעיל. לא אדע לעולם מי עוד מחבריי לכיתה היה לוחם מחתרת. לא אדע לעולם אם אדון מועלם עצמו היה חבר אצ"ל או לח"י.

מלחמת השחרור כבר הייתה בעיצומה. נשמעו פיצוצים עזים של פגזי תותח שנחתו על השכונות הצפוניות של ירושלים. יריות צלפים הפילו חללים. צחנת פגרים ואבקת שרפה עמדו באוויר. הארבה, שבישר את המלחמה, נעלם. ירושלים נלחמה על חייה.

התפרסם לראשונה ב'האומה' שנה נ (ספטמבר 2012), עמ' 143-147, בעריכת יוסי אחימאיר.

קבצנים

[א]

הייתי אז ילד בן תשע, אולי בן עשר. חבורה נבחרת של תלמידים הוזעקה לחדרו של המנהל חכם מועלם. על שולחנו עמדו כחיליים בצבא נפוליון קופות ועליהן הכתובת: 'צדקה תציל ממוות'. המנהל מועלם הביט בנו מעל משקפי הכסף הזעירים התקועים על חוטמו האדום. הוא מישש את זקנקנו האפרפר והניד ראשו לכאן ולכאן כבעל קושיות. שיניו התותבות צקצקו והתיזו, עיניו הקטנות התרוצצו כזוג גורי עכברים ובחנו אותנו אחד לאחד. חכם מועלם פתח ודרש בקול עמוק ובניגון של הלוויות: "תינוקות של בית רבן, ילדי ישראל היקרים, מצבה של התורה בשפל המדרגה. כבר אמרו חכמינו ז"ל: 'אם אין קמח אין תורה'. מחר בבוקר אתם הולכים להציל את 'תלמוד תורה' שלנו. כל צמד תלמידים ייסע לבית העלמין הקדום שעל הר הזיתים, יקשקש בקופה, ובקול רועד ושבור יתחנן בפני המשתטחים על הקברים ויכריז 'צדקה תציל ממוות... צדקה תציל ממוות'. אין לצחוק, אין לחייך. ארשת של עצב ויגון כבליל תשעה באב תהיה נסוכה על פניכם, ודמעה תתגלגל מעיניכם כדי לשבור לבבות ולפתוח כיסים. אין להרפות מבאי בית הקברות עד שיכניסו כפות ידיהם עמוק לכיסם וישלפו מטבעות שאותן ישלשלו לקופות. וכל המרבה, ילדים יקרים, הרי זה משובח. כשתתמלא הקופה שובו הנה לשלום. צמד תלמידים ששיג סכום נכבד מכולם יזכה לקבל בחתימת ידי ספר תהלים קטן וחביב למזכרת ויצוין לשבח לפני כל תלמידי

'תלמוד-תורה'. זכרו תלמידים, הקול קול יעקב, קול שבור ודמעות שליש בעיניים. וככל שנביע אומללות ומסכנות כן ייטב, ובעזרת השם נצליח למלא קופות ולקיים את מוסדנו היקר מפז."

מיד העמדנו פנים של אבלי ציון, אך בתוך תוכנו מאושרים מאתנו לא היו מעולם. הנה מחכה לנו יום של בטלה מבלי להיענש עליו, טיול באוטובוס להר הזיתים משם נראה את מקום מקדשנו חמדת לבבנו וגם נקיים מצווה חשובה. כל הלילה לא עצמתי עין מהתרגשות, וכשנרדמתי לזמן מה שמעתי קול שקשוק קופות כשקשוק כנפי מלאכים ושרפים.

בשש בבוקר בדיוק התייצבנו אני וחברי שלמה, שלימים נודע כאחד מצדיקי הדור, מקובל אלוהי שיש לו מהלכים במחוזות שמימיים, עושה נסים ונפלאות, מקרב לבבות ומשכין שלום בין הבריות. נשים עקרות זכו לברכתו ולפרי בטן. אני הכרתי אותו כשלומי, ילד שובב מארץ הילדים. כדורגלן שבעט 'בננה', ובעל ראש ברזל היודע לנגוח הישר אל השער. מומחה ל'סֶטְנָה' בין המדרכות. להטוטן של ממש. הראש הזה אכן נועד לגדולות ונצורות. מורנו ורבנו חכם מועלם הגיש לנו את הקופה תוך אזהרה: "חלילה לכם צאן קדושים ליטול אפילו מיל שחור אחד מן הקופה. הגנב יענש כפל כפלים מידי אדם ומידי שמיים רחמנא ליצלן."

איש לא חשב אז איך להגן על הילדים הרכים הללו מפני החמה היוקדת הקופחת על ראשיהם בעיצומו של הקיץ הלוהט; איש לא הציע לילדים פרוסה של לחם 'ברמן' שחור ועליו שכבת מרגרינה ועליו זרזי גרגרי זעתר. איש לא חשב לצייד אותנו במימיית מים להרוות את צימאוננו. יצאנו לדרך כשברכת מורנו ורבנו חכם מועלם מלווה אותנו ואנו מצוידים בפנים הפוכות של תשעה באב, אבלים וחפזי ראש עד לקצה האחרון. משרחק האוטובוס כמטחוי קשת מעיניו הבוחנות של מורנו ורבנו פרצנו בצחוק משחרר ופצחנו בשירת ילדים עליזה שמילאה את האוטובוס מקצהו ועד קצהו.

"זה לא טיול, זה בית קברות. באוטו הזה לא צוחקים", הטיף לנו הנהג והצטרפו אליו גם נוסעים מוכי יגון. נאלמנו דום וחשנו שהילדות מאחורינו וברגע אחד הפכנו לקשישים מופלגים בני תשע ומעלה, מוכי יגון במידה שסבל העולם רובץ על כתפינו הדלות.

[ב]

ככל שהשמש צרבה והכתה בנו ללא רחם, כך פנינו היו לוהטות ועצבות של אמת נשקפה מעינינו. הכיפות המוזהבות שעל הר הבית, מגדלי הכנסיות, הכיפות והמינרטים של העיר העתיקה, כבר לא עניינו אותנו. היינו מיוזעים וגרוננו ניחר. בסתר לבנו התחננו לפני הצדיקים הקבורים כאן בהמוניהם שנזכה לפרוסת לחם ולצפחת מים. ברגע של חולשה וחוסר שליטה, שלומי ואני פרצנו בבכי עמוק, שמיד עורר את תשומת לב הסביבה. יהודים טובים ריחמו עלינו ואמרו: "אל תבכו ילדים!" והשליכו מטבעות לקופת הצדקה שהלכה והתמלאה במהירות וכבר לא נותר בה כמעט מקום. בטננו קרקרה. שמענו רעמים מתגלגלים בבטן המצומקת שלנו. "אתה שומע את מה שאני שומע?" שואל-קובע חברי שלומי.

"בוא נחזור הביתה!" אני אומר לו בקול בוכים.

"אתה השתגעת, אתה?!" נזף בי שלומי. "אתה יודע שאתה לא יוצלח, אתה?!"

"למה אתה אומר את זה? עם הפרצוף העצוב שלי עשינו היום קופה."

"אתה תלך אחריי ולא תצטער," אמר הקדוש לעתיד לבוא.

הלכתי אחריו כסומא בארובה. רגליי בקושי נשאו אותי במעלה הדרך. הגענו לשער שכסם שכרגיל מלא המולה: סבלים חֹרְגִים, גמלים זבי ריר, חמורים שאבר מינם מלחך את הרצפה, סוסים ופרדות מוכנים להובלה. רוכלים מכל סוג ומין הכריזו בקולי קולות על מרכולתם. מוכרי ה'סוס' וה'תמר-הינדי' קשקשו בצלחות נחושת. ריחות חריפים עמדו באוויר. אני מביט ולא מאמין. באמנות של פורץ קופות מדופלם, שלף שלומי כמה מטבעות מן הקופה ואמר: "בוא אחריי ואתה מבטיח לא לספר לאף אחד... אלוהים ייסלח לילדים רעבים וצמאים."

סודני ענק לבוש גלימה לבנה, פניו שחומות ומבריקות, שנראה בעיניי ככוהן גדול בקודש הקודשים, עמד מול מתקן למכירת בוטנים חמים. ריח מופלא של קטורת עלה מן המתקן המעלה עשן. הסודני השמיע

קולות במבטא מוזר ולא מוכר: "בוטנים, כוח ללילה." לא הבנתי מה הקשר בין לילה לבוטנים חמים מדוכן של סודני כהן גדול. הוא מילא לנו בוטנים בשקית עשויה מעיתון מודפס.

"נקנה עכשיו כעכים עם סומסום," הכריז שלומי החכם באדם ופנה לדוכן העמוס כעכים. המוכר קרא בקולי קולות 'כַּעֲכָּ יֵה סוּחוּן', כעכים חמים. ריח נפלא של סומסום קלוי עמד באוויר.

"עכשיו נקנח בשתיית 'תמר-הינדי'," אמר שלומי. פנינו לקראת צלצולי צלחות הנחושת של מוכר ה'תמר-הינדי', המשקה הקר והחמצמץ המונח על כרסו של המוכר בכד חרס גדול ורבע בלוק קרח חובק את הכד מכל עבר. הרוכל צלצל בצלחות הנחושת במיומנות רבה ומזג לנו מן המשקה החמוץ מתוק עד שעינינו בהקו באושר אין סופי עם כל לגימה שהידרדרה למעמקינו. בכל ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו לא היו ילדים שמחים ומאושרים כמונו, שְׁבָעִים ורוויים. את העודף שנשאר לנו ממעות הגניבה שלשל שלומי חזרה לקופה. "אנחנו מחזירים עודף כדי לא להיות גנבים," ביטא שלומי בחן את תורת המוסר שלו. מדבריו של הצדיק לעתיד לבוא הבנתי שלגנוב כדי צורכנו מותר.

[ג]

"כל הכבוד ילדים יקרים," חייך חכם מועלם מאוזן לאוזן, "אתם הראשונים. אני מקווה שלא אתאכזב מכם." הוא מנה בזריזות מיל למיל עד שהצטרפו לגרושים ושילינגים. חשבתי בלבי שחכם מועלם היודע לספור מטבעות במהירות היה יכול לעבוד במכולת של אבא.

הנערים חזרו בזה אחר זה וחכם מועלם רווה נחת וחיך מאוזן לאוזן. הוא מנה את הקופות ורשם בעיין נמרץ על דף משובץ את שמות הקבצנים ואת סכום הפדיון שהביא כל צמד. כמה מהם הגיעו עם חצאי קופות, שליש או רביע, והתלוננו שאנשים התחמקו בטענות "כבר תרמנו". הוא נזף בכמה מהם: "פרות הבשן, אפילו את דמי הנסיעה בקושי כיסיתם!"

סוף סוף הושלמה המלאכה. חיכינו בקוצר רוח לפסק דינו של חכם מועלם, שהותיר אותנו במתח. הלכנו בעקבותיו לצריף האוכל העשוי פח לוהט. ריח כבד של פֶּסוּלִיָּה עמד באוויר. צליל מונוטוני של צלחות

פח ניגן צלילי עוני. חכם מועלם השליט שקט ואמר: "ילדים, כמה מחבריכם עשו היום מלאכת קודש למען 'תלמוד-תורה' שלנו, אך עלו על כולם שני נערים מופלאים," הוא הצביע עליו ועל שלומי, "אני מעניק להם ספר תהלים קטן לכל אחד מהם וכשיגדלו בעזרת השם נשלח אותם לקבץ צדקה בקהילות ישראל בכל אתר ואתר."

"אתה רואה כמה אני חכם!" לחש שלומי לאוזניו וברוב צניעותו הצהיר: "היינו ראשונים בקיבוץ נדבות, טיילנו ליד קברי אבות במקום ללמוד תורה, נטלנו במשיכה קצת מטבעות מן הקופה, ואכלנו לשובע ושתינו לרוויה דברים טובים ועוד קיבלנו מתנה יפה מהמנהל יחד עם הבטחה שבעתיד נהיה קבצנים עוד יותר גדולים," צחק שלומי וצחקתי אני צחוק של הסכמה.

התפרסם לראשונה בשם 'צדקה תציל ממוות' ב'גבורות למאזנים', כרך א: תש"ע (2009), בעריכת ד"ר משה גרנות, עמ' 216-218.

'הכול תלוי במזל'

[א]

מכל ימות העמל, המחסור והדמעות שירדו על השכונה, רק יום אחד בשנה היה יום של ששון ושמחה. לא פורים היה יום זה אלא ליל ההקפות השניות של שמחת תורה. בהיכל הקודש שכנו אז שלושים ספרי-תורה לפחות. כולם בתוך תיבות עץ מצופות קטיפה ארגמנית או בתיבות מרוקעות בכסף, ובראש כל תיבה מגדל ולצדו רימוני כסף המצלצלים בפעמונים זעירים. קירות בית הכנסת קושטו בפרוכות קטיפה ומשי ועליהן רקומות כתובות הקדשה לזכר נפטרים. על ספרי התורה התהדרו מטפחות משי רכות ונעימות למגע. לאורכה ולרוחבה של תקרת בית הכנסת נתלו קישוטי סוכה מרהיבים, שרשראות ובלוני נייר צבעוניים. כל הנברשות בבית הכנסת הודלקו באור יקרות. חזנים ונערי מקהלה בעלי קולות צלולים הלהיבו את הקהל בשיר וזמר, וילדי ישראל נשאו בגאון דגלי קרטון צבעוניים, שרו וחוללו: 'שִׁמְחוּ-נָא, שִׁמְחוּ-נָא, בְּשִׁמְחַת הַתּוֹרָה'; 'מִפִּי אֵל מִפִּי אֵל,

יִתְבָּרַךְ יִשְׂרָאֵל. אֵין אֲדִיר כֹּה' וְאֵין בְּרוּךְ כָּכֵן עִמָּרָם, אֵין גְּדוֹלָה כְּתוּרָה...! מֵרַדְכִי כִלְפוֹן הָעִיּוֹר נִיגַן עַל עוֹד וְכִינוֹר בַּעֲזוֹ וְהִקְהֵל פִּיזֵז וְרָקֵד וְעָרַךְ אֶת הַהִקְפּוֹת בְּשִׂמְחָה וּבִצְהָלָה. בִּקְבוּקִי עָרַךְ נִפְתָּחוּ וְהִתְרוֹקְנוּ. פִּיצוּחִים שִׁבְרוּ אֶת הַלְגִּימָה. עַד מֵהֵרָה הֵייתָה הִרְצָפָה מִלֵּאָה בִּקְבוּקִים רִיקִים וְקִלִּיפּוֹת.

נִכְנַס יֵין יֵצָא סוּד. מִשְׁנַכְנַס עָרַךְ יֵצְאוּ מִשְׁלִיטָה מַעֲשֵׂי לִיצְנוֹת. כִּמָּה מִצְעִירֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת אֵיבְדוּ כֹל טִיפַת כְּבוֹד, הִסְתַּעְרוּ עַל מוֹרְנוּ וּרְבֵנוּ חֲכָם אֶלְפַנְדְּרִי הִכְהֵן, וְנִגַּד רָצוֹנוּ נִשְׁאוּ אוֹתוֹ עַל כְּתָפִיִּים. הוּא זָעַק וְהִתְחַנֵּן שִׁיּוּרִידוֹ אוֹתוֹ אֶרְצָה וַיִּנְיְחוּ אוֹתוֹ לִנְפִשׁוֹ, אֲבָל אֵין שׁוֹמֵעַ. הַצְעִירִים רָקְדוּ וְטִלְטְלוּ אוֹתוֹ סָחוּר סָחוּר עַד שִׁכְמַעַט פִּרְחָה נִשְׁמַתוֹ שֶׁל הַמּוֹרֵם מַעַם. "רָשָׁעִים, בְּנֵי עוֹוִלָה, אֲנִי מִזְהִיר אֶתְכֶם, אֶסּוֹן יִתְרַחֵשׁ כֹּאֵן. אֶסּוֹן..." אֵיִים עַל בָּאֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת הַמֵּלֵא וְגִדּוֹשׁ זָקֵן וְטָף, וְהִקְהֵל מִשִּׁיב לֹ: "יוֹם שִׂמְחָה, יוֹם שִׂמְחָה, יוֹם שִׂמְחָה לְיִשְׂרָאֵל." אֲבָק מֵהוֹל בְּרִיחוֹת אֶלְכוּהוֹל וּמִלְפָּפוֹנִים חֲמוּצִים נִישָׂא בְּאוּוִיר. עֲזַרְת הַנָּשִׁים מִלֵּאָה מִפָּה לִפָּה. הַנָּשִׁים הָעֵטוּפוֹת בִּיִּזְמָה נִשְׁכּוּ שְׁפִתֵּיִם וְנַעֲצוּ עֵינֵיִם בַּחֲרָדָה בַּחֲכָם אֶלְפַנְדְּרִי הִכְהֵן הַנִּישָׂא עַל כְּתָפִיִּים וְכִמַּעַט נוֹטָה לִפּוֹל עַל כָּל מִשְׁמָנִיו. הוּא זָעַק וְאֵין מִצִּיל. בַּחֲרָדָה וּבִדְאָגָה צָפוּ מַעֲזַרְת הַנָּשִׁים בְּשִׁלּוּשִׁים סִפְרֵי-תוֹרָה מוֹקְפָצִים מַעֲלָה וּמִטָּה, לִימִין וּלְשִׁמְאַל, בְּשִׁיר וְזִמְרָה, כִּי יוֹם שִׂמְחָה הַיּוֹם, יוֹם שִׂמְחָה לְיִשְׂרָאֵל.

[ב]

כְּגוֹדֵל הַשִּׂמְחָה כִּךְ גּוֹדֵל הַשִּׁבְרָה. כָּל הַמְּאֻרְעוֹת בְּשִׁכּוֹנָה הַתְּגַמְדוֹ לַעֲוֹמַת הָאֶסּוֹן הַנּוֹרָא שֶׁנִּחַת עַל הַשִּׁכּוֹנָה כִּרְעָם בַּיּוֹם בְּהִיר. כָּל הַבְּכִיּוֹת שֶׁל יוֹם יוֹם נִשְׁתַּכְּחוּ מוֹל הַמַּחֲזָה הַמַּבְעִית. אֶחָד מִצְעִירֵי הַשִּׁכּוֹנָה שֶׁפִּיזֵז וְרָקֵד עִם סִפְרֵי הַתּוֹרָה וְהִנִּיף אוֹתוֹ מַעֲלָה וּמִטָּה, לֹא הִצְלִיחַ לִקְלוֹט חֲזָרָה לִידֵּיו אֶת סִפְרֵי הַתּוֹרָה הַמוֹנֶף... הַסִּפְרֵי הַקְּדוֹשׁ נִשְׁמַט מִיָּדוֹ וְנָפַל אֶרְצָה. תִּיבַת הַקְּטִיפָה הַתְּרַסְקָה וְגוּוִילֵי הַתּוֹרָה נִשְׁמַטוּ, הוֹכְפָשׁוּ וְהִתְגַּלְּלוּ עַל הִרְצָפָה הַמְּזוּהֶמֶת. בָּאֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִאֲלָמוּ דוּם. הַנְּגִינָה וְהַשִּׁירָה פָּסְקוּ. הַרוֹקְדִים נִיצְבּוּ הַמוֹמִים בְּלֹא הִגָּה. חֲכָם אֶלְפַנְדְּרִי הִכְהֵן זָכָה סוּף סוּף לַעֲמוֹד עַל רַגְלָיו בַּעֲדוֹ רָאִשׁוֹ עֲלֵיו סָחֲרָחַר. מִשְׁהִתְאוּשָׁשׁ מַעַט, נָפַל אֶפְיִים אֶרְצָה, טָמֵן רָאִשׁוֹ בֵּין שִׁבְרֵי הַתִּיבָה וְהַגּוּוִילִים, וְגַעָה בְּבִכִּי כִּמִּי שֶׁמֶתוֹ מוֹנַח לִפְנֵיו. הוּא נִשְׁקַל לְגוּוִילִים, הִתְיַפַּח וְזָעַק. זָעָקוֹתָיו עוֹרְרוּ אֶת הַקְּהֵל הַשְּׁתוֹק שֶׁפָּרַץ

כאיש אחד בקולות זעקה. הנשים בעזרה טפחו על ראשן ועל לוח לבן והצטרפו ללילות המקוננות. המעבר החד בין שמחה פורצת גבולות לבין אבל עמוק שאינו בר-שליטה הפך את הציבור בהלם. חכם אלפנדרי הכהן הצמיד את הגווילים אל פיו וזקנו התמלא עפר וקליפות. הוא זעק: "שבירת כלים... שבירת כלים... רסיסי הכלים הפכו לקליפות. עירוב של קליפות וקדושה. אנו חוזרים לתוהו ולבוהו. אסון בפתח." ההמונים געו בבכי. חכם אלפנדרי הכהן נשא את שברי הארגז הקדוש ואת הגווילים אל דוכן שליח הציבור. קינח את הגווילים ואת פיו במטפחת המשי שעל ספר התורה, גנח גניחה עמוקה קורעת לב ונשא מסה:

"אוי לנו על שברנו. בעוונותינו הרבים התייתמנו. שבירת הכלים היא תכלית הצרות שבאו ויבואו עלינו. השטן מרקד מעל ראשינו בעוון ביזוי התורה, מלמדיה ולומדיה. השפלתם היום את התורה ופגעתם בתלמיד חכם אשר חכמת אלוהים בקרבו. רעות רבות מצפות לעם ישראל ולבאי בית הכנסת הזה. הנה ימים באים וגוג ומגוג יבואו עלינו כלהקות ארבה ולא יותירו עץ ואבן, חי ודומם. האדמה תרעש כדי כך, שחורבן של צפת וטבריה בשנת תקצ"ז, יהיה כאין וכאפס לעומת העתיד להתרחש. אפיקורסים יקללו את יום בואם לעולם. חבלי משיח יהיו קשים מחבלי לידה. חכם אלפנדרי הכהן פתח בקינה בעיצומה של שמחת תורה:

אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד הָעִיר רַבָּתִי עִם
הַיְתָה כְּאַלְמָנָה...
בָּכוּ תִבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה
אֵין לָהּ מִנְחָם מִכָּל אֲהָבֶיהָ
כָּל יַעֲיָהּ בְּגָדוּ בָּהּ הָיוּ לָהּ לְאִיִּים.
גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֲנִי... לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ
כָּל רִדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְצָרִים

"קהל יקר, אני רואה על פניכם את הצער והיגון ואת עיניכם הזולגות. דמעות ובכי אינם זרים לנו. אנו בוכים על דברים של מה בכך, אולם נפילת ספר תורה היא סימן רע לכל הקהל שאינו שומר על כבוד התורה ועל מלמדיה. דעו לכם כי במרוצת הדורות קרה לדאבון הלב שספר התורה הקדוש נפל לארץ. פעמים בעת שהמוביל את התורה לבימה נפל ועמו ספר התורה. פעמים המגביה כשל וספר התורה נפל מידו. התעוררה שאלה: מה צריך לעשות לאחר אירוע חמור

שכזה? ברור שלא נוכל לחיות את חיינו בסדר היום הרגיל, הרי ספר התורה הוא הגילוי של דבר ה' בעולם, וכשספר התורה מתבזה, כל העולם מזדעזע. ועל כן במשך הדורות נהגו ישראל להתעורר לתשובה אחר נפילת ספר תורה. זה שמידו נפל ספר התורה חייב לצום יום אחד ויש מי שהורו שיצום שלושה ימים אלא שעדיין יש לשאול מה על הקהל שראה את ספר התורה נופל? כדי לתקן את הדבר סבור אני שהקהל הקדוש שלנו יצום שלושה ימים רצופים וייתן צדקה לפדיון הנפש. בתום החג נצום כולנו ונתכנס לתפילה, לזעקה, לתקיעת שופר ולאמירת 'סליחות'. אולי היושב במרומים יתרצה. ואחרון, קהל יקר, הכול תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל."

דממת מוות שלטה בבית הכנסת. האורות החגיגיים כבו זה מכבר, ורק נרות הזיכרון האירו במעט את העלטה וציירו צלליות ארוכות על הקירות הגבוהים. חכם אלפנדרי הכהן חש כי טלטל את הקהל שלו טלטלה קשה בעוון אדישותם למראה כבודו הרמוס, שהרי איש מהם לא יצא להגנתו. ביזוי התורה ומלמדיה הטיל מורא ופחד על הקהל שחשש מתוצאותיה. דמומים עברו בזה אחר זה לנשק את כף ידו המושטת וביקשו ממנו סליחה וכפרה.

ר"ח שבט תשע"ג. ראה אור לראשונה בכתב העת 'מאזנים', כרך פז, גיליון 3, תמוז תשע"ג – יוני 2013, עמ' 36-37, בעריכת ד"ר משה גרנות.

הלילה שבו נפתחו שערי שמים

[א]

היונים, הצוצלות, הדרורים ואפילו העורבים והעורבנים פרחו מעל כרכובי הגגות האדומים שלנו, נסקו מעלה מעלה, ונעלמו מעבר לאופק. גם ציפורי השיר דממו. הציפורים שהיו חלק מהנוף שלנו ואכלו זירעונים ופירורי לחם מכף ידה של אימא, נעלמו מנוף חיינו. "היונים הן נשמות תועות, שמקשרות בין אדם לאלוהים, והבלקון הוא גשר בין שמים וארץ", אמרה אימא. מרגע שהציפורים חשו בסכנה הקרבה הן נעלמו, כי ניחם אלוהים בעשותו את האדם ואת החי. רעמי מלחמה הדהדו באופק. ירושלים נלחמה על חייה.

כ"ט בנובמבר 1947 כבר מאחורינו. העצרת הכללית של האומות המאוחדות החליטה על תכנית החלוקה של ארץ-ישראל. החלטה זו הובילה להכרזה על הקמת מדינת ישראל ב-14 במאי 1948. הלכנו לביתנו של מולא אליהו, מעשירי השכונה. ניצבנו צמודים למכשיר רדיו

היחיד בכל הסביבה, שגודלו כגודל ארון בגדים. עמדנו קשובים להחלטת האו"ם וראיתי את חכם אברהם הננס, שמש בית כנסת מוסיף, מלטף את זקנו ויוצא במחול תפילה, שלאחר אלפיים שנות גלות נזכה למדינה משלנו. אני הילד לא רקדתי אלא חיפשתי בסקרנות רבה את האיש הקטן המסתתר בתוך תיבת הרדיו. רציתי לדעת איך האצבעוני הזה נכנס לרדיו, איך הוא אוכל ושותה ואיך מגיעות אליו הידיעות שאותן הוא משדר בהתלהבות גדולה. התשובות השטחיות שקיבלתי מהסובבים לא סיפקו אותי. אבא שהבין יותר ממני הסביר לכל מי שרצה לשמוע: "שתדעו, שהבריטים מחכים ל-15 במאי... עד אז הם מקווים שהיהודים יתחננו בפניהם שיישארו בארץ ישראל. הבריטים הם ידידי הערבים ומרגיעים אותם ואומרים שירושלים כבר במצור, שיירות המזון אינן מגיעות לעיר וצינור המים מראש העין מנותק ולא מזרים מים לברזים. עיר צמאה למים ורעבה ללחם תיכנע ותיפול בידי הערבים. החלטת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל בין שני העמים זורה מלח על פצעייהם של הערבים ושבע מדינות ערביות ייצאו למחוק את היישוב היהודי." סיפוריו של אבא הפחידו לא רק אותי אלא את כל מאזיניו. הייתי מבוהל. מה עושה ילד מפוחד מול סיפורי זוועה, יריות והפגזה כבדה, חוץ מלכסוס ציפורנים ולהשתין במכנסיים?

[ב]

החלה המלחמה. הערבים בזזו והעלו באש את חנויות היהודים במרכז המסחרי בשכונת ממילא. השוטרים הבריטים נתנו לערבים יד חופשית. בעלי החנויות שהיו במקום הותקפו במוטות ברזל ובגרזנים. בסוף היום הועלו באש 40 חנויות. עשרים יהודים נפצעו. בתגובה הציתו חברי 'ההגנה' את קולנוע 'רקס' ברחוב הנסיכה מרי, שהיה בבעלות ערבית. במרכז המסחרי קנתה אימא את בגדינו היפים לחגים וב'רקס' ראינו סרט בחול המועד של סוכות ופסח. זהו. הכול נגמר. באותו לילה של הכרזת האומות המאוחדות רקדנו ברחבת הסוכנות היהודית בציפייה למדינה עברית, שעדיין אין לה שם. החלה הפגזה על ירושלים ואבא ואימא חיפשו מקלט בעיר שאין בה אפילו מקלט אחד. ריח חריף של אבקת שריפה עמד באוויר. צלפים מבית ספר לשוטרים ירו ופגעו בעוברים ושבים ברחובות השכונה. לא חלף יום מבלי שהובא לקבורה עוד אחד מתושבי השכונה ולעתים נטמנו גם שניים ושלושה. פגזים ראשונים ניתכו על השכונה. רסיסי פגז פגעו לילה אחד במורה שלנו חכם יעקב, כשהלך להזעיק מילדת לבתו הכורעת ללדת. לא ידענו אם עלינו הילדים לשמוח על מותו של מורה שמכה על ראשי האצבעות או להתעצב על לכתו של אב, בעל זקן של הרצל, שהותיר ללא מפרנס אלמנה ושבעה ילדים. מבלי להניד עפעף, הלכנו אחרי ארונו של חכם יעקב. הלכנו ושרנו במנגינת יגון:

יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עֲלֵינוּ בְּצֵל שְׁדֵי יִתְלֹנָן.

אמר ליהוה מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו. ...
 כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. ..
 על פפים ישאונך פן תגף באבן רגלך...

[ג]

הקור הלילה היה מצמרר. השיניים נקשו ואני יבבתי ורעדתי כעלה נידף ברוח. 'הלילה צפוי שלג', ניבאו זקני ירושלים. אבא אמר, לעומתם, ש'הלילה יהיה חם במיוחד' ועלינו להתפנות מהבית ולחפש מקלט. נפרדתי בגעגוע ממיטתי הצמודה לחלון המקומר. נפרדתי מהכרים ומהכסות הממולאים בפלומות אווזים. התעטפתי בשמיכה צבאית, שאבא קנה פעם מעריקים אוסטרלים. ההפגזה מנבי סמואל החלה בשש. יודעי דבר אמרו כי האנגלים משתפים פעולה עם הכנופיות הערביות ותותחנים בריטיים מטווחים תותחיהם על השכונות הצפוניות של ירושלים. 'למה האנגלים רוצים להרוג אותנו?', שאלתי ולא היה מי ששייב לשאלתי. יצאנו לחפש מקלט מבלי לדעת לאן. כדורים שרקו מכל עבר, רעפים עפו כטילים בליסטיים ונפלו לא הרחק מאתנו, קירות נשמטו, חתולים, כלבים ותרנגולים נהרגו. גם בני אדם קיפחו את חייהם לנגד עינינו. לראשונה בחיי ראיתי הרוג ולצדו הסוס שלו. 'זה מוכר הנפט', זיהה אבא. בתוך החשיכה הכבדה רק ההפגזות הבהבו והפיצו אור לשניות אחדות. רעם התותחים ושריקות של סערה מתקרבת הכניסו מורץ ללבבות.

"אבא אני חושב שהלילה נמות כולנו. לאן אנחנו הולכים?"

"אני לא יודע... אולי האופה הקווקזית תכניס אותנו לביתה שבקומה הראשונה".

"תרים את הילד ותחבק אותו חזק", ביקשה אימא שלא פסקה מלהזכיר שמות של מלאכים, צדיקים, תנאים ואמוראים, והתחננה בפניהם שיגנו עלינו בלילה הזה. היא הבטיחה להדליק קערת שמן לנשמתם.

האופה הקווקזית הביטה בנו בעיניים תמהות, כאילו נפלנו מהירח. "למה אתם מסתובבים בלילה כזה?", שאלה.

"אנחנו מחפשים מקלט", לחש אבא.

"עדיף כבר להישאר בבית מלהסתובב בחוצות".

"אנחנו גרים בקומה שנייה מתחת לגג רעפים. הפגזים עלולים להרוג אותנו. נעבור את הלילה ונראה", אמר אבא והוריד אותי מזרועותיו.

[ד]

באור ראשון פסקה האש. "גם רוצחים מתעייפים לפעמים", אמר אבא. שניהם לא עצמו עין כל הלילה. הם טלטלו אותי לקראת בוקר חדש. יצאנו מביתה של האופה. ריח של לחם חם עמד באוויר. חשנו שהאופה הקווקזית מברכת על לכתנו 'ברוך שפטרנו'. הדרך לקומה השנייה שבה גרנו הייתה זרועה שברי רעפים, שברי אבנים, רסיסי מרצפות וקרעי מרזבים. עצים בני עשרות שנים כרעו נפלו אל מותם. אבא אמר 'כי האדם עץ השדה' ולא הבנתי את כוונתו. התקשינו לפתוח את דלת הבית שהייתה חסומה בשברי עצים ואבנים. אבא, שהיה איש חזק, דחף בחזקה את הדלת בכתפו וגרף את השברים. "התקרה כולה נפלה הלילה. רואים את השמים", אמר אבא. נכנסנו ונדהמנו. רסיס פגז נפל ישירות על הכר שעליו הנחתי מדי לילה את ראשי. פלומות הפוך שפרצו מהכר מילאו את החדר כולו.

"צ'יקו, ילד שלי", אמרה אימא וחיבקה אותי בשתי זרועותיה, "היום נולד לי ילד חדש. קרידו, אם היית נשאר הלילה במיטתך, כפי שהציעה האופה, הייתי מאבדת ילד אהוב שלי... גם אבא שלך ואימא שלך היו מתים משבץ הלב".

"יה איבני", אמר אבא, "תחזור אחרי מילה במילה: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הגומל לחיבים טובות, שגמלני כל טוב'. "חזרתי אחרי אבא. שניהם כאחד אמרו 'אמן' ואבא הוסיף: "מי שגמלך כל טוב, הוא יגמלך כל טוב סלה". בלילה הזה היו לי גם רגעי שמחה. זכיתי לחום ולאהבה שהוריי לא הרבו להרעיף עליי. הם חיבקו ונשקו אותי, כאילו הייתי אוצר יקר שניתן להם היום במתנה. אימא נטלה מטאטא והחלה לטאטא את השברים. אבא התעטף בטלית, הניח תפילין, נשא עיניו לתקרה ההרוסה שנפתחה לשמים והתפלל תפילת שחרית.

חנוכה משליט סדר

[א]

שעת צהריים של שבת. בשמים תלויה חמה לוהטת וקופחת. חצר ירושלמית מפוהקת. עשרות דירות בנות חדר אחד עמוסות ילדים, שאינם יודעים מנוחת שבת מהי. בהוראת ההורים נשלחו הקטנים 'לשחק קצת בחוץ', וההורים ספונים בחדריהם ומקיימים מצוות 'שינה בשבת ותענוג'. והילדים, בתחושת חופש הרחק מהשוט של אבא, צועקים בקולי קולות ומדירים שינה ומנוחה מדיירי החצר. הבנים משחקים 'תופסת' ו'סטנגה' עם כדור סמרטוטים. הבנות משחקות 'קלאס' במכנסי התעמלות כחולים מהודקים בגומי בשוקיים, 'כדי שלא יציצו'. הרעש מחריש אוזניים. קצת משחקים והרבה חובטים זה בזה. רגע בוכים ורגע צוחקים וממשיכים לשחק כאילו כלום לא קרה.

מטילדה, שקצרה נפשה בנחירות של זבולון בעלה, יצאה לחצר בחלוק פרחוני. היא צמאה לחֶבְרָה, לשתות קפה שחור של שבת מן הסמובר או ללגום תה כורדי כהה עם קוביית סוכר מתחת ללשון. חיפשה נפש חיה בחצר ולא מצאה. "הם מתענגים להם בשבת ואני אוכלת את הלב", סחה בינה לבין עצמה. נפשה יצאה לשבור את השעמום, לשמוע אבק רכיל עסיסי, שהשתיקה יפה לו, לשון הרע שמוסיף טעם לחיים. גרעיני המלון והאבטיח הקלויים אזלו זה מכבר ומה שנותר לה זה לפזם: "כל העולם ישן הס. נם תפוח ואגס." בעיניים בוהות היא צופה בתרנגולת אדמדמה, החולקת פח אשפה עם חתול

שחור חסר מזל, שנובר באשפה ואינו מוצא דבר. גם המטבחים הזעירים הדבוקים למרפסת הרחבה כפצעי בגרות, נעולים מפני חתולים חמסנים. מטילדה, ששומעת בדרך כלל קולות, מטה אוזן לשיח החתולים: "אללה יוסתור. הקמצנים האלה, אפילו את העצמות הם לועסים." בצעדי און קרב אליה תרנגול גדול ודורסני, אדום כרבולת, השליט הכול יכול של החצר, שמנקר ללא מורא רגלי נשים במחזור. היא משליכה לעברו קבקב עץ והוא בתגובה מניף את כנפיו, מותח את צווארו בלא מורא ופחד ושולח לחלל קריאת גבר.

[ב]

"יעקוביקו נפצע!... יעקוביקו נפצע! יורד לו דם!" פרצו ילדי החצר בזעקות שבר.

"זה חנוכה... זה חנוכה..." זועק ובוכה יעקוביקו, בנה יחידה של מטילדה. ילד שמנמן, פרוע שער, שלחיו צמד כדורים ורדדים. על פניו ועל חולצתו כתמי דם. מחוטמו קולח דם ועל ראשו מבצבץ כתם אדום. "זה כואב... זה כואב..." הוא זועק והילדים ממשיכים לצרוח במקהלה יוונית: "זה חנוכה... זה חנוכה..." מטילדה מתעוררת לחיים, טופחת על החזה הדשן שלה ומייללת: "וי, שייקח אותי אלוהים! שאני אמות! שאני אמות! מה קרה לצ'יקו מיו? הצילו! הצילו! גם השבוע חנוכה רוצח את הילד היחיד שלי! הוי לחיי! הוי לנשמת! שאני אמות... שאני אמות... וי דימי... אם אבא שלו היה גבר כל זה לא היה קורה."

התרנגול האלים ברח על נפשו למשמע צעקותיה, שהצליחו לעורר ישנים ולהקיץ נרדמים ולהקיץ ממיטתם אפילו את המקפידים על מצוות עונג שבת. כבכל שבוע יצאו השכנים לחזות ב'רצח' ההולך ומתרחש לנגד עיניהם העייפות מעמל השבוע. מי לא היה שם? – ספרדים, בוכרים, פרסים, חרדים, אשכנזים... גורג'ים, כורדים, אורפלים – על נשיהם וטפם. יענקלה פִּישר, מוכר הקרפיונים הגיע

במכנסיים שחורים היורדים היישר לתוך מגפי העור שלו ו'ארבע כנפות' שלו מתבדרות בחוץ; מריומה הופיעה בחלוק פרחוני, שגילה כמה טפחים מיותרים, נתנאל החלבן התייצב בכתף ימין שמוטה מחמת כדי החלב שהוא נושא כל השבוע; שלום הקצב העלה ניחוחות של אטליז שלם; חכם ששון הופיע עם השָׁרָוּל הנפוח שלו ומחרוזת ענבר בידו. בתוך ההמולה הגיע תינוק חשוף שת, ששמו צועד לפניו ומבטיח גדולות.

השכנה סולטנה מפהקת ומשפשפת עיניים וסחה בינה לבין עצמה: "נו, גם השבוע רוצח חנוכה את הבן של מטילדה והיא במקום להזמין משטרה עדיין מאוהבת ברשע הזה ועוצמת עין!"

"פנו דרך..." מציץ זבולון, "סוף סוף זה הילד שלי... פנו דרך... מה קרה מטילדה? מה המהומה?"

"פוֹסְטָמָה גֶרְנֶדָה. ראש קֶלְבָסָה. מה אתה שואל מה? יימח שמך מִנְחוּס. יום טוב אחד לא ראיתי ממך... אתה לא רואה מה חנוכה עשה לילד שלך? כמעט הרג לנו את הילד... ככה זה כשאבא הולך לישון ולא משגיח על הבן היחיד שלו ולא עושה מצוות עונג שבת. שאני אמות... תראו מה קרה לילד שלי! תהיה גבר זבולון! תהיה גבר... תלמד את חנוכה לקח!"

"תירגעי מטילדה תירגעי... חנוכה גדול ושמן ועובד במחצבה בקסטל. כל היום מרים סלעים ומוריד חצץ... אני חייט שיושב כל היום על התחת ותופר מִנְזִ'טִים וכפתורים לחליפות וגוזר בדים למכנסיים... מאה מכות של זבולון החייט אינן שוות למכה אחת של חנוכה שמרים אבנים במחצבה... הוא ימעך אותי כמו שמועכים זבוב! את הרי אוהבת את הבר-נידה הזה. הוא היה צריך להיות הבעל שלך, לא אני. אם אֶת כל כך גיבורה תלחמי בו אֶת. שניכם בגובה של גוליית הפלישתי ואני פשפש קטן. תלכי אליו מטילדה, תלכי!"

"מה אתם מתקוטטים מה?" אומרת מריומה, "תטפלו קודם בילד שלכם לפני שייגמר לו כל הדם והוא ימות מול העיניים שלכם! לא חֲרָם? תראו איך נראה יעקוביקו שלכם? הילד חיוור כמו סיד ואתם מתקוטטים. יופי של אבא-אימא יש לאומלל הזה... תשימי לו קפה

שחור על הראש שייפסק לו הדם ויפסיק להישפך לו כל השכל שאין לו."

זבולון אזר חלציו, הגביה מכנסיו, אימץ את שרירי הפנים והמצח, אָגרף את כפות ידיו כסנצ'ו פנצ'ו היוצא למלחמה בטחנות הרוח. במעט הכבוד שעדיין נותר לו לפליטה ניסה לשכך את זעמה של אשתו: "די מטילדה קרידה... את יודעת כמה אני אוהב אותך ולא יכול לחיות רגע בלעדייך. לא יפה שנריב ליד השכנים... מה יחשבו עלינו? חשבונות צריך לעשות בתוך הבית ולא בחצר."

"נמושה... פחדן... שפן... שיישרף היום ששידכו לי אותך. שאלוהים ייקח אותך הרגע. מה אתה מקשקש? ממתי אתה יודע מה זאת אהבה? תיכנס הביתה לפני שתחטוף ממני. אתה מכיר אותי כשאני מתרגזת." כעכבר מחילות חזר זבולון לחור שממנו יצא.

השכנות שחיפשו אירוע מרגש ביום שבת קיצי חם, עודדו אותה במחיאות כפיים ובקריאות: "בראו מטילדה בראו... אין כמוך... את אחת ויחידה... כך צריך להתנהג עם בעל מנחוס." נתנאל החלבן נשם עמוקות ולחש בינו לבין עצמו: "השבח לאל שהמטילדה הזאת לא אשתי."

בשלב זה של המערכה, הצופים צמאי ההרפתקאות הפסיקו לפצח גרעינים, הפשילו שרוולים והתפלגו לשני מחנות עוינים: מצד אחד, חסידי חנוכה המבקשים דממה בשבת; ומצד שני, חסידי שלום הקצב, שחירפו וגידפו את חנוכה שחושב שילדים זה חצץ, שזה אבנים במחצבה. זה מקטרג וזה מלמד זכות, והכול בליווי קללות עסיסיות. שלום הקצב משתלט על ההמולה בקולו העבה ומכריז:

"ושתדעו, שבשבת ילדים צריכים לצאת לחצר לשחק, כדי שאבא ואימא שלהם יקיימו שתי מצוות: מצוות עונג שבת ומצוות פרו ורבו."

"זה מה שיש בראש של הגברים כל השבוע," אומרת מטילדה, "חוץ מזבולון שהולך לישון במקום לקיים מצוות."

[ג]

לפתע זעקה ומנוסה. חנוכה עב הכרס ותפוח הלחיים יצא לחצר ובידו נְבוט נטרים לפיזור הפגנות ממאורעות 36. עיניו הגדולות אדומות

כשתי גולות משחק. הפדחת הקירחת שלו, פניו האדומים ושפמו השמוט משני קצותיו, שיוו לו מראה של ג'ינג'יז ח'אן היוצא לכבוש את העולם. רק הסוס חסר להשלמת התמונה.

"נבלות, שמעתי אתכם!" פתח חנוכה במבול של קללות שהוכיחו אחת ולתמיד שהוא לא רק פועל ייצור במחצבה אלא אדם יצירתי ומקורי, שאינו חוזר על גידוף אחד פעמיים. הוא חבט על שמאל ועל ימין, מבלי להתחשב אם לאויביו או לאנשי שלומנו. "טפו," ירק חנוכה וסילק מפיו את ידה המטונפת של לטיפה שנקלעה אל פיו, "גועל נפש יא לטיפה... אלוהים ברא ידיים בשביל לרחוץ אותן," אמר והמשיך בהסתערותו. פציעתו של יעקוביקו הייתה כאין וכאפס לעומת החבלות שהשאיר הַנְבוּט של חנוכה.

"זונות, משטרה!" צעקה לטיפה כזכר למקצוע עתיק שעסקה בו בנעוריה. בשבריר שנייה כל דיירי החצר נסו לבתיהם, נכנסו למיטות והעמידו פני ישנים. שדה הקרב נותר שומם. רק ערמות של קליפות, שרידי זגוגיות מנופצות ופלומות של בעלי כנף שפרחו ברוח. ילד מסכן, שקרישי דם על ראשו ועל ידיו, התכרבל על הרצפה בפינת החצר וייבב בינו לבין עצמו, מבלי ששכן או שכנה, ואפילו הוריו, יחוסו וייגשו אליו. זריזותו של זבולון נתנה את האות לבואם של קצין משטרה בריטי רם-קומה, שפם בלונדי גזוז, מצחייה לראשו ולצדו חמישה שוטרים ערבים במכנסיים קצרים, קֶלֶפֶק צמר גבוה לראשם ונְבוּט להשלטת סדר בידם. הקצין שרק ארוכות במשרוקית וסינן מתוך שפמו הבלונדי:

"נְיִיטִיבֶס, מי הזמין את המשטרה?"

"אני, כבוד האופיצר! אני הזעקתי אתכם סָר... כמעט הרגו לי את הילד," אמר זבולון בגאווה.

"אני לא רואה כאן שום מאורע חריג... זאת אזעקת שווא..." אמר הקצין והורה לסמל הערבי לאזוק את ידיו של המודיע זבולון ולהעלותו לטנדר המשטרתי. משהתפזר עשן המפלט של מכונית השיטור שבו השכנים אל החצר וצחוק גדול בפיהם: "יש אלוהים. זה עונשו של מְלָשֵׁן שמטלפן למשטרה ביום שבת," אמר חכם ששון בעל הַשְׁרָוּל התפוח.

"עכשיו שהעניינים הסתדרו," אמר חנוכה בחיור מאוזן לאוזן, כאילו לא קרה דבר: "שתדעו שאני די אוהב אתכם ובמיוחד את מטילדה, באמת אישה טובה... אחת כזאת הייתי רוצה אחרי שאתאלמן... חנוכה לא רוצח ילדים... חנוכה יוצא לעבודה בקסטל מצאת החמה ועד צאת הכוכבים. עובד כמו חמור, מוריד אבנים, מעלה חצץ. כל היום מתעצבן מהרעש של המכונות, וכל השבוע חולם למעט שקט, למעט מנוחה. תראו כל עין שלי אדומה כמו עגבנייה. כל השבוע אני חולם על מעט שינה בשבת והילד של מטילדה אין לו אלוהים. צועק, צוחק ומרעיש, יותר גרוע ממכונת החצץ במחצבה של הקסטל. הוא בדיוק קופי של אבא שלו, והיו צריכים להרוג אותו עוד כשהיה קטן. בשבילו כל יום פורים. אני מנסה להירדם ולא יכול ואז הראש עולה לי לדם. הלב מתפוצץ כמו בלון. בסך הכול מה עשיתי? נתתי לילד הזה כמה פליקים, כמה ליטופים... כדי שישתוק והאָזְנוּ הזה, חמור חמורתיים, נוער כמו האתון של בלעם, מילל כמו חתול פרסי, ונובח כמו כלב רחוב. צועק וצועק כאילו הרגע בית המקדש נחרב..."

"כפרה עליך חנוכה, איך אתה מתאר יפה!" מחניפה מטילדה, "גם אני חושבת שבשבת צריך שיהיה קצת שקט... חבל שזבולון לא כמוך. אני צריכה גבר כמוך חנוכה. הלוואי שבמשטרה ישאירו את המִנְחוּס הזה במאסר עולם," גוררת מטילדה את יעקוביקו בנה הביתה ובדרך מעניקה לו סטירה אחת על לחי ימין וסטירה אחת על לחי שמאל: "אָזְנוּ, זה שתלמד לא להפריע למנוחת השכנים בשבת ולא להרוס חולצה עם כתמי דם. אתה בדיוק קופי של אבא שלך... אתה היית צריך אבא כמו חנוכה."

ערב פסח תשע"ד

יונים מעל החומה

[א]

שעת צהריים של יום שישי. ירושלמים חוזרים הביתה אחרי שבוע מייגע. האוטובוס עמוס סלים לעייפה. סלים על המושבים, מתחת למושבים, במעבר ועל ברכי הנוסעים. ירושלמי ותיק לא יחמיץ קניות מוזלות במחנה יהודה לפני כניסת השבת. הירקנים מוזילים מחירים ביום שישי לפני כניסת השבת, מחשש שעד יום ראשון הירקות והפירות ירקיבו ויישלחו למזבלה. לא מעט מן הקונים של ערב שבת הם ירושלמים המתרפקים על חברויות ישנות. הם מצפים לפגוש בשוק מכרים ותיקים מהיסודי, מהתיכון ומהמילואים. על רגל אחת מדווחים זה לזה על בת שנישאה, על נכדים שבאו לעולם, על יקירים שהלכו לעולמם רחמנא ליצלן.

קודם שפסקה התנועה השלמתי את הקניות ועליתי לקו 18 בדרכי לקריית היובל, שבפי הירושלמים נקראת עד היום בשמה הישן בית מזמיל, שהוא שיבוש של 'חירבת בית מזמיל', שערביי הכפר הקטן הזה שיבשו את כינוי הכבוד 'מדמוזיל', שהעניקו לשוחרת אחוות

העמים מיס אליס מיי קרי, מיסיונרית אנגליה שיזמה והקימה את מקדש שלוש הדתות על הר האלוהים שבמרומי עין כרם. הם זכרו לה חסד על יחסה החם לכפריים העניים בלא הבדל דת.

בליל של ריחות זיעה מהולים בריחות תבלינים. נהג האוטובוס עצבני מעמל השבוע, מהצפיפות ומן הריחות, וניכר שנפשו יוצאת למעט אוויר צח בחיק משפחתו. ירקות ופירות מטיפים עסיס, נושרים מן הסלים ומתגלגלים מסוף האוטובוס אל מותם הוודאי מתחת למושביו של נהג האוטובוס.

[ב]

בתוך ההמולה, המריבות הקטנות, הצרחות והזיעה הניגרת, הלא יאמן קרה – אני מבחין באדון צפניה, המורה מהעממי, יושב באחד המושבים האחוריים. על ברכיו סל גדוש של פרי וירק וראשו שמוט על חזהו, כמי שליבו נחמץ למראה נשים עם סלים העומדות במעבר. סל גדוש בידן האחת בעוד ידן השנייה אוחזת במתלה העור שבתקרת האוטובוס, והן נדות לכאן ולכאן על משמניהן, כמחפשות חוף מבטחים לעגון בו. ילקוטו הגדול של אדון צפניה מלאכי התיישן במידה רבה ממש כשם שקמטים עמוקים חרצו את פניו. דומה, שרק התיק הבלוי מזוקן של פרופ' ישעיהו לייבוביץ יכול להתחרות בתיקו של המורה צפניה מלאכי. אני נשאתי תיק של לבלרים מתחילים, חסר תואר והדר, מלא וגדוש בגיליונות 'הארץ' של אותו יום שישי. במשך שעות סובבתי בכל הקיוסקים בירושלים ורכשתי את כל גיליונות 'הארץ', שיצאו לאור באותו יום. כי ביום הזה נולד סיפורי הראשון. צעיר בן עשרים וחצי, חייל משוחרר, נושא באמתחתו סיפור שראה אור במוסף הספרותי של 'הארץ'.

פילסתי לי דרך במשעול הצר. בדרכי הפכתי כמה סלים למורת רוחן של הנשים המותשות שסל גדוש כרע נפל בין רגליהן. הן חירפו וגידפו אותי על חוסר הזהירות שלי. במאמץ רב פילסתי דרכי לפנים האוטובוס. על אף ראשו השמוט זיהיתי מיד את המורה צפניה מלאכי, שלא ראיתיו מאז מסיבת הסיום בכיתה חי"ת. זוג שפתיו עדיין עבות ואדומות מרוב ליקוק, זיפי זקנו לבנים עם כמה נגיעות

אפרפרות, גבותיו העבותות סוככות על ארובות עיניו, שֶׁעַר ראשו הידלדל, ועל חוטמו נדו משקפי קרן עבי-זגוגית כתחתית של בקבוק שמן זית זך. מבעד לזגוגיות ריצדו עיניו של המורה צפניה מלאכי שריקדו לכאן ולכאן כזוג עכברים חסרי מנוח. עד אחרון ימיו לא אשכח את זוג העכברים הזעירים האלה, שבישרו לי רעות ונתנו אות לסרגל שלו לנחות כבליסטראות על ראשי אצבעותי העדינות.

חלפו כשבע שנים מאז סיימתי את חוק לימודי בעממי. ראיתי במפגש הלא צפוי עם המורה צפניה מלאכי את יד הגורל וסגירת מעגל. היום אני הולך לסגור חשבון עם המורה, שגרם לי מפח נפש ועלבון צורב אל מול הכיתה שראתה בי מתחזה ושקרן, כאמרתו האלמותית של המורה צפניה מלאכי. מכליות של דמעות ניגרו אז מעיניי. היה זה בוקר חמים של אמצע אייר. המורה צפניה מלאכי הניח על הקתדרה שלו שלוש עֵרְמוֹת של מחברות: עֵרְמָה גדולה – החיבורים הרעים, עֵרְמָה בינונית – החיבורים הלא רעים ו'עֵרְמָה' של מחברת אחת, בודדת ומוכת יגון שחששה לגורלה. נושא החיבור: "ממאבק לגאולה – יום העצמאות הראשון של מדינת היהודים" המורה צפניה מלאכי שלף מחברת מן הערמה הגדולה פתח בדברי גנאי: "יעקב כהן, עם שיבושים כאלה תזכה בעזרת השם לתואר 'מחדש לשון החרטומים'; דוד לוי, אתה תצליח יותר כמוכר ירקות בבסטה של אבא שלך במחנה יהודה, כי רק אתה מסוגל להכניס שבע שגיאות במילה 'נח'; דניאל טולדנו, לעומת דברי ההבל שכתבת בעבר, ניכרת התקדמות מסוימת; יום-טוב סימן-טוב רק ליצן החצר בממלכת אחשוורוש יכול היה להצחיק אותנו כפי שאתה הצלחת עם השגיאות שלך." גם התלמידים הפחות גרועים לא יצאו נקיים משבט לשונו של מורנו אדון צפניה מלאכי. רק תלמיד אחד בכיתה כולה לא נזכר לטוב או לרע. והילד הזה הייתי אני. שתי עֵרְמוֹת החיבורים חוסלו בהבל פה, ורק מחברתי, האחת והיחידה, נותרה יתומה על הקתדרה ולא ידעה אל נכון את הצפוי לה. עיני העכבר של צפניה מלאכי החלו לרצד מצד לצד. ציפיתי לגרוע מכול, אבל לא ידעתי מאין תיפתח הרעה. שקט מוזר שרר בכיתה. לפתע הלם אדון צפניה מלאכי בכף ידו על הקתדרה וזעק בקול צרוד כתרנגול כפרות, שברח מחֶלֶף השוחט ערב יום הכיפורים: "הוי, שומו שמים וזעקי ארץ. בנים גידלתי ורוממתי והם פשעו בי... חמור

חמורתיים, מי פילל ומי מילל שילד יהודי, שלא מכבר הניח תפילין, יעתיק מן העיתון... אוי לרשע ביום הדין. אתה עברין מועד. בהינף אחד עברת על 'לא תחמוד' וגם על 'לא תגנוב'. רק בור ועם הארץ ומי שנועד לפלילים יעשה כן במקומו. מי שמעתיק מיצירותיהם של אחרים סופו שיזייף גם שטרות כסף ויבלה את שארית חייו הקצרים בצינוק."

דממת מוות נפלה על הכיתה המבועתת. פניו היו ירוקים כמלפפון במקשה. לרגע לא הייתי בטוח אם אדון צפניה מלאכי מתכוון אלי? ידיי רעדו וריר לבן, מר ממוות, בצבץ בזוויות פי. גרוני ניחר. בעוד עיניי נשואות מעלה אל אלוהי העכבישים שטוו קוריהם בפיות התקרה, התעופפה יונה צחורה מן הקתדרה, פרשה כנפיים כאילו ריחפה מעל חומות העיר העתיקה, והיישר נחתה על שולחני בפיסוק איברים. מחברתי האהובה דמתה לציפור שנשרה מן הלהקה וצנחה אל מותה. באותו רגע ביקשתי את נפשי למות. על פי האותיות הזעירות והעגולות הכתובות בכתיבה תמה בדיו כחולה זיהיתי את המחברת שלי. כתמים של דיו אדומה והערות בוטות באדום נכתבו על המחברת שכל כך הקפדתי על ניקיונה ועטפתי אותה בנייר חום ומעליו מדבקה לבנה במסגרת כחולה הנושאת את שמי.

התלמידים הביטו בי בגועל כאילו הייתי מצורע או טמא מתים, שאין לגעת בו ואין להחליף עמו מילה. בקול צרוד, מפוחד ומגומגם, פרצה זעקה מגרוני הניחר: "מורי, אני נשבע בחיי אבא שלי שמת במלחמה, בחיי אימא שלי שתחיה, אני נשבע שכתבתי את החיבור מתחילה ועד סוף. לא העתקתי משום עיתון. אני כתבתי את החיבור במו ידיי."

"בלום פיך שקרן," השתיק אותי אדון צפניה מלאכי. "ממתי ילד בגילך יכול לכתוב כך בסגנון מצוחצח ובלא שגיאת כתיב אחת?"

"אדוני," אמרתי בקול רועד ומצפצף, "אני קורא הרבה ספרים בספריית 'בני ברית' ברחוב החבשים. ליד העששית בלילה אני יושב וקורא ספרים ואני כותב בסגנון הספרים שאני קורא."

"אחרי כל השקרים שהוצאת מפִּיךָ הטמא, לך תשטוף את פִּיךָ! מוסר השכל תלמידים, שתלמדו ממעשה מחפיר זה שלעולם לא תעתיקו מעיתון או מספר."

יצאתי מן הכיתה בוש ונכלם. רעד אחז בכל גופי. עיניי בערו כשני לפידים. בפני התלמידים עמדו שתי גרסאות – האחת של הסמכות העליונה, של אדון צפניה מלאכי, שאין חולק עליה, והגרסה האחרת של אסקופה נדרסת, עפר לרגליו של אדון צפניה מלאכי. רק פתי יאמין לילד דחוי כמוני. עד אז הערצתי את אדון צפניה מלאכי והוא בגד היום באהבתי. דמעותיי זלגו בלא הרף מעיניי האדומות. ליד הברזייה נתתי למים לזרום על פניי ועל בגדיי עד שדמיתי לברווזון מכוער שהושלך למים בפעם הראשונה בחייו. לא פסקתי להתייפח. הזעקתי את אבי המת – ואין מושיע. ידעתי כי כתבתי את הדברים בעצמי ואין מאמין.

לאחר שהתאוששתי מהאסון שנחת על ראשי הקפדתי בחיבורים הבאים לכתוב שתי גרסאות – אחת לעצמי, כפי שרציתי וכפי שהרגשתי, והשנייה לפי רצונו של האדון צפניה מלאכי. הכנסתי במזיד שגיאות כתיב ושגיאות לשוניות וזכיתי להערות האלה: "חיבור מעניין. עליך לשפר את הכתיב ואת הסגנון. ניכר שאין זה חיבור מועתק." בתעודה קיבלתי ציון 'מספיק' בחיבור.

כשבע שנים רדף אותי העלבון הצורב הזה. בלילות שבתי וחלמתי על המורה צפניה מלאכי כשהוא מעיף עליי מחברות שהיו לכנפי יונה לבנות שהתעופפו ונסקו מעל חומות העיר העתיקה.

[ג]

המורה הוותיק צפניה מלאכי נשא את עיניו הקטנות אליי. העכברים נותרו עכברים והם התרוצצו לכאן ולכאן. הייתי בטוח שהזיהוי שלי נכון. הגורל זימן לי פגישה אקראית עם אדון צפניה מלאכי ביום שבו ראה אור ב'הארץ' סיפורי הראשון. בתעוזה שאינה אופיינית לי גמגמתי: "שלום אדון צפניה מלאכי."

"פניך מוכרים לי. באיזה בית ספר למדת אצלי? נדמה לי שאז לא הייתה לך חתימת זקן," אמר לי.

"אז עוד לא צמח לי זקן. הייתי תלמיד שלך בתלמוד תורה 'מגן-דוד' ברחוב דוד ילון," אמרתי וחשתי שאותות הגיל ניכרים בו.

"מה מעשיך בימים אלה?" שאל.

"השתחררתי מצה"ל. הייתי קצין ביחידה קרבית. לא מכבר התחלתי לעבוד בסוכנות היהודית. בזמני החופשי אני שולח ידי בכתיבה," אמרתי בקול מצטנע. פתחתי את התיק ושלפתי גיליון של מוסף 'הארץ', אחד מני רבים. "היום ראה אור סיפור שלי ב'הארץ' ובמקרה יש לי גיליון של העיתון, אני שמח להגיש לך את העיתון," אמרתי בקור רוח אבל בתוך תוכי חשתי כי זה עת נקם ושילם.

"אני מבטיח לקרוא," אמר המורה צפניה מלאכי.

"אינני יודע אם אתה זוכר," כחכחתי בגרוני, וסיפרתי לו מתחילה ועד סוף את כל סיפור החיבור על יום העצמאות, שכביכול הועתק מן העיתון.

"לא, לא," אמר כלא מאמין, "בשום פנים ואופן, מה פתאום? לא היה ולא נברא. נראה שיש לך דמיון יוצר, ידידי הצעיר. אני תמיד מעודד את תלמידיי, ובעיקר את המוכשרים שבהם. בהחלט לא זכור לי סיפור המעשה," אמר נעלב.

לאחר שתיקה קצרה ועלעול בדפי העיתון, אמר: "ביום ראשון הקרוב במקום שיעור חשבון, אקרא בפני תלמידיי ב'דורש ציון' את הסיפור שלך. כמה חבל שהדורות הולכין ופוחתין ומתלמידיי כיום כבר לא ייצאו סופרים. זה דור של בורים ועמי ארצות שמהם תצא תורה וידיה על ראשה."

ירדתי ליד שיכון ותיקי ההסתדרות בקריית היובל בתחושה נפלאה שאבן נגולה מעל לבי. באוזני רוחי שב והתדפק קולו של המורה צפניה מלאכי הקורא בפתוס לפני תלמידיי ב'דורש ציון' את הסיפור שהגשתי לו. באוזני רוחי שמעתי אותו אומר: "פעם היו לי תלמידים... אבל אתם בורים ועמי-ארצות. מכם ייצאו רק מצחצחי נעליים ומוכרי ירקות בשוק."

אמצע מרחשוון תשע"ד (20 באוקטובר 2013).

דמעת אלוהים באודסה

נובלה

[א]

כל החיים אצלי הם ראינוע ואני השחקן. אומרים כי אני, סניור גבריאלי, בעל אלף ואחד פרצופים. פעם אני פלאח ערבי, פעם מוז'יק רוסי ופעם מאהב לטיני. אני אמן של תחפוזות. לפרנסתי בעסקי שידוכים גידלתי זקן, עיצבתי זקן וגילחתי זקן. יום אחד הופעתי בביתו של חכם אלפנדרי-הכהן, סופר סת"ם, מוהל ושוחט, והצעתי שידוך לבתו הבכורה מזל-טוב, שהגיעה לפרקה. צעדתי לביתו לבוש בחליפה לבנה, נעליים לבנות לרגליי וכובע שעם לבן מעל ראשי, ממש סניור לטיני שהגיע לבקר בלבנט. בדרכי לבית הורי הנערה ניסיתי להרשים את הבריות ברוחב לבי. שלפתי מכיסי מטבעות קטנים וחילקתי אותם ברוחב לב לקבצנים. ילדי רחוב התקהלו סביבי והתחננו: "אדון, תן לי מיל!" פיזרתי למענם מטבעות קטנים. הם השתטחו על הארץ ואספו מיל ועוד מיל, כסוכריות המושלכות על חתן בר מצווה. בעיר ענייה כירושלים מעות הצדקה שהענקתי זיכו אותי מיד בתואר: "סניור גבריאלי איש עשיר." שמי הולך לפניי כבעל ממון. תואר בלי כיסוי. עננים ורוח וגשם אין.

הגעתי לביתו של חכם אלפנדרי-הכהן ומיד כבשתי את לבו. הוא, יהודי דל ואביון, מביט בחליפה האירופית הלבנה שלי ושואל: 'סניור, יסלח לי כבודו, כמה עולה חליפה כזאת? כמה עולה מגבעת שעם של עולי רגל שלראשך? כמה עולות הנעליים הלבנות והמצוחצחות שלרגליך? כמה עולה חולצת המשי עם דנטל ופפיון צבעוני שעל צווארך? הביט חכם אלפנדרי-הכהן במקל בעל גולת הכסף שבידי ושאל: כמה עולה מקל כזה? כמה שילמת על תסרוקת כזאת ושפם עם חודים יפים כל כך? ראיתי על פניו שהוא מחשב בפעולת סיכום

מהירה כדי להתרשם ממעמדי הכלכלי, שהרי כבודו של אדם בלבושו ו'שמלה לך קצין תהיה לנו'.

בעודו חוקר ושואל על כל פריט בלבושי, הופיע במצוותי נער שליחיות לבוש מדים של חייל בצבא נפוליון, בידיו סלסילת פירות עסיסיים שלא בעונתם – שזיפים, משמשים ותאנים, שנקטר שחרית עדיין נסוך עליהם. בקבוק יין אדום של רוטל ובקבוק ערק זחלאווי של חצי רוטל, שניהם בסלסילות קש. אני נע בחדר, וכיסיי המלאים מצלצלים בַּצֶּלְצֶלִי שְׁמַע ומרשימים את הבריות. כדי להרשים את הסובבים שלפתי מכיס המותנייה את שעון הכסף הקשור בשרשרת והצצתי בו לצורך ושלא לצורך. ירושלמי מצוי שאל אותי באותם הימים: "יסלח לי כבודו, יש לאדוני שעון?" ואני מבין את כוונת השואל ומשיב בגאווה: "השעה היא..."

מזל-טוב, בתו של חכם אלפנדרי-הכהן, נערה יפת עיניים וארוכת צמות המגולגלות ככתר לראשה. בת ארבע עשרה בסך הכול. היא הציצה מזמן לזמן מאחורי הפרגוד. נראה שהקשיבה לשיחתי עם אביה חכם אלפנדרי-הכהן. האם, שרינה, הגישה לנו תה חם מהסמובר ועוגיות מעמול עמוסות בתמרים ובאגוזי מלך, פריכות ונימוחות בפה, מעשה ידיה.

כל אותו הזמן ישבתי עם חכם אלפנדרי-הכהן, וכקוסם מיומן שלפתי מן השרוול סיפורים משעשעים, מתוקים מדבש. סיפרתי אגדות מופלאות על עושר דמיוני של עשירי עולם אצילי נפש המיטיבים עם הכלה המיועדת ומשפחתה. כיד הדמיון הטובה עליי סיפרתי להורי הנערה: "מצאתי חתן מופלא למזל-טוב בתכם היקרה. בוכרי צעיר ורענן, עשיר כקורח המבקש את ידה. הוא איש טוב, ולבו רחמן ומיטיב, ולו תיבות ושקים מלאי מטבעות זהב," הפלגתי כיד הדמיון הטובה עליי. חכם אלפנדרי-הכהן והרבנית שרינה התקשו לפרנס את משפחתם. הם ראו בי נס משמים. הם היו בטוחים שבתם תגיע לארץ זבת חלב ודבש ובזכות בתם יגיעו גם הם למנוחה ולנחלה, וכך גם יחסכו פת לחם מנפש אחת על שולחנם הדל.

"חכם אלפנדרי-הכהן, בעזרת השם גם אתם לא תדעו עוד מחסור ותחיו שנים של שובע וכבוד במוהר שתקבלו." התחלתי להאמין בסיפורים שבדיתי מלבי.

השקיתי את אבי הנערה בשליש כוס ערק שאותו דיללתי בשני שלישים של מים קרים, עד שהמשקה קיבל גוון של 'חלב ציפורים'. צירפתי למשקה גם מלפפון קלוף, צעיר וזקוף, ועליו זריתי מלח גס. ריח המלפפון כריח השדה וריח ערק אניס כריח המשקה שנולד בעיירה זחלא שבלבנון. כוסית נשקה לכוסית עד שהבקבוק הגדול הלך והתרוקן ואדי האלכוהול העפילו לראשו של חכם אלפנדרי-הכהן. חשתי שהשתייה הרבה נסכה בו לאות של שיכרון חושים. הוא הנהן בראשו על כל משפט שיצא מפיו. חכם אלפנדרי-הכהן ראה את עולמו בחייו. אחרי שנות צער ופרנסה דחוקה נראה העולם בעיניו יפה וטהור ומלא הבטחות. אני, סניור גבריאלי, בעל הבריטון רב העצמה, נתתי קולי בשיר חתונה ספניולי, תוך שאני מקיש באצבעותיי הזריזות על דוֹיֶרָה בוכרית – תוף דמוי כברה, עמוס דיסקיות נחושת מצלצלות. תוף שמוציא אפילו גלמים מאדישותם ומרקיד אותם.

מוצ'אצ'יקה איסטה אין איל באניו

מוצ'אצ'יקה איסטה אין איל באניו

ביסטידה די קולוראדו

איצ'ה טי אה לה מאר

איצ'ה טי אה לה מאר אלקאנסה...

בשיר המלצה לכלה בבית המרחץ להשליך את עצמה לים. היא מוכנה לעשות זאת אם רק חמותה תסכים לכך, בעוד החתן ממתין לה מחוץ לבית המרחץ.

הרבנית שרינה הצטרפה אלי ולחכם אלפנדרי-הכהן בעלה. שלושתנו שרנו והשמחה הייתה רבה. אט אט כל בנות החצר, שציפו לגואל, צבאו על החלונות, הצמידו שפתיים בשרניות לזגוגית, ונעצו עיניים נוצצות בתקווה שגם להן אמצא שידוך ראוי. מזל-טוב, הכלה המיועדת, הציצה מפעם לפעם מאחורי הפרגוד ונעצה בי עיניים חושקות עד שהיה נדמה לי שהם בטוחים שהחתן המיועד הוא אני ולא חגי' ישמעאל הבוכרי הקשיש שהגיע לזימרה בארץ הקודש וביקש למצוא צרה צעירה לאשתו.

אני שומע את חכם אלפנדר-הכהן מעטיר עליי שבחים שאני תלמיד חכם צעיר, חטוב ובעל פנים נאות. כדי להרשים אותו עוד יותר גלגלתי את זנבות שפמי עד שהזדקפו והיו כשני זנבות עכבר. חייכתי מאוזן לאוזן, וצמד גומות החן שלי מרקדות על לחיי ועיניי בורקות כשני פנסי לוקס. כטוב לבו של חכם אלפנדר-הכהן במשקה, תקעתי את כף ידי הגמלונית בכף ידו הקטנה של אבי הנערה והותרתי בידו טאלר זהב טהור של מריה תרזה – מקדמה על חשבון המוהר הצפוי לו. מי שלא ראה עיניים נוצצות של אב ספרדי אביון וטאלר זהב בידו לא ראה מימיו מחזה מעורר רחמים. לחשתי לאזניהם של חכם אלפנדר-הכהן ורעייתו שרינה דברי תוכחה: "אל תאמרו בגת, אל תבשרו בחוצות אשקלון, ולבטח לא בירושלים על השידוך המופלא הזה. זאת עליכם לדעת, ירושלים מלאה הולכי רכיל וצרי עין, הנהנים להביא דיבתם רעה של יהודים ישרי דרך ושמחים להרוס כל חלקה טובה. העפְרִית, השדים שרגליהם רגלי תרנגול, משאירים עקבות עם שחר. הלֹס דִי אַבְאשֻן, אלה שמתחת לאדמה, שדים רעים אלה מקשיבים לשיג ושיח שלכם, ואז מזל-טוב בתכם תישאר בבתוליה והחתן היקר יתעופף אל נערת חמד אחרת, ואתם תישארו חסרי כול עם בת שעבר זמנה ובטל קרבנה ותיאלצו להחזיר לי את מטבע הזהב שקיבלתם. גרועים מכול הם הרכלנים שירושלים משופעת בהם, חורשי הרעה המסוגלים לכשף את החתן, 'לקשור' אותו בכשפיהם ולהותיר אותו חסר אונים מבלי שיוכל לבוא על כלתו. שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו." לאחר נאום התוכחה שלי חתמו ההורים פיהם ולא התירו למזל-טוב, הכלה המיועדת, לפצות פה.

[ב]

בבוקר החתונה פגשתי את החתן המיועד חג'י ישמעאל בדרכו מן המקווה לדירת מגוריו. עצרתי אותו ודרשתי, כאן ועכשיו, את דמי המוהר המובטחים ואת דמי השידוך המוסכמים. חג'י ישמעאל ניסה להתחמק ממני במתק שפתיים, שעד מהרה הפך לקרב תרנגולים בין שדכן מיומן כמוני לבין איש עסקים קמצן, שמתקשה לפתוח את כפתורי כיסו:

"סניור גבריאלי, אינך רואה שבידי רק תשמישי בית המרחץ," הוא אומר לי, "הבטחתי לשלם – אשלם! אם אמצא הלילה את הכלה בבתוליה, עם בוקר אשלם לך ככל שהתחייבתי." ידעתי שלדבריו אין כיסוי. הוא יישא את מזל-טוב לאישה ולמחרת עם שחר ייקח אותה, יעלה על הרכבת ויגיע לנמל יפו בדרכו לארץ מולדתו. ואני אשאר בידיים ריקות. גם הוריה לא יקבלו את דמי המוהר שנפשם נכספה אליהם.

תפסתי את חג'י ישמעאל בצווארון מעילו, טלטלתי אותו כראוי ואמרתי לו: "עמדו לרשותך שבועיים תמימים ולא מצאת לנכון לשלם. אתה מנסה שלא להעסיק את ראשך במילוי התחייבויות. אתה בטוח שהחופה לא תבוטל, כשהכול ערוך ומוכן ואפילו הכתובה המאוירת בידי אמן נמצאת בידי רב העדה מולא אברהם אמינוף תלמודי. חג'י ישמעאל, בלי תמורה אין חופה. היום תלמד להכיר אחת ולתמיד מיהו סניור גבריאלי."

"למה אתה לוחץ? אמרתי שאשלם – אשלם. מה אעשה אם הלילה הזה צופן הפתעות ונמצא שהנערה אינה בתולה? אני לא מוכן לשים את כספי על קרן הצבי."

"למה איש יקר כמוך מחלל את כבודה של בת ישראל, שכל כבודה בת מלך פנימה? בלי תמורה שתשולם ברגע זה לא תהיה חופה," שבתי ודרשתי והמשכתי לטלטל אותו וחשתי כי זה ניסיון נואל להוציא מים מסלע. רק אז עשיתי מעשה שחג'י ישמעאל לא ישכח כל ימיו.

לא חלפה שעה קלה והגעתי לביתו של חכם אלפנדרי-הכהן בדיליז'אנס, רתום לשני סוסים. התנצלתי על השעה המוקדמת. העליתי את מזל-טוב הכלה המיועדת ואת הוריה על המרכבה. ישבתי לצד העגלון שהצליף בסוסים והמרכבה יצאה בדהרה אל מחוץ לעיר, לדירת מסתור בבית ידידים בקולוניה מוצא, שבמבואות ירושלים.

החל משעת בוקר של יום החופה טרחו טבחים וטבחיות בחצר הגדולה והמפוארת של שלמה מוסיוף. הם הכינו מעדנים כמיטב המטבח הבוכרי. נשות החצר נרתמו וקרצפו את מרצפות האבן

בסבון נאבלוסי ובמי בור זכים עד שהרצפה הבהיקה כראי. הדיירים הביאו מבתיהם שטיחים ופרוכות 'סוזני', מעשה רוקם צבעוניות מבוכרה, עד שרחבת החופה והאפיריון שבמרכזה נראו כארמונו של האמיר. הובאו שולחנות, ספסלים וכריות ישיבה מבתי הכנסת שבשכונה. הטבחים שטרחו שעות התלוננו: "בזמן הבישול אף אחד אינו מושיט יד, אך בזמן הסעודה לא נותר מקום פנוי."

כל נכבדי השכונה באו לחגוג בשמחתו של חגי ישמעאל וליהנות מכוסיות ערק שהוגשו כיד המלך. הם סעדו דגים ורקיקים מטוגנים וטבולים במי שום ופטרזיליה, יונים ממולאות באורז וצנוברים, עופות מטוגנים, פלוב בוכרי נוטף שומן, ונתחי כבש, צימוקים וגזר מתובלים עם גרגירי זִיֶּה. תזמורת בית חינוך עיוורים הנעימה מנגינות ארצישראליות, והסולן העיוור מרדכי כלפון ליווה את עצמו בעוד ושר משיריו של המשורר העברי קדיש יהודה סילמן. מתופפות בוכריות הכו קצובות על ה'דויירה' והצטרפו לתזמורת בקולות גבוהים. הן שרו שירי חתונה בוכריים. רקדניות בוכריות בשמלות משי צבעוניות בעלות שרוולים רחבים חוללו להפליא לצלילי הדוֹיֶּה, התָּאר, הַנִּי והרמוניות הודי, כשיד אחת פורטת על הקלידים ויד שנייה מפעילה את המפוח. השמחה רבה והאוכל בשפע. וחתונה... אֵין.

חלפו שעתיים ושלוש. פקעה סבלנותו של רב העדה מולא אברהם אמינוף תלמודי, שחזר ושאל "איזו חתונה זאת? חתן יש ברוך השם, אוכל ושתייה כיד המלך יש ויש, אבל איפה הכלה?" הערב הלך והחשיך ואין סימן וזכר לכלה מזל-טוב, לחכם אלפנדרי-הכהן, לרבנית שרינה שתחיה ולעבדכם הנאמן סניור גבריאלי.

החוגגים הרבים אכלו ושתו על חשבון החתן המיועד, שחיכה עד בוש. סיפרו שראה את הקהל טורף את ממונו ומפריח עשן סיגריות על חשבוננו ושמע מברכים: 'ברוך שורף ממונו בידו'. מי שלא ראה קמצן האוכל את לבו כשכספו נאכל בידי אחרים – לא ראה כאב מימיו, כשברקע קולות צחוק ושמחה של באי החתונה השמחים לאידו. המנגנים מבית חינוך עיוורים עברו עד מהרה מריקודי יוֹרִים יוֹרִים טורקיים למנגינות 'תשעה באב' ו'איכה ישבה בדד', עד שבעל השמחה אבל וחפוי ראש זרק למנגנים כמה מטבעות וגירש אותם מעל פניו בקריאות: "גם מנגנים עיוורים, גם חתונה עיוורת."

החתן המיואש הריץ שליחים אל ביתי ואל ביתו של חכם אלפנדר-הכהן בתחינה להביא את הכלה המיועדת לחופתה מהר ככל הניתן. השליחים חזרו חפויי ראש והודיעו: דלתות ביתו של סניור גבריאלי וביתו של חכם אלפנדר-הכהן נעולים על מסגר ובריח; אומרים כי הם מבלים בנעימים בקולוניה מוצא. שליחים שלי דוהרים על סוס הלך ושוב ומספרים לי על כבודו האבוד של חג'י ישמעאל. ליטפתי בגאווה את החזה המוצק שלי וצחקתי צחוק שטלטל לי את הפימה ואת הסרעפת. חלפה שעה נוספת, ואל חגיגת החתונה הגיע בלדר שלי, נושם בכבדות, והכריז בקולי קולות במעמד כל הקרואים: "קהל יקר, סניור גבריאלי מבקש סליחה ומחילה על טורח הציבור. זהו גורלו של קמצן – ככל שתשמן התרנגולת כך צרה היא החלחולת. מי שרוצה שמזלו יתעורר מהשינה – שישלם את חובו." הקהל פרץ בצחוק ולגלג על בעל השמחה. במצוקתו הרבה של חג'י ישמעאל מכיס גלימתו את דמי המוהר ואת דמי השידוך ועוד פיצוי נאות על עגמת הנפש, מסר אותם לידי של הרץ, וביקש שהכלה תגיע מיד לחופתה. הקהל השתוי והשבע שהמתין עד בוש, פנה משועשע לביתו מחתונה שלא התקיימה בהותירו אחריו שברי זכוכית, קליפות ועצמות. "חג'י ישמעאל גם שילם וגם לקה", אמרו.

רק למחרת, בשעת צהריים, חזר הדיליז'אנס שלנו מקולוניה מוצא ובו מזל-טוב הכלה, חכם אלפנדר-הכהן ורעייתו הרבנית שרינה ועבדכם הנאמן, כשכיסיי מלאים בדמי המוהר ובדמי השידוך. החופה נערכה למחרת, שעה קלה לפני כניסת השבת, בצנעה ובלי כיבוד, בבית-הכנסת של הגביר שלמה מוסיוף.

[ג]

מה אומר לכם אחים יקרים, שבור ורצוץ מצא חג'י ישמעאל את מזל-טוב כלתו באיחור של יממה. בליל החופה מצאה הכלה במיטתה את חג'י ישמעאל, גבר בשלהי שנות הארבעים, כרסתן מקריח, ששערות ראשו נמלטו, הותירו אותו קרח מכאן ומכאן, ומצאו מקלט על חזהו ועל גבו, עד שגופו דמה לשמיכת צמר עבה. היא דיברה ספניולית ועברית והוא ענה לה בוכרית. הוא גער בכלה הקפואה מפחד, לא מבינה על מה ולמה נפלה הצרה הזאת על ראשה. רגליה נצמדו זו לזו כמי שכפאה שד. רעד אחז בכל גופה. התלאות של

היממה האחרונה, ובכִּיה הבלתי פוסק של הכלה המפוכדת הורידו את דגלו של חג'י ישמעאל עד רבע התורן. לאסונו, לא היה יכול לפקוד את מזל-טוב כדרך גבר בעלמה. הוא שתה מלוא בקבוק ערק בתקווה שיעורר מתים מקברם, אך השתייה המרובה הפילה עליו תרדמה ונחירותיו מילאו את החדר. כשהתעורר באשמורת האחרונה, ראה את מזל-טוב לבושה ומוכנה לצאת אל הזקנות שהמתינו לבשורת הבתולים. "פֶּדֶר נֶעֱלָת, פֶּדֶר סוּח'תָה, ג'ודוֹגָאר, ארור מולידך, יישרף אביך, מכשפה..." קילל חג'י ישמעאל את כלתו וביקש לכלות בה את זעמו ותסכולו. מזל-טוב רעדה כעלה נידף ברוח. היא לא ציפתה שכך יסתיים הלילה הראשון בחייה כאישה נשואה. היא בכתה בקולי קולות וחג'י ישמעאל ניסה להשתיק אותה בהנפת אצבע מאיימת מחשש שהקולות יזלגו מעבר לדלת. פחד מוות תקף אותה מחשש שהזקן יהלום על ראשה בַּזָּה הכבדה המונחת על השולחן. הזקנות ששמעו את הצעקות של חג'י ישמעאל ואת בכִּיה של הכלה מעבר לדלת, דפקו בחזקה על הדלת וביקשו לשחרר את הכלה אך ללא הועיל. הן איימו עליו שייִשְׁלַח לבית סוהר ב'קִישְׁלָה' לכל ימי חייו אם ייגע לרעה בכלה. בתגובה הגבירה מזל-טוב את זעקותיה. משלא עזרו התחינות והזעקות שיפתח את הדלת, הזעיקו אותי לחלץ את הכלה. עמדתי מאחורי הדלת ופתחתי במילים מתוקות מדבש שרק הבעירו את חמתו של חג'י ישמעאל שהמשיך לזעוק ולקלל. חששתי שיקרה אסון. הלמתי בכוח בכתפי והדלת כרעה נפלה אפיים ארצה. מתוך החדר האפלולי יצאה מזל-טוב אל אור היום, ממצמצת בעיניה מול האור. היא הייתה שבורה נפשית, שְׁעֵרָה פרוע ובגדי הכלולות שלה מוכתמים ומקומטים.

"בִּסְטֶרְדוּ, אל תעז לצאת מן החדר," איימתי על חג'י ישמעאל: "בר-נידה, פרצופך האמתי התגלה. על אחד שכמוך אומרים בירושלמית: 'אביך טוב, אמך טובה, ואתה כלב בן כלב. את עצמותיך אשבור אחת אחת אם תעז להרים יד על הנערה. לא מגיע לך אוצר יקר כזה. לך מגיע חרוז זכוכית ולא פנינה יקרה.'" כך אמרתי והזקנות, שהמתינו מאחורי דלת חדר הכלולות כל הלילה כדי לצאת בצהלולי שמחה לכבוד הכלה שנמצאה בתולה, שאלו את מזל-טוב: "איפה הסדין מזל-טוב, איפה?"

"אין סדין. הוא לא גבר... הוא לא היה מסוגל... הוא לא שכב אתי... הוא לא נגע בי. הוא שתה בקבוק שלם של ערק. שתה, נרדם ונחר כמו בנגרייה של ברדוגו. אני בתולה אני. לפני שנרדם חג'י ישמעאל זעק: "מכשפה לא תחיה... מכשפה לא תחיה." אמר ש'קשרנו' אותו, שכישפנו אותו, כדי שלא יהיה גבר... כדי שלא יעמוד המה שמו...."

הזקנות צקצקו בלשונן במנוד ראש: "וי, וי...הוא לא ראוי לאישה כמוך. שייסע לבוכרה אל אשתו ואל הבנות שלו...הוא חיפש כאן שפחה, חיפש פילגש."

"ראיתי את המוות מול העיניים... הוא כמעט הרג אותי... קחו אותי הביתה אל ההורים שלי," התחננה מזל-טוב.

כדי לעודד את רוחה הושטתי לה יד ושנינו צעדו אל בית הוריה של מזל-טוב, שכן רגע היה לאזור מוכה אסון. חכם אלפנדר-הכהן זעק "ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפיים ורב חסד," שלף שופר ותקע 'שברים'. הרבנית שרינה ישבה על השטיח בפינת החדר, טפחה על ראשה ושרטה את פניה על גורלה המר של בתה הבכורה. היא זעקה: "למה מגיע לי? למה? מי יתחתן עם מזל-טוב? זה מזל-נגר. מזל שחור."

בתום תפילת שחרית התכנסו רבני השכונה בראשותו של מולא אברהם אמינוף תלמודי בבית-הכנסת 'בבא-תמא', ודנו בסוגיה הקשה שהונחה לפתחם. בסופו של דיון הלכתי סוער הם קיבלו את תביעותיהם של חכם אלפנדר-הכהן ואת דרישתי, ובית הדין הכריז על ביטול הנישואין משום 'קידושי טעות'. הכתובה נקרעה, ומזל-טוב חזרה למעמד של נערה בתולה המצפה לגבר שיהיה מוכן לשאת אותה לאישה. רבני השכונה קבעו: "תשלומי בושת הם אחד מחמשת התשלומים המוטלים על המזיק החייב לשלם לניזק (נזק, צער, ריפוי, שְׁבֵט ובוֹשֶׁת). התשלומים הם בעבור בושת הפנים שנגרמה לכלה בשעת הנזק, וכל העם רואים את הקולות והביזיונות שהוציאו שם רע על בת ישראל כשרה. שיעור הפיצוי נקבע לפי המבייש והמתבייש; רואים כאילו הנערה היא שפחה שנמכרת בשוק – כמה היא יפה וכמה היא שווה. במקרה דנן קבענו את שיעור התשלום בסך אחד נפוליון זהב, לפי מעמדו הרם של אבי הכלה חכם אלפנדר-הכהן יצ"ו והרבנית שרינה, מנשים באוהל

תבורך, ובשל מעמדה הנחות של מזל-טוב בשוק השידוכים. אנו מזהירים את הנתבע, שאם לא ישלם מיד נפוליון זהב להורי הנערה, יוכרז עליו חרם בגזרת נח"ש – נידוי, חרם, שמתא."

כרוז השכונה מולא שלום קארי הסומא, שינן את תוכן האיגרת, שאותה קרא קבל עם בקולו הרם בכל בתי-הכנסת שבשכונה. חג'י ישמעאל שומע ואינו מאמין. איזו מכה ניחתה על ראשו. הנפוליון שולם כדת וכדין ואני עבדכם הנאמן, שלשלתי לכיסי חצי נפוליון שמח וטוב לב וחצי נפוליון הגשתי לחכם אלפנדר-הכהן.

[ד]

למחרת בבוקר, שבור ורצוץ, בבושת פנים ובכיסים מרוקנים, עלה חג'י ישמעאל לרכבת שיצאה לנמל יפו. הוא נפרד מירושלים, שהשביעה אותו מרורים. לא עבר זמן רב ושמועות הגיעו מבוכרה. קרובי משפחתו שעלו לירושלים סיפרו שחיו בחיק משפחתו בבוכרה נעשו מרים וארורים. תמרה אשתו חירפה וגידפה אותו ביום ובלילה – "קאי מורי, ח'אלוס שיום" – מתי תמות ואפטר ממך?" שאלה ואין משיב. היא לא סלחה לחדל האישים שביקש להביא עליה צרה ירושלמית, צעירה בכמה שנים מגיל בנותיה. זעקה תמרה אשתו:

"אתה לא יכול לספק אישה אחת ואתה לוקח לך שתיים? אם הירושלמית הקטנה שלך הייתה מגיעה הנה, אני והבנות היינו מוציאות לה את העיניים אחת אחת, יורדות לחייה וממאיסות עליה את החיים. היא הייתה עושה את כל עבודות הבית מבוקר ועד ערב ובלילה כשהיא מותשת הייתה נרדמת עד בוקר מבלי לשעשע אותך. בוא תראה טלגרמה שקיבלתי מקרובינו בירושלים ובה הודיעו לי כי הזמיר נותר קצוץ כנפיים. הכלה נשארה בתולה. הרבנים ביטלו את הנישואים בהיותם נישואי טעות. חג'י ישמעאל חוזר לבוכרה, זנבו קצוץ וכיסיו מרוקנים."

חג'י ישמעאל נרדף בירושלים וגם בבוכרה לא ליקק דבש. הוא נפגע עד מעמקי נפשו וטען להגנתו בפני תמרה אשתו: "אני בטוח שמשפחתך המקוללת בירושלים ועוד כמה רשעים 'קשרו' אותי בלילה הארוך. עשו בי מעשה כשפים, כדי שלא אוכל להתקרב אל אישה אחרת."

"גם לפני הכשפים, לא היית שווה הרבה, " שבה והטיחה בו אשתו.

"סתמי את פִּיךָ חצופה. איך את מעזה לפצות פה. את אישה שיודעת ללדת רק בנות! הייתי צריך לגרש אותך מזמן, " זעק חג'י ישמעאל ולולי הבנות שעמדו בין האב לאם היה חג'י ישמעאל עושה שפטים בתמרה אשתו. רכלני בוכרה, שמצאו מרגוע מחום היום על גדת ברכת המים 'לֵאב־י אַאֻז', ניסו לשווא לעודד את רוחו ליד לוח שש-בש, שחמט, דומינו ודמקה. הוא חזר וסיפר:

"השדכן הספניולי הארור מירושלים השפיל אותי ואת הגבריות שלי עד עפר. כל ירושלים בטוחה שאני סריס, ורכלני בוכרה סבורים שבנותיי אינן מזרעי. גבריאֵל הזה חולם להגיע לבוכרה ומצפה להתעשר תוך לילה אחד. הוא מאמין לשמועות שאצלנו צומח זהב על העצים ורחובות בוכרה מרוצפים אריחי כסף. ביום שיגיע לבוכרה גבריאֵל זה, אבוא אתו חשבון. בצו של אמיר בוכרה הוא יושלך מעל המינרט פּוֹא־י קֶאלוֹן אל מותו וייקבר קבורת חמור כאן בבוכרה. את אשתי הצעירה והיפה גזל ממני, אחזיר את רכושי ואקח אותה לאישה. מה אומר לכם? בעיר הקודש אין קדוש אחד. אין צדיק אחד. סדום ועמורה."

עוף השמים המוליך את הקול ועולי-הרגל הביאו עד לירושלים את סיפור תלאותיו של חג'י גבריאֵל.

[ה]

גבריאֵל, צעיר בשנות העשרים לחייו, חסון ושרירי, בנוי לתלפיות שוחר תגרות ומרחיק מעצמו אנשי זדון ביד ברזל. היה שנים אחדות אברך בישיבת 'פורת יוסף' בעיר העתיקה עד שהחליט להיות עשיר. תחילה חלם להיות רב בישראל, אולם משראה את חיי העוני והמחסור של גאוני התורה וראה את האברכים המוחוננים בקרב חבריו לישיבה שתורתם אומנותם. מסוגלים הם לשנן בעל פה עמודים שלמים של גמרא ולהוציא מפיהם פנינים, אבל אין להם מזון להכניס לפיהם. הוא הבין אל נכון שמלימודיו בישיבה לא תצא

ישועה, ובוודאי לא הוא ששייב עטרה לישנה. גבריאלי הלך למספרה המודרנית של שמואל אזרחי-בריסקר ששכנה בבית המומר פיינגולד. בריסקר נטל מברשת שעירה והקציף בתוך צלוחית פח קצף רב, נטל את התער, השחיז אותו הלוך ושוב על רצועת עור וגילח את זקנו של גבריאלי. ברוח הזמן התקין לו שפם שלחודיו אין מתחרה בכל העיר החדשה. עיצב לו תספורת אירופית לפי הז'ורנל ועל רעמת השער המסורקת מרח שכבה ירוקה של ברילנטין שמנוני. לקינוח התיז ממזלף גומי או-די-קולון על פניו של גבריאלי. ענן של בושם הלך לפניו. האברך גבריאלי נטש את קומבז הרבנים הספרדי המפוספס עם אבנט בד למתניו, לבש חליפה אירופית שתפר לו החייט צ'צ'יק מבית השעונים, חבש על ראשו תרבוש אדום מאיסטנבול וגדילי התרבוש מתבדרים על ראשו דרך חרות.

גבריאלי חי בין שני עולמות – מצד אחד, שמר על מצוות בסיסיות. התפלל שחרית, מנחה ומעריב, הניח תפילין ואכל מזון כשר. מצד שני, יצא להתרועע עם חבריו הערבים בח'מארות של העיר העתיקה, שתה שם בהיחבא כמה כוסיות של ערק זחלאווי, עישן נרגילה מבעבעת, תקתק בשש-בש ובדומינו, רימה בפוקר, שתה פינג'ן קפה שחור כזפת שהעלה ארומה של הל, ובעיקר אהב להקשיב לסְיֶאָסָה [הבוליטיקה של המזרח התיכון], ועל התעוררות התנועות הלאומניות הערביות, ששמו להן למטרה לסלק את היהודים מאדמת פלסטין. מזמן לזמן הוצע לו להיות 'סְמֶסֶר', מתווך בעסקאות נדל"ן. הנאה גדולה הסב לו הגרמפון ענק האוזן שהשמיע שירים מצריים שטלטלו את הנשמה. אין הנאה גדולה בעולם מכוסית ערק זחלאווי, נרגילה מבעבעת וקולה הקסום של ילדת הפלא המצרייה פאטמה איברהים אל-בלתאגי, שכינייה 'אם כלת'ום' ו'כוכב המזרח'. אומרים שהילדה המצרייה הזאת, גאוותה של מצרים, גם מלחינה, וצופים לה גדולות ונצורות.

אוזניו החדות של גבריאלי, הצעיר הספרדי, קלטו את השפות המדוברות בירושלים. בלי חשש פתח את פיו בכל שפה נדרשת, ולא ראה חטא אם שגה יותר מפעם אחת. "תצליח תמיד במשימה שלך אם יש לך שפה משותפת עם בן השיח שלך. אל תחשוש משגיאות לשוניות. הן ייעלמו במשך הזמן. יש בעלי דיליז'אנס, שמגמגמים

בעשר שפות," אמר. עד מהרה פטפט גם ברוסית שבה סחר עם הצליינים הרוסים שהגיעו לארץ הקודש. בפתח כנסיית הקבר וליד כנסיית 'השילוש הקדוש' במגרש הרוסים הוא מכר להם נרות ותשמישי קדושה נוצריים, עשויים עץ זית. הוא דיבר במתק שפתיים עם הנזיר הפרבוסלבי מיכאיל איונוביץ, המוכר בשם 'יפים', והחליף אתו פתגמים וחידודי לשון, עד שהנזיר אמר לו: "גבריאלי, אני בטוח שבגלגול קודם היית נזיר פרבוסלבי," ובכל פסחא העניק לצעיר היהודי ביצי פסחא צבעוניות. גבריאלי דיבר ערבית על בוריה, עברית ואיספניולית ואפילו אידיש שמע הרבה והבין קצת. בוכרית למד מפי הבוכרים בשכונה. "מאיפה הבוכרית השוטפת בפיך?" נשאל פעם, והוא השיב בלשונם: "הגברים הבוכרים מעולם אינם לוחשים; קולם הרועם מהדהד מקצה החצר ועד קצהו. בקולי קולות הם מספרים סיפורים, וגם מחרפים, מגדפים ונוזפים באישה, בבנים, בבנות ובשכנים... השכן שלנו, חג'י רחמים הקצב, רטן כל הזמן. הוא גער באשתו המקדיחה תבשילים, גם אם התבשילים היו בטעם המן וריחותיהם הנעימים מילאו את חלל החצר. עיקר כעסו של מולא רחמים הקצב על קציעה אשתו שהביאה לעולם חמש בנות קודם שהואילה ללדת את אמנון בנו יחידו, שזמיר מצייץ לו במכנסיו, ומלוא כל הארץ כבודו. עד אז התלונן הקצב רחמים: "השקרנים אמרו לי 'בת תחילה סימן טוב לבנים!' קציעה אם הבנות הביאה לעולם חמישה סימנים ואפילו לא ציוץ אחד של זמיר. חמש בנותי הגיעו לפרקן ואף שדכן אינו מתדפק על דלתות ביתי, כי מי ירצה ייחוס של קצב. בחלומותי ראיתי חמישה חתנים בוכרים ממשפחה מיוחסת ועשירה מסיבים בלילות שבת אל שולחני, מנשקים את כף ידי המושטת לאחר הקידוש ושרים אתי זמירות שבת. בינתיים קול קורא במדבר..."

כך, מצעקות השכנים, אני שאבותי נולדו בסלוניקי, הקשבתי לכל מילה היוצאת מפיו של הקצב ולמדתי אפילו לדבר ולקלל בבוכרית במבטא נכון.

גבריאֵל נותר 'תקוע עם הסחורה', שבעסקת שידוכין שילם בעבורה מקדמה בסך טאלר זהב על חשבון המוהר לאביה חכם אלפנדר־הכהן. הוא חיפש חתן עשיר למזל-טוב, ולא מצא. תנועת הצליינים הלכה ופחתה בשל המצב הצבאי. כשמלאו למזל-טוב ארבע עשרה שנים כבר הייתה במעמד של 'נשואה-לא-נשואה'. אמרו לו הוריה: "סניור גבריאֵל, דיספואיס די פורים פלאטיקוס – אין שולחים מנות אחרי פורים. עבר זמנו בטל קרבנו. הילדה גדלה, ובמצבה איש כבר לא ירצה בה. אתה בחור כלבבי ואשמח אם תהיה חתני. אתה ספניולי משלנו, למה נרעה בשדות אחרים?"

מאז הרבה גבריאֵל לבקר בבית חכם אלפנדר־הכהן כדי לצפות במזל-טוב ולהחליף אתה משפט או שניים בספניולית. יום אחד הביט בה ארוכות וגילה שאין נאה ממנה בכל השכונה. עיניה זוהרות באור ירקרק, וגדולות הן כשני אגמים. היא גם מלאת חן, ורוח טובה שורה עליה. חיוכה חושף שתי גומות חן. הזמן החולף באין דורש עלול חלילה לפגוע בה ובהוריה. למה שלא יישא אותה לאישה? יום אחד נשק בהיחבא לשפתיה ומצא ששפתיה מתוקות מדבש. נשק את שתי עיניה ואורו עיניו. הצמיד אותה אל חזהו ומצא נוחם ורכות ללבו. כוסות התה המתוק יחד עם בוריקיטס, מאפה מעשה ידיה, שהגישה לו כל אימת שביקר בבית הוריה, ומבטה מלא התשוקה, חיבבו אותה עליו כל כך עד שלילה אחד חלם שהיא והוא שטים בסירה קטנה על הירקון, פניה אליו ופניו אליה, והוא חותר במשוטים ומבקיע מים אדירים בואכה 'שבע טחנות', שאליו הגיע לטחון את תבואתו ומצא ריחיים על צווארו. הביט על מזל-טוב ומצא שדמתה לשולמית משיר השירים. סוגה בשושנים. שני שדיה כשני תאומי צביה, נוטפים חלב ודבש. צווארה מגדל שן. עיניה משקפות את ירוק העצים שעל גדת הנהר. אפה הזעיר דמה בעיניו למגדל של בשמים להבדלה. גבריאֵל רחרח אותה ככלבלב הפוגש אורח שהזדמן לטריטוריה שלו, וריח ניצני הדר עלה באפו. כשהגיעו למעגן 'שבע טחנות', נער ערבי מזג להם ספלוני קפה זעירים מתוך זרבובית של פינג'ן נחושת קלל. הם אחזו את הספלון בין בוהן לאצבע, נשמו את הארומה של הקפה והוא התעורר לריח הקפה המתבשל במטבח של השכנים. הבוקר הוא ידע שמזל-טוב אלפנדר־הכהן תהיה לו לאישה. אמן ירושלמי אייר את הכתובה בציור של 'ארבע ערי הקודש'. לאחר ספירת העומר

נשא אותה לאישה והחתונה הייתה כיד המלך – הוגשו לקרואים עוגיות לָקַח, לימונדה קרה ושקיות 'טול ובהן שקדים מזוגים וחלקום מתוצרת חביליו. הוא קידש את מזל-טוב בטבעת זהב והעניק לה צמיד עשוי מטבעות זהב ועליו דיוקנו של ניקולאי. הוא ענד לצווארה רביד ולאוזניה הקטנות צמד עגילים כולם יצוקים זהב בוכרי צהוב, שקיבל מבוכרים עשירים בתמורה לעסקאות מקרקעין וכדמי שידוך. בטקס החופה הופיע בלבוש רוסי לפי מיטב האופנה: רובשקה לבנה בעלת צווארון רקום הנופל באלכסון וחושף חזה שעיר. חגורת עור רחבה המחזיקה בעוז זוג מכנסיים שחורים התקועים עמוק בתוך מגפי עור. גבותיו העבותות ושפמו העבה הוסיפו הוד והדר לעצמתו. לראשו חבש מגבעת 'פנמה' רחבת תיתורה. מזל-טוב דקת הגזרה לבשה שמלה לבנה ארוכה שהגיעה עד לכפות רגליה, הנעולות מוקסין מעור אייל רך. מתחת לצווארה התהדרה עניבת פרפר ענקית בגוון סגול, עשויה משי טהור. צמותיה הארוכות גולגלו ככתר מעל ראשה המכוסה בשביס תחרה.

[ז]

בכל שבת נהג סניור גבריאלי לשמוע את ראשי היישוב בירושלים בהרצאות מרחיבות דעת שנערכו באולם הקריאה שבבית הספרים 'מדרש אברבנאל', שהקימה לא מכבר אגודת 'בני ברית' ברחוב החבשים. בין הדוברים היו דוד ילין, ישראל דב פרומקין, אברהם משה לוֹנֶץ (חוקר ירושלים וארץ ישראל שהוציא למרות עיוורונו שנה שנה את 'ירושלים, שנתון לידיעת ארץ ישראל'), יחיאל מיכל פינס הרצה על ספר 'הכוזרי', ודוד ילין הרצה על תולדות שירת ספרד. סיפרו שיוסף חזנוביץ שלח מן הגולה כעשרים אלף ספרים כדי להעשיר את 'בית מדרש לדורשי תושיה וחוקרי דעת'.

סניור גבריאלי בלע בצמא את דבריו של לוֹנֶץ, שבהרצאתו בשבת הזאת סיפר על יהודי בוכרה והתיישבותם בירושלים. העיוור ראה והבחין טוב יותר מכל הפקחים שסובבו אותו. לא היה כמוהו בכל ירושלים מי שהכיר כל פינה בירושלים וידע את המתחולל בה, וכך אמר:

"לעיר הענייה שלנו ירושלים הגיעה עלייה בוכרית עשירה, שיכולה הייתה לשנות את פני כל ארץ ישראל. הכיבוש הצארי של מרכז אסיה פתח בפניהם אפיקים חדשים והם עשו חיל במסחר ובתעשייה והיו בין עשירי העולם היהודי. הם זימנו אדריכלים איטלקיים וגרמניים שתכננו שכונה לתפארת, שכונת רחובות, שרחובותיה רחבים ומצטלבים. על המדרכות ניטעו עצי איקליפטוס שסככו על העוברים ושבים בשמש הלוחטת. בין הרחובות בנו ארמונות בסגנון רומא ופירנצה, בתי מגורים ומעונות קיץ, ששולבה בהם אדריכלות מזרח ומערב. בחזית הבתים בנו חנויות. הדירות הושכרו לפי הלוח המוסלמי, ממוחרם למוחרם. בהתקרב השנה המוסלמית החדשה וחודש מוחרם חדש בפתח, הדייר פינה את הדירה לדייר אחר, כדי למנוע ממנו חזקה על המבנה. לעצמם בנו העשירים מעון קיץ מרווח, מרחיב דעת ובעל תקרה גבוהה שאווררה את הדירה. במרכז של כל בית הוקמה חצר רחבת ידיים, ובה ניטעו עצי שקד, רימון, חרוב, אגס, שקד, הדרי לימון וחושחש ולצדם עצי ברוש, פלפלון, איקליפטוס ושיחי רוזמרין, גרניום, הדס, ורד ויסמין, שהדיפו ריחם למרחוק. תרנגולים וברווזים ליקטו גרגרים בחצר הגדולה. חתולים נמשכו למטבחים שעמדו בטבור החצר וגנבו מן הסירים 'ככל שיעלה המזלג'. במרכז החצר עומד בור מים גדול, שהמרזבים שעל הגגות אדומי הרעפים מזרימים לתוכם גשמי ברכה. הדיירים משלשלים חבל שבקצו דלי ושואבים בששון מים זכים וצוננים. יש בורות שבפתחם משאבת יד יצוקה ברזל ומראה לה כשל חתול שחור. הם מניפים את זנבו של ה'חתול' ומפיו בוקע סילון מים חיים. ועד השכונה בנה בתי-הקדש למגורי דלים ואביונים, תלמוד תורה, שווקים, מרחצאות ומקוואות טהרה, שבהם בלנים מיומנים מקלפים מעליהם את זוהמת השבוע. נשים שספרו 'שבעה נקיים' לאחר אורח נשים, מטהרות את עצמן במקווה לקראת ההיריון הבא. עשירי הבוכרים בנו לעצמם בתי כנסת משפחתיים. בדחני ירושלים מתלוצצים שעשיר בוכרי בונה בירושלים שני בתי כנסת, כי באחד מהם רגלו לא תדרוך לעולם. במאפיות שהקימו טמנו את החמין ובשובם מתפילת השבת אוכלים הם את ה'אוש-י סאבו', ה'חמין של מחר', סעודה דשנה שעיקרה מתבשל בסיר פלדה יצוקה ובו בשר ועצמות, מעיים ממולאים בטחול וביצים חומות, אורז ורוטב עגבניות

ושאר ירקות, תבלינים והרבה שמן והתבשיל מתבשל לאטו בתנור כל ליל השבת. הריחות והטעמים יכולים לשגע אדם שפוי. זהו עונג שבת אמתי.

"הבוכרים רוכשים בחייהם חלקות בהר הזיתים לעצמם ולרעהי שאתם. יותר מכול הוציאו את כספם על סעודות מצווה לזכר אבות המשפחה שהלכו לעולמם לפני עידן ועידנים. בשעה שירושלים מלאה הייתה בעניים מרודים, העשירים סעדו את לבם בוקר צהריים וערב בארוחות 'מלכים א', ובשבתות לא חסרו על שולחנם בשר ודגים וכל מיני מטעמים. ציפיתי מסוחרים ואנשי מעשה אלה שישנו את פניה של ארץ ישראל. יקימו בתי חרושת ובתי מלאכה. שיקימו ערים וכפרים ויבנו את ארץ ישראל מחורבותיה. העולם משווע לפרי הדר שהשתבחה בו ארץ ישראל. ציפיתי שייבשו ביצות, שיינטעו פרדסים, שירכשו אדמות בעמקים בהם יזרעו חיטה ושעורה. חלוצי ההתיישבות בארץ ישראל, ובראשם יצחק בן-צבי התגוררו בשכונה. יצחק בן-צבי, זוגתו רחל ינאית, הציעו לבוכרים לבנות בכספם את ארץ ישראל, להקים בה נמלים עמוקים לספינות קיטור, לבנות מפעלי תעשייה, שבהם יופקו שמן כתית מרבבות עצי זית ותעשיית סבון כשרה למהדרין בעיני יהודים ומוסלמים כאחד. יינטעו כרמים במורדות הר הכרמל, הר מירון והרי הגליל ויקימו יקבים שבהם ידרכו ענבים ויפיקו יין משובח מארץ ישראל. פלחים עברים יגדלו למענם שדות דגן בעמק יזרעאל, בעמק בית שאן ובעמק הירדן ופרדסים מניבי תפוחי זהב מזן שמוטי, המזכירים את זן הוולנסיה, שיישלחו אל ארצות הקור. ערביי הגליל יגדלו למענם מקשות של אבטיחים אדומים, שנחלי סוכר נשפכים מהם כנהרות גן עדן. במורדות הכרמל, התבור והגלבוע יעיצו נוקדים עברים את עדרי הצאן והבקר. כל ילד עברי ישתה עם שחר כוס חלב טרי ובעודפים יחבצו בצפת גבינות קשות מחלב צאן שחולבים הנוקדים במורדות הר מירון. עוד לא מאוחר, עליהם לקום כאיש אחד ולבנות את ארץ ישראל."

גבריאיל התפרץ ממקום מושבו בפינת האולם ואמר בקולו הרועם:

"אדון לונץ הנערץ, בל נשכח שהבוכרים העשירים מימנו במיטב כספם בתי הקדש לעניי העדה ובתי יתומים ותלמודי תורה וישיבות לאברכים, מושב זקנים, חמאם בסגנון פריסאי, רכשו חלקות קבורה

על הר הזיתים וסייעו למוסדות צדקה וחסד והקימו מבני ציבור מפוארים, תמכו בבית חינוך עיוורים, מוסד שקרוב ללבך אדוני. סייעו לבית חולים של ד"ר טיכו ולבתי החולים 'משגב לדרך' ו'ביקור חולים' ולמוסדות חסד אחרים בירושלים. לא פחות חשוב אדוני, הם סייעו לחכמי הדור, ובראשם הרב שמעון חכם, שתרגם לניב הבוכרי את 'אהבת ציון' של אברהם מאפו, ותרגם לניב זה ספרי קודש, ספרי הגות ופיוטים, שנדפסו בבית הדפוס של אדון לונץ. מקור עושרם של הבוכרים הוא בייבוא מרוסיה של כלי חרסיה משובחים, אריגים, פרימוסים, נפט וריהוט יוקרתי, והם מייצאים לרוסיה כותנה משובחת מהשדות המוצפים של האוזבקים והטג'יקים. אחינו מייבאים סחורות מסין ומהודו ומוכרים אותן במרכז אסיה. כמה מהם הקימו מנפטות כותנה, בתי חרושת לשמן ולסבון ולאריגי משי וסטין בשלל צבעים. העשירים שבעשירים חפרו בארות נפט וזכו מכרות פחם. אדון לונץ הנכבד, קהל יקר, במו עיניי ראיתי בביתו של הגביר מירזיוב תיבות של תפוחי זהב מלאות מטבעות זהב – טאלר של מריה תרזה, ליד קרונה זהב עם דיוקנו של הקיסר פרנץ יוזף הקיסר ירום הודו, ותיבה מלאה מטבעות בנות חמישה רובלים זהב עם דיוקנו המזוקן של ניקולאי השני, ולצדם מטילי זהב, סדורים נדבכים נדבכים, חתומים בחותם של בנק אוף אינגלנד, במשקל של אונקיה כל אחד. בתוך המחסור והרעב, שאל הגביר יהודיוף: "ימות המשיח הולכים וקרבים. כולם מדברים על משיח בן דוד, איש מהם אינו שואל איפה נאכסן אותו. בירושלים רק בתי מלון זולים. הגביר יהודיוף בנה ארמון מפואר למשיח צדקנו, המפואר ביותר בכל ארץ ישראל. הביא אדריכלים מאיטליה שבנו ארמון בסגנון מלכי אירופה. אפילו גימנסיה עברית, כבת תחרות לגימנסיה 'הרצליה' של עיר החול והחולין, קמה לתפארת בבית משפחת דוידוף."

גבריאלי הצליח לרתק את לונץ ואת הקהל שבלע בצמא את המידע שהזרים אליהם והוא המשיך ואמר:

"קהל יקר, אדון לונץ הנכבד, אחינו הבוכרים הם שומרי חוק ונאמנים לשלטון העות'מני על אף נתינותם הרוסית. סר משה מונטפיורי הנציח את עצמו בשכונות בירושלים, הקרויות: ימין משה, אהל משה,

זיכרון משה, קריית משה. ממשה עד משה לא קמה שכונה בלי השם משה. הבוכרים ייסדו שכונה הנושאת את שם קהילתם. הברון רוטשילד בנה את ארץ ישראל."

הקהל מחא כפיים וקיבל בתשואות את דבריו של גבריאלי. השיב לו לונץ: "יקירי, החלוצים במושבות יהודה והגליל הם עתידה של הארץ הזאת. כספם הרב של עשירי הבוכרים ראוי היה שילך ליישובה של ארץ ישראל. מה יאמר אדוני על יהודים שנותרו ללא פת לחם, והאיכרים מעסיקים במקומם פלחים ערבים בשכר זעום. אני חולם על כך שנכדינו שיבואו לעולם על אדמת ארץ ישראל יהיו עובדי אדמה ויקימו יישובים פורחים. אילו היו עיניי רואות, והייתי צעיר יותר, הייתי סוגר את בית הדפוס ויוצא לעבוד את האדמה, בחינת 'בָּזַעַת אֶפִּיךָ תֹאכַל לֶחֶם'. אחים יקרים, אני מקווה שאין כאן אוזניים של חורשי רע, הרשו לי להבטיח לכם שהאנגלים יביאו גאולה לארץ ישראל, ישרור פה שלום עולמי, הארץ תשגשג וברכה תבוא לארצנו. אברכים יניחו לשעות אחדות ביום את תורתם, ישלבו ידיים עם החלוצים ויקימו כתף לצד כתף יישובים משגשגים. והארץ תיתן יבולה ולא יחסר מזון לאיש."

אולם הקריאה של 'בית המדרש אברבנאל' קיבל בתשואות את דברי הסיום של לונץ. באותו הרגע ממש ניגשו שני שוטרי חרש שישבו בתוך הקהל בבגדים אזרחיים, אזקו את ידיו ואת רגליו של אברהם משה לונץ העיוור והודיעו לו בעברית רהוטה:

"אדון אברהם משה לונץ, אנחנו יודעים על פועלך הרב למען העם היהודי ולמען ירושלים ופלסטינה. אנו שוטרים עבריים המשרתים בתחנת המשטרה בקישלה וממלאים את חובתנו, בנאמנות בשירות הסולטן. אדון לונץ, אתה עצור בשם החוק בעוון הסתה למרד. אתה עומד מול ההמונים ומסית במשך שעה שלמה נגד השער העליון באיסטנבול. בניגוד לחוק הוצאת לאור את הספר 'כינור ציון' ובו חמישים שירים לאומיים על העם, על הארץ וגעגועים לציון. ספריך יוחרמו כולם ולא תוכל להוציא לאור עוד ספרים חדשים. בית הדפוס שלך סגור מרגע זה בפקודת השלטונות. פקודה זאת מודבקת גם על דלת בית הדפוס הסגור."

תוך דקה או שתיים האולם התרוקן. הקהל התפנה בריצה מטורפת מחשש שיהיו עצורים נוספים. לונץ העיוור נאנח אנחה עמוקה, גנח ואמר: "ירחם השם! ירחם השם!" וגרר את רגליו האזוקות. הוא צעד בכבדות לצד שוטרי החרש ולא הפסיק למלמל: "מְהֵרָסִיךְ וּמְחַרְבִּיךְ, מִמָּה יֵצֵאוּ, הוּא לָנוּ שֶׁלֶכְךָ הִגְעָנוּ. הָעַם בְּצִיּוֹן יִבּוֹא חֲשֹׁבֹן עִם כָּל הַבּוֹגְדִים בְּקֶרֶב עַמּוֹ." "

גבריאֵל, שרצה להחליף דברים עם לונץ, נאלץ לברוח על נפשו מחשש שייעצר ויגויס. הוא רץ כל הדרך משכונת החבשים, במורד הדרך בואכה רחובות הבוכרים. נושם בכבדות ונסער הגיע הביתה. "מה קרה?" שאלה מזל-טוב.

"עלינו לברוח מהר ככל האפשר מירושלים עירנו ומארץ ישראל שלנו, עד שיגיעו ימים טובים יותר ונוכל לשוב לביתנו," השיב לה גבריאֵל.

"חिकיתי לבואך לסעודה שלישית ובינתיים שמעתי את דרשת השבת של מולא אברהם אמינוף תלמודי. הרב חזר ואמר, שהצרות שנוחתות עלינו בימים אלה סימן הם לימות המשיח הקרבים ובאים, מי יודע?" נשאה מזל-טוב זוג עיניים לחות בתפילה.

גבריאֵל נאנח: "העולם קיים בזכות נשים תמימות כמוך שמאמינות שכל הצרות ייעלמו ומשיח צדקנו יגאל את עם ישראל. אלו חלומות באספמיה... חלומות שווא ידברו. משיח צדקנו איש חכם, ומה יש לו לחפש בירושלים? רק מי שמחפש צרות יגיע לירושלים בימים קשים אלה. מה יעשה משיח אחד מול רבבות קצינים וחיילים ואלפי שוטרים וגפירים טורקים ואדוניהם הגרמנים? מי יקבור את אלפי הטורקים שמשיח צדקנו יהרוג בעזרת הצבא האנגלי החמוש היטב? מאיפה יימצא מספיק מזון לכל כך הרבה פיות של אנשים שלא עבדו בחייהם אפילו יום אחד? נסים ונפלאות לא מספיקים כאן. תלונות וטרוניות ישמעו כאן מבוקר ועד ערב. שבוע לאחר בואו של משיח צדקנו כבר יהיו מאוכזבים, ויציעו להחליף אותו במשיח צדקנו מוצלח יותר. בנסיבות אלה לא אתפלא אם משיח צדקנו יעלה על החמור הלבן ויברח יחד עם אליהו הנביא בסערה השמימה קודם ששערות ראשו זקנו ילבינו ומטורף עלול להתנקש בחייו. יהודי הגולה מסייעים במעט לעניי ירושלים במה שנקרא 'חלוקה'. חלוקה צודקת אין כאן.

בדרך לוקחים הגבאים, הפרנסים והעסקנים מעשרות ותרומות מכספים אלו. כבשת הרש ממש. ולא מותירים בירושלים הענייה כמעט דבר לעניי ירושלים, שמתים מרעב קודם זמנם."

"קרידו", משיבה לו מזל-טוב, "אני רואה לנגד עיניי את משיח צדקנו מגיע לירושלים רכוב על חמור לבן ולפניו צועד אליהו הנביא, תוקע בחצוצרת נחושת מבריקה ומכריז, כמו חכם מאיר השמש המודיע על כניסת השבת ברחובות השכונה, תוקע ומכריז: 'שעת הגאולה, שעת הגאולה'. החנויות נסגרות וכולם רצים לפגוש את משיח צדקנו... לעת ערב המשיח עייף, רעב וצמא. סובל מכאבי גב מרכיבה ממושכת על החמור הלבן. ואז מגיע בדהרה הגביר יהודיוף, יורד מעל סוסו האביר, כורע ברך בפני משיח צדקנו, מנשק את כף ידו המושטת של אליהו הנביא ואומר: 'מכובדי משיח צדקנו, יקירנו אליהו הנביא' ערוך ומוכן למענכם הארמון המפואר שבניתי לכבודכם. רכבו אחריי.' הנשים הבוכריות הפעלתניות פותחות שולחן ועליו מיטב המעדנים של המטבח הבוכרי. השניים אוכלים ושותים כדת ומרימים כוסיות לחיים..."

קרידה, ויהי ערב ויהי בוקר. אליהו הנביא מעיר את משיח צדקנו מבשר הגאולה לנוכח הפגנה של המונים בפתח הארמון הצועקים בגרונות צרודים: "לחם, עבודה!" אליהו הנביא מביט במשיח צדקנו, ומשיח צדקנו מביט באליהו הנביא. שואל אליהו הנביא את משיח צדקנו: "תגיד מר משיח, חשבת מי יביא מקומות עבודה לעיר שתושביה לא הורגלו לחיי עבודה? מי יפרנס ויספק מזון לכל הרעבים בירושלים?" "מר הגלעדי, תן לי לחשוב על כך," אומר משיח צדקנו. השניים יוצאים אל המרפסת מול ההמון הגועש. משתיקים את הקהל בהנפת זרועות ופונים בבקשה לקהל: "רבותי, רק אתמול נחתנו כאן. תנו לנו מאה ימי חסד." מישהו בקהל צועק: "משיח צדקנו שעושה נפלאות אינו זקוק אפילו לרגע אחד של חסד, מה קורה כאן?"

"קרידו", מזל-טוב מהנהנת בראשה, "בינתיים, הכול פנטזיה בראש הקודח שלנו. משיח צדקנו לא ממהר להגיע, אבל הארמון של יהודיוף מחכה לבואו. עד שיגיע, הטורקים נהנים מן ההפקר. הם

הפכו את ארמון המשיח למפקדה ולבית כלא לעריקים ומשתמטים..."

[ח]

אין יום דרמטי בירושלים מ'שבת האור', שבה אלפי נוצרים מקומיים וצליינים אורתודוקסים – רוסים, יוונים, ארמנים ודומיהם – גודשים את כנסיית הקבר, את הרחבה שלפניה ואת הרחובות הסמוכים, ומצפים בחרדת קודש להופעתה של האש הקדושה. ביום הזה הכניע האור את החושך והחיים גברו על המוות. לאחר חצות היום נכנס הפטריארך היווני-אורתודוקסי מלונה בבישופ הארמני אל מקום הקבר, ובדרך נס ניצת הנר שבידי הפטריארך מן האור המסמל את תחייתו של הנוצרי. כהרף עין אש הקודש הייתה מועברת מנר לנר ומפנס לפנס הן בכנסיית הקבר הן ברחובות הסמוכים לה. עד מהרה אלפי נקודות אור דלקו כלילה זרוע כוכבים. המאמינים חשו להביא את 'אש הקודש' בתוך פנס זכוכית אל הכנסיות המזרחיות בארצות מגוריהם, שם תבער אש הקודש כעדות לתחייתו של הנוצרי בליל חג הפסחא. הצליינים הרוסים, איכרים תמימים, ראו את הרגע הזה כשיאו של מסע הצליינות שלהם לארץ הקודש. ביום קדוש זה מכר גבריא אל אלפי נרות ועשרות פנסים לנשיאת אש הקודש, צלבי עץ ואיקונין של הצלב וכיסיו צלצלו בצלצלי שִׁמֶע של מטבעות. קולות מענגי לב ואוזן. צלצול המטבעות דמה בעיניו לצלצולי פעמונים של אלף כנסיות ואחת. בסופו של יום אזל בשני הדוכנים גם יחד מלאי הנרות ופנסי אש הקודש והצלבים והאיקונין. גבריא אל הסיר את הצלב הגדול התלוי על חזהו בתחושה של אותו יהודי שהורד מן הצלב, ומכר גם אותו במחיר ראוי לקונה מתחנן.

גבריא אל חלם להיות עשיר לא פחות מעשירי בוכרה. הוא לא הסתפק בדמי תיווך למקרקעין ובדמי שדכנות. "לכסף אין ריח", נהג לומר ועשה כל מה שיהודי ירא שמים לא היה מֵעֵז לעשות. למורת רוחם של הרוכלים הארמנים והערבים לא היה בירושלים מוכר נרות ותשמישי קדושה נוצריים, שעסקיו משגשגים בחג הפסחא כמו עסקיו של גבריא אל, יהודי שומר מצוות. ב'שבת האור' נעדר מבית-הכנסת ותחת זאת מכר ליד כנסיית הקבר נרות שעווה גדולים, קטורת וצלבי עץ שרכש מאמני עץ הזית של בית לחם. מצרך מבוקש במיוחד היו

פנסי רוח שבהן העבירו הצליינים לארצותיהם את אש הקודש. גבריאֵל קנה בכסף קטן ומכר בכסף גדול. תלה צלב עץ גדול על חזהו והרשים את כל רואיו ומתחת לבגדיו הסתתר לו בבושת פנים טלית קטן, שאת ציציותיו נישק ואימץ לעיניו באמירת 'שמע ישראל' בוקר וערב. גבריאֵל, שהבין בענייני שיווק, הציב בדוכן שלידו רוכל בן השכונה, שעל חזהו תלה מגן דוד גדול. הרוכל שלצדו דרש בקולי קולות מחיר כפול ומכופל על כל פנס, נר, צלב או איקונין של הצלב. הקונים הנבונים לגלגו על הרוכל היהודי, שבא למכור צלבים ליד כנסיית הקבר ומגן דוד גדול על חזהו ומחירו מופקעים. כאיש אחד נפלו הצליינים ברשת ואצו לדוכן של גבריאֵל, שצלב עץ גדול תלוי על חזהו. בלי מיקוח קנו בחצי מחיר נרות לאש הקודש, קנו במחיר מלא פנסים לנשיאת האש לכנסיות מגוריהם בחו"ל, צלבי עץ, איקונין של הצלב ואורחת גמלים, כולן מעבודות עץ הזית של בית לחם.

לבד מקניית תשמישי קדושה ופנסים בכנסיית הקבר לא הוציאו הצליינים אפילו פרוטה אחת. איש לא היה יכול להגיד אם הם קמצנים או עניים. הם לא שתו לימונדה קרה והעדיפו כחום היום לשתות מים מהסביל, אותו ברז ציבורי, ושלשלו דיזנטריה. הם מימנו את הנסיעה לארץ הקודש ברווח נאה שעשו ממכירת פתילי סגולה אדומים, שאותם הקיפו סביב עמוד מרים אמו של ישו כסגולה לנשים המתקשות בלידתן. גם צלבים ואורחות גמלים עשויים עץ זית היו מצרך מבוקש בכפרי רוסיה. יש שגבו מחיר בעבור אש הקודש מירושלים ומי קודש מהירדן. ארץ של עסקי אוויר לכל דורש.

הרוכלים הנוצרים והמוסלמים לא ידעו מאין נחתה המכה הזאת על ראשם. המוני קונים התקהלו סביב הדוכן של גבריאֵל ורוקנו את כל המלאי. בשנה שלאחר מכן קנה גבריאֵל את כל הצלבים והאיקונין שייצרו אמני עץ הזית בבית לחם והותיר את הרוכלים האחרים בלי פרנסה. שנאתם אליו הלכה וגברה והם חזרו והביאו את דיבתו רעה בפני הפטריארכיה ובפני המופתי הירושלמי ובפני מושל ירושלים ולא ידעו כי זה מכבר שיחד גבריאֵל כל אחד מהם והתלונות נפלו על אוזניים ערלות.

עין אחת שלו הביטה בקהל הקונים וצחקקה בערמומיות, ועין שנייה שלו הזילה דמעות שליש על חטא, שרק יום הכיפורים מכפר. גבריאֵל

נטל את כפות ידיו, אך ריחות הקטורת שדבקו בבגדיו ובגופו היו ככתם בל יימחה. מרחבת כנסיית הקבר אך לחמאם של הפטריארכיה, קרצף את גופו בסבון מַנְבְּלוס, שפשף בליפה את גופו, טבל בברכת המים החמים, בברכת הפושרים, ולבסוף טבל בעצימת עיניים שבע טבילות בברכת המים הקרים, ספג את גופו הרטוב במגבת בשרנית, לבש את גלימתו הלבנה ופנה לתפילת מנחה בבית כנסת רבן יוחנן בן זכאי, שם עמד בדחילו ורחימו לפני ארון הקודש, הזיל דמעה והכה על חזהו ב'אשמנו, בגדנו' וביקש מחילה וסליחה. משם אך לכותל, חבט את ראשו בקיר הדומם וסח לשוכן מרומים, כדבר בן אל אביו: "ריבונו של עולם, אתה יושב במרומים, צופה בנעשה בעולמך ואין כמוך מבין ויודע עד כמה פרנסת עמך ישראל דחוקה וקשה כקריעת ים סוף... הגויים מקלסים ומהדירים ביום זה יהודי אחד שהוקע על צלב, מתוך מאות אלפים מבני עמנו שנצלבו ודוכאו בייסורים ב'ארבע מיתות בית דין – סקילה, שריפה, הרג וחנק' ואין חומל. אילו נותר אותו יהודי בחיים הם היו ממשיכים לסגוד לעץ ולאבן. למה שהגויים הללו שסוגדים לאותו איש לא יפרנסו יהודי נצרך אחד ואת משפחתו?... מהמעט שיש לי אני נותן תרומה ומעשר לעניים המתביישים להושיט יד ונותן בקשיש לכל בעל משרה טורקי. ארץ ישראל אינה יכולה לפרנס את בניה. קצתי במכירת תשמישים לגויים ואני מתפלל ליום שבו לא אזדקק לגויים."

בכל יום ראשון בבוקר שב והתייצב במגרש הרוסים ופתח דוכן של תשמישי קדושה נוצריים לא הרחק מ'האצבע של עוג מלך הבשן', שריד מעמודי בית המקדש, מול עינו המשגיחות של הנזיר יפים. גם היום הגיע לכנסיית 'השילוש הקדוש', פתח את הדוכן וציפה ללקוחות. גבריאלי הציץ מפתח כנסיית השילוש הקדוש שבמגרש הרוסים אל באי המיסה ואל הנזיר יפים, שליטף את תלתלי הכסף שבעורפו והטיף למעט הצליינים הרוסיים שעדיין נותרו בירושלים, בימים של ערב מלחמה, הממשמשת ובאה: "דְּרִגִּי דְּרוּזְיָה, ידידים יקרים, המלחמה נמצאת בפתח. 'האיש החולה מהבוספורוס' נערך למלחמה מול בריטניה הגדולה. לא יעבור זמן והמלחמה תגיע לשערי ירושלים. כבר עכשיו סבל התושבים רב, רעב ומגפות קטלניות. מי ששומר על האזרחות הזרה שלו נתבע לקבל את האזרחות העות'מנית או לעזוב את הארץ. אני מלא תקווה שאלוהים

לא התייאש מירושלים עירו, שהרי עדיין, יום יום, נולדים בירושלים תינוקות. זאת עדות ברורה כי לא ניחם אלוהים בעשותו את האדם. בצו האל בני אדם מולידים תינוקות גם בימי מלחמה ורעב. הבה נתפלל שהאל ייתן חיים לכל באי העולם הזה."

גבריאֵל הבין שהשעה דוחקת, ובמוקדם עליו לעזוב את הארץ. הוא היה פטור מגיוס בזכות הדרכון הרוסי שרכש מוואסילי ניקולאייב, הקונסול הרוסי, תמורת מטבע זהב מבהיק של חמישה רובלים, מעוטר בראשו המזוקן של הצאר ניקולאי השני, לצד פטפוט קל ברוסית, הצליח לשכנע את הקונסול כי הוא רוסי מבטן ומלידה. הספר המודרני אזורי-בריסקר עיצב לגבריאֵל תסרוקת, זקן ושפם של בן אצולה רוסי. החייט צ'צ'יק, מבית השעונים, תפר לו חליפה של אציל רוסי ורובשקה לבנה בעלת צווארון רקום. רובן הסנדלר תפר לו מגפי עור של בעל אחוזה רוסי. הצלם הארמני קירקוֹיאן הנציח את המשפחה בפוזה רצינית ומכובדת בצילום פספורט מרשים. גבריאֵל, מזל-טוב רעייתו, בת היישוב הספרדי הישן בירושלים מדורי דורות, וחנה התינוקת בת חצי שנה זכו להיות רוסים בהינף חתימה וחותמת. מעתה ואילך הם היו רשומים בדרכון כגִּוֶסְפֶּדִין אלכסנדר אלכסנדרוביץ וגִּוֶסְפֶּז'ה סבטלנה פבלובנה ובתם לֵנָה. הקונסול עצם עיניו בעונג עילאי כשהחליק המטבע הזהוב אל תוך כיסו העמוק. גם צוות הקונסוליה עמד בתור לקבל דמי לא יחרץ, מג'ידי לנפש. מיעוט הצליינים שהגיעו לארץ השנה היו עדות לכך שלא יוכל לפרנס את משפחתו מתשמישים נוצריים. הוא סירב להתגייס לצבא הטורקי ולמות למען הסולטן.

החיים בירושלים נעשו קשים מיום ליום. העוני והמחסור שלטו בכול. תוך חודשים ספורים נפטרו במגפה וברעב חכם אלפנדר-הכהן, אביה של מזל-טוב, ואמה מרת שרינה. לאביה טרם מלאו חמישים שנה ולאמה טרם מלאו עשרים ושבע שנים. חכם אלפנדר-הכהן שכב על ערש דווי וידע ששעותיו ספורות. סניור גבריאֵל ומזל-טוב

ושני אחיה הצעירים, עמדו לפניו בשעתו האחרונה והם חונקים בכי מר התקוע בגרונם.

אמר רב השכונה מולא אברהם אמינוף תלמודי לחולה השוכב על ערש דווי: "חכם אלפנדר-הכהן יקירנו, באתי לערוך לכבוד תורתך וידיי של שכיב מרע ולשמוע מפיו קריאת 'שמע ישראל'. תתוודה עד שלא תמות. הרבה היו שהתוודו ולא מתו, והרבה שלא התוודו ומתו, והרבה שהתוודו והם חיים וקיימים. שמא בזכות שאתה מתוודה אתה תחיה."

"כבוד הרב, חתני גבריאלי, בתי מזל-טוב וילדיי אליהו וברוך," לחש החולה בשארית כוחותיו: "מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שרפואתי בידך ומיתתי בידך. יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל עוונות וחטאים ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך. ותן חלקי בגן עדן וזכני בעולם הבא המצופה לצדיקים." נפלה שתיקה בחדר ולאחר רגע אמר חכם אלפנדר-הכהן: "אני מתוודה בפני ריבוננו של עולם ויודע שרגעיי ספורים. אנא יקירי הורידו אותי מעל מיטתי והשכיבו אותי על הארץ, כדי שילדיי אליהו ויצחק לא ימאסו במצעים שאביהם המת שכב עליהם. אנא מסרו שלום לאחיכם יהונתן ויוסף הנאהבים והנעימים, שנלקחו לצבא הטורקי ואיני יודע דבר על גורלם." גבריאלי ומזל-טוב הורידו את חכם אלפנדר-הכהן, שכולו גל עצמות, והניחו אותו על מחצלת קש. ממעמקי נשמתו זעק חכם אלפנדר-הכהן: 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד' ונפח את נשמתו ב'אחד'. מולא אברהם תלמודי אמר: "ראינו כאן את מעלתם של צדיקים, שגם ברגע אחרון של חייהם עוד דואגים לילדים שהותירו אחריהם. לבנו לנערים שגויסו בעל כורחם לצבא הטורקי, נעלמו בחולות סיני ומקום קבורתם לא נודע." לא חלפה שעה קצרה ואנשי חסד של אמת בשכונה נערכו לטהרת המת ולהבאתו לקבורה. חנויות נסגרו על מסגר וברוח והמונים נהרו לרחבה שלפני בית הכנסת בבא תמא. המקוננות קוננו בקולות דקים וגבוהים על איש שאשתו האהובה מתה בקיצור ימים ועל שני ילדיי שאבדו בחולות סיני. תלמידי תלמוד תורה 'בני ציון' הלכו אחרי הארון שעשה דרכו להר הזיתים ושרו בנעימה של הלוויות:

יֵשֵׁב, בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן; בְּצֵל שְׁדֵי, יִתְלוֹן...
 כִּי מִלֶּאֱכִיו, יֵצֵה-לָהּ; לְשִׁמְרָהּ, בְּכָל-דֶּרֶךְ.י.
 עַל-כָּפִים יִשְׁאוּנָהּ: פֶּן-תִּגָּף בְּאֶבֶן רִגְלָהּ.
 עַל-שַׁחַל וְפֶתֶן, תִּדְרֶה; תִּרְמָס כָּפִיר וְתַנִּין.
 כִּי בִי חֶשֶׁק, וְאַפְלָטָהּ;
 אֲשַׁגְּבֶהּ, כִּי-יֵדַע שְׁמִי...

אנשי חסד אספו לבית יתומים את שני אחיה הקטנים של מזל-טוב.

[ו]

משלא עזרו תלונותיהם של הרוכלים הנוצרים והמוסלמים, שגבריאלי מתחזה לנוצרי ומוכר לנוצרים ליד כנסיית הקבר או בפתח כנסיית 'השילוש הקדוש' ומותיר את הסוחרים הנוצרים והמוסלמים בפני שוקת שבורה, התרוצצו בחמארה שבעיר העתיקה שמועות שהרוכלים ליד כנסיית הקבר עשו יד אחת כדי לחסל את גבריאלי הרוכל היהודי ולהשליך את גווייתו ליד שער האשפות. גבריאלי ידע שהוא חי על זמן שאול. ערב אחד בלי ירח, העלטה שלטה בסמטאות העיר העתיקה ובני אדם איבדו את צלם בחושך הסמטאות. כבכל ערב הוא יצא מתפילת ערבית ולימוד דף גמרא בחברותא בבית כנסת רבן יוחנן בן זכאי. לבו היה מלא חששות בשל השמועות. הוא ציפה לבאות. הוא נכנס לסמטה ברובע הארמני והבחין בשלושה בריונים שהתקרבו אליו וסכיני קצבים שלופות בידיהם. גבריאלי חסון ושרירי, גמיש ואתלטי, לא נרתע מעולם מתגרות, אולם ליל הסכינים הזה עורר בו חושים רדומים. היה ברור לו מעל לכל ספק שהבריונים בחרו בלילה חשוך זה כדי לחסל יריב מסחרי. עוברי אורח לא נראו בסמטה. הגפירים מהקישלה, לא עמדו על משמרתם בסמטאות העיר העתיקה. נראה שנעלמו עם הרוח. שלושת הסכינאים התקרבו אליו וניסו לתקוף אותו מכל עבר. כאקרוּבט מיומן הצליח להפיל אותם ארצה בזה אחר זה, תפס סכין

מידי אחד התוקפים ובניסיון לחלץ את עצמו, דקר למוות את אחד התוקפים – צעיר נוצרי.

השמועה על יהודים ששחטו נער נוצרי כדי להשתמש בדמו למצות פסח עברה כאש בשדה קוצים. הקהילות הנוצריות בירושלים, שבכל ימות השנה שנאו זו את זו ונלחמו זו בזו על אחיזתן בכנסיית הקבר, התאחדו בשנאתן ליהודים. כשהגיעה השמועה שיהודי הרג נוצרי הן התלכדו וביקשו לבוא חשבון לא רק עם גבריאלי אלא גם עם כל יהודי ירושלים. עד מהרה עברה השמועה בירושלים שהדוקר הוא גבריאלי, המעמיד פנים של רוסי ומוכר תשמישי קדושה נוצריים. הקהילות הנוצריות בירושלים ביקשו ממושל ירושלים המות'צ'רף עיזת ב"י, לתפוס אותו ולהעמידו לדין, שבסופו ייתלה ליד שער יפו בירושלים. כאזרח רוסי עמדו לו זכויותיו. גם תשלומי הבקשיש שהרעיף על המושל בעבר היו לו לתעודת ביטוח. גבריאלי הבין אל נכון שהזמן קצר והסכנה גדולה והוא עלול לשלם במוקדם או במאוחר בחייו. הוא היה חייב לברוח מירושלים שעה אחת קודם, ופרנסתו כרוכל בתשמישי קדושה נוצריים לא רק שהתדרדרה אלא הסתיימה לעד.

הוא העביר בחיפזון את מזל-טוב ואת חנה הקטנה לדירת מסתור, והודיע לה: "קרידה, המצב חמור. מחר בבוקר השכם אנו עולים לרכבת הבוקר הנוסעת ליפו, שם נעלה על אנייה רוסית בדרכנו לאודסה, ומשם נמשיך ברכבת לסמרקנד ולבוכרה, מקום משכנו של האמיר." היא לא חקרה ודרשה. היא הבינה שהמצב חמור ומעורר דאגה. גבריאלי ראה את עיניה העצובות ועודד את רוחה כי הדמיון הטובה עליו: "קרידה, שם בבוכרה נחיה כמלכים ונסיכים. אומרים כי על העצים בבוכרה גדלים מטבעות זהב עם דיוקנו של הצאר ניקולאי והרחובות מרוצפים בבֶּלְטוֹת עשויות כסף טהור. כמה בֶּלְטוֹת וכמה מטבעות יסדרו את חיינו. לא נישאר שם לנצח. מקומנו בארץ הקודש. בירושלים נולדנו ובה ניקבר. נצבור קצת ממון שיאפשר לנו לזקוף את קומתנו. בעזרת השם האנגלים יכבשו את ארץ הקודש מידי הטורקים ויכניסו סדר וחוק בארץ הפרועה הזאת שבה כל אלים הוא גבר. נחזור בזהות שאולה ונקים את ביתנו במושבה פתח תקווה. אולי נקנה פרדס רחב ידיים ונייצא תפוחי זהב לארצות הקור."

בחצות התחזה לפלאח ערבי – לבש קומבז, שמלת פסים, על ראשו שם כְּפִיָּה וְעֶקֶל, טבעת כותנה שחורה שצמותיה הדקיקות מושלכות על הגב, והלך לתפילת יחיד ליד אבני הכותל המערבי. המתפללים שאינם עוזבים את הכותל בכל שעות היממה, ראו ערבי המתפלל ליד הכותל ולא העזו לשאול שאלות. גבריאֵל פנה בתפילה: "ריבוננו של עולם, נולדתי בעיר הקודש ירושלים. שונאי ישראל הדביקו למצחי אות קין. בשבריר שנייה הפכתי לרוצח הראוי לעמוד תלייה בשער העיר. עיר הולדתי ירושלים הקיאה אותי, ועלי לברוח ולמצוא מקלט בנכר. אני נענש בידי שמים בעוון מכירת תשמישי קדושה נוצריים. כל ימי אני חי כיהודי שומר מצוות ובו בזמן מתפרנס ממכירת תשמישי קדושה נוצריים לאותם עובדי אלילים הכורעים ברך בפני פסל ותמונה. אנא מחול וסלח לי על כל חטאי. לעולם לא אמכור עוד תשמישי קדושה נוצריים. אנא הצלח את דרכנו ושלח לנו ברכה ותביא את חנה הקטנה שלי, את מזל-טוב אשתי ואותי עבדך למחוז חפצנו, לחיים טובים ולשלום והחזירנו לארצנו ברינה. אמן סלה."

גבריאֵל קינח את אפו במשיכת שרוול ואץ לדירת המסתור, בתקוה שהגיע להסדר עם שוכן מרומים. כל אותו לילה ארבו שוטרים בפתח ביתו וציפו לבואו.

[ז]

אפלולית בוקר בישרה על יום חדש. הוא כבר לא היה גבריאֵל אלא גוֹסְפֶדִין אלכסנדר אלכסנדרוביץ, ומזל-טוב הייתה גוֹסְפֶז'ה סבטלנה פבלובנה וחנה הקטנה הייתה לָנָה. תחנת הרכבת המתה אדם, גמלים, סוסים, פְּרָדוֹת וחמורים, כבשים ועזים ולולי תרנגולות שנקלעו מכפות תמרים. זוג רוסי ובתם הקטנה התקרבו לתחנת הרכבת כמעט בפיק ברכיים – סבטלנה הצמידה על לוח לבה את לנה. הקטנה פקחה לרווחה זוג עיניים גדולות ירקרקות ובלעה במבטה עולם חדש וסואן שהתגלה לנגד עיניה. בקומה זקופה ובגאון צעד אלכסנדר אלכסנדרוביץ, נושא על שכמו ארגז עץ שבו רוכזה כל הכבודה. הוא פילס דרכו בין צליינים רוסיים בשחורים ובידיהם פנסי אש הקודש, שאותם נשאו למחוזות מגוריהם. באוויר נישא בליל ריחות – קטורת של כנסייה לצד זוהמת בעלי חיים ופירות וירקות מרקיבים. ערב רב של נוסעים, תיירים בחליפות ספארי לבנות

ובכובעי שעם קולוניאליים לבנים נפרדו מעיר הקודש בנפנוף מטפחות לבנות, שדמו לדגלי כניעה לכובש העומד בשער העיר. כמנהג הממלכה העות'מנית, רבים מן הנוסעים חבשו תרבושים אדומים מעוטרים מאחוריהם בציצית שחורה שהתבדרה עם כל תנודת ראש. מקצתם היו עולי רגל מוסלמים, שנתקעו בירושלים בדרכם ממכה כשהם מתהדרים בתואר חג'. זוג עיניים יוקדות ושפם עבות שחור הציצו מבעד לחרכי הכפיה, המוצמדת לראשם בעקל. המוכסים, השוטרים וצידי העריקים לא נזקקו לתעודות. הם הביטו בלבושו של כל נוסע וזיהו מיד את מעמדו, את ייחוסו ואת המקום שממנו בא. כל שבט ומלבושיו וצבע הכפיה שלו. שבטי המדבר של עבר הירדן דשדשו בכפיות אדומות, הפלחיות של בתיר הסמוכה לירושלים צעדו טופפות בשמלות שחורות וברקמה טיפוסית למקומן ונשאו על ראשיהן סלסילות נצרים, בעוד בעליהן מסתובבים כבני חורין בכפיות שחורות ואפורות-לבנות, מעשנים סיגריה של חופש שאותה גלגלו במו ידם. סוחרים דשנים מבגדד התהדרו בכפיה צחורה כשלג וליהגו במבטא גרוני. נשים אמידות, שמיטב שנותיהן כבר מאחוריהן, הסתתרו מאחורי עֶבְיָה שחורה המכסה את כל גופן, ובנותיהן הצעירות שלצדן מרמזות לעולם בעֶבְיָה מעוטרת בשלל צבעים ורקמה. נוסעת פרסייה מסתתרת מאחורי צ'אדור אפור, המסתיר תשעה קבין של נשיות ומגלה זוג עיניים עצובות גדולות. לידה צמד נשים אפגניות מכוסות מכף רגל ועד ראש בבֹּרְקָה תכולה ורק רשת צפופה שעל פניהן מאפשרת להן לנשום בכבדות ולראות עולם המסתתר מאחורי סורג. השוטרים הטורקים בחנו את החכמים הספרדים המתהלכים כאדוני הארץ בקוֹמֶבֶז פסים עשוי משי, מעליו גלימה שחורה ומצנפת חכמים לראשם. כמה מן הנוסעים לבשו גלימת כמרים או גלימת נזירים, אבנט בד רחב קשור למותניהם ולראשם תרבוש אדום או מצנפת של כומר קופטי מעוררת כבוד, שבה מתהדרים גם חכמי המזרח וספרד. לעומתם חבורת חסידים הילכה ברקידה כחבורת עורבי מדבר שחורים, חבושים מגבעות רחבי תיתורת ולגופם מעילים שחורים. הם פשפשו בזקניהם ובפאותיהם, כמחפשים אוצרות אבודים. הם נָדו בתפילה במקצב של אוהבים המזדווגים עם יצורי מעלה. הם ריחפו בעולמו של הקדוש ברוך הוא והתעלמו מהרעש מחריש האוזניים שסביבם.

רוכלים סודנים בגלימות לבנות כשל הכוהן הגדול משיטים לחלל ריחות של בוטנים קלויים ופניהם שחורות כשולי הקטר הנושף ומצפה לפרוץ לו נתיב אל השפלה, וקלסתרם מבהיק בשמן משחת קודש ממעלה הר הזיתים. הסודנים ניצבו תמירים ומוצקים כמינרטים והדיפו ריחות של מור ולבונה מִחֶצְרָמָוֶת והכריזו משפתיים דשנות במבטא אפריקני כבד: "בוטנים כוח ללילה, בוטנים כוח שמשון." מן הארובות הזעירות של מתקן הבוטנים, עלה עשן לבן של קטורת כמכריזות על בחירתו של אפיפיור חדש: HABEMUS PAPAM, והפיות סביב מזילים ריר מחמת ניחוחות הבוטנים הקלויים. גבריאלי הניח לרגע את ארגז העץ וקנה למזל-טוב חופן בוטנים חמים. בפניה אחרת ניצב מוכר הכעכים הגדולים והפריכים הרבודים סומסום, שאותו נוגסים בטבילות מדודות באבקת זעתר, צייץ הרוכל בקול צורמני והתחנן: "כֶּעֶפ סוּחוּן" (כעכים חמים!). מוכר ה'סוס', משקה שחור מריר, ומוכר ה'תמר הינדי', משקה חום חמצמץ, קרקשו במיומנות בצלוחיות נחושת 'צלצלי שִׁמַע'. זה וזה נשאו על כרסם כד חרס גדול, מוקף גושי קרח ועל חגורת הנחושת שלמותניהם תלויות כוסות שעברו מפה לפה באין שוטף. "הכוס לא שטופה", התלונן לקוח איסטניסט. "למה לא שטופה?" התגונן המוכר, "אני כל הזמן ממלא את הכוסות במשקה, אנשים שותים ושותים וכך הכוסות רוחצות את עצמן. רק היום משקה קר במטליק אחד, רבע גרוש, כולם שותים מאותה כוס ולא מתלוננים, מי אתה שתתלונן?!"

בעיר הענייה כל צמא הולך לִמְשָׁקִית, סָבִיל, הרהט הציבורי שמשרת עוברי דרכים, כדי לשתות חינם אין כסף מים דלוחים ובאותו מחיר להתענג גם על דיזנטריה הגונה, שתוצאותיה יורדות לנחל קדרון בואכה ים המוות.

מעבר לרחוב הולכים וקרבים קולות של הלמות תופי דוד ותרועות חצוצרה, טרומבונים עמומים וצלילי פיקולו גבוהים של תזמורת המצעדים של הצבא הטורקי, שבאה להנעים נגינות לצליינים הנפרדים מעיר הקודש. מאחוריהם מחלקה צבאית הצועדת לצלילי המארש. החמורים לא נשארו אדישים לצלילי הטרומבון והחצוצרות ופתחו בנעירות בהלה, שהעירו לחיים שכווי אדום כרבולת שאינו מבחין בין יום ובין לילה.

הנוסעים נחפזים לתפוס מקום בקרונות הרכבת הדחוסים. סבל חרוץ נטל את ארגז העץ הגדול מעל כתפו של אלכסנדר אלכסנדרוביץ ופילס דרכו בין ההמון. הגביר הרוסי רץ בעקבותיו של הסבל כדי להדביק אותו ולהגן על רכושו. סבטלנה פבלובנה נשאה בצמוד לחזה שלה את לְנֶה הקטנה ונגררה אחרי בעלה בשארית כוחותיה, נושמת ונושפת בכבדות. לְנֶה פקחה לרווחה את עיניה התכולות, נדהמת משפע הצבעים, מהקולות הצורמים ומהריחות העזים שהתפרצו אל דרכי הנשימה. החשש שמישהו יזהה את המתחזה היהודי הלך וגבר למראה תנועת אנשי הצבא והמשטרה ושוטרי הַחֶרֶשׁ שמילאו את הטרמינל.

דיליז'אנסים רתומים לסוסים לבנים, שחורים ואדומים, המתינו עד בוש בפתח התחנה. כל רכבת שיצאה לדרכה הותירה מאחור את בעלי העגלות הממורמרים, שפרנסתם הלכה ונשמטה מידם. חיילים טורקים, נושאי רובים מכודנים, הורידו זה עתה מן הקרון עריק נוסף, פֶּ'רָאר, שברח משירותו הצבאי בחולות סיני, שם חופרים חיילי הסולטן תעלות וסוללים מסילת ברזל להובלת גייסות, שיילחמו, בהדרכה גרמנית, בצבא הבריטי. חיילי הסולטן, מזי רעב וצמא, נחשפו ללהט המדבר ביום ולקור מקפיא עצמות בלילה. מזונם היחיד הוא פת קיבר מסובין, לחם עבש ושובר שיניים. כדי לשבור את רעבונם, האומללים טובלים את גושי הלחם הקשים במים מוכים דיזנטריה, ועד מהרה בטנם צבה כילד בארצות הרעב, שגופו מצומק ורק בטנו נפוחה כאישה שכרסה בין שיניה. מוכי כפן, מצומקים כשלדים ועיניהם קרועות לרווחה, מתים בהמוניהם, וחול המדבר מכסה אותם כאישה מורדת המסתתרת מאחורי רעלה.

הציידים, החמושים ברובים מיושנים, תרו אחר עריקים ומשתמטים שחיפשו מקום ברכבת שתוביל אותם אל נמל יפו, ממנו יפליגו לארצות החופש שמעבר לים, שם מצויה הפרנסה ומובטחים להם חיים של שקט וביטחון אישי גם בימי המלחמה. היו שהתחזו לנשים זקנות ועטו רעלה שחורה, ורק רשת דקה אפשרה להם לנשום ולראות במטושטש את ידם הקשה של הלוכדים. היו שהתחזו לישישים והדביקו על לחייהם זקן לבן, שירד על פי מידותיהם בעוד פניהם צעירות ובלי קמט. לוכדי העריקים קלטו במבט אחד את

המתחזים, התעלמו ממי ששימן את כף ידם בבישליק כסף עובר לסוחר. כציידים מיומנים חשפו את פניהן של כל הנשים המכוסות רעלה וראה זה פלא: בעלי השפמים העבותרים שביניהן נחשפו ברבים לקול צחוקם של הנוסעים, כי מי לא יצחק למראהו המגוחך של גבר אימתני משופם בלבוש אישה זקנה. עתה הגיע תורם של בעלי הזקנים, שלא שמעו על מתן בקשיש, בסתר או בגלוי. לוכדי העריקים נעצרו לידם ומרטו ברוחב לב ובשמחה את זקנם. נוסע כאוב, שזעק עד לב השמים, ניצל. נוסע מתחזה הותר בידי הלוכדים את זקנו המזויף ונלקח אחר כבוד. העריקים שנלכדו הולקו בו במקום על גבם החשוף בהצלפות מגלב שורקניות, שהותירו את עקבותיהן הבלתי נמחים. המוכים זעקו ואין מושיע. חפציהם הושלכו מהקרן והם נקשרו זה לזה בחבל ארוך, כבני ישראל הגולים אל נהרות בבל.

"רק אללה ברחמיו יוכל לעזור לארץ הזאת", לוחש האימאם לשכנו היהודי, אברך משי הדובר ערבית במבטא אידי, "החיים כאן באל-קודס אינם שווים יותר מקליפת השום, שגם מחירו מרקיע שחקים. פעם אמרנו: 'יום עֶסל (דבש) יום בֶּסל (בצל)', והנה גם הבצל בימים אלה יקר המציאות. בשער יפו, ליד הקישלה, הועלו הבוקר על גרדום מאולתר שני עריקים שנמלטו מן השירות בסיני ולא היה לאל ידם לשחד את השופטים, את השוטרים ואת התליינים. גורלם נחרץ במשפט שדה זריז שנמשך פחות מחמש דקות. בשער שכם נתלו לפני יומיים שני פלחים, שברחו אל שדות המזרע ואל עדרי הצאן שלהם. רק צופים מעטים התקהלו לראות את התליינים מעלים אנשים צעירים על הגרדום. ביקשתי מן הנידונים למוות שברגע האחרון לחייהם יעלו את שם אללה ומוחמד נביאו על שפתותיהם, אך הם חתמו את פיהם ורוח כפירה נשבה מהם. אימהות זעקו על אובדן ילדיהם – ואין מושיע. סביב הגרדום התקהלו קבצנים, חלכאים ונדכאים, שברי אדם, כרותי גפיים ושתומי עין, מוכי שחין, יחפים וקרועי בגדים, שאפילו הצבא הטורקי מאס בהם. לבם של אלה אדיש למראה גוויות המיטלטלות ברוח בבאב אל ח'ליל, הלוא הוא שער יפו, או בבאב אל עמוד, הלוא הוא שער שכם. הם קרקשו בקופסאות פח והושיטו יד לנדבה בקריאות זעקה: 'צדקה תציל ממוות, צדקה תציל ממוות', 'אללה יעתיכ', 'יתן לך אלוהים. האימהות השכולות יודעות כי הצדקה כבר לא תציל ממוות את הבן

היקר שלהן, שגופו נד על עמוד התלייה, ומוכי הגורל בשלהם, ממשיכים לנקר במוחותיהן של האימהות: 'צדקה תציל ממוות! צדקה תציל ממוות!' אחים יקרים, דעו לכם, כי מי שלא נתלה היום, ימות מחר בחולות סיני ולא יובא לקבר. מי שלא מת בחולות סיני ימות מכולרה."

איש אינו מגיב לדבריו של האימאם הרוחני מזעם, מחשש שמרגלים ומלשינים בשירותו של הסולטן יביאו את דיבתם רעה. האברך לוחש לאימאם בפה מסריח משום: "אומרים, כי אכילת בצל מצרי שלם ושני שיני שום ושתיית קנקן מים לאחריהם הם סגולה בדוקה נגד מגפת הכולרה."

"אך לריח השום והבצל אין תקנה," מעוות האימאם את פניו, "אני שונא להספיד הלוויות שבהן המנוח מדיף ריח של בצל ושום."

"כבוד האימאם," אומר האברך, "בדבר אחד אין מחלוקת בין יהודים לערבים, שהפרנסה המכניסה ביותר בירושלים בימים אלה היא פרנסת הקברנים. ידיהם של הקברנים היהודים והמוסלמים מלאות עבודה יותר מכל בעלי מלאכה שאין דורש להם בימי משבר אלו."

"מי אמר שאין פרנסה בירושלים? אל תזלזלו בעושי מצבות שביד אמן חורטים על אבן את שם המנוח ומוסיפים לו תארים של צדיק בדורו," מגחך האימאם וכמו לאשש את דבריו נשמע קולו המסתלסל של המואזין מהר הבית על רקע צלצול פעמוני כנסיית הקבר, שאליהם הצטרפו עוד פעמונים, עד שהיו לרקוויאם לעיר שעתידיה מאחוריה. למשמע דבריו הקשים של האימאם, מצטרף לשיחה גם יפם, הנזיר הפרבוסלבי בכנסיית 'השילוש הקדוש' במגרש הרוסים, המלווה לנמל יפו את אחרוני הצליינים מרוסיה. ליטף הנזיר את תלתלי הכסף שבעורפו, הביט כלא מאמין באלכסנדר אלכסנדרוביץ, והטיף במבטא פטרבורגי את דרשתו שעליה חזר אין ספור פעמים: "דורוגי דרוזיה, חברים יקרים, למרות הסבל, הרעב והמגפות בירושלים, יש תקווה לעיר הזאת. עדיין נולדים תינוקות בירושלים ובפלסטינה כולה, כי לא ניחם אלוהים בעשותו את האדם." אלכסנדר חש שהנזיר זיהה אותו כאותו יהודי המוכר תשמישי קדושה נוצריים ברחבת 'השילוש הקדוש' במגרש הרוסים. הוא רוצה להתערב

בשיחה ואינו מעז. "והמשכיל בעת ההיא ידום, "לוחש גבריאלי לאוזנה של מזל-טוב היושבת לצדו.

כשהגיעו צידי העריקים לקרון שישבו בו אלכסנדר, סבטלנה ולנה הקטנה, הדם ירד מפניו אל כפות רגליו. רעד אחז בכל גופו. הוא חשש שאחד הצליינים או הנזיר יִפִּים, המלווים את הצליינים לנמל יפו, יסגירו אותו לציידים. משהתקרב השאווִיש [הסמל] עד לטווח נשימה, אלכסנדר העמיד פנים שאינו מבין טורקית, ערבית, עברית, ספניולית או אידיש, ככל בן ירושלים מצוי. הוא גלגל מעט משפטים חסרי משמעות במבטא רוסי והציג בפני הציידים את הפספורט הרוסי החדש ובו תמונתם של גוספדין אלכסנדר אלכסנדרוביץ, גוספז'ה סבטלנה פבלובנה ובתם בת השנה לְנָה בזרועות אִמָּה.

"אני נשבע באללה שפניו של הרוסי הזה מוכרים לי פה מירושלים. אני כמעט בטוח שכבר פגשתי בו. מי יודע אם הוא לא מתחזה?" אומר השאווִיש הטורקי לחברו, והנזיר מתאפק שלא לצחוק בקול. כאמן קסמים שלשל גבריאלי לכיסם של שני צידי המשתמטים מג'ידי כסף לכל אחד מהם. לוכדי העריקים, שחשו במטבע המשתלשל לכיסם, עברו לדום והצדיעו לאציל הרוסי ואמרו: "אדוני, זִיאָרָה מְקַבּוּל, תתקבל ברצון תפילתך ליד קברי הקדושים בארצנו הקדושה. סע לשלום לעירך." כשחלפו מעל פניו הוא הביט במבט מלא הוקרה ותודה בנזיר הרוסי ובצליינים שלא הסגירו אותו, נשא עיניו אל קרעי העננים שנעו בשמים הגבוהים והודה לאלוהי אבותיו שמבחן זה עבר עד כה בשלום.

[ח]

מנהל התחנה הניף דגל ירוק והרכבת יצאה לדרכה בצפירות עזות. הרציף התמלא עשן שחור מהול באדים לבנים של קיטור. סבלים אחרונים ירדו במרוצה מן הרכבת שהחלה נעה לאֶטָה בשקשוק גלגלים. מנהל התחנה, עב בשר וקצות שפמו כשני זנבות עכבר

נישאים אל על. מדיו מצוחצחים ומצחייתו האדומה משווים לו מראה של אדמירל הצי הטורקי, שנשלח לכבוש את מלטה ושב על עקבותיו בידיים ריקות, והכריז: 'מלטה יוק', אין מלטה. מנהל התחנה שרק שריקות עולות ויורדות עד שלחיו התאדמו והתנפחו ככדור פורח. התחנה התמלאה והתרוקנה חליפות כבית הלוויות בימי כולרה. רגע אולם הנוסעים היה מלא על גדותיו אנשים, נשים וטף, ורגע ריק מקיר לקיר. שובל עשן שחור והדים מהבילים מדוד הקיטור נשרך מאחורי הרכבת ומילא את הרציף עד מחנק.

מזל-טוב לחשה לבעלה: "גבריאלי, מיו מארידו קרידו, בעלי היקר. אני כל כך נרגשת. הלב שלי דופק כמו גלגלי הרכבת. פעם ראשונה בחיי אני נוסעת ברכבת. פחד מוות הרגשתי כשצידי העריקים חשדו בך. לא הייתה מאושרת ממני היום כשנסענו בדיליז'אנס מביתנו לתחנת הרכבת. חשתי כמו סינדרלה, שאני קוראת עכשיו. כשנסענו במרכבה הרתומה לשני סוסים לבנים שהעלתה תימרות אבק בדרכי ירושלים המאובקות. כל כך אהבתי את מראות ירושלים – את כיפותיה, את צריחיה ואת גגותיה האדומים. יפה היא ירושלים בעיניי וקשה עליי הפרדה מקבריהם של אבא ואימא על הר הזיתים. אפילו מצבה לא הקמנו עדיין על קבריהם, ומי יודע מתי נוכל לכבד את זכרם ולהקים להם מצבה. כשעברנו ליד טחנת הרוח היוונית ואחר כך ליד טחנת הרוח של מונטיפיורי בימין משה חשתי את עצמי גבוהה יותר אפילו מכנפי טחנות הרוח."

"כן קרידה", לחש לאוזניה, "אנחנו נוסעים עכשיו באנייה לאודסה ומשם ברכבת לסמרקנד ולבוכרה העשירה. תוך שנים אחדות נתעשר ונחזור לארץ הקודש. נבנה בית גדול לתפארת ונקנה דיליז'אנס פרטי עם עגלון שיטפל בסוסים באורווה הפרטית שלנו. ממרומי הדיליז'אנס נסתכל על תושבי ירושלים ונשליך מטבעות לעניי העיר," עודד את רוחה. "נקים גם מצבות על קבריהם של ההורים שלך – חכם אלפנדר-הכהן ושרינה, הנאהבים והנעימים."

"מצבות מהודרות, נכון?"

"מהודרות מאוד."

"בתחנת הרכבת ראיתי את העגלונים מתחננים לפני הנוסעים שייסעו בדיליז'אנס ולא ברכבת. מסע של יומיים במקום שעות אחדות. הם נראו אומללים והסוסים שלהם מצומקים, עור ועצמות."

"אני במקומך, קרידה," סינן גבריאלי מתחת לשפמו, "לא הייתי מרחם על ה'בַּלְעַגְאִלִּס', העגלונים שמתעללים בנוסעים האומללים. הם הפכו את הנוסעים לדוחפי עגלות בדרך לירושלים... וזאת בנוסף על מחיר נסיעה מופקע ודמי מעבר לבריונים של החאן של באב אל ואד, הקוראים לדמי מעבר בלשון נקיה: 'דמי כוס קפה' ומגישים לך קפה דלוח במחיר יקר. בעליות לירושלים יורדים הנוסעים המותשים בפקודתו של העגלון ודוחפים את העגלה העמוסה במעלה הדרך מבאב-אל-ואד ובמעלה הדרך מקולוניה-מוצא בואכה ירושלים. במקום שהעגלה והסוסים יובילו את הנוסעים, הם נאלצים לדחוף את העגלה ולהגיע לירושלים שבורי גב ומותן. מזל שלא נדרשים לשאת על גבם את הסוסים ואת העגלון גם יחד. שלוש פעמים נסעתי בעגלה – פעם ראשונה, פעם אחרונה ופעם מיותרת. משכתי כאב גב במשך חודש ימים כמזכרת עוון מהנסיעה ומידו הקשה של העגלון המצליף בסוסים העלובים ומוכן להצליף גם בנוסעים. משמים שמעו את תחינות הנוסעים והפילו על העגלונים את מכת הרכבת והאבטובוסים. מה פלא שבבתי כנסת בירושלים עולים לתורה ומברכים 'ברכת הגומל' ו'ברוך שפטרנו מעונשו של זה'. כך יבינו העגלונים, שהבישליק אינו צומח בקצות השפמים שלהם. לבי אומר לי, שכשנשוב לירושלים אחרי כל המלחמות וכשהאנגלים יכבשו את ארץ ישראל וישלטו בה, כבר לא נראה דיליז'אנסים רתומים לסוסים. אבטובוסים גדולים, מפוארים ומאווררים ייסעו בדרכים סלולות באספלט ורכבות אקספרס ידהרו על מסילות הברזל, כמתקנות שבערי אירופה. מספרים כשסר משה מונטיפיורי הגיע לירושלים לפני סלילת מסילת הברזל לירושלים, חסכו ממנו את טלטולי הדרך, ויתרו על דיליז'אנס, קשרו ערסל בין שתי פרדות דמשקאיות חזקות במיוחד והשר מונטיפיורי הישיש, כבד בשר ומפונק, התערסל לו להנאתו בין שתי פרדות, נים ולא נים, עד שהגיע לירושלים ושומרי ראש חמושים ליוו את שיירתו לירושלים והרחיקו כל חורש רע," אומר גבריאלי לקול שקשוק הרכבת והצפירות החוזרות ונשנות, שבאו להרחיק את עדרי הצאן מן המסילה.

מזל-טוב, אישה צעירה בת ארבע עשרה בסך הכול, הייתה נרגשת מנסיעתה הראשונה ברכבת. היא הצמידה את שפתיה ואת לחייה לזגוגית חלון הרכבת עד שהיו לממרח בשר. היא נשאה בזרועותיה את חנה התינוקת. שעורה צחור ועיניה בגון האזמרגד. נראה שחלב האם השופע משדיה המלאים מזן אל זן עיגל את פני חנה הקטנה וטבע שתי גומות צוחקות בלחייה, שהשתלבו היטב עם עיניה הזורחות. חנה בכתה כשגבר עליה הרעב או למשמע צפירות הרכבת, אך לרוב היא שמחה וצחקנית ומשעשעת את הצליינים הרוסים החוזרים עם אש הקודש לכפריהם. הם נועצים עיניהם בתינוקת היפהפייה, אך השתויים שבהם מתנודדים כספינה בלב ים וחושקים דווקא במזל-טוב.

הצליין שישב מולם לא הפסיק לנעוץ מבטים חומדים במזל-טוב, בעיקר כשחלצה שד להיניק את חנה. היא השפילה מבטה כדי שלא להיתקל בו. לבסוף הצליין גם פצה פה: "דְּבוּשְׁקָה, שמי גִנְדִי. יש לך בת יפה, אבל את יפה שבעתיים," החניף הצליין. דמו של גבריאל געש. הוא ניסה להשתיק את הרוסי השתוי כלוט: Ты говоришь ерунду (אתה מדבר שטויות!).

"יירי (יהודי), ממתי אתה נעשית רוסי? זָקֵן רוסי וחליפה רוסית לא יעשו אותך רוסי. ביפו אני כבר אסגיר אותך לגוברנאטור של יפו ואקח לעצמי את אשתך היפה. מילה של גִנְדִי שווה זהב." גבריאל הבין כי צרה צרורה מחכה לו ביפו. לאחר מחשבה קצרה החליט לפעול. "אני נולדתי בפלסטינה, אבל אבות אבותיי נולדו ברוסיה. למה לנו להתווכח?" אמר לו גבריאל ברוסית שוטפת במבטא ארצישראלי גרוני, לתדהמתו של הרוסי.

הגשם טפטף לאטו וליקק את זגוגיות החלון. הצפירות שחזרו ונשנו העירו את התינוקת שפקחה זוג עיניים ירקרקות גדולות, הביטה שמאלה וימינה ופרצה בבכי. מזל-טוב נשאה אותה בזרועותיה וקירבה לפיה של הפעוטה את פטמת השד. מזל-טוב אָם צעירה, נערה שהקדימה להבשיל, דקת גזרה, אך שדיה מלאים מזן אל זן. התינוקת מוצצת בקול ועוצמת את עיניה עד לצפירה הבאה של הרכבת.

"מי הקים את הרכבת?", שואלת מזל-טוב, "כמה רעש עושים השקשוקים והצפירות והעשן ממלא את הריאות."

'על יוסף ביי נבון כבר שמעת?'

"וכי מי לא שמע? אומרים כי הוא עשיר לא פחות מהבנקאי ואלרו ומקוקיה העשיר."

"סיפרו שקוקיה היה חירש. יום אחד לחש בנו לאוזן ימין של אביו: 'אבא, תן לי חמישה בישליק'. קוקיה משיב: 'יא איבני, תעבור לאוזן שמאל'. עובר הבן לאוזן שמאל ואומר: 'אבא, תן לי עשרה בישליק'. פניו של קוקיה האדימו כסלק ואמר לבנו: 'יא איבני, תחזור תחזור לאוזן ימין'. כגודל עושרם כך מידת חסכנותם."

"להם יש ארגזים של מטבעות זהב וכסף ואנו נלחמים על כל פֶּאָרָא חסרת ערך."

"למה שלא ילמדו מאהרון שלוש שנתן קרקעות באשראי ובנה את נווה צדק?"

"ומה עם הרכבת?"

"לא אשכח את החגיגה הנפלאה שנערכה לרכבת הראשונה שהגיעה לירושלים. תזמורת של הצבא הטורקי ניגנה מארש, שירי לכת. רובאים צועדים בסך לצלילי התזמורת, שבכל יום ראשון מנגנת להנאתם של תושבי ירושלים בגן אל מנשייה לא הרחק משער יפו, בניצוחו של המנצח קובלסקי. המנצח הניף את חודי שפמו הרוסי, שאורכם לא נפל מאורך שרביטו של המנצח טוסקניני בלה-סקאלה במילאנו. המנגנים צעדו הלך ושוב לקול רעם התופים והחצוצרות וכל אימת שנגן המצלתיים הקיש בשתי צלחות הנחושת, הצועדים המבוהלים החליפו צעד וקול הצחוק נשמע בארצנו. מביני דבר ניסו לנחש אם מדובר במנגינות טורקיות או רוסיות או בעיבוד מטורף של קובלסקי. בקהל הרב היו בוכרים כרסתנים ונהנתנים לבושים ג'ומָה ססגונית וכיפת קונוס מוזהבת על ראשם, רקדו, שרו ותופפו על הדוֹיָרָה ונשים בוכריות בשמלות משי פרחוניות רקדו בהנפת שרוולים רחבים. תימנים שדופים וחריפים כפלפל, שזקנם מדובלל ופאותיהם מסולסלות, תופפו על פחי נפט ריקים ורקדו בצעד תימני. כורדים

רחבי גרם בשרוֹנָאֵל, שהכפיל ושילש את מידות האגן שלהם הגדול ממילא, הכו בדרבוקות חרס וחיללו בזוֹרְנָה, חליל עץ מונוטוני, ונשיהם מחרות מחזיקות אחריהם בַּדְבָּקָה סוערת, בנפנוף מטפחות וביילל צהלולים. תלמידי ישיבה ורבניהם ממאה שערים כרכו במחול חסידי ושרו את 'שיר הכבוד' ונשיהם החסודות הדוחפות לפניהן עגלה עמוסה ובטן מלאה. כל בני ירושלים, זקן וטף, יהודים, נוצרים ומוסלמים, כוהני דת של כל הדתות, קונסולים, החכם באשי בגלימת זהב ולצדו בצלאל מבשוב הקוֹנָאס, המלווה האישי, לבוש בחליפה של חיל היאניצ'רים ומטה גדול בעל גולת כסף בידו. הולם במטהו על המרצפת ומכריז בקולי קולות: 'ותנו כבוד לתורה'. תינוקות של בית רבן וסתם תינוקות הובאו כדי לחזות בפלאי הקִדְמָה – קטר שחור סבר, שמגיע אל עיר הקודש ירושלים תיבנה ותיכון תוך פחות מארבע שעות וגורר אחריו חמישה קרונות. עוד יבואו ימים שנוכל לנסוע ברכבת מירושלים לאיסטנבול ומירושלים לאלכסנדריה.

פלחים ומסטורות, שמילאו את הקרונות בתיבות ובסלסילות ריקות, השתלטו על כל סנטימטר פנוי. צחנה של פירות וירקות רקובים עמדה בחלל הקרון הדחוס לעייפה. גם אוויר לנשימה בקושי נותר. בכפר בתיר ירדו פלחים ומסטורות מן הקרון והותירו אחריהם שאריות של פרי וירק שנרמסו תחת רגלי הנוסעים. בכל כמה עשרות קילומטרים שבו ומילאו עובדי הרכבת את דוד הקטר במי מעיין זכים מבארות העמק שבין הרי יהודה. הרכבת נעצרה בחריקת בלמים עד שהמים בדוד הקטר רתחו והפכו לקיטור שמשך את הקרונות הלאה לכיוון השפלה.

"גבריאֵל קרידו, "לוחשת מזל-טוב.

גבריאֵל פיטם את מקטרתו בעלעלי טבק, הצית את המקטרת ושיגר עמוד עשן דרך חלון הרכבת, עשן שנבלע בתוך אדי הקיטור ועמוד עשן סמיך שפלט הקטר ואמר:

"לה פִּרְלָה, פנינה שלי, אנא הקפידי לקרוא לי אלכסנדר או סאשה ואני אקרא לך סבטלנה או סבטה. מה רצית לספר לי?"

"כל הנוסעים ישנים. אינך צריך לדאוג. רציתי לספר לך כי קראתי ב'הצבי' של אליעזר בן-יהודה, כי יש מלומדים, המכנים את הרכבת

'מִסָּע קִיטוֹר', 'מְרֻכָּבַת בִּרְזֵל', מְכֻנֶּת קִיטוֹר, ואף שִׁמְעֵתִי אֹמְרִים 'עֲגֵלַת אֵשׁ' ו'רֶכֶב אֵשׁ', "אֹמֶרֶת מִזֵּל-טוֹב בַּעֲוֹדָה נֹגֶסֶת פֶּלַח שֶׁל תְּפֹחַ זָהָב מִפְּרֹדְסֵי יָפוֹ, שֶׁזֶרְתָּה עָלָיו קוֹרֵט מֶלֶח.

"קִרְיָדָה, יוֹשֵׁב אֲדוֹן אֲלִיעֶזֶר בֶּן-יְהוּדָה בְּבֵיתוֹ בִּשְׁכֻנַּת הַחֲבָשִׁים, כְּבוֹדוֹ בְּמִקְוָמוֹ מוֹנַח, נִהְנֶה מֵהַתּוֹאֵר 'מִחְדָּשׁ הַלְשׁוֹן הָעִבְרִית' וּמִפְקִידָה לִפְקִידָה מִמְצִיא חִידוּשֵׁי לְשׁוֹן. הוּא קָרָא ל'עֲגֵלַת הָאֵשׁ' בִּשְׁם הַמוֹזָר 'רֶכֶבֶת'. לֹא אֶתְפַּלֵּא אִם הַמַּחֲלָה הָאֲנוּשָׁה הַזֹּאת 'רֶכֶבֶת' תִּיקָלֵט עַל-יְדֵי חוֹבְבֵי לְשׁוֹן עֶבֶר... מֵאִיפָה צִמְחָה הַמִּילָה הַמוֹזָרָה 'רֶכֶבֶת', אִם לֹא מִמְשַׁפַּחַת הַמַּחֲלוֹת, כְּמוֹ שַׁחֲפַת, גִּרְבַּת, גִּרְדַּת, גִּזְזַת, גִּרְעֵנֶת, אֲדַמַּת, חֲצַבַּת, רֶכֶכֶת, בְּהֶקֶת, דִּלְקַת, נִזְלַת, שְׁעֵלַת?" כֹּל חִידוּשֵׁי הַלְשׁוֹן הָעִבְרִית, מֵאֵז בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְעַד יְמֵינוֹ, מִיּוֹחֲסִים לֹאֲלִיעֶזֶר בֶּן-יְהוּדָה, עוֹרֵךְ 'הַצִּבִּי', הַעוֹשָׂה בַּעֲיֵתוֹנוֹ נִפְשׁוֹת לְכָל חִידוּשֵׁי וּבִינָתִיִּים הוֹלְכִים וּמִשְׁתַּכַּחִים עִמֵּיתֵינוּ נְסִים בְּכֹר, בְּרוּךְ מִיִּטְרָאֲנִי וְיוֹסֵף הַלֹּוִי, שֶׁמִּקְדִּישִׁים חַיִּיהֶם, כְּמוֹתוֹ, לַהֲחִיֵּאת הַלְשׁוֹן הָעִבְרִית. תּוֹפְתֵעִי לִשְׁמוֹעַ כִּי הַמְשׁוֹרֵר חַיִּים נַחֲמָן בִּיאֲלִיק חִידָשׁ פִּי כְּמָה יוֹתֵר מִיָּלִים בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִית מֵאֲלִיעֶזֶר בֶּן-יְהוּדָה, שֶׁהָכֹל מֵהַלִּלִּים וּמִשְׁבַּחִים. אֲבוֹתֵינוּ בִּסְפָרָד וּבִמְזֹרַח יָדְעוּ עִבְרִית עַל בּוֹרִיָּה. הֵם הִתְפַּלְּלוּ בַּעֲבֵרִית וְקָרְאוּ בַּתּוֹרָה וּבִשְׁאֵר כְּתָבֵי-קֹדֶשׁ בַּעֲבֵרִית. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כָּתְבוּ פִּיּוּטִים, דְּבָרֵי הַגּוֹת וּפִירוּשִׁים בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִית, כִּי קוֹרְאֵיהֶם שִׁלְטוּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. הַקֶּשֶׁר בֵּין יְהוּדִים לַיהוּדִים מִמְּחֻזּוֹת שׁוֹנִים הָיָה וְעוֹדֵנוּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

שׁוֹאֵף גִּבְרִיאֵל מֵהַמְקַטְרֶת הַמַּעֲוֻקֶּלֶת שֶׁלּוֹ וְנוֹשֵׁף עֲמוּד עֵשֶׂן דֶּרֶךְ נַחֲרִיו וּמִטָּה אֹזֵן לַדְּבָרִיָּה שֶׁל מִזֵּל-טוֹב: "עַל אֶחָד הַפְּשָׁקוּוִילִים שֶׁנִּתְּלוּ בַּמָּאָה שְׁעָרִים קִרְאֵתִי שֶׁתִּיאֹדוֹר בְּנִימִין זָאֵב הִרְצֵל לֹא יָדַע אֵת לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ עַד יוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן וְהִטִּיל סֶפֶק אִם בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ יְהוּדִי אֶחָד הַיּוֹדֵעַ מִסְּפִיק עִבְרִית כְּדֵי לִקְנוֹת בַּעֲזָרָתָה כְּרִטִּיס נִסְיָה בִּרְכֻבָּתָה. אֹמְרִים כִּי הִרְצֵל נִסָּה לִלְמוֹד עִבְרִית לֵלֵא הַצִּלְחָה גְּדוּלָּה," חוֹשֶׁפֶת מִזֵּל-טוֹב אֵת שִׁנְיָה הַצַּחֲרוֹת וּפּוֹרְצַת בַּצַּחוּק רֵם, שֶׁהֵעִירוֹ מִשְׁנָתָם וּמִשְׁכּוֹ אֵת תְּשׁוּמַת לִבָּם שֶׁל כְּמָה מִן הַצִּלְיָנִים הַנוֹסְעִים אֲתָם בִּקְרוֹן. הִיא חֲדָלָה לַצַּחוּק מוֹל הָעֵינִיִּים שֶׁנִּנְעָצוּ בָּהּ. הִיא אִימָצָה אֵת חֲנָה הַקֶּטְנָה לַגּוֹפָה וְחֲלָצָה שֶׁד מִתַּחַת לַרִּידִיד שְׁכִיסָה אוֹתָהּ. חֲנָה

ינקה בשקיקה ובחנה את סביבתה בעיניה הכחולות, כמאשרת בילדי העולם.

"הנה הקטנה שלנו כבר עצמה את עיניה ונרדמה," מצמידה מזל-טוב את חנה אליה. "אני נושמת את התינוקת היפה שלנו, דִּי גולזְרִיסָה, הריחנית, ואני חשה עונג עילאי. מה אתה חושב קרידו, האם נחזור בריאים ושלמים לירושלים? האם כל האנשים, הנשים והטף שנופפו במטפחות לבנות בתחנה ישובו וייפגשו? האם אחיי שגויסו לצבא הטורקי יחזרו מסיני בריאים ושלמים?" לוחשת מזל-טוב בדאגה. אני דואגת גם לגורל אחיי הקטנים שמצאו מקלט בבית היתומים, שאין בו בימים אלה לחם לאכול ובגד ללבוש."

"עדיף בית יתומים דל ומעט תורה על חיי רחוב החשופים לסכנות. ילדי רחוב עוברים מפח אשפה לפח אשפה כדי למצוא קליפות של תפוח אדמה, תפוח זהב או פת לחם עבשה. המגפות והרעב קוטלות צעירים וזקנים. יש יותר מתים מנולדים. כוהני הדת עוד מעיזים לומר בדרשות שלהם כי כל ילד שנולד בימים אלה מביא עמו את הבשורה כי לא ניחם אלוהים בעשותו את האדם. גורלנו בידינו. הכול חרוט בקווים שעל כף ידינו. ריח אבקת שריפה וסכנה ההולכת וקרבה עומד באוויר." אומר גבריאל למראה הופעתם העלובה של החיילים הטורקים היושבים על רצפת הקרון ורוביהם החלודים תקועים ברישול בין רגליהם, כגבר חדל אונים.

"הביטי מזל-טוב בחיילי האימפריה העות'מנית, ששלטה על ארצות ועל עמים. בגדיהם קרועים, מוכתמים ומקומטים וכל כולם עליבות. אני מניח כי בחלומם הם מפליגים לסטמבול המהוללה שלהם, שם יאכלו כער סִימִיט מצופה בסומסום פריך ונימוח בפה, שנרדה זה עתה מן התנור הלוהט. יטבלו את הסִימִיט לתוך קערת קְאִימָאק, קרום שמנוני ומתוק, הצף על חלב-צאן, יאכלו בשקיקה ויותירו שפתיים לבנות ומלוקקות... ומה יש לאומללים הללו כאן בפלסטינה, מוכת עוני ומחלות? – קדחת, צרעת, גזזת, גרענת ו...רכבת, ועוד כמה קללות שירדו לעולם, ורק פיסת אֶק-מֶק, לחם מעופש ומעלה ירוקת, שאותו הם טובלים במים מזוהמים ובטנם מתנפחת ככדור רגל. אוכלים ומתים מבלי שהכובש ישתמש אפילו בכדור רובה אחד."

"קרידו, אל תשכח את מחלת הבקשיש. גיבורי הממלכה חומסים את התושבים בדרישת בקשיש."

"קרידה, הבקשיש מציל חיים. אסור להקל בו ראש. אם לא הייתי תוקע מג'ידי לכיסו של השאווּיש הטורקי גורלנו היה מר ונמהר. צריך להקים אנדרטה לכבוד הבקשיש, מקבלי ונותניו. בבוא היום יעמדו חיילי 'האיש החולה שעל גדת הבוספורוס' עם רוביהם המיושנים והחלודים מול האימפריה הבריטית שצבאה חמוש בתותחים, במכונות ירייה, במכונות משוריינות, בסוסים דוהרים ואפילו באווירונים הצופים מלמעלה על כל מערכות האויב. מצאתי כתוב ב'דואר היום' שהאנגלים המציאו מין רכב משוריין ההולך על שרשראות, נראה כחבית ושמו טנק. יורה פגזים מבלי שהאויב יכול לפגוע בו. קוטל בלי רחמים ויד האויב אינה יכולה להזיק לו. לאנגלים יש שפע של מזון ושתייה והגנרלים שלהם מלומדי מלחמה מנעוריהם. בצבאם משרתים חיילים מכל רחבי האימפריה ובהם אוסטרלים חובשי מגבעות חאקי רחבות תיתורה, סיקים הודים חובשי טורבנים ועל כולם עולים חיילי הגוֹרְקָה מְהֵרֵי הַהִימְלָאִיהַ שֶׁבִּנְפָּאֵל. עם של לוחמים אמיצים, שסימן ההיכר שלהם הוא פגיון הקוֹקָארי, שבו הם מחסלים את יריביהם מבלי להניד עפעף. אזרחי ירושלים האומללים יעמדו בתווך בין האנגלים לטורקים, ויהיו בשר תותחים. יזעקו ואין מציל. האנגלים יציבו תותחים על הרי ירושלים, כי ירושלים הרים סביב לה, ויפגעו בכל מטרה שיחפצו בה. ילדים, נשים, צעירים וזקנים ימותו במלחמה שאינה נוגעת להם וביתם הדל ייחרב לעולמי עד. 400 שנה מושלים כאן העות'מנים ולא עשו למעננו ולמען אבותינו דבר, חוץ מתחנות הרכבת בירושלים ובמבואות יפו ומגדלי שעונים, שהציבו ברחבי האימפריה לכבודו של הסולטן עבדול חֶמֶיד השני, לציון 25 שנים לשלטונו, הם לא עשו דבר."

"ומה עם הקישלה בעיר העתיקה?" שאלה מזל-טוב, "זאת לא תרומה של הטורקים?"

"תופתעי לשמוע כי מוחמד עלי, שכבש את ארץ ישראל ושלט בה עשר שנים, הוא שבנה את המבנה כארמון קיץ. העות'מנים הפכו אותו לכלא אימתני. הם הותירו את ארץ הקודש שוממה ומנוונת, עם

ביצות מוות. לתושבי הארץ אין מקורות פרנסה, והיהודים חיים על 'חלוקה', נדבות עלובות של יהודים טובים בגולה, שרובן הולכות לכיסיהם של הפקידים, האמרכלים והשד"רים. הספרדים שולחים שליחים למגרב כדי לאסוף תרומות למען אחיהם העניים בירושלים, והמוגרבים בירושלים לא זוכים לפרוטה שחוקה מכספי קהילתם בצפון אפריקה, ונאלצים לקבץ נדבות ליד הכותל, בעיר שאין לה מה לתת. מה פלא, שרבי דוד בן שמעון, רבם של המוגרבים, פרש מהעדה הספרדית והקים את 'מחנה ישראל', שכונה לתפארת שקדמה לנחלת שבעה."

"קרידו", אמרה מזל-טוב בקול רועד, "אבא שלי עליו השלום אמר תמיד כי בן אדם צריך להאמין במשהו. בלי אמונה אין תקווה. אני פוחדת מהמלחמה בין האנגלים לטורקים. כדורים ופגזים יהרגו חפים מפשע. אני דואגת לחנה הקטנה שלנו. תינוקת בת פחות משנה. תראה איך היא מביטה בנו בעיניה התכולות ובוטחת בנו. מחייכת ומאושרת ולא יודעת שאנו חיים בעולם מטורף. אני מודאגת מגורלם של הצעירים שלא ראו דבר בחייהם, והמוות מצפה להם. מוות של רעב, מחלות ואש תותחים, מה יהיה קרידו?"

"מה את דואגת? אומרים כי 'משך החיים הוא מסע אל המוות'. את הטובים מאתנו חוטף המוות. בתכריך אין כיסים ושום אדם לא לקח אתו עד היום אפילו בישליק אחד."

"מי יודע מה מצפה לנו ולחנה היפה שלנו? היא חשה שאנו מדברים עליה והיא צוחקת עם השן האחת הצומחת בפיה."

"קרידה, עדיין מחכות לנו הפתעות בדרכנו מירושלים לנמל יפו. מי יודע מה הרעים האלה זוממים ביפו עצמה. מי יערוב לנו שבאנייה הרוסית לאודסה לא יתנכלו לנו ואחר-כך ברכבת שתוביל אותנו למחוזות בוכרה."

"ומה יקרה גבריאלי, אם לא נמצא כסף או לחם בסמרקנד ובבוכרה? מה יקרה אם נרעב ללחם? איך נגדל את חנה שלנו? ממה אנו נחיה? אין לנו תקווה בירושלים ומי יודע אם יש לנו למה לקוות בסמרקנד ובבוכרה. לבי אומר לי שאם היה זהב ברחובות בוכרה,

למה יהודים בוכרים עולים לארץ ישראל ומשאירים אחריהם אוצרות אופיר אלה. קרידו, אולי גם אתה תמים לא פחות ממני?"

נפלה שתיקה. חנה פרצה לפתע בבכי ונצמדה לשד של אמה. היא ינקה בשקיקה ועיניה הולכות ונעצמות. החלב חלחל מזוויות פיה והיא נרדמה. שפתיה נעות וקולה לא יישמע. גבראל ממשיך ללחוש לאוזניה של מזל-טוב: "הטורקוס, יקצר אלוהים ימיהם, סוללים מסילות ברזל להובלת צבא... טוב שאנחנו בורחים מכאן. עוד מעט תיפסק תנועת הרכבות לאזרחים, והרכבות יעבירו רק גייסות. כדי להסיק את הקטרים הם כורתים את כל יערות ארץ ישראל. הם כרתו עצי איקליפטוס שנטעו הבוכרים העשירים בשכונתם. בארץ יוקדת מחום השמש, העצים הם חבל ההצלה שלנו. האלון, האיקליפטוס, הברוש ואף עצי זית, חרוב ושקד נכרתים ומותירים לנו ארץ צחיחה שסלעיה חשופים ומסנוורים, בלי טיפת צל. הגשמים סוחפים את האדמה הפורייה מן ההרים אל הים הגדול. עם שאין לו כבוד לעץ סופו שייכחד, כי האדם עץ השדה."

הם ישבו שתוקים והביטו בנוף החולף על פניהם מלווה בתימרות עשן ובהבל דוד הקטר. ריח עז של גחלים שרופים חסם את דרכי הנשימה.

"קרידו, תראה איך הצליינים הרוסיים, שנושאים פנסי אש הקודש שקנו ממך, מאוהבים בחנה שלנו," הפכה מזל-טוב את השתיקה שנפלה ביניהם. "הם כל הזמן אומרים על חנה שלנו: 'קֶרְסִי'בִּיא... קֶרְסִי'בִּיא'. אני חושבת שהם אומרים שהיא יפה בלי עין רעה."

"כן, חנה שלנו באמת יפה בלי עין רעה...יש לה עיניים דומות לעיניים שלך. הם עוד יכולים לחטוף ילדה יפה כמו חנה ולקחת אותה לאיזו עיירה עלובה ברוסיה."

"שאני אמות... שאני אמות... בלי הילדה הזאת אין טעם לחי."

[ט]

מנהיג קבוצת הצליינים, שנטשו את המחרשה ברוסיה ובאוקראינה ועלו במסע צליינות לארץ הקודש, החזיק כל העת את פנס הרוח שלו

ובו אש הקודש שנלקחה מחגיגת ליל הפסחא. הוא ישב ממול גבריאֵל ומזל-טוב ובחן את חנה התינוקת. מזמן לזמן פקח את עיניו ולא הפסיק לנעוץ מבטים חומדים גם במזל-טוב. תחילה השפילה את מבטה מול מבטיו הנוקבים, כדי שלא להיתקל בעיניו החורשות רע, שהבהיקו מתחת לגבותיו העבותות. הוא לא הרפה והמשיך לנעוץ מבטים ולקרוץ בעיניו. בסופו של דבר, גם פצה פה וחזר ואמר לה ברוסית:

"עלמת חן, בתך יפה, אבל את יפה שבעתיים."

"דסטאטצ'נה, אטו נבוזמוז'נו, מספיק, הדבר בלתי אפשרי. ככה לא מדברים עם אישה נשואה ואם לתינוקת," אמר גבריאֵל בחריקת שיניים. המענה של ראש הצליינים לא איחר לבוא:

"שתוק ז'יד, שמעתי אותך לוחש עברית לנערה היפהפייה היושבת לצדך. ממתי נעשית רוסי? על מבטא רוסי כמו שלך מוציאים להורג בפטרבורג, באודסה ובקייב. כמה שילמת כדי להיות רוסי? – זָקֵן רוסי, שפם רוסי, מגפיים וחליפה רוסיים לא יעשו אותך רוסי לעולם. אני זיהיתי אותך מיד כאותו יהודי מתחזה, שמוכר תשמישי קדושה לנוצרים בפתח כנסיית הקבר ובפתח כנסיית 'השילוש הקדוש' במגרש הרוסים. כבוד הנזיר יפים מנע ממני להלשין עליך בפני צידי העריקים בתחנת הרכבת בירושלים. אני יודע שהטורקים מחפשים אותך כמי ששפך את דמו של צעיר נוצרי כדי לאפות מצות לחג הפסח שלכם. אני חוכך בדעתי אם להסגיר אותך לקאִי־מָקָם של יפו."

גבריאֵל חרק שיניים. דמו געש. פניו אדמו מזעם. בנסיבות אחרות, בירושלים עירו, הוא היה מכה את החצוף עד שלא היה מותר על מקומה עצם שלמה אחת בגופו על שפגע בכבודו ובכבוד אשתו. הגויים הרשעים האלה לפני שעות אחדות כרעו ברך לפני המדונה ובנה יזוס. התפללו לאבינו שבשמים ועכשיו מסוגלים לעשות מעשים מגונים. ריח הוודקה שנדף מפיו של ראש הצליינים שימש דגל אדום. הוא חיפש אמתלה לפתוח בקטטה, מתוך תקווה שהאימפריה הצארית תחוש לעזרתו בסיוע חבריו היושבים בקרון.

משהתלהטו הרוחות, הנזיר יפים, אב הכנסייה ב'שילוש הקדוש' שבמגרש הרוסים, שליווה את שיירת הנוסעים בדרכם לנמל יפו, ניסה להרגיע את הרוחות. הוא ליטף את תלתלי הכסף שבעורפו ואת זקנו הצחור שנשפך על חזהו, ואמר בקולו הרך את דרשתו הידועה: "דְּרִגְי דְּרוּזְיָה, גם בימים קשים אלה לא ניחם אלוהים בעשותו את האדם. כל בני אדם שווים בפני אלוהים. הבה נתפלל שישכון שלום בין תושבי פלסטינה והצליינים. את ידידנו גבריאֵל, שלפתע הפך לאלכסנדר, אני מכיר מזה כמה שנים. הוא יודע לכבד את הצליינים הרוסים ומדבר אתם בנועם. תירגעו שניכם. אני מלא תקווה שיום אחד גבריאֵל יאמץ את אמונתנו."

הניסיון להרגיע את הרוחות היה לשווא. מנהיג הצליינים השתוי נפנף באש הקודש שבידו ואמר בקולי קולות: "אם כבוד הנזיר יפים לא יסגיר אותך למושל של יפו, אני אסגיר אותך. אדאג שהמושל של יפו יתלה אותך בשער העיר או ישלח אותך למות בעבודת פרך וברעב במדבר סיני. אם תשרוד את יפו ותמשיך אתנו לאודסה, אני מבטיח לך ששם חייך יהיו שווים כקליפת השום. ז'יד, כשאראה את גווייתך מתנדנדת מעל עמוד התלייה, שיוצב בין הסראיה החדשה לבין השעון של עבדול חמיד, אעשה חסד עם אשתך היפה ועם התינוקת המתוקה שאותה אאמץ לי לבת."

גבריאֵל הבין כי צרה צרורה ממתינה לו ברכבת, ביפו ואולי גם באודסה. ההופעה הרוסית שלו לא הסתירה את זהותו. הוא ידע כי מוז'יק שיכור גרוע מבוגדן חמלניצקי ומכנופיית המרצחים שלו בפרעות ת"ח ות"ט. ידיו של גבריאֵל רעדו מזעם. בראשו עברה מחשבה קטלנית להשליך את הצליין המחוצף הזה לתהום מקרון הרכבת כשתעבור על אחד הגשרים של הרי יהודה. מזל-טוב, שידעה את מזגו הרוחני של גבריאֵל היכול להמיט אסון על שניהם ועל חנה התינוקת, נעצה בגבריאֵל זוג עיניים דומעות. כהרף עין הוא נרגע בתחושה שכל מילה מיותרת תביא לאסון כבד יותר.

"אבא שלי המנוח," התחננה בפניו, "נהג לומר 'לִשְׁוֹן רֶכֶּה תִּשְׁבֵּר גֶּרֶם'. דבר אתו ברכות אנא." גבריאֵל ליטף את ראשה של מזל-טוב ואמר ברוך: "את צעירה כל כך וחכמה כמו סבתא מנוסה בת מאה."

למרות הכעס האצור בו, פנה גבריאֵל לצליין בקול רך וברוסית שוטפת: "דורוגי טובֵריש, רֶזֶרְשִׁיטֵּי פרדסטביטסיא – מוֹיא אימיא גוספדין אלכסנדר אלכסנדרוביץ, מוֹיא זֵ'נא אימיא סבטלנה פבלובנה ומוֹיא דוצ'קה אימיא לָנָה, חבר יקר, הרשה לי להציג את עצמי – שמי אלכסנדר אלכסנדרוביץ, שמה של אשתי סבטלנה פבלובנה ושמה של בתנו לנה. מרגע שראיתי אותך מתפלל ובידך אש הקודש, חשתי שאתה אדם טוב ומאמין באלוהים... אני נולדתי בפלסטינה, אבל אבות אבותיי נולדו בסמרקנד שבטורקסטן הרוסית. מתוקף זה אני נושא אזרחות רוסית. אני גאה בתרבות הרוסית ואני נאמן לצאר בפטרבורג. למה לנו לריב ולהתנהג כאויבים? בוא נישאר ידידים. באנו מעיר השלום ועלינו לנהוג בכבוד זה בזה. הנזיר יֵפִים מכיר אותי משער הכנסייה כבר כמה שנים ויודע שמעולם לא פגעתי באיש ואני מכבד מאוד את הצליינים הרוסים ואת אמונתם הפרבוסלבית, אמונה שמאמינים בה מאות מיליוני בני אדם..."

הנזיר יֵפִים הנהן בראשו ואץ לחבק ולהרגיע את מנהיג הצליינים. מיד לאחר מכן, חיבק את גבריאֵל. ריח של קטורת מנזרים עלה ממדיו של הנזיר. "דרך אגב גִנְדִי," הוסיף הנזיר והפתיע אפילו את גבריאֵל, "הקְאִימְקֵם, המושל של יפו בהא אל-דין, והסובאשי, מפקד המשטרה בסראיה של יפו, הם ידידים אישיים של גוספדין אלכסנדר אלכסנדרוביץ. אפילו ג'מל פאשה מושל ארץ ישראל הוא ידיד אישי שלי," הגזים הנזיר יֵפִים, "חבל שתושלך לכלא ותפסיד את הנסיעה באנייה היוצאת מחר מיפו...."

"כלא טורקי, שאלוהים ישמור," הוסיף גבריאֵל, "האסירים בבתי הכלא הטורקיים אוהבים בשר לבן, בעיקר אחוריים של אסיר רוסי. תזדקק לתחתוני פח כדי להגן על עצמך אדוני, אם אתה מבין את כוונתי."

הנזיר יֵפִים התחנן: "תירגעו! תירגעו!" המהומה הפכה לקול דממה דקה. גבריאֵל היה הראשון שהֵפֵר אותה:

"דורוגי טובֵריש, קאק ואֵשה אימיא? חבר יקר, מה שמך?" שאל גבריאֵל.

"שמי גִנְדִי וְאַסִּילִי נִיקוּלִיבִיץ", השיב הצליין וטפח בגאווה על חזהו.

"תוכל לקרוא לי סאשה", אמר גבריאל.

"תוכל לקרוא לי גִנְדִי", אמר המוזיק בהיסוס.

חיוך רחב עלה על שפתיו של הנזיר יִפִּים. לנגד עיניו ראה את שער ספרו של לב טולסטוי: *Война и мир* - 'מלחמה ושלוה', והוא מלמל: "דראגי דרוזיה, הגיעה השעה לעבור ממלחמה לשלוה, ל'דְרוֹז'יָה נְאֻדוֹב' (אחוות עמים)". גבריאל גלגל עלעלי טבק בתוך פיסת נייר דקיקה ויצר סיגריה, הדביק אותה בקצה לשונו, הגיש אותה לגִנְדִי והציע לו אש ידידותית. סיגריה שנייה גלגל לעצמו. השניים נעמדו מול החלון הפתוח של דלת הקרון, שאפו ופלטו עשן בגניחות הנאה ארוכות. העשן שנפלט מפיהם התמזג בעשן השחור של הקטר ובאדים הלבנים שיצאו מארובת הקטר ו...בריח המבחיל של וודקה המהול בצחנת ריקבון של דגים מלוחים. כשעברה הרכבת מעל גשר בשפלת יהודה והתהום רבצה מתחתם, חזרה וחלפה בראשו של גבריאל אותה מחשבה מטרידה – לפתוח את דלת הקרון ולדחוף את גִנְדִי אל התהום הפעורה. כמו במפתיע גִנְדִי השתוי חיבק את גבריאל חיבוק של דב רוסי והכריז: "סאשה, אני בטוח שזאת ראשיתה של ידידות טובה. פתגם ידוע אומר, שהאהבה ניתנה לעיוורים, אבל הידידות באה מהכרה."

אי אפשר לשלוח איש כזה למותו, חשב גבריאל. הנזיר יִפִּים שהצטרף אליהם לשיחה ביקש מגִנְדִי: "בוא נשקיע מאמץ קטן בסאשה ונהפוך אותו עד לסוף הנסיעה לפרבוסלבי אמת. יהודי שמוכר תשמישי קדושה נוצריים כבר עשה את חצי הדרך, אנחנו נשלים את המחצית השנייה... סֶפֶר לו גִנְדִי איך עבר מסע הצליינות שלך ושל הקבוצה שבאה אתך." וגנדי סיפר: "מי יודע מתי תחודש תנועת הצליינות הרוסית לפלסטינה? אנחנו בורחים עכשיו מארץ אוכלת יושביה עם משטר רקוב, אבל הרפתקאות יש כאן בשפע. כל יום שאתה קם ומוצא את עצמך חי ונושם עליך להודות לאלוהים... יצאנו מאודסה ליפו. עברנו את הים השחור, עצרנו באיסטנבול ומשם עברנו את הבוספורוס והדרדנלים. הים האגאי סער והספינה דמתה

לקליפת אגוז וביקשה להתפרק. ראינו את המוות מול העיניים. הבנו אז את התחושה של יונה הנביא שברח מפני אלוהים. הצליינים שמילאו את הספינה פנו בתפילה לַיָּזוּס ולמריה. הספינה כמעט טבעה על נוסעיה. כשהגענו לים התיכון הים נרגע ואנשים התחממו והשתזפו על הסיפון. לא היינו יחידים בים. השנה הגיעו לנמלה של יפו שלושים אניות עם צליינים – רוסים, יוונים, ארמנים ולטינים. בנמל הופעל מגדלור שמשך פתאים לאובדנם בלילות. בזה אחר זה התנפצו ספינות וסירות אל מול סלעי מגור. מאז ומעולם הסלעים הגנו על יפו מפני שודדי ים. ספינות המשחית והסירות של הפיראטים התנפצו בזו אחר זו על סלעי יפו. רק הסוורים של יפו, בריונים חסונים ושרירנים, אלימים ומטילי מורה, חבושים תרבושים אדומים ומכנסי כותנה תפוחים, יודעים להשיט בתושייה את סירותיהם בין הסלעים בכל שעות היממה. סירותיהם הגדולות קישרו בין הרציף לבין האניות בלב ים. מי שציפה שאנדרומדה הכבולה בשלשלות ברזל תצא לעזרתו מן הסתם לא שמע על מאהבה פרסאוס, שדהר על סוסו המכונף, נעץ קלשון במפלצת ששמרה עליה ושחרר את אנדרומדה מכבליה. הסוורים של יפו הביטו בבוז בסלע אנדרומדה וגלגלו את חודי השפם שלהם. ככייסים מיומנים הם שלפו תכשיטים מנוסעות מבוהלות ושלשלו אותם לתוך מכנסי הַשְׁרָוֹאֵל. הם נשאו על זרועותיהם החסונות את הנשים כבני חורין ואגב כך מיששו פינות נסתרות בגופן שהצנעה יפה להן, והן, מוכות הלם, עיניהן מביעות תחינה ומבקשות על נפשן להגיע לחוף מבטחים.

"גִּנְדִּי, סֹפֵר לוֹ עַל הַצִּלְיִינִיּוֹת שֶׁהֵבִיאוּ אִתָּן פַּעֲמוֹן לְבֵית לַחַם," בִּיקַשׁ הַנְּזִיר.

"סֹפֵר אֶתְּהָ כְבוֹד הַנְּזִיר יָפִים," בִּיקַשׁ גִּנְדִּי, וְהַנְּזִיר סִיפֵר: "הָאֲנִיָּה עֲגָנָה הָרַחֵק מֵהָרִצִּיף, מֵעֵבֶר לִסְלֵעַ אֲנִדְרוֹמֵדָה. מִנוֹף הָאֲנִיָּה הוֹרִיד לִסִּירָה גְדוֹלָה פַּעֲמוֹן נְחוּשֶׁת עֵנֶק, שֶׁשָּׁקַל חֲמִישֵׁה טוֹנוֹת. הָעֲנַבֵּל לְבָדוּ שָׁקַל רֶבַע טוֹנָה. פַּעֲמוֹן מִפּוֹאֵר שְׁאֲמָנִים נוֹדְעִים יִצְקוּ בִּפְטָרְבוֹרֵג. הַפַּעֲמוֹן הוֹכֵנס לְתוֹךְ גִּלִּיל עֵץ. בְּמֵאֵץ אֲדִיר וּבִעֲזָרָת מִנוֹף הוֹרֵד הַפַּעֲמוֹן עַל הָרִצִּיף. כֹּמָה מֵאוֹת צִלְיִינִיּוֹת כִּפְרִיּוֹת חֲסוֹנוֹת גִּלְגְּלוּ אֶת אֲרָגַז הָעֵץ הָעֵגוּל וְבוֹ פַּעֲמוֹן הַבְּשׂוּרָה. גִּלְגְּלוּ אֶת הָאֲרָגַז מִיָּפוֹ וְעַד בֵּית

לחם וכל הדרך שרו זמירות לכריסטוס ומריה, והפעמון ענה להם בצלצול עמום ובחריקות עץ. הצלייניות עלו הרים וירדו בקעות וכל אותו זמן גלגלו את הגליל שבו טמון הפעמון. גשם זלעפות שירד לפתע גרף שלוש צלייניות שנסחפו אל מותן בזרמים השוצפים של הרי יהודה. סלעים ועצים נעקרו ונסחפו לים התיכון או לים המוות. למרבה הצער, למרות כל החיפושים שלנו, גופותיהן של אותן נשים קדושות לא נתגלו עד כה."

גַנְדִי ניגב דמעה שהתדרדרה בקמטים שעל פניו, שלף בקבוקון וודקה ובקבק כמה לגימות נחמה אל תוך גרונו היבש. "אני שותה לנשמתן של הצלייניות הקדושות ומתפלל לנשמתן," התנצל.

"הפעמון הגיע לבית לחם?" שאל גבריאל והנזיר יָפִים השיב: "הייתה זאת הַקְרָבָה מצדן. אם למות אז למות בטרה סנטה, בארץ הקודש. זו זכות להיקבר באדמה שעליה דרכו רגליו של כריסטוס. לאחר כשבועיים של גלגולי פעמון וגלגול נשמות, מלווה ביגון על אובדן חברותיהן, הגיע הפעמון לבית לחם, עיר הולדתו של יֵזוּס. מאות נשים שבורות גב, חבולות, כואבות ואבלות ורגליהן וידיהן מיובלות הגיעו סוף סוף לבית לחם. הצלייניות נעמדו נפעמות מול כנסיית המולד ושרו שירי שבח ותהילה לישו ולמריה. בפתח הכנסייה קיימנו מיסה וריחות של עשן הקטורת מילאו את חוצות בית לחם. בחשש גדול פתחנו את גליל העץ... לדאבון הלב מצאנו שהפעמון נסדק בטלטלות הדרך."

"כבוד הנזיר יָפִים, חברי גוספדין גַנְדִי, ניחם אותם גבריאל, "יא קְרַאִינָה אוגורצ'ן, אני מאוד מצטער, אומרים כי פעמון סדוק הוא כמו לב שבור, הזועק לעזרה ואין מציל. הפעמון הזה, ששמע תפילות וראה הרבה דמעות בין יפו לבית לחם, יצלצל עוד שנים רבות וישמיע תפילות של לב שבור."

"כן, כן, בעיר הולדתו של כריסטוס ישמעו צלצולים עצובים של פעמון סדוק, המתאבל על נשים מאמינות, ששילמו בחייהן ולא זכו לקבר," אמר הנזיר יָפִים.

"הדרך לירושלים מלאה שודדי דרכים. איך אתם מתמודדים אתם?" שאל גבריאֵל וגַנְדִי השיב: "פלסטינה הפכה למאורת שודדים. אנו שוכרים סוסים במחיר 8 פרנק ליום לכל סוס ו-5 פרנק ליום בעבור כל פְּרָדָה. בהסכם בין הצאר לסולטן ליוו גְּפִירִים חמושים ברובים מיושנים ומצוידים בחרבות את השיירות לירושלים ולא תמיד הצליחו לעמוד מול שודדי הדרכים. הנועזים והמסוכנים שבשודדים הם הקווקזים של אבו-גוש, השומרים על מסורת קווקזית של אבותיהם ואבות אבותיהם שהיו שודדי דרכים. הם מזנבים בנשרכים מאחורי השיירה, בוזזים את רכושם וכמו כן גם גובים דמי מעבר. לא אחת במו עיניי ראיתי שגְּפִירִים טורקיים עושים יד אחת עם הבנדיטים האלה ומתחלקים בבקשיש שאנו משלמים כדי שהשיירה תגיע לירושלים לשלום. הצליינים שלנו שהגיעו עייפים, חולים ותשושים למסע צליינות בארץ הקודש, הם טרף קל לשודדים, הן בעלייתם לירושלים והן בשובם ממנה.

"גַנְדִי, אני בטוח שהרכבת תשאיר את השודדים בלי פרנסה," אמר גבריאֵל.

"אל תדאג סאשה, עכשיו הם עלולים לקבל דמי חסות על רכבת שלמה."

בתוך תוכו גבריאֵל לא בטח במנהיג הצליינים שהמשיך ללטוש עין במזל-טוב שלו. החשש מפני הלשנה לקאִי־מָקָם של יפו הדאיגה אותו למרות המילים המתקוות של הנזיר. נִקְרָה במוחו האַמְרָה של זקני ירושלים: 'אין אמונה בגוי, אפילו בקבר ארבעים שנה'. הִסְגָּרָה של יהודי משתמט משירות צבאי למושל יפו תהיה דקירת מוות בגבו של היישוב היהודי בארץ ישראל ותסייע להידוק הקשרים בין המושבה הרוסית והממשל הטורקי. גבריאֵל הוציא מכיסו ספר תהלים זעיר, הושיט אותו למזל-טוב "תקראי כמה מזמורים. אנו זקוקים לחסדי שמים." מזל-טוב קראה בלחש וגבריאֵל מלמל בעל-פה: '...לא-יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט לְצִדִּיק. וְאַתָּה אֱלֹהִים, תוֹרֵדֵם לְבָאֵר שַׁחַת, אֲנָשִׁי דָמִים וּמְרָמָה, לֹא-יִחָצוּ יְמֵיהֶם; וְאֲנִי, אֶבְטַח-בָּךְ...'.^[1]

ירושלים הלכה והתרחקה. הרכבת התפתלה בנחל שורק וכבשה לה נתיב בעמק המישורי. בעצירות התכופות הם יצאו אל הטבע. ריח של שדות ירוקים נישא באוויר הצח, הרחק מזוהמת העיר שבין החומות. ריחות גרניום, רוזמרין וזעתר מילאו את הנחיריים. רקפות, כלניות, חרציות ופרחי בר סגולים ואדומים שימשו תפאורה. ציוץ ציפורים וצווחות טורפים התמזגו עם צפירות הרכבת ושקשוק הגלגלים. מסילה באורך 87 ק"מ ו-176 גשרים הפרידה בין ירושלים ליפו – השער לעולם ולחופש. במסלול המפותל היו מקורות מים שהרוו את צימאונם של הקטרים ששיוועו לעוד ועוד מים. עצי איקליפטוס וברושים ויערות אלונים נכרתו והיו לגזרי עצים להסקת קטרים. כמויות אין סופיות של גזרי עצים הושלכו מקרון השרות לתא הבעירה – מוקד האש הלוהטת, שהרתיחה את המים שבדוד עד שהפכו לקיטור שנדחס אל המנוע והתניע את הרכבת על המסילה במהירות הולכת וגדלה ואפילו לחמישים קמ"ש הגיעה בשיאה. מרכבת האש השחורה דהרה אל יעדה, לשם תגיע אולי בעוד ארבע שעות ואולי בעוד שש שעות, הכול תלוי במילוי הקטר במים ובהמתנה לרתיחת המים והפיכתם לקיטור. מזמן לזמן תבעו הנוסעים מהקונדוקטור לעצור את הרכבת כדי לדשן ולהרוות את שדמות ארץ הקודש. הקונדוקטור עבר בין הנוסעים וביקש מהם להיות ערניים במהלך עצירותיה של הרכבת. שבוע קודם, בשעה שהרכבת עצרה באחת התחנות כדי למלא מים, נוסע מהכפר בתיר שכב על הפסים בתנוחת מרגוע. עד מהרה נרדם ולא חש שהרכבת יצאה לדרכה... גבריאל לא יכול היה להתאפק וקרא בנעימה של ההפטרה לאוזניה של מזל-טוב: 'והיה יעקוב למישור'...

הצפירות ושקשוק הרכבת הבריחו בעלי כנף השמימה, וצביים ושפני סלע נסו למצוא מקלט. עדרי צאן התפזרו לכל רוח, והרועה נותר אובד עצות. רק העזים השחורות המשיכו באדישות גמורה לכלות את שרידי העצים שהותיר לפליטה הצבא העות'מני. ענן עשן התאבק מאחורי הקטר השחור והשחיר את פניהם של הנוסעים והעיק על נשימתם. אדי קיטור ריחפו כענן וגררו אחריהם את הקרונות.

כמו משום מקום דהר פרש לקראת הרכבת המזדחלת לאטה. מהירותו של הפרש הלכה וגברה. עד מהרה הדביק את הרכבת ומסר לנהג הקטר איגרת ממנהל הרכבת ביפו. הוא המשיך לדהור לצד הרכבת עוד כברת דרך קצרה עד שנהג הקטר קרא את האיגרת ושיגר את תגובתו.

[יא]

לעת ערב הגיעה הרכבת ליפו. התחנה עמדה כחיץ בין שכונת מנשייה הערבית לבין שכונת נווה צדק היהודית. עגלונים התחרו זה בזה והורידו מחירים. "אדון אלתר", זועק העגלון לסופר ש. בן-ציון, "יעלה כבודו על העגלה ולא נִגְבֶּה ממך אפילו מטליק אחד. זוג נחמד זה והתינוקת נוסעים ליפו לחאן מנולי הארמני. נעבור דרך נווה צדק ונוריד אותך בפתח ביתך." גבריאלי העמיס על העגלה את תיבת המטען. מזל-טוב נשאה בזרועותיה את חנה, שהביטה בעיניה הגדולות והבהירות לכאן ולכאן כמגלה עולם חדש. ממרומי העגלה סקרו גבריאלי ומזל-טוב את השמים ואת הים התכולים. ראו כיצד נחשולים נשברים על סלע אנדרומדה, כמו ביקשו לבשר בשורות רעות על מלחמה ההולכת וקרבה. ביפו החיים עדיין היו רגועים לעומת ירושלים. "דעו לכם רבותי, כי כבוד גדול נפל בחלקכם לנסוע עם הסופר הדגול ש. בן-ציון", אומר העגלון לנוסעיו, "במו עיניי ראיתי כי נחצ'ה, בנו השלישי או הרביעי, מגלה לא רק כישרון כתיבה אלא גם כישרון ציור. אומרים כי נחצ'ה החולמני מכנה את עצמו 'נחום גוטמן' ואינו פוסק מבוקר ועד לילה לכתוב סיפורים פרי דמיונו ולצייר את אשר רואות עיניו, כאילו היה צלמנייה. בעזרת השם עוד נשמע בערי יהודה ובחוצות נווה צדק, על הצייר והסופר נחום גוטמן."

"לאט לך ר' מנדל ה'בֹּאֲלֵעָאֵלָה' – העגלון. אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכל השאר שלא בפניו. מעט ענווה לא תזיק לי ולנחום בני", אמר ש. בן-ציון ושאל: "מהיכן הגעתם ידידי הצעירים?"

"מירושלים... רוחות של מלחמה מנשבות כבר בסמטאות ירושלים," השיב גבריאלי. "הצבא הטורקי מגייס את כל החלכאים והנדכאים.

עריקים ומשתמטים מועלים לגרדום בשערי העיר. כאן בפרברי יפו יש תחושה של שלוה."

"יודעי דבר אומרים כי הגחלת לוחשת גם ביפו ואין לדעת מה ילד יום," אמר ש. בן-ציון, "שכנינו הערבים במנשייה לוטשים חרבות ומחכים ליום פקודה. בבוא היום יעשו יד אחת עם העות'מנים. אומרים כי מושל ארץ ישראל ג'מאל פאשה הודיע על כוונתו לגרש את תושבי תל-אביב. קבל עולם יגורשו גם הערבים מיפו, אך בשיטת הדלת המסתובבת ישובו עם ערב לבתייהם במנשייה ובעג'מי שביפו."

שעת ערביים ירדה על נווה צדק. תשושים מחום היום ומן הלחות הכבדה יצאו דיירי נווה צדק מבתייהם הלוחטים כדי לקלוט משבי רוח, בריזות שבאו מן הים ונשאו על כנפיהן ריחות של פרחי הדלים. ברחובה הראשי של נווה צדק צעדו הלוח ושוב הרב קוק, רב העיר והמושבות, שאמר דברי תורה ודן עם האדונים שלוש וג'רל על פרשת השבוע בהר-בחוקותי ועל הפטרת 'ה' עוזי' שבספר ירמיהו טז. יוסף חיים ברנר ודבורה בארון שוחחו על הסיפור 'עגונות', שראה אור בכתב העת 'העומר' מאחד שמואל יוסף צ'צ'קס. משהבחינו בעורך ש. בן-ציון קראו לו כאיש אחד: 'ר' אלתר, ב'העומר' דנים אנו ובאותו צ'צ'קס שזוכה לתשבחות. "העגלון עצר את העגלה וש. בן-ציון ירד ממנה בזהירות והצטרף לחבורה. "עכשיו שחברנו ש. בן-ציון ירד מן העגלה והצטרף לחבורת הסופרים של נווה צדק, יכול אני לומר לכם כי אני המשורר הטוב בין העגלונים וכמה משירי אפילו פורסמו ב'העומר' של ש. בן-ציון," אמר ר' מנדל העגלון בגאווה. באופק עמדו באותה השעה אניות שהגיעו מאודסה, וביקשו לפרוק בני אדם ומיני טובין והמתינו להעמיס תפוזי יפו' וצליינים השבים למולדתם ואש הקודש בוערת בעצמותיהם ובאמתחתם. והעגלון ממשיך: "רבים מן המהגרים היהודים שהגיעו בשנים האחרונות לפלסטינה בנו תחילה את ביתם ביפו בצפיפות גדולה. משצר היה המקום והתחלואה גדולה, יצאו מיפו ופנו צפונה אל אדמות הכורכר שאינן ראויות לגידול תפוחי זהב. האדמות היו בבעלותו של חלפן הכספים אהרון שלוש. ברצותו לקדם את רעיון הקמת השכונה היהודית החדשה, הקל על תנאי הרכישה: את הקרקע מכר בפחות משווייה האמתי ובתשלומים נוחים לתקופות ארוכות. בגלל האיסור

לרשום קרקעות על שמות של נתינים זרים ומתוך אמון בלתי מסויג ביושרו ובניקיון כפיו של אהרון שלוש, הסכימו הרוכשים שהקרקעות יישארו רשומות על שמו גם לאחר שנבנו עליהן הבתים. אומרים כי לפני כמה עשורים המושל הטורקי מחמוד אבן נבוט, בעל האֵלֶה, נטל בכוח מקלו את ממונם של יהודים ונוצרים וקומם את יפו מחורבנה. הוא בנה מסגדים ואפילו סֶבִּיל, שוקת שאבניה נלקחו מעתיקות קיסריה ואשקלון, לשבירת הצימאון ביום שרב. המושל של יפו חֶסֶן בֶּק בנה מסגד מפואר בצפונה של יפו, בתחומי שכונת מנשייה, כדי לחסום את התפשטותה של העיר העברית. המסגד נבנה מכספי יהודים ונוצרים ובראשו צריח גבוה שחולש על כל סביבותיו. לצורך הקמת המסגד, אותו הקדיש לעצמו, העסיק חֶסֶן בֶּק פועלי כפייה רבים ביום ובלילה, כדי להשלים את המלאכה במהירות. המאמץ היה רב כל כך, עד שלא מעט מהפועלים נפצעו ואף מתו במהלך הבנייה."

ר' מנדל, משורר ועגלון, המשיך לספר ולהתפייט על מחוזות שירתו: "ברכה גדולה לעיר הביאו הטמפלרים הגרמנים, שעשו חיל במלאכה, במסחר ובתעשייה. הם ייצרו עגלות ויפו חוברה לירושלים בקו טלגרף. הפרדסים הרבים מסביב לעיר הפיצו ריחות מענגים של פריחת הדרים ויפו הייתה לנמל הייצוא הגדול של פרי הדר מפלסטינה. תוך כמה עשורים העיר הזעירה שבה חיו בדוחק כמה אלפי בני אדם הייתה לעיר ואם ובה ארבע רבבות בני אדם. אחינו הציונים קנו מהאפנדים אדמות ונטעו עליהן פרדסים ובוסתנים. בתי אבן לבנים פזורים בין מדשאות דשא לצד חלקות ורדים. אחד הבתים הוא בית אל-עזי שבנה לפני כ-150 שנה הגביר ח'ליל, שבבעלותו כ-50 אלף דונם ו-30 כפרים יושבים על אדמותיו. בלילות ירח שועלים מייללים אל המשאבה השואבת מים מן הבאר ומזרימה מים חיים אל ברכת ההשקיה בקול תקתוק של אורלוגין שאינו עייף לרגע. פריחת ניצני ההדרים ממלאה בניחוחותיה את הנשמה ואת הנשימה ומשם ממריאים הם על כנפי הרוח אל ארץ יהודה וירושלים."

העגלה הגיעה לפאתי יפו, סמוך למגדל השעון שנבנה לא מכבר במרכז כיכר השוק הגדול של יפו. הם נשאו עיניהם אל מרומי המגדל הנאה בן שלוש קומות ובראשו צריח אירופי, פעמון ושני שעונים משני צדדיו. ר' מנדל סיפר: "אחים יקרים, אתם מביטים בשעון

שהקים לתפארת מוריץ שיינברג, שען וצורף יהודי מיפן. המגדל הוא אחד משה מגדלי שעון שנבנו בארץ ישראל במלאות עשרים וחמש שנים לעלייתו לשלטון של הסולטן עבדול חמיד השני בעזרת תרומתם של תושבי העיר, ובראשם יוסף בק מויאל. הוא אחד ממאה מגדלי שעון שנבנו ברחבי האימפריה העות'מנית כולה. המגדל בנוי מאבן כורכר, וצורתו מזכירה כנסייה אירופית. בראש המגדל כובע נחושת, שבו שני שעונים ופעמון המצלצל אחת לחצי שעה. ממקום זה צפיתי בהנחת אבן הפינה ביום 1 בספטמבר 1900 למניינם, במעמד הקאימקם, פקידי הממשלה ונציגי הדתות. כיכר השעון הוא מרכז שלטוני חשוב ביפו עירנו. כאן הסראיה, מקום משכנו של המושל, כאן מסגד אלמחמודיה ולחרדתם של פושעים כאן הקישלה – בית הסוהר המרכזי ותחנת המשטרה, שכל הבא בשעריהם דבש אינו מלקלק, "אמר העגלון כשהוא מלקק את שפתיו ואת שפמו בהנאה של חתול דשן שמצא קערת חלב.

לתדהמתם של גבריאלי ומזל-טוב לא היה קץ. בעודם שומעים את הסבריו המפורטים של ר' מנדל, הבחינו בגוספאדין גנדי, מנהיג הצליינים, הולך קוממיות בדרכו מהסראיה, בית המושל.

"האם הרשע הזה הסגיר אותנו?" שאלה מזל-טוב ולא ציפתה למענה. "סאשה!" צעק גנדי בלבביות לא אופיינית. השניים נפלו זה בזרועותיו של זה.

"מה עשית אצל הקאימקם?" שאל גבריאלי.

"שילמתי בקשיש למושל כדי שלא ישליך לכלא את אחד הצליינים השיכורים שלי... הזקנה קפצה עלי... שכחתי להסגיר אותך... אולי אעשה זאת כבר באודסה...הבקשיש שם זול יותר." גנדי חיך חיך מרושע.

"זו בדיחה לא מצחיקה ולא ידידותית," פסק גבריאלי.

ליד מגדל השעון עמד טור ארוך של עגלות בקו יפו-ירושלים שחיכו לשווא לנוסעים. הפרשות הסוסים משכו להקות של זבובי אשפתות זהובים והסירחון נישא השמימה כענן מצחין של בואש. אם עשן

הרכבת הנוסעת לירושלים גרם סבל לנוסעים, שבעתיים סבלו נוסעי העגלות מהפרשות הסוסים, המושכים את העגלות לירושלים בתוך סָחִי וּמְאֹסִי.

"משמאלנו סוּק צֶלְאֲחִי, הַבָּזָר של יפו, הנושא את שמו של צֶלְאֲחִי א-דִין, כובש ירושלים מידי הצלבנים," מסביר ר' מנדל העגלון, "מבוקר ועד ערב השוק מלא מפה לפה." גבריאֵל, מזל-טוב וחנה בזרועותיה ירדו מן העגלה ועשו דרכם אל סוּק צֶלְאֲחִי.

שרידי פירות וירקות עדיין נותרו על דוכני הפלחים, שהגיעו עם שחר מן הכפרים. זה מכבר התפוגג נקטר השדות וטל שחרית שכיסה את הפירות העסיסיים. לצד סלסילות הפלחים פעלו בשוק המקורה סוחרים בדים ססגוניים, משי וסטין ובדי מנסורי לייצור שמיכות ומזרנים. צורפי זהב וכסף הציגו את מרכולתם מאחורי ארונות זכוכית נעולים. החורנים בִּשְׂרוּאֵל שחור הלבנו כלו נחושת בבדיל, שהותך מעל בור של אש. מדוכני הַבִּשְׂמִים עלו ריחות של הָל, קינמון, ציפורן וזִנְגִּיל, שהתמזגו עם ארומה של קפה קלוי שנישאה מן הארובות וריחפה מעל הצריחים, שמהם קראו המואזינים את המאמינים לתפילה של ערב. חניוני בהמות המשא הלכו והתרוקנו – גמלים, סוסים, חמורים ופְּרָדוֹת נפרדו מן השוק. קריאות הפלחים שהכריזו על פרי וירק בקולי קולות הלכו ודעכו. נשמעו רק צניפות סוסים ונעירות חמורים, געיות בקר ופעיות צאן המובלים לטבח, וקריאות שבר של עופות ההולכים לשחיטה. סוּק אֶ-דִין שבבעלות הכנסייה היוונית האורתודוקסית התחרה עם סוּק אֶלְבֶּטְרֶק, שוק בבעלות הפטריארכיה בירושלים.

סוחרים תכשיטי זהב וכסף, בדי משי יוקרתיים, חלפנים ואביזרי נדוניה לכלה צעירה כבשו כליל את עיניה ואת לבה של מזל-טוב שלא זכתה לכל אלה. רצענים הטליאו נעליים וחייטים פרמו, גזרו, תפרו וחידשו בגדים משומשים.

"בעזרת השם, בעזרת השם, בסמרקנד ובבוכרה נהיה עשירים מופלגים, וקודם שנשוב ארצה ארכוש למענך שמלות משי פרחוניות בעלות שרוולים רחבים, צמיד עשוי ממתבעות זהב שעליהן חרוט

דיוקנו של ניקולאי, ענק ועגילים עשויים מדמעות זהב, גם אבנה לך ולילדינו בית מאבני גזית, בירושלים שלנו. לא שכחתי את הבטחתי להקים יד ושם לאביך ולאמך בהר הזיתים בירושלים," אמר גבריאל למזל-טוב ועיניה אינן שבעות למראה העושר הנוצץ בחנויות הזהב של יפו.

פה ושם נתקלו בצליינים רוסים, שאף הם חיכו לבוא הספינה היוצאת לאודסה למחרת היום. הצליינים שבו והצביעו על חנה, התלהבו מיופיה בקריאות "קֶרְסִי'בִּיא קו'קֶלָא", בובה יפה. מזל-טוב רחצה את פניה של חנה, ישר והפוך, במימי הסֶבֶּיל, סגולה נגד עינם הרעה של הצליינים הרוסיים. הרוכלים הערבים של יפו, כעמיתיהם בירושלים, בזו לצליינים הרוסיים, שקמצנים ודלים מהם לא היו בכל ארץ ישראל. הם הביאו עמם את מזונם – צנימים ושומן חזיר. תמורת ח"י רובלים הם נסעו בספינה לארץ ישראל וכבוד גדול לא הביאו לעם הרוסי. מכל עבר נשמעו טענות על מסעות הקודש של האיכרים הרוסיים ששותים וודקה בלי חשבון, בעוד המוסלמים מתנזרים מאלכוהול, לפחות למראית עין. ערב חזרתם לעיר מולדתם הסתובבו בחוצות יפו צליינים שיכורים, הוללים ללא גבול, שפגעו בצניעותן של נשות יפו המסתתרות מאחורי רעלה, למורת רוחם של תושבי יפו והנזירים הפרבוסלבים שליוו אותן. משטרת המוסר העות'מנית נכנסה לפעולה, עצרה שיכורים וגבתה בקשיש.

יותר מכול, הרשים אותם בניין א-סְרַאִיָּה אַל-ג'ִדִּידָה, בית הממשל החדש, הסמוך למגדל השעון. דיליז'נסים מפוארים שעמדו בפתחו שימשו רכבי שרד לאדוניה של יפו. בפתח הבניין, על שרפרפי קש, ישבו ליד שולחנות זעירים כותבי בקשות בטורקית, בערבית ובעברית. סביבם כרעו פלחים ובדווים ופשוטי עם שאינם יודעים קרוא וכתוב, או שהלשון הטורקית הממלכתית אינה שגורה בפיהם. כותבי הבקשות הרבו במליצות ובמתקן שפתיים. הם העלו את הדברים בכתב מסולסל. בעיקר כתבו בקשות למושל העיר וגוללו בפניו את מצוקותיהם. בודד בפינתו ישב משורר נידח מנווה צדק, שתמורת סכום קטן כתב איגרות אהבה לארוסות הנמצאות במרחקים. כיד הדמיון הטובה עליו טבל המשורר לעת מצוא את קולמוס הנוצה בקסת הדיו וכתב בכתב רהוט אמרות שפר מלאות

רוך, עונג וגעגועים מהאהוב, שנפשו יוצאת אל יונתו בחגווי הסלע, בבת עינו. דבש ונופת צופים זלגו מכל מילה. גבריאל הניח את מזוודת העץ, מזל-טוב ישבה עליה. אומר כותב הבקשות: "אדוני, יש לי נוסח של איגרת מתוקה מדבש שאותה תוכל לשלוח לאהובתך באשר היא שם. אני כותב שירה זכה וטהורה המכופפת אפילו לב של אבן. העלמה העקשנית ביותר תהיה רכה כפרח בגן המלך," אמר כותב הבקשות.

"לא, אינני רוצה את הנוסח המתקתך שלך," אמר גבריאל, "אני גם לא רוצה שיום אחד כבוד המשורר והסופר ישתמש במכתבי בתוך רומן מעשה ידיו להתפאר. אני אכתיב לך את איגרת האהבה שלי לאהובתי ואני דורש שלא תשתמש בה לעולם."

מזל-טוב לא הבינה מאין נפלה עליה המכה הזאת. היא הייתה בטוחה שגבריאל אוהב רק אותה, בכל נפשו ובכל מאודו. צער ושברון לב נגרמו לה כבר בתחילת האיגרת. רחמיה נכמרו על עצמה. מי זאת האישה שגבריאל מרעיף עליה בקולי קולות מילות אהבה אצל כותב בקשות אלמוני ביפו ערב צאתם אל הים הגדול:

על-משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי;

הנה יפה רעיתי, עיניך יונים, מבעד לצמחה; שעריך כעדר העזים,

כלך יפה רעיתי, ומום אין בך. מה-יפו דדיך אחתי כלה; מה-טבו דדיך מין, וריח שמניך מכל-בשמים. נפת תטפנה שפתותיך, כלה; דבש וחלב תחת לשונך, וריח שלמתיך כריח לבנון.

היפה בנשים; יפה את רעיתי כתרצה, נאווה כירושלם; אחת היא, יונתי תמתי – אחת היא לאמה, ברה היא לילדתה; מי-זאת הנשקפה, כמו-שחר, יפה כלבנה, ברה כחמה –

שימיני כחותם על-לבר, כחותם על-זרועך, כי-עזה כמות אהבה, קשה כשאול קנאה.

כותב הבקשות קרא את האיגרת בניגון ובהטעמה לפני הקהל שהסתופף סביבו. מזל-טוב שמעה ולא האמינה. פרצה בבכי קורע לב: "אתה בוגד... אתה בוגד... למה הבאת אותי עד יפו כדי לשלוח אותי לעזאזל. היית מגרש אותי כבר בירושלים. גם כלפי שפחה לא נוהגים כך. שברת לי את הלב. אין אמונה בגבר, אפילו בקבר ארבעים שנה... עכשיו סוף סוף גילית את פרצופך האמתי. למה לא נתת לי למות בלילה הנוראי ההוא. חבל שחג'י ישמעאל לא רצח אותי באותו לילה. חבל. הצלת אותי מידי, כדי לשפוך את הדם שלי כאן ביפו לעיני חבורות רחוב. אני יושבת כאן על התיבה כמו גולם, התינוקת בזרועותי, ואתה שמח וטוב לב כותב מול עיניי מכתב אהבה לאהובתך הארורה. את כל שיר השירים שרת לה. את כל מילות האהבה בעולם אמרת עליה. ואני כלום. נאֶדָה. נשארתי בודדה בעולם, בלי אבא ואימא, בלי האחים שלי. אמרו לי שאתה שדכן ערמומי, שאתה לא ישר ולא רציתי להאמין. אהבתי אותך בכל נשמת... אני רוצה למות... אם חנה הקטנה לא הייתה בידי הייתי קופצת עכשיו מתחת לגלגלי הרכבת או מתחת לגלגלי דיליז'נס ונרמסת תחת פרסות הסוסים. אני רוצה לחזור ברכבת הראשונה לירושלים."

הצופים הסקרנים והעגלונים שהתקהלו ליד כותב הבקשות הצטרפו לדמעותיה ולגניחותיה של מזל-טוב. גם חנה הקטנה הצטרפה למקהלת הבוכים. דמעותיה של הקטנה הבליטו ביתר שאת את עיניה היפות, שנדמו לזוג אזמרגדים, כעיניה של מזל-טוב אֶמָה.

"אין יפה מאישה בוכיה, עיניים דומעות יפות כאור יקרות," התפייט ר' מנדל העגלון, משורר העגלונים של נווה צדק.

"כמה רוע יש בעולם," צרחה אישה פרועת שיער ממר לבבה, "ח'ואג'ה, אינֶשֶׁאֶלֶלָה תמות... יָהּ עֶקְרוּט... למה אתה בוגד באישה יפה כל כך? אימא של בובה מהוויטרינה. בוקֶרָה-פִּיל-מִישְׁמִיש תמצא אישה כמוה. אני קצת משוגעת ויכולה להגיד לך ששום אישה לא תיקח מִגֶּ'נוֹן כמוך. אם אני הייתי הקאימֶקֶם של יפו הייתי שולחת אותך לִקְלָאבוֹשׁ בקִישְׁלָה של יפו לכל החיים. שם תבלה עם העכברושים ועם הבן כלב שלא רוצה לתת לי גט וכמעט רצח אותי. שם יחגגו על התחת השמן שלך."

"טוב", התעלם גבריאֵל מצרחותיה של האישה. הוא פנה לכותב
הבקשות שסיים לעטר את האיגרת: "עוד לא השלמתי את האיגרת.
אנא כתוב ואל תחסיר מילה:

מזל-טוב, אהובת לבי,

אני נסחף לחוף הגעגועים

כשאת חנה בתנו את חובקת.

אֵשׁ מְלַבֵּי – וַיַּעֲיֵי זְרָמִים.

תִּפְתּ בְּלִבִּי – אֲבָל עֵינֵי כִימִים.

צָחוּ דְמָעֵי – וְהֵם כָּדָם אֲדָמִים.

מי שליבו קם לתחייה בידי האהבה

נכונו לו חיי נצח.

תמיד תהיי האחת, ואין אחרת.

אוהבך עד אחרית הימים אהובה.

כותב הבקשות נשף על האיגרת כדי לייבש את הדין. גבריאֵל חתם
בשולי האיגרת ומסר אותה מגולגלת לידי מזל-טוב וחיוך רחב נסוך
על פניו. הוא ציפה לתגובתה המופתעת של מזל-טוב, ואכן, הכאב
והבכי של מזל-טוב הפכו בן רגע לצחוק פרוע חסר שליטה. היא
צחקה וצחקה והצחוק היה לבכי קורע לב.

"הכול ציפיתי ממך קרידו", יבבה, "אבל להתגעגע אלי כשאני
לצדך?"

"אהבת אמת היא געגוע למי שחי לצדך", השיב לה והצמיד אותה
ואת חנה הקטנה לגופו.

ר' מנדל העגלון מנווה צדק לא הסתיר את התרגשותו. בעיני רוחו
של משורר העגלונים נרקם ברגע זה שיר. הוא צחק בפה נטול
שיניים ואמר: "אני ר' מנדל, משורר העגלונים של נווה צדק, אני
מבין בשירה אני. מראה לך של בריון ואיש אגרוף ובתוכך פנימה
מסתתרת נשמה של משורר ושל ילד. אתה איש בעל אלק פרצופים

אתה. שילבת באיגרת שלך את מילות האהבה הנצחיות של המלך שלמה ולא שכחת את משורר האהבה טדרוס אבולעפיה. אשריכם ישראל. מניסיוני אני יכול לערוב לכם, שאם גם יהיו לכם קשיים בחיים אתם לא תיפרדו לעולם.

"מַעֲלֵשׁ, יֵא חוּגְלָה, אֶתָּה שְׁאֵטֵר," אמרה בקול מתון האישה הצורחת, "עשית מכולנו מִסְתָּרָה. חשבתי שגם אתה מנוול כמו מבקש נפשי אֲבוּל-בִּנְת ימח שמו וזכרו, שהשאיר אותי עם ארבע בנות בגיל חופה והוא מבלה בנעימים בחברת העכברושים בבית האסורים של יפו."

בפתח מסגד אלמחמודיה עצרו גבריאלי ומזל-טוב ליד סֶבִיל סולימאן ושתו לרוויה. ר' מנדל נצמד אליהם כעלוקה והמשיך לחלוק לגבריאלי שבחים על הבנתו בשירת ישראל כשהוא מתיז רוק לכל עבר. שמעו השלושה את הצלצול ממגדל השעון ונשאו ראשם.

"עלו בטובכם על העגלה וניסע לְחָאן של מינולי הארמני, הנחשב לטוב שבחֲאָנִים של יפו. מקום ראוי לאדם ולבהמה. אצלו נפגשים סוחרים, מהגרים ועולים ובעיקר עולי רגל נוצרים ויהודים," אמר משורר העגלונים.

העגלה נכנסה למתחם הֶחָאן. בחצר חנו כרכרות וסוסים, ובמחסנים נפרקה סחורה. ריח חריף של הפרשות סוסים עמד באוויר. מטס הצדעה של זבובי זבל קיבל את פניהם בזמזום של מנוע שאיבה. "אל דאגה," אמר העגלון, "הדיירים גרים בקומה השנייה, שאווירה צח יותר."

גבריאלי נשא על כתפיו את תיבת העץ ובו המטען, בעוד מזל-טוב נושאת את חנה הסקרנית על זרועה. הם נכנסו לאולם רחב מידות שתקרתו עשויה קמרונות. בצמוד לקירות הוצבו דִּינְאָנִים – ספות טורקיות רכות, מצופות קטיפה אדומה. על הרצפה נפרסו שטיחי פרס ובוכרה ופה ושם גם שטיחי קילים טורקיים. על הדלפק הצר והגבוה עמדו עששיות נפט כבויות ולצדן שרפרפי עץ וקש נמוכים. מכל עבר נשמע בליל שפות – ערבית, רוסית, אידיש, גרמנית, ארמנית ו...עברית. ישבו השניים וקרו אוזניים. בעל הבית הארמני

סניור מינולי הציג את אשתו סילביה, כלתו ובנותיו. הן הושיטו ידיהן לאורחים וקדו בסבר פנים יפות. עד מהרה הוגשה לגבריאלי נרגילה מעלה עשן. ניחוח של קפה טוב בעבע מעל רמץ פחמים והדיף ארומה של הָל. משרת בעל שפם עבות, חבוש תרבוש אדום, לְסוֹטָה שחורה ואברקיים אדומים, הגיש קפה בפינג'נים זעירים, שאותם מחזיקים בין הבוהן לאצבע. סניור מינולי קירב שרפרף קש ליד אורחיו, סידר את עניבתו וסיפר להם על נפלאות עירו:

"מקומה של עיר הנמל יפו על צומת דרכים היסטוריות. בימינו היא עיר שוקקת, שבה מתנהלים חיי מסחר, תיירות וספנות. חמישה קווי ספנות מבירות ואלכסנדריה מגיעים למימיה. מכיכר השעון יוצאות שלוש דרכים יבשתיות עתיקות. בדרככם מירושלים ודאי נשמתם את ריחות הפרדסים. במזרח משתרעים פרדסי תפוחי-זהב ולימונים, שכולם זהב טהור. יפו מפורסמת בעולם בפרדסים שלה ותפוחי-זהב שלה נושאים את השם JAFFA. אלו פירות גן עדן וסגולה לבריאות טובה ולאריכות ימים. גם האבטיחים הנמכרים בשוקי יפו גדולים ועגולים כפגזים בתותחי נפוליון, ירוקים מבחוץ ואדומים מבפנים והדבש ניגר מזוויות הפה ועם כל נגיסה יורים את הגרעינים השחורים מחלל הפה לחלל העולם. ודאי שמע אדוני, כי יפו שבין החומות הייתה מקור למחלות, ממש כמו ירושלים שבין החומות."

סניור מינולי חיך חיך ערמומי מתחת לשפמו הגזוז. גבריאלי שאל: "למה תחייך גוספדין מינולי?"

"גוספדין אלכסנדר, אני מסתכל בפספורט שלך, שומע את המבטא הרוסי שלך ואני מחייך," אמר סניור מינולי.

גבריאלי נאלם דום. הוא ידע כי בעלי הקאנים הם המלשינים של השלטונות. הם גם מדווחים לשודדים על איזו פרוסת לחם מרוחה החמאה משני צדדיה. גבריאלי התנצל והלך למנוחת לילה בהָאן.

למחרת באור ראשון המתין להם ר' מנדל כדי להסיעם אל הנמל, שממנו יפליגו בסירה בין סלעי המגור אל האנייה הרוסית המפליגה לאודסה. סיפר העגלון מבלי שנשאל: דעו לכם אחים יקרים, כי בנמל הופעל מגדלור שמושך פתאים לאובדנם. סירות גדולות מקשרות בין הרציף לאניות בלב ים. סלעי המגור מגנות על העיר מפני שודדי ים, שספינות המשחית שלהם התנפצו לא אחת אל סלעי יפו. רק הסוורים של יפו, בריונים חסונים ושרירניים, אלימים ומטילי מורא, חבושים תרבושים אדומים ומכנסי שְרוֹןֶאֱל רחבים, יודעים להשיט בתושייה את סירותיהם בין הסלעים. מי שציפה שאנדרומדה הכבולה בשלשלות ברזל תצא לעזרתו מן הסתם לא שמע על מאהבה פרסאוס שדהר על סוסו המכונף, נעץ קלשון במפלצת ששמרה עליה ושחרר את אנדרומדה מכבליה. הסוורים מביטים בסלע אנדרומדה ומגלגלים את חודי השפם שלהם בבוז. ללא נקיפות מצפון הם שולחים יד ברכוש העולים לארץ והיורדים ממנה. בעונג רב הם נושאים על זרועותיהם את הנשים היפות וצחות העור ובדרך ממששים כבני חורין פינות נסתרות בגופן, שהצנעה יפה להן.

גבריאֵל ומזל-טוב הקשיבו לו בחצי אוזן וציפו לרגע שייפטרו ממנו. שילם לו גבריאֵל בעין יפה ובלבד שלא יראה ולא ישמע עוד את אביר משוררי העגלונים של נווה צדק.

עד מהרה, סוור עז שפם נשא בזרועותיו השריריות את מזל-טוב הנושאת בזרועותיה את חנה הקטנה. בתוך המולת הנוסעים הוא תלש בהינף אחד מעל צווארה את רביד הזהב ושלשל אותו לאזור חלציו, לשרוֹןֶאֱל התפוח, שכיסה את פלג גופו התחתון. גבריאֵל חד-העין הבחין בגנב ובלי היסוס אחז בגרונו ודרש את הרביד, בעוד הסירה מיטלטלת מעלה ומטה בין הנחשולים המתנפצים בסלע אנדרומדה. הסוור הכחיש נמרצות מתחת לשפמו העבות: "באללה שלא לקחתי דבר!" משלא הרפה ממנו גבריאֵל הוא פתח במטר קללות: "אִינְעֵל בְּבוֹר אֶלְגִּיבֶק אֶלְקוֹדֶס (ארורה האנייה שהביאה אותך לארץ הקודש); אני נשבע באללה ובנביא מוחמד שלא ראיתי רביד ובוודאי שלא לקחתי." גבריאֵל אחז באבנט שעל מותניו של הסוור ובמשיכה עזה הפשיל את השרוֹןֶאֱל וגילה לעיני

כל את ערוותו המצומקת של הגיבור הגדול. גבריאֵל טמן ידיו במעמקי הַשְׁרֹוֹאֵל ודלה את הרביד. עמיתיו של הסוור הוכו בתדהמה למראה קלונם של הסוור ופרצו בצחוק רם מתוך השפמים העבים. "יא מְלֶעוֹן, ארור, ראיתי שתלשת את הרביד מעל צווארה של אשתי," אמר גבריאֵל בערבית שוטפת. "מה חשבת, שאנחנו צליינים רוסים שאתה יכול להתעלל בהם?" קולו הרועם והתוקפני ומראהו הגברתני של גבריאֵל לא הותירו ברירה לסוור המושפל. הוא לא אמר מילה והגביה את מכנסיו התפוחים. הספנים החסונים יצאו מן המזח לעבר האנייה שהמתינה במים העמוקים. הסירה העמוסה אדם וחפצים היטלטלה מעלה ומטה בין סלעי המגור והסוורים המיומנים הובילו את הסירה אל מדרגות האנייה 'קטרינה הקדושה'.

"יצאת בחסד," אמר לו רב עטור זקן במבטא אשכנזי, "הרשעים האלה יכלו לנעוץ שֶבְרִיָה בלבך ולהשליך אותך לים מאכל לדגים."

"רבי, לא ירחק היום ונמל עברי יקום בתל-אביב והסוורים של יפו ייעלמו לעד," אמר גבריאֵל בעודו נושא את תיבת העץ העמוסה לעייפה.

[יג]

מלחי האנייה הפנו את גבריאֵל, את מזל-טוב ואת התינוקת חנה אל הסיפון העליון, שכבר היה מלא מפה לפה בצליינים רוסים שחזרו לארצם עם אש הקודש, שאותה הבעירו בכנסיית הקבר בחג הפסחא. הנוסעים על הסיפון העליון, שביקשו לחסוך בעלות הנסיעה וויתרו על מגורים בתא נוסעים, היו חשופים לשמש יוקדת, לגשם פתאומי או לכדורי ברד. חלק מן הסיפון העליון היה עמוס בתיבות של תפוחי זהב תוצרת יפו. כמה מן התיבות כבר נפרצו ותפוחי זהב עברו מיד לפה, והמיץ המתקתק נזל לכל עבר.

התינוקת שובבה את נפשם של הנוסעים ובעיקר את הצליינים שהביטו בזוג עיניה הכחולות שהתחרו במימי הים התיכון. הם חזרו ואמרו: КРАСАВИЦА КУТЛА – בובה יפה. חנה השיבה לצליינים בחיוך עם שתי גומות חן ושן בודדת אחת.

"איך נעמוד בחום הנורא? השמש יוקדת והסיפון בוער," התלוננה מזל-טוב.

"אל תתלונני מזל-טוב. יש לנו מזל שלא יורד ברד ואין גשם זלעפות ורוח סערה. הים די רגוע. אני מקווה שעד אודסה יפקוד אותנו מזג אוויר טוב."

ספינת הקיטור 'קטרינה הקדושה' צפרה צפירות ארוכות ויצאה לדרך. מן הארובה נפלט עשן שחור שזיהם את דרכי הנשימה והשחיר את פני הנוסעים שעל סיפון האנייה. גנדי שהתמקם בסמוך להם לא גרע עין ממזל-טוב ששטפה את פניה הצחים של התינוקת ליד ברז האנייה כדי להסיר מעליה עין רעה.

"דבֿושֿקה, את יפה. התינוקת שלך דומה לך. שתיכן כמו השמש והירח," השתפך גנדי. מזל-טוב התרחקה ממִיכל המים כל עוד נפשה בה ורצה אל גבריאלי.

"למה את חיוורת כל כך?" שאל.

"לא חשוב... לא חשוב."

"זה שוב בן הזונה הרוסי?" שאל, "עדיף שינקה את מצפוני ולא רק את פניו ואת ידיו המזוהמות במים החלודים האלה."

"קרידו, אני לא אתרחק ממך. אני פוחדת מהעיניים הרעות של הרוסי הזה והצליינים שלו, שמסתובבים ומטלטלים כל הזמן את פנסי האור הקדוש שלהם."

"כמה חבל שאין לנו תא משלנו. השמש יוקדת והסיפון בוער," חזרה ורטנה.

"תודי לאל שלא יורד גשם. אין רוחות סוערות והים די רגוע," הרגיע גבריאלי.

חלפו כמה יממות. הם איבדו את חשבון הזמן. הם היו שזופים כתחתית של קדרה על גחלים. האנייה התקרבה לפתחו של הים

האגאי. מזל-טוב אימצה את חנה אל שדיה ועטפה אותה בשמיכה קלה. החלב זלג על שפתיה של חנה שעצמה ופקחה את עיניה חליפות. גם כשלא ינקה שפתיה התכווצו והתרחבו בתנועות מציצה אין סופיות. הים האגאי הבוגדני קידם אותם בברקים ורעמים שתנפצו בשמים האפורים כמו באו לשחזר קרבות ימיים. ההבזקים הלכו וקרבו כמו חיה קדומה המבקשת לבלוע את האנייה על נוסעיה. גלי הים איבדו כל רסן. האנייה עלתה הרים וירדה בקעות ועל אף גודלה דמתה לקליפת אגוז. הים האגאי אינו יודע רחמים. לא מעט אניות טמונות במעמקיו. אוצרות תבל לצד שלדים מחכים לגאולה. נוסעי הסיפון העליון היו רטובים עד לשד עצמותיהם מהגשם העז. חג הפסח עבר ותפילת הגשם פינתה מקומה למוריד הטל. דווקא אז החלו שברי ענן שהמטירו גשמים עזים מלווים בסערה. ככל שגברה הסופה כך עלו המלחים לסיפון והשליכו לים תיבות של תפוחי זהב. הנוסעים נצמדו בפנים ירוקות למעקה האנייה המיטלטלת והקיאו.

הצליינים זעקו: "הוי מריה! הוי יזוס כריסטוס - הצילו!" ואין מושיע. גבריאל זעק: "ה' ה' אל רחום וחנון..."

"איך בעיצומו של האביב החורף שולח את זעמו? התינוקת מבוהלת. היא אינה חדלה לבכות כבר יותר משעה. לא רק הגשם מפחיד אותי. אנחנו חשופים... אני פוחדת שירד ברד כבד," רעדה מזל-טוב.

"כדורי הברד כאן גדולים אפילו מכדורי טניס, אומרים כי הים השחור, שאליו נגיע בקרוב, נוצר מן המבול הגדול שלא היה גרוע ממנו בתולדות האנושות. ארבעים יום וארבעים לילה של שיטפון מלווה במכת ברד איומה. סופות ברד ניפצו ראשים. כדורי ברד ירדו בעוצמה כאילו היו אגוזי קוקוס הנושרים מן העץ ומחצו את כל העומד בדרכם. במכת הברד במצרים בתים נהרסו, בני אדם וחיות מצאו את מותם."

"אבאסטה קרידו. די יקירי. מה קרה לך? למה הנבואות השחורות? גם ככה אני מתה מפחד. לא אכפת לי למות, אבל אלוהים, בבקשה

ממך, שמור לי על חנה'לה הקטנה והמתוקה שלנו. אם נגזר עלינו למות מוטב שנמות בירושלים וניקבר בהר הזיתים."

"ממש כך... כל מי שמת בלב ים המלחים משליכים את הגווייה שלו לים, מאכל לדגים. הסערות והסופות מספקות מזון בשפע לדגי הים," אמר גבריאֵל וציטט מן הזיכרון את ההפטרה מספר יונה: "וְהָיָה הַטִּיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סַעַר-גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֹנִיָּה חֲשָׁבָה לְהִשָּׁבֵר... וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל-הַיָּבֵשָׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הָיָה הוֹלֵךְ וְסַעַר עָלֵיהֶם... אֲנִי מוֹכֵן לְהַקְרִיב אֶת חַיִּי. לִקְפוֹץ לִים וּלְהִיּוֹת מֵאֲכָל לְדָגִים, וּבִלְבָד שְׁאֵת וַחֲנָה תִשְׂרָדוּ וְתִנְצְלוּ... וְאֵת יוֹדַעַת מָה, אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁגַּם הַצְלִינִים הַרוֹסִים וְאֶפִּילוּ גִנְדִּי הַרְשָׁע, יַחְזְרוּ לְבֵיתָם בְּרִיאִים וּשְׁלָמִים."

מארובת האנייה נפלט עשן שחור שלכלך את פני הנוסעים. מזל-טוב אימצה את חנה אל שדיה ועטפה אותה בשמיכה קלה. החלב זלג על שפתיה של התינוקת שעצמה ופקחה את עיניה חליפות. גם כשלא ינקה שפתיה התכווצו והתרחבו בתנועת מציצה אין סופית. רעמים רחוקים בקעו מן השמים האפורים. הם התגלגלו בצורות כמו בקרב ימי בין מאות אניות קרב. הבזקי הברקים הלכו וקרבו כמו חיה קדומה המבקשת לבלוע את 'קטרינה הקדושה' על נוסעיה. גלי הים איבדו כל רסן. נפטון צחק לאזלת היד של בני אדם. האנייה נישאה למרומי הנחשולים וירדה למעמקי מצולות.

"אני חושש לא רק מהגשם אלא מנפילת כדורי ברד קטלניים," אמר גבריאֵל לגִּנְדִּי וזה השיב:

"אני מכיר את הים הבוגדני הזה, כאן יורדים כדורי ברד בגודל של כדורי ברזל בתותחי נפוליאון. קוטרם מגיע לעשרה ולשנים-עשר סנטימטר. אלוהים ממטיר כדורי קרח קשיחים העלולים לפצח גולגולות. הוא מכין אותנו כנראה לקראת המלחמה העומדת בשער. כדורי ברד היורדים בעצמה רבה עלולים לגרום חורבן והרס. אלוהים ממטיר אבני קלע משמים כדי למחוץ את כל יצוריו. כך הושמד כל דור הרשעים בימי נח הצדיק."

גִּנְדִי פרץ בצחוק חסר שליטה של מי שאיבד את שפיותו ואמר: "אני צוחק כשאני מדמיין לעצמי כדור ברד בגודל של כדור קוקוס גדול נופל על ראשך סאשה ומוחץ אותו. מחזה משעשע לראות את ראשו של יהודה איש קריות מתנפץ לרסיסים..."

גבריאֵל הצטמרר מהתיאור הקשה ואמר: "גִּנְדִי, בכל העולם כולו אין לב טוב משלך, אני מאחל לך ולצליינים שלך שתגיעו לבתיכם בריאים ושלמים... הלוואי שהנבואות השחורות שלך לא יתגשמו לעולם." ובלבו לחש: 'טיפול עליהם אימתה ופחד'.

"אתה איש מאושר סאשה," תחב גִּנְדִי את ראשו לתוך פרצופו של גבריאֵל. ריח מאוס של וודקה ודג מעושן עלה מפיו של גִּנְדִי שנד מצד לצד. "לך יש דְּבוּשָׁקָה צעירה ויפהפייה ולי מחכה בבית בְּבוּשָׁקָה שמנה וזקנה. מה דעתך שנתחלף?" צחק גִּנְדִי צחוק של שיכורים שאיבדו כל רסן. רוח עזה החלה מנשבת וגררה עמה עננים שחורים. עד מהרה הפכו הטיפות לגשם זלעפות. נחשולים התנפצו על דופנות האנייה. נוסעי הסיפון העליון היו רטובים עד לשד עצמותיהם. בכל הסיפון העליון לא היו פינות מסתור. מזמן לזמן נצמדו הנוסעים למעקה האנייה והקיאו. למראה האנייה המיטלטלת הנידו הצליינים את אש הקודש וזעקו: "הוי מריה! הוי יזוס כריסטוס – הצילו!" ואין מושיע.

הלילה ירד על הים האגאי. היה נדמה שהסערה שככה. מזל-טוב התעטפה בשמיכה באחת מפינות הסיפון העליון והצמידה לגופה את חנה הקטנה. אין יודע מי סיפק חום למי – חנה עם אפה הנוזל או מזל-טוב ששיעול כבד פרץ מגרונה. לאחר מכן פרסה שמיכה על תיבת העץ והשכיבה את הילדה מכוסה היטב מתחת לכיפת השמים. בחצות התחדשו הגשמים ועד מהרה החל יורד ברד כבד. כדורי ברד בגודל של תפוחי זהב התנפצו על הסיפון. פה ושם נשמעו זעקות של נפגעים. הנבואות השחורות של גִּנְדִי הגשימו את עצמן. כדור ברד נחת בעצמה רבה על ראשה של חנה. זעקה חדה פרצה מפי התינוקת, אך מיד הייתה דממה. הילדה מתה במקום.

"גבריאֵל", לחשה מזל-טוב, "הילדה שלנו מתה. חנה מתה. היא לא נושמת. היא כחולה כמו הים הסוער. הלוואי ואני הייתי מתה. מה נעשה עכשיו?"

"מזל-טוב, עכשיו תשתקי ואל תוציאי הגה. תמשיכי לחבק את התינוקת כאילו את מניקה אותה. אם יבחינו המלחים או הנוסעים בילדה המתה הם יצוו להשליך אותה לים, מאכל לדגים."

"איך אימא יכולה לחבק את ילדה מתה?" לחשה מזל-טוב, "כל החזה שלי טבול בחלב ובדם קרוש של הילדה."

[יד]

בבוקר זרחה השמש. הספינה נכנסה לַמֶּצְרַי הדרדנלים בדרכה לים השיש. משמאלם חצי האי גליפולי ומימנם אסיה הקטנה. משני צדי הדרך נוף של גבעות. הצליינים הרוסים יצאו מפיונותיהם ופנסי הפסחא עדיין בידם. הם ישבו על הסיפון וניסו להתחמם ולייבש את בגדיהם הרטובים. על הסיפון היו גושים של כדורי ברד שהתגבשו לערמות קרח.

אנשי הצוות הסתובבו על הסיפון וחיפשו גוויות של נפגעי הברד מליל אמש. זוג צליינים זקנים שמצאו את מותם במכת הברד הועלו על אלונקות והובלו לחרטום האנייה. כומר פרבוסלבי טלטל את מחתת הקטורת המעלה עשן וערך מיסה לנשמתם של המתים, והגופות הושלכו לים, מאכל לדגים ולעופות הטורפים שהתעופפו כצל מאחורי האנייה וציפו לטרף. אחד החובלים חזר והכריז ברמקול יד דמוי משפך:

"דו'ברויא או'טרו, בוקר טוב, הודעה מקפיטן האנייה בוריס סימיונוב: כדי למנוע מגפות ב'קטרינה הקדושה', ולמען שלום הציבור, יש להודיע על כל נפטר ונפטר מיד עם פטירתו. עלינו להיפטר מן המתים מהר ככל האפשר לבל תתחולל כאן מגפת כולרה. אם צוות האנייה יגלה גופה מוסתרת היא תושלך מיד לים בלי טקס דתי של כומר האנייה ונעניש את ראש המשפחה בכל חומרת הדין: יוטל עליו קנס כבד, ובאודסה הוא יוסגר עם משפחתו

למשטרה. השלכת גופה לים מצילה חיים. בול"שויא ספסיבו, תודה רבה."

אף שנוהל השלכת מתים למאכל הדגים היה מוכר וידוע, הנוסעים היו בתדהמה מן ההודעה הדרקונית וחסרת הרגישות. היו שדיווחו מיד לצוות ובתוך דקות אחדות הגיע כומר האנייה עם מחתת קטורת מעלה עשן לבן ובאמירת *О́тче наш*, פאטר נוסטר: "אבינו, יתקדש שמך, תבוא מלכותך. את לחם חוקנו תן לנו יום-יום, ומחל נא על חטאתנו כי מוחלים גם אנחנו לכל החייב לנו. ואל תביאנו לידי ניסיון...." הכומר טלטל את המחתה פעם על גופת הנפטר ופעם אל הים הגועש שגליו זעקו בתחינה: 'שלח לחמך על פני המים וברבות הימים נמצא גם אותך'. הנחשולים הכו על דופן האנייה בברכת 'אמן'. המלחים טלטלו את האלונקה קדימה ואחורה 'אָדִין... דְּבֵה... רָאז...' ובהינף אחד שיגרו את הגופה כפצצת טורפדו מהירה, והגופות הופקדו בידי הנאמנות של נָפֶטוֹן אֵל הַיָּמִים, הַאֻקִּינֹסִים, הסוסים ורעשי האדמה. הגופות צפו לרגע קט על פני המים ונחילי דגים, גדולים וקטנים, ליוו את הנפטרים אחר כבוד אל הסעודה האחרונה במצולות. גבריאֵל נשען על מעקה האנייה יחד עם המון הנוסעים והתבונן בפולחן המולך, שבו הקריבו אדם לֵאֵל הים, טקס שאינו מותיר יד ושם למי שחי בעולמנו שעה קלה קודם.

הם היו נחושים שלא לתת את חנה ילדתם הבכורה מאכל לדגי הים. בלילה עטף גבריאֵל את הילדה והשכיב אותה מעל תיבת העץ עטופה בתוך גושי קרח שליקט מכדורי הברד שעדיין מילאו את דופנות הסיפון העליון. בבוקר נטלה מזל-טוב את הילדה המתה לחיקה כמו ביקשה לחמם אותה ולהיניק אותה. שדיה מלאו מזן אל זן חלב שביקש לו מוצא ואין פה קטן שימצוץ. הכאב היה עז ובלתי נסבל. מזל-טוב שאבה את שדיה ונתנה לחלב לזרום לתוך חיתול בד כדי להקל על המצוקה. הילדה המתה עודנה טמונה בזרועות אִמָּה, שמבקשת לזעוק ולקרוע שבעה רקיעים מתוך הדממה שגזרה על עצמה. היא נשכה את שפתיה עד זוב דם. לא אחת חלפה בה המחשבה לחבוק את חנה ולקפוץ יחד אתה אל מותה,

אבל אהבתה לגבריאֵל מנעה ממנה לשלוח יד בנפשה. גבריאֵל מלמל בעל פה פרקי תהלים, ודוק של דמעות כיסה את עיניו. הוא נשא מבטו אל הגלים הגבוהים שנצמדו אל העננים הנמוכים ויחל לבואו של עוף החול, הפניקס, שיישא את שלושתם הרחק הרחק מן האנייה שהמיטה עליהם אסון.

בלילה הקר חנה הקטנה הייתה שוב לגוש קרח, שכובה על תיבת העץ והפשירה עם עלות השמש. בלילה חיבק גבריאֵל בזרועותיו החסונות את מזל-טוב והרעיף על צווארה נשיקות נחמה. דמעותיהם המלוחות נמהלו אלו באלו וביקשו לשטוף עולם ומלואו. תחושה של אסון כבד מילאה אותם מבלי יכולת למצוא נחמה בבכי ובזעקה. שתיקה רועמת מילאה את לבם. הם ביקשו להביא את חנה לקבר ישראל.

"אני אוהב אותך מזל-טוב. עוד יהיו לנו בנים ובנות, וכשנרצה לצחוק נצחק בקול, וכשנרצה לבכות נבכה בקול. את זכות הזעקה לא ייקחו מאתנו. רק שלא ישליכו את חנה שלנו לים. אם ישליכו אותה לים אשליך את עצמי אחריה, אל הים הגועש ויחד נהיה מאכל לכרישים."

"שלושתנו נקפוץ לים", לחשה מזל-טוב, "הלוואי שהילדה הייתה נשארת בחיים והיו משליכים אותי לים. אני מרגישה שנשמתי פרחה מגופי. אני נושמת אבל אני לא חיה. הלוואי ויכולתי לצעוק. אני רק מנשקת את הגווייה הקטנה והקרה של חנה וסוחטת את השדיים המלאים חלב. חנה שלנו מביטה בי בעיניים כחולות פקוחות כשתי גולות מבריקות, אבל מתות. אני מביטה בה והיא משיבה לי מבט מזוגג, קר ומת, ולבי מתרסק לרסיסים. יום ולילה אני מחבקת את התינוקת שלי ומצפה שיקרה נס והיא תתעורר לחיים."

"בוקר טוב סאשה, מוֹי דְרוֹג, ידידי", אמר גִּנְדִי ליד הסמובר הענק שסיפק מים חמים לתה לנוסעי הסיפון. "אני רואה שנשארתם בחיים למרות הסופה הנוראית. כריסטוס אוהב את יהודה איש קריות... הלילה איבדנו ארבעה גברים ושלוש נשים ונאלצנו להשליך

את הגוויות שלהם לים. זאת הנסיעה הגרועה והאומללה ביותר שהייתה לנו... איפה הילדה החמודה שלכם? איפה הדבֹּשָׁקָה היפהפיה שלך?" שאל גִּנְדִּי.

"גִּנְדִּי, אני שמח לראות אותך בריא ועומד על רגליך. אם היית מת הלילה, זה היה מעציב אותי. הייתי מרגיש שאיבדתי ידיד. אשתי והילדה שתיהן מצוננות. הן נרדמו לפנות בוקר. הן לא עצמו עין כל הלילה. רק באודסה נוכל לנשום לרווחה."

"סאשה, אל תדאג, אנחנו כבר ניפגש במעבר הגבול באודסה כשתציג את הפספורט שלך. אתה תישלח לכלא ואני אהיה נדיב לב ואתן מקום מגורים לדבֹּשָׁקָה ולקוֹקְלָה היפה," חשף גִּנְדִּי את שיניו הצהובות.

"כן, כן, ניפגש," אמר גבריאל בקול מהוסס. מבטו של גִּנְדִּי לא הותיר ספק לגבי כוונותיו הזדוניות. שבה ועלתה בגבריאל המחשבה לשאת את גִּנְדִּי אל מעבר למעקה האנייה ולהשליכו מאכל לדגי הים ולברך 'ברוך שפטרנו מעונשו של זה'. שלומה של מזל-טוב וקבורתה של חנה הקטנה הבטיחו חיים לגִּנְדִּי. גִּנְדִּי לא הרפה:

"סאשה, אני לא בטוח שבאודסה תלקק דבש. אני המלך הלא רשמי של אודסה... קציני המשטרה שם הם ידידי ואוכלי לחמי, ואתה סאשה, פורע חוק ומזייף את הזהות שלך כדי לשרוד. כמו בכל עיר נמל יש הרבה כמוך כאן באודסה. לא מעט יהודים הם בין הקרימינלים של אודסה. לכם היהודים יש שבע נשמות... לאחר כל פוגרום אנחנו חושבים שהרגנו אתכם... שמחקנו אתכם ולא נראה עוד את פרצופכם.... אנחנו חושבים ואתם חוזרים ועומדים על הרגליים. ממש כמו חתול... תזרוק אותנו ממגדל והוא ינחת על רגליו וימשיך בדרכו כאילו לא קרה דבר. אני מוזג תה חם מהצ'יניק האישי שלי לפיילוצ'קה שלך. תגיש את התה החם לאישה היפה הנמצאת אתך. בחפץ לב הייתי מאמץ אותה עם התינוקת שלה. אני איש של מוסר בעיקר כשמדובר ביהודים..."

משהתרחק קצת גִּנְדִי, גבראל שפך את התה לכל הרוחות וזעק
 בינו לבין עצמו: 'שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך...זהו כוס
 התרעלה...!'

"מה אתה ממלמל?" שאלה מזל-טוב.

"פישקדו אי לימון... להבדיל אלף הבדלות. הגִּנְדִי הזה... המן
 הרשע הזה... טיטוס הרשע... שנאתו ליהודים טבועה בדמו...
 יכולתי להינצל ממנו אם הייתי משליך אותו מהרכבת – ולא העזתי.
 יכולתי להשליך אותו מאכל לכרישים בים בליל סופת הברד – ולא
 העזתי. לא יכולתי לפגוע בו כשבתי הבכורה נמצאת מתה
 בזרועותיה של אשתי האהובה. מי יודע מה מצפה לנו ממנו
 באודסה? הוא מעמיד פנים של ידיד, אך בדיחותיו האפלות
 מוכיחות שכולו ארס נחשים. הוא לוטש עיניים רעות לך ולילדה.
 עלינו להיות חזקים ולא לתת לרשעים האלה לשבור את רוחנו
 ולאבד שליטה על עצבינו."

[טו]

בצפירות מחרישות אוזניים ובעשן מחניק שהיתמר מן הארובה
 חלפה האנייה על פני איי הנסיכים ואיי מרמרה, שמחצבות השיש
 שלהם ניצבו כפסלים אדירים, עדות שכאן עובר הגבול בין טורקיה
 האסייתית לטורקיה האירופית. מִיצַר הַבּוֹספּוֹרוֹס חשף לאור השמש
 את מגדליה וארמונותיה של איסטנבול, בירת האימפריה
 העות'מנית, שידעה חוליים ועומדת לפני אבדנה. כמשמר כבוד
 לאנייה ניצבו בשתי גדות הַבּוֹספּוֹרוֹס אֶנְאדוֹלוּ וְחִיסְאִי וְרוֹמֵל
 חִיסְאִי – שתי מצודות שהגנו על איסטנבול. הים השחור שנפתח
 לפנייהם בהמשך בישר לזוג הצעיר כי אודסה הולכת וקרבה. הם
 קיוו להביא את חנה הקטנה למנוחת עולם, בתנאי שיצליחו להסתיר
 את עובדת מותה של הילדה עד צאתם מתחומי הנמל.

באור ראשון עמדה האנייה להטיל עוגן בנמל אודסה. 'קטרינה
 הקדושה' השמיעה צפירות חדות בכניסה לנמל, צפירות שבאו
 להזהיר אניות מתקרבות בתוך ערפל הבוקר שחסם את שדה
 הראייה. להקות של שחפים, צחורים כתכריך, רדפו אחר האנייה

בתקווה למצוא מזון מן החי. "גבריאֵל", לחשה מזל-טוב בקול רועד, "הלוואי ואני הייתי מתה במקומה."

"קרידה, אֶת תחיי ותלדי לנו בנים ובנות."

"קרידו, אנחנו צריכים לצאת מהגיהנום הזה אל המרחב ולזעוק עד לב השמים, אם יש שם לב. אני רוצה לבכות, לצעוק לאבינו שבשמים בלי חשבון ולהזיל דמעות בלי חשש, ואחר כך לקבור את חנה שלנו ולהתאבל... זה מה שאנחנו צריכים להתאבל על שאיבדנו את חיינו הצעירים. אני מצפה שגם אלוהים יבכה איתנו." חנקה מזל-טוב את פרץ דמעותיה.

"תתאפקי נשמתי. הילדה תובא למנוחת עולם על אדמת אודסה רק אם נצליח להסתיר את מותה עד שנצא מתחום הנמל של אודסה."

"נוסעים יקרים, כאן בֹּרִיס סימיונוב, הקפיטן של 'קטרינה הקדושה'. ברגע זה נקשרת האנייה למזח של הנמל. אודסה היא העיר הרביעית בגודלה בֶּאוֹקְרַאִינָה, ועיר מסחר חשובה. בִּמְאָה ה-19 הייתה העיר השלישית בגודלה בִּאיִמְפֵּרִיָה הרוסית, אחרי מוֹסְקוֹבָה ופֶּטֶרְבּוּרְג. מכאן יוצאות רכבות לכל רחבי האימפריה הצארית. באודסה היפה הזאת רואים את השפעתה של מערב אירופה. אודסה התברכה תמיד באווירה של חופש. אנא אל תשכחו חפצים אישיים שלכם. ותודה שנסעתם אתנו. חברתנו ממשיכה את מסורת השירות המצוין. נשמח לראותכם על סיפונה של 'קטרינה הקדושה' גם בעתיד. מקווים שנהניתם. להתראות בנסיעה הבאה."

"טפו", ירק גבריאֵל מעבר למעקה האנייה ולחש בינו לבין עצמו "שתלכו לאלפי עזאזל יחד עם האנייה הארורה ועם 'קטרינה הקדושה' שלכם."

"מזל-טוב, בואי נמתין קצת עד ששוטרי מעבר הגבול ובודקי הפספורטים יהיו מותשים מההמון הגדול הצובא עליהם. כשיגיע מועד שתיית התה שלהם, העולם יכול לעלות באש והם לא יוותרו על התה שלהם. הם ישחררו בלי בדיקה את הנוסעים הנותרים."

המוכסים הם מלאי מרץ בהתחלה ומוציאים את הנשמה לנוסעים הראשונים."

"אני לא יכולה להיות עוד רגע אפילו במקום הנורא הזה. אני מתה. אני רוצה לצאת מהאנייה הארורה הזאת. מה מצפה לנו באודסה? האם נביא לקבורה את חנה? מה אתה אומר?"

הספנים האיצו בנוסעים האחרונים שעל הסיפון לפנות את השטח. הזוהמה הייתה בכול. גושי קרח משחירים מילאו את פינות הסיפון. ערמות אשפה הפיצו סירחון וציפו לידיים עובדות.

גבריאלי נשא את תיבת העץ על כתפו וחש כי כוחותיו נטשו אותו. בפעם הראשונה חש את כובד המשא הרובץ עליו. מזל-טוב נגררה אחריו כשהיא מסתירה מתחת לצעיף גדול את הילדה המתה. גבריאלי הגיש את הפספורטים לשוטרים ואלה רמזו לו ולמזל-טוב להמשיך לעבר היציאה.

"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", מלמל גבריאלי. הם צעדו עקב בצד אגודל במעלה מדרגות 'רישיליה' הענקיות, מאתיים במספר, שנתנו תחושה שהן הולכות ונעשות צרות. משני צדי המדרגות השתרע פארק רחב ידיים. זוגות אוהבים שלובי זרועות מילאו את הפארק ואת גרם המדרגות. העוברים ושבים לא הבחינו בתינוקת המתה הנישאת ביד אמה. נושמים בכבדות הגיעו לראש גרם המדרגות. גבריאלי הניח את התיבה על המשטח המרוצף, ומזל-טוב הניחה עליה את הגווייה הקטנה, כאילו הקריבה קרבן עולה על מזבח. היא הסירה את השאל מעל כתפה וכיסתה את הגווייה הקטנה. בגדיהם המפוארים נראו כגל של סחבות מצחינות שעליהן כתמי דם יבש. חסרי אונים התיישבו לצד הגווייה. מזל-טוב השתחררה ראשונה ופרצה בזעקות של חיה שכולה בספניולית: "Mi hija murió! Mi hija murió!" (בתי מתה! בתי מתה!).

זעקותיה הרעידו את גבריאלי והוא ייבב ככלב רחוב מוכה. דמעות דם זלגו מעיניו. מכל עבר עזרו עוברים ושבים והקיפו את ההורים הסופדים את בתם. זוגות האוהבים נטשו את הפארק והתקהלו סביבם. הורים אחוזי חרדה הרחיקו את ילדיהם הסקרנים מגופת

הילדה המתה. מכל עבר הציעו להם מים לשתות או לשטוף את פניהם.

בעודם שקועים באבלם הכבד, קצין משטרה חבוש מצחייה גדולה, במדים מצוחצחים מעוטרים באותות ובמדליות, התקרב אל מקור הצעקות והבכי. לצדו צעד גַנְדִי שהצביע על הזוג: "אדוני הקצין, אלה הקרימינלים שסיפרתי לך... זה הזוג המתחזה!" אמר גַנְדִי, אך מיד נאלם דום כשהבחין לראשונה בילדה המתה המונחת על התיבה. "היא הייתה ילדה יפה. הכי יפה שראיתי. הייתה לה שן אחת בפה. הילדה מתה והם הסתירו את מותה. אני משער שהילדה נהרגה בליל הברד הכבד בים. אדוני הקצין, הם עברו על תקנות בריאות העם," הסביר גַנְדִי. מזל-טוב התייפחה, שרטה את פניה, טפחה על ראשה ועל לוח לבה, שהיה טבול בכתמי דם יבשים ובחלב-אם שלא הפסיק לזרום על בגדיה.

"אדוני האופיצר, בכל החיים שלי לא ראיתי אישה יפה כמוה. קשה להאמין מה המוות של הילדה שלה עשה לה. היא נראית כמו אישה מטורפת," אמר גַנְדִי.

"גוספדין גַנְדִי ואסילי ניקוליביץ מוטב שתסתלק עכשיו מכאן," זעק גבריאלי בקול מרוסק ברוסית לעבר גַנְדִי. אגרופו קפוץ ופניו סמוקות מזעם.

"גוספדין אלכסנדר אלכסנדרוביץ וסבטלנה פבלובנה אני משתתף בצערכם על מותה של לְנָה הקטנה," אמר גַנְדִי, "אני רציתי אותך ואת הילדה. החיים מלאי תהפוכות. אני מקווה שכבוד האופיצר יטפל כראוי בך גוספדין אלכסנדר אלכסנדרוביץ, יהודה איש קריות מפלסטינה."

"אתה חופשי ללכת גוספדין גַנְדִי ואסילי ניקוליביץ," אמר קצין המשטרה, "יש לנו את הפרטים שלך. אנו נטפל בזוג כנדרש בחוק." גַנְדִי הסתלק, אך מדי כמה צעדים עצר והפנה מבטו לאחור עד שנעלם.

"אני שומע אותך דובר רוסית טובה למדיי. מה שמך אדוני?" שאל הקצין.

"שמי אלכסנדר אלכסנדרוביץ ואשתי גוספֶז'ה סבטלנה פבלובנה. בתנו הקטנה לָנָה נהרגה באסון הברד הכבד שירד על סיפון האנייה."

"אני פולקובניק יעקובוביץ, מפקד תחנת המשטרה באזור הנמל," אמר הקצין מתחת לשפמו.

"פולקובניק יעקובוביץ, האם כבודו בן ישראל?" שאל גבריאל בהפתעה.

"כן, אני יהודי גאה. מזמן לזמן אני מבקר בבית הכנסת. מה המוצא שלך אדוני?"

"אנחנו יהודים מפלסטינה. באנו למצוא מקלט מהמלחמה שתפרוץ שם בקרוב. אנו מבקשים להביא את בתנו לקבר ישראל."

"מה שמך העברי אדוני?"

"שמי גבריאל ושם אשתי מזל-טוב ושם בתנו המתה חנה."

"שמות יפים יש לכם. אין יהודיים מהם. אדאג שעוד היום תביא החברה קדישא באודסה למנוחת עולם את הבת שלכם." הקצין התקרב, הניח את ימינו על כתפו של גבריאל ולחש לאוזניו: "גבריאל, אל תדאג. אחים אנחנו. אני מכיר את הגֶנְדִי הזה. אני מכיר גם גויים אחרים. מוטבעת בהם שנאה לכל יהודי באשר הוא יהודי. הם בטוחים שכל אחד ואחד מבני עמנו הרג את ישו שעליו תפסו בעלות. אודסה שלנו היא עיר שליהודים יש מה לומר בה. לא ניתן לאיש לפגוע בכם. גדולי העם היהודי בדורנו חיים כאן. אני יוצא לטפל בסידורים הדרושים. תמתינו כאן."

לא חלפה שעה ארוכה ונעצרו לידם שתי עגלות של חברה קדישא 'גמילות חסד של אמת' רתומות לצמד סוסים לבנים. הקברנים הניחו את תיבת העץ על העגלה הראשונה ומעליה הניחו בזהירות

את הגווייה הקטנה. מזל-טוב וגבריאלי עלו על העגלה השנייה, והשיירה יצאה לדרכה לבית הקברות הישן של אודסה.

עיניהם של מזל-טוב ושל גבריאלי היו מצועפות בדמעות. "אני רוצה לבכות ולזעוק ואינני יכול. הזעקות שלי חנוקות," אמר גבריאלי.

איש החברה קדישא התערב בשיחה: "אל דאגה יהודי יקר, כל חיך תבכה ותזיל דמעה על בתך המובאת היום לקבורה. בכי אינו עונש אלא פורקן."

"מאיפה העברית המשובחת שלך?" שאל גבריאלי.

"אדוני", השיב קברניט החברה קדישא, "כאן בעיר הנקראת על שם אודיסאוס מוצבים פסלי ונוס ופסלים יווניים אחרים והאדריכלות שלה מושפעת מתרבות יוון, כאן בעיר ההלניסטית הזאת פורחת התרבות העברית. כאן חיים גדולי העם היהודי: אשר צבי הירש גינצברג, המוכר בשם אחד העם, המשורר חיים נחמן ביאליק, שנוהג כל שבת לשבת על הספסל הרביעי כאן בשדרה ולגלגל שיחה על 'ספר האגדה' עם שכנו הזקן יהושע חנא רבניצקי. הסופר והמתרגם הנודע זאב ז'בוטינסקי גר כאן. הנה כאן ליד פסלו של אלכסנדר פושקין מוצב פסלו של רופא העיניים ד"ר לאזארו לודוביקו זמנהוף יוצר שפת האספרנטו, לשון אוניברסלית המבקשת לקרב לבבות בין בני אדם. כאן פעל מאיר דיזינגוף מנהל 'אורט' ואשתו המצודדת צינה. כאן כותבים את מיטב יצירותיהם גדולי הסופרים של עם ישראל: כאן נכתב 'הרומן במכתבים' של שלום יעקב אברמוביץ', ששם העט שלו הוא מנדלי מוכר ספרים; על עלילותיו של מנחם מנדל נאמר 'גם סוס שידהר על פני חצי עולם – יישאר סוס'. טיפש נשאר טיפש ומי שנולד עקום ימות עקום. כאן חי ופועל גם שלום רבינוביץ הלוא הוא שלום עליכם. בבית הספר של פיוטר סטוליאנסקי לומדים גאוני המוסיקאים היהודים ובראשם דויד פידורוביץ אוֹיִסְטֶרְךְ, שבגיל שש נתן את הופעת הבכורה שלו. כאן נולד הסופר המהולל בֶּבֶל, שתיאר את העולם התחתון של אודסה. כאן חי לייב פינסקר מחבר 'האמנציפציה', כאן חיו ופעלו

ההיסטוריון וחוקר הספרות יוסף קלוזנר ועמיתו המשורר והרופא שאול טשרניחובסקי. על ההיסטוריון היהודי שמעון דובנוב שמעת?"

וכך המשיך וסיפר קברניט החברה קדישא על שמנה וסלתה של הקהילה היהודית באודסה. "בלי אודסה העולם היהודי בעת החדשה היה ירוד מאוד." גבריאלי ומזל-טוב הקשיבו בחצי אוזן כדי שלא להעליב את קברניט 'החברה'.

"והנה אדוני וגברתי, אנו קרובים לשער בית העלמין. אנו נפנה עתה לחלקת הילדים. לאסוננו ילדים רבים מתים בימינו בינקותם ושברון הלב של הוריהם גדול. מאחר שהילדה נהרגה, אנו נוותר על טהרת הנפטרת ונקבור אותה בבגדיה הספוגים בדם, כדי שדמיה יהיו זועקים עד לב השמים."

להפתעתם מצאו בשער בית העלמין את פולקובניק יעקובוביץ ועמו קבוצת שוטרים עומדים לצד מכוניתם. בידיהם זרי פרחים. לצדם אוקראיניות קשות יום, מציעות לבאי בית הקברות פרחים וזרים דמויי אגלי דמע. "מחר יום העצמאות האוקראיני, והיום יום הדגל – הזדמנות לחלוק כבוד לנפטרים ולכבד את זכרם בזר פרחים," אמרה מוכרת פרחים. "באנו להשלים מניין," אמר פולקובניק יעקובוביץ, "כולנו שוטרים יהודים."

הגווייה הזעירה הובאה לקבר ישראל בחלקת הילדים של בית העלמין היהודי באודסה. שוטרי אודסה היהודים הערימו תלולית עפר על הקבר הקטן, הניחו את זרי הפרחים והצדיעו. איש החברה קדישא הציב לוח עץ קטן ועליו נכתב:

פה נטמנה בת ירושלים

הילדה חנה בת גבריאלי ומזל-טוב.

ט"ו במנחם-אב תרע"ד (7 באוגוסט 1914)

תנצב"ה

גבריאלי הפנה מבטו לעבר ירושלים ואמר 'קדיש'. הקצין יעקובוביץ וחבר שוטריו אמרו 'אמן'. חזן החברה קדישא סלסל 'אל מלא

רחמים' בקול מרטיט שהניס את בעלי הכנף מעל עצי הדולב. הוא שלף מספריים מכיס מעילו וערך טקס 'קריעה' בבגדי ההורים השכולים. קברניט החברה קדישא ספד לחנה ואמר: "בסיפור 'הגביע' של הסופר והמשורר שמעון שמואל פרוג, מתושבי עירנו אודסה, אומר הילד מרדכי: אמרי לי אמאלה, זה נכון מה שסבא הזקן סיפר שליד אלוהים מונח גביע, וכשאנו סובלים הוא נאנח, מרחם ומזיל דמעה? מְשִׁיחַ באמת יבוא כאשר הכוס תתמלא? הילד חושב בעצב וּמְקַשֶּׁה: האִמְנָם היא תתמלא, או שמא לכוס אין כלל תחתית בגלל סבלותינו. אולי הדמעות מתייבשות שם בכוס? רחם אלוהינו, קח נא לכוס גם את שתי הדמעות האלה הנוצצות כיהלומים. הדמעות שאתם מזילים היום, הורים יקרים, הן דמעות אלוהים כאן באודסה."

גבריא אל ספד: "כבוד הקצין יעקובוביץ, אדוני קברניט החברה קדישא, אנשי גמילות חסד של אמת. אחים יקרים, היום בעיר אודסה מצאנו חום ואהבה. זכינו לאחוות אחים... חששנו שישליכו את גופת בתנו לים ואותנו ישליכו לכלא. יהודים טובים אתם. מעולם אחר, מתרבות אחרת. שונה משלנו. הוכחתם לנו היום כי כל ישראל חברים בכל מקום עלי אדמות. מצאנו כאן בני אנוש. נחלצנו משונא ישראל. בעזרתכם אחים יקרים, הבאנו את חנה שלנו למנוחת עולם. בתום ה'שלושים' נעלה לרכבת ונמשיך לסמרקנד ומשם לבוכרה, שם נחיה עד תום המלחמה בארץ ישראל. אז נשוב אל עיר הקודש ירושלים. שם נולדנו, שם נחיה, שם נמות."

הקצין ואנשי החברה קדישא ניגשו אחד אחד ולחצו את ידם של גבריא אל ושל מזל-טוב, שלא פסקה להתייפח מעל הקבר הטרי.

"קרידה, בכית מספיק. כל דמעה שלך יהלום... יהיו לנו עוד ילדים. בנים ובנות. חנה תישאר זיכרון יקר," חיבק גבריא אל את מזל-טוב.

"איפה אתם יושבים 'שבעה'?" שאל קברניט החברה קדישא.

"הם יישבו 'שבעה' בביתי המרווח בפרבר היהודי מולדבנקה, סמוך לבית-הספר, שאותו מנהל הסופר מנדלי מוכר ספרים," אמר הקצין יעקובוביץ, "אחים יקרים, ביתי ומשפחתי יעניקו לכם נחמה מעטה

ומקום לאזור בו כוח. תלמידיו של מנדלי יתפללו אתכם שחרית, מנחה ומעריב ואתה גבריאלי תאמר 'קדיש' לנשמת הילדה. רק מי שאיבד ילד יבין את המצוקה שאתם שרויים בה." השוטרים נשאו את התיבה אל מכונית השרד של מפקדם. רוח עזה הנידה את עצי הדולב בבית העלמין. העלים רשרשו ובלעו את גניחותיה של מזל-טוב. השמים המעוננים המטירו זרזיפים של גשם קיצי שהשתלבו בדמעותיהם של מזל-טוב וגבריאלי.

יום ירושלים, כ"ח באייר תשע"ד